

Acta Universitatis Sapientiae

Legal Studies

Volume 6, Number 2, 2017

Sapientia Hungarian University of Transylvania
Scientia Publishing House

Contents

VÉKÁS Lajos

Székfoglaló előadás: Magánjogi kodifikáció kultúrtörténeti tükrében
(Inaugural dissertation: Civil law codification in light of cultural history) . . . 215

Articles

BARTA Judit

Az építészeti és műszaki alkotások és terveiket érintő
egyres szerzői jogi kérdések a 21. századi Magyarországon
(Copyright aspects of architectural creations and plans
and technical creations in the 21st century in Hungary) 229

CRÎȘAN Eugen Gheorghe

Rolul percheziției informatice în probarea infracțiunilor
contra drepturilor de proprietate intelectuală
(The role of the computer search warrant
in proving copyright infringements) 249

HARKAI István

Az átdolgozás problematikája építészeti alkotások esetén a szerzői jogban
(The copyright issues of the adaptation of architectural creations). 259

KÁDÁR Hunor

Consecințele pe planul dreptului penal
ale utilizării aplicațiilor de tip „BitTorrent”
(The criminal liability for using file sharing programs, such as BitTorrent) . . . 273

KIS Réka

Az Európai Unió hatásköre a szerzői jog területén
(The Competence of the European Union in Copyright). 279

KOKOLY Zsolt

Limitările răspunderii civile cu privire la accesul liber la rețelele
de internet wireless (Cauza C-484/14 Tobias Mc Fadden /
Sony Music Entertainment Germany GmbH)
(Limitations of civil liability regarding free access WLAN
(C-484/14 Tobias Mc Fadden / Sony Music Entertainment
Germany GmbH case)) 297

MEZEI Péter

Új utak a sampling megítélésében
(New ways in assessing the sampling of sound recordings) 309

NÓTÁRI Tamás

Megjegyzések a kép védelméhez a magyar szerzői jog történetében
(Considerations on the protection of pictures
in the history of the Hungarian copyright law) 323

SZALAI Péter

A védjegy fogalmának változása az Európai Unióban
(The evolution of the term trademark in the EU). 343

VALLASEK Magdolna

A zenei művek színpadi felhasználásának kérdései a román jogban
(Romanian legal aspects regarding the use of musical works
in theatre performances) 355

Obituary

VERESS Emőd

Nekrológ – Ecksteinné Kovács Edit
(In memoriam: E. Kovács Edit) 371

Book Review

SZÉKELY János

Veress Emőd: Román polgári jog. Általános rész
(Book review: Veress Emőd: Román polgári jog. Általános rész) 375

Magánjogi kodifikáció kultúrtörténeti tükörben*

Vékás Lajos

professor emeritus (ELTE ÁJK), az MTA rendes tagja
vekas@ajk.elte.hu

Tisztelt Elnök Úr!

A Szenátus tisztelt tagjai!

Hölgyeim és Uraim!

Hálatelt szívvel köszönöm meg a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Szenátusának, hogy szerény munkásságomat doctor honoris causa címmel ismer-te el. Nehezen tudom leküzdeni meghatódottságomat, különösen amiatt, hogy az ünnepi aktusra Kolozsváron, szülővárosomban kerül sor, néhány száz méterre attól a háztól, ahol hetvenhét évvel ezelőtt megláttam a napvilágot. A világháború hullámai öt éves koromban messze sodortak, de – Szüleimnek hála! – lelkileg so-hasem szakadtam el innen, és amióta tehetem, tetteikkel is igyekszem bizonyítani kötődésemet. Még egyszer őszintén köszönöm az elismerést!

A szocializmusnak hazudott diktatórikus államkapitalizmus összeomlása után Közép- és Kelet-Európa valamennyi állama történelmileg nézve is példátlanul nehéz feladatok elé került. A demokratikus államberendezkedés alkotmányos feltételeinek megteremtése és a piacgazdaság visszaállítása állt a középpontban. A piacgazdaság jogi kereteinek kialakítása pedig valamennyi posztoszocialista or-szágból napirendre tűzte az áru- és pénzviszonyok jogának, a magánjognak átfogó reformját, adott esetben újrakodifikálását. Romániában 2011 októberében, a Cseh Köztársaságban 2014. január elsején, Magyarországon 2014. március 15-én lépett hatályba egy új, átfogó magánjogi (polgári) törvénykönyv. Előadásomban ezeknek a posztoszocialista kodifikációknak néhány jellegzetes vonását szeretném – történeti-kultúrtörténeti tükörben – bemutatni. Elsőként a magánjogi kodifikációk néhány jellegzetes vonását és főbb értékeit tárgyalom, majd a második részben a magánjogi jogalkotásnak a társadalmi viszonyokra gyakorolt hatását fogom értékelni.

* A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvári Karának Aula Magna termében a doctor honoris causa kitüntető cím átadására rendezett ünnepségen 2017. május 12-én tartott székfoglaló előadás szerkesztett szövege.

1. A magánjogi kodifikációk jellegzetes vonásai és értékei

A magánjogi kodifikáció csillagóráit a 19. században számlálták. E században vette kezdetét a mai értelemben vett kodifikáció, ekkor születtek a nagy klasszikus törvénykönyvek. A felvilágosodás szellemében fogant két kódex: 1804-ben a Code civil (Code Napóleon), 1811-ben az osztrák polgári törvénykönyv (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch: ABGB) indította a sort; s 1896-ban a német törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch: BGB) csatlakozott hozzájuk. E kódexekből kiindulva, sőt ezeket mintául véve készültek azután Európában, Latin-Amerikában és Ázsiában a század, majd a 20. század törvénykönyvei.¹ A magyar magánjog fejlődésére érzékelhető hatást gyakorolt az 1907-es, 1912-ben hatályba lépett nagy sikerű, átfogó svájci törvénykönyv (Zivilgesetzbuch: ZGB) is. Részletekbe menő történeti szemle nélkül is megállapíthatjuk a magánjogi kodifikációk legfontosabb jellegzetes vonásait és mai értékét.

1.1. A kódexek egyik bevallott célja a normaanyag értékelő felülvizsgálata, megújítása, a megváltozott életviszonyokhoz igazítása és hosszabb időtartamra történő rögzítése. A kodifikáció ebben az értelemben nem a jog sajátossága. Hasonló értékelő tevékenység és annak rögzítése időről időre végbemegy az emberi együttélést szabályozó egyéb normák világában is. Ez az értékelési folyamat szabályok vagy kánonok kialakulásában és alkalmanként kódexben történő rögzítésében csúcspontot ér el. A kánon szó antik jelentése: „kötelező erejű és rögzített” szabály. A kánon kifejezést az ókorban csak a társadalmi együttélést és közösségi cselekvést szabályozó fundamentális jelentőségű normákra alkalmazták.² Manapság egyes szakmák vagy hivatásrendek etikai kódexéről is beszélünk.

Kevésbé kötöttek és korlátozottabb hatókörrel rendelkeznek, mégis hasonló értelemben foghatók fel az emberi szellem alkotásait értékelő kánonok. Az irodalmi kánonok például valamely közösségben irányadónak tekintett alkotások és értelmezések összességét jelentik.³ Az irodalmi kánon megállapítja egy adott közösség irodalmi alkotásokra vonatkozó aktuális értékrendjét és értelmezését; gyakran irodalomtörténeti összefoglaló munkákban rögzített formában is megjelenik, adott esetben az iskolai kötelező tananyagot is kijelöli, vagy legalábbis döntően befolyásolja.

Ugyanez az értékelő normaképzés művészeti alkotásokkal kapcsolatban is megtörténik. Ez utóbbira költői ihletésű, nagyszerű példát olvashatunk Dante *Isteni színjátékában*, amelynek részleteit a következőkben Babits Mihály fordí-

1 Hamza 2009. 209–215., 224–229., 249–255., 287–290., 629–683.

2 Assman 1999. 103–120.

3 Az irodalmi kánon több szempontból történő megközelítését ld. Szegedy-Maszák 2008. 468.

tásában idézzük.⁴ A Purgatórium Tizedik énekében (Purg. X. 28–93.) a költő és lelki kísérlője a tisztítótűz előszobájából a valódi purgatóriumba lépnek. Vergilius a háromembernyi magasságú fehér márvány sziklafalba vésett, Isten alkotta domborművekre hívja fel Dante figyelmét; azok szépsége és drámai hatása mellett „nemcsak Poliklét, de a Természet (is) szégyenben maradna”. A három reliefen az alázat márványképei láthatók; egy-egy történetet (storia) beszélnek el erről az emberi erényről, szembeállítva a gőgnek a teraszon megjelenített példáival.⁵ Az első kép – talán Giotto Capella degli Scrovegni-beli freskórészletéből véve a mintát – az egész reneszánsz festészet egyik legkedveltebb témáját, az angyali üdvözlét Lukács evangéliumában⁶ leírt jelenetét ábrázolja „annyi édes bájjal, hogy nem is néznéd néma kőremeknek”. A második képi történet Dávidot jeleníti meg a Sámuel II. Könyvében⁷ szereplő jelenetben, amint „a Zsoltáros föltürkőzve táncol” a frigszekevény előtt, alázatosan, „s több volt királynál, s kevesebb, e táncsal”. S végül a mozgalmas harmadik kép és történet főszereplője a csapatai élén éppen csatába induló Traianus császár. „Büszke ménje előtt egy özvegy állt; ... arcán mély fájdalom, s szemében könnyek fénye”; jogi segítséget kér a császártól meggyilkolt fia ügyében. Traianus előbb a háború utánra akarja halasztani az igazságtévést az özvegy panaszáról, de kis vonakodás után megváltoztatja döntését, mert nem lehet addig a harcba, „míg lelkemen adósság súlya van; itt tart a Könyör törvénye”.⁸ Dante mindhárom reliefen a cselekményt, a történetet s a szereplőket „látható beszédének”, dialógusának⁹ érzékletes képi megjelenítését emeli ki. A három relief megszólaltatásával Dante – a keresztény művészetben évszázadokon át kizárólagosan elfogadott statikus és merev ikonfestészet helyett – saját korának történetét elbeszélő, eseményt megjelenítő, jelenetet festő és egyben drámai hatású szakrális képzőművészetét kodifikálja, méghozzá márványkőbe vésve az új kánont.¹⁰

Mutatis mutandis ugyanezt a célt szolgálja a jogi kodifikáció, mindenekelőtt a magánjogi kódexalkotás is: korszakváltást jelez, az életviszonyok megváltozására reagál, és hosszabb időre rögzíti az új korszak új normarendszerét. Ezzel már jeleztük a magánjogi törvénykönyvek másik fontos attribútumát is: a *rendszeralkotás* igényét.

4 Alighieri 1968.

5 Vö. Lassing 2010.

6 Lk 1,28–38.

7 2 Sám 4,14–23.; lásd Weöres 1981, 1. k., 213.

8 A jelenetet több képzőművészeti alkotás is megörökíti; ld. pl. Roger van der Weyden falikárpitját a Berni Történeti Múzeumban vagy Gustave Doré Dante-illusztrációjának 92. lapját.

9 Az örömhírt hozó Gábriel arkangyal „Ave!« – látszott mondani néma szájjal”,...s Mária „mozdulata rávallott e szavakra: »Ecce ancilla Dei« – s oly találón, mint viasznyomás valamely alakra”. A frigládát „kísérlők hét kórusra oszolnak; s ott két érzékem küszködött” – mondja Dante; „az egyik szólt: »Nem!« – a másik: »De igen, dalolnak!« S a tömjénfüstöt is, mely föltüremlik kőröskörül, sok jól utánzott ráncsal, az orr tagadja, s a szemek igenlik”. Traianus jelenete ugyancsak az alázatról és az igazságtételről pedig a maga egészében egy antik görög tragédiába illő drámai párbeszéd az özvegy és a császár között, akik előbb csak „szólni látszanak”, hogy aztán tényleg beszéljenek. Alighieri 1968.

10 Nagel 2009. 51–59.

1.2. Rainer Maria Rilke így írt feleségének az 1907-es párizsi Őszi Szalon retrospektív Cézanne-kiállításán látott *Madame Cézanne vörös karosszékben* című portréről: „Mintha minden egyes részlet ismerné az összes többit”.¹¹

A magánjogi kodifikációk a horizontális életviszonyokat szabályozó normák átfogó, egységes rendszerének megalkotását tűzték ki célul. Egy kódex sikerének egyik fő feltétele, hogy minden normatétel – tartalmilag, fogalmilag és terminológiájában – „ismerje az összes többit”, azaz összhangban legyen a törvénykönyv többi rendelkezésével. Az új magyar polgári törvénykönyvben például több mint 25 000 normatétel harmóniáját kellett biztosítani.

E követelmény megvalósításából adódó nehézségek illusztrálására itt mindössze egyetlen példát említünk: a „dolog” definiálásának következményeit a kódex szabályozási rendszerének számos helyén.¹² A „dolog”, a tulajdonjog tárgya fogalmának mikénti meghatározásától függ a birtok fogalma és a birtokvédelem funkcióképessége, a birtokátruházás és a tulajdonátruházás rendje, továbbá e döntéssel összhangban kell koncipiálni például a szavatosságot és az engedményezést is. A német BGB és kiindulásképpen a svájci ZGB csak a birtokba vehető testi tárgyakat tekinti dolognak, és hagyományosan ez a felfogása a magyar magánjognak, így az új polgári törvénykönyvnek is. Ezzel szemben az angolszász magánjogok a tulajdonjog fogalmát a szűkebb értelemben vett dolgokon, azaz a birtokba vehető testi tárgyakon (ingókon és ingatlanokon) kívül kiterjesztik a vagyoneértékű forgalomképes jogokra, az átruházható szerződési pozíciókra és a követelésekre is. Hasonló felfogást tesz magáévá a francia és az osztrák magánjog is, amelyekben szintén tágabb dologfogalmat alkalmaznak. További kérdés, hogy ha egy kódex (mint például az új magyar polgári törvénykönyv) a szűkebb értelemben vett dologfogalomra építi a tulajdonjog fogalmát, és ennek megfelelően szétválasztja a tulajdonjog és az egyéb jogok átruházásának rendjét, csak ellentmondás vállalása mellett terjesztheti ki az ún. idegen dologbeli jogokat (például a hasznélvezetet és a zálogjogot) jogokra és követelésekre is. Végző soron a dologfogalom meghatározásától függ a dologi és kötelmi jog külön kategóriagént történő kezelésének értelme is. Ha a törvénykönyv a tulajdonjogot a szűkebb értelemben felfogott dolgokra korlátozza, a kötelmi és dologi jogviszonyok közötti megkülönböztetés – legalább viszonylagos – értelmet nyer, széles dologfogalom mellett erről nem beszélhetünk.

A sikeres rendszeralkotás előnyeként említhetjük, hogy a kellően absztrahált és egymással harmonizáló normák sokkal inkább alkalmasak az életviszonyok gyors változásainak követésére, mint az egymást sebesen kergető és a részletekben elvesző eseti jogszabályok áttekinthetetlen tömege. A kódex az általános és különös szabályok összehangolt rendjével, utaló normák alkalmazásával rövidítésekre ad lehetőséget, és ezzel csökkenti a szabályok számát. A jogbiztonság követelményét

11 Ld. Rilke 1983. 7.

12 Vö. Menyhárd 2007. 44–55.

is hatékonyabban szolgálja egy színvonalasan megalkotott törvénykönyv, mint a törvényhozó napi buzgalma és a jogszabályok követhetetlen áradata. Egy kódex szilárdabb kereteket biztosít a bíróságok jogfejlesztő tevékenységéhez, az írott szabályok elkerülhetetlen hézagait kitöltő szerepéhez. A 19. században alkotott klasszikus magánjogi törvénykönyvek utóélete azt bizonyítja, hogy az életviszonyok változása miatt szükséges korrekciókhoz amúgy sem kell mindig és feltétlenül törvényhozói beavatkozás, a judikatúra képes a megfelelő átértelmezésre. Törvényhozásra csak valódi társadalmi, etikai, világnézeti változások miatt kell hogy sor kerüljön.¹³ Világszerte ilyen nagy horderejű kihívások elé állította például a családjogot a 20. század második felében végbement mélyenszántó társadalmi változások sora. S – mint utaltunk rá – a volt szocialista országokban pedig a magántulajdon jog újbóli elismerése és a piacgazdaság követelményei tették szükségessé a törvényhozói beavatkozást, adott esetben magát a magánjogi kodifikációt.

2. A magánjogi kodifikációk hatása a társadalmi viszonyokra

A magánjogi jogalkotásnak a társadalmi viszonyokra gyakorolt hatását – különösen a politikusok – szeretik eltúlozni. Az igazság ezzel szemben az, hogy a magánjogi kodifikációk csak kivételes történelmi korokban, rendszerint társadalmi forradalmak idején érintik a tulajdoni berendezkedés alapjait, és akkor is csak korlátozott mértékben és közvetett módon, például az öröklési rend meghatározásával befolyásolják az alapstruktúrákat.

Fustel de Coulanges az ókori Róma XII táblás törvényei (Kr. e. 451) kapcsán állapítja meg: „Ha lehetséges is némelykor, hogy az ember politikai intézményeit hirtelen megváltoztassa, ... magánjogát csakis lassan és fokozatosan változtathatja meg. Ezt mind a római, mind az athénai jog története bizonyítja.”¹⁴ Indokolt tehát az óvatosság a magánjogi kodifikációk társadalmi következményeinek megítélésénél.

Annál jelentősebb a magánjog és a magánjogi kodifikáció szerepe a polgári társadalom hétköznapjaiban: lefekteti, és rendszerbe foglalva megszilárdítja a jogalanyok (az emberek és szervezeteik) egymás közötti, rendkívül szerteágazó személyi és vagyoni kapcsolatainak jogi normáit, és e körben: a horizontális kapcsolatokban jelentősen hozzájárul a jogbiztonsághoz. Ebben az összefüggésrendszerben lehet és kell értékelni egy polgári törvénykönyv megalkotásának jelentőségét és várható társadalmi hatását is. Erre tanítanak a történelem tanulságos példái.

2.1. Az első példát a magyar polgári átalakulás hajnaláról idézzük. Kemény Zsigmond 1850-ben megjelent *Forradalom után* című tanulmányában egyetért Jeremy

13 Ld. Vékás 2001. 17–19., 21–24.

14 De Coulanges 2003. 468.

Bentham véleményével, aki szerint „a legnagyobb közjogi változások, a legáltalánosabb forradalmak az osztály és a szukcesszió kérdéséből támadnak. Hosszabb időt véve mértékül, a magánjog rendezése határozza el, hogy egy állam minő alkotmány-nal bírjon, s hogy az arisztokrácia, demokrácia vagy szocializmus és a mindent felosztató elméletek vegyék át a közügyek vezénylését”.¹⁵ Ez a megállapítás abban az értelemben igaz, hogy a „magánjog rendezése” alatt nem a jogalanyok horizontális viszonyait rendező magánjogi szabályokat: a magánjogi kodifikáció tulajdonképpeni tárgyát, hanem a társadalmi berendezkedés alapját jelentő tulajdoni viszonyok mi-kénti rendezését kell érteni. A tulajdoni berendezkedés jogi alapjait pedig sohasem magánjogi szabályok, hanem közjogi törvények fektetik le.¹⁶ Így volt ez a Kemény Zsigmond szeme előtt lebegő 1848. évi áprilisi törvényekben is. A polgári társadalom alapjainak lerakásához, nem utolsósorban a Széchenyi István által is követelt üzletszerű hitelélet megindulásához és hatékony hitelbiztosítéki jog megteremtéséhez feudális kötöttségektől mentes, árujellegű, forgalomképes földtulajdon létrehozására volt szükség. Mindezek érdekében elsőként közjogi természetű törvényeket kellett alkotni. Az 1848. évi IX. törvénycikk az úrbéri szolgáltatások eltörléséről, azaz a job-bágyfelszabadításról és az örökváltság (kártalanítás) kilátásba helyezéséről rendel-keztet, a XV. törvénycikk pedig az ősiséget törölte el. S ez utóbbi törvény rendelte el a polgári törvénykönyv megalkotását is.

Közjogi és magánjogi szabályozás társadalmi hatását vizsgálva hasonló követ-keztetésre juthatunk a közelmúlt történelmének példái alapján is. Sem a 20. szá-zad közepén alkotott, tömeges államosítást jelentő drasztikus törvények, sem az ellenkező eredményre vezető 1990 utáni privatizációs törvények nem tartoznak a magánjoghoz, és így nem képezik a magánjogi kodifikáció tárgyát sem. Ezek mind közjogi törvények voltak. Az előbbieket egyenesen a polgári társadalom (és egyúttal a magánjog) létalapját: a magántulajdont szüntették meg, az utóbbiak pedig – jól-rosszul – azt állították vissza.

A társadalmi berendezkedés alapjait is érintő hatása lehet a törvényes öröklés magánjogi szabályozásának, adott esetben az erre vonatkozó magánjogi kodifiká-ciónak. Ilyen következménye volt a francia forradalom törvényhozásának, amely eltörlötte az elsőszülött gyermek privilegizált törvényes öröklési státusát, helyet-te bevezette a gyermekek egyenlő öröklési részesedését, és ezzel közvetlenül já-rult hozzá a nagybirtokok lebontásához. Ezt az elvet alapjaiban elfogadta a *Code civil* is. Jogos büszkeséggel írta Napóleon bátyjának, Joseph nápolyi királynak (1806–1808) a következőket: „Vezesd be Nápolyban a *Code civilt*, és ami nem szít hozzád (tudniillik a nagybirtok), rövid pár év alatt bomlásnak indul. Ez jó a *Code*

15 Kemény 1982. 228–229.

16 E megállapítás igazságát ókori példa is megerősíti. Róma a meghódított területeken alapított *coloniákban* köztulajdonban lévő földeken (*ager publicus*) a letelepítendő római polgároknak közjogi aktussal: *adsignatio*val (ma úgy is mondhatnánk: privatizációs törvénnyel) osztott ki telkeket (*agri adsignati*), amelyeken a kedvezményezettek *ex lege* szereztek magántulajdont. Ld. Nótári 2016. 12.

civilben, ... ez fogantatá velem a kódexet. S ezért mondta egy angol diplomata: a franciák megpuhultak örökösödési rendszerük miatt”.¹⁷

Hasonlóan társadalompolitikai célra alkalmazta (ráadásul diszkriminatív módon) száz évvel korábban Anna angol királynő a törvényes öröklés eszközét. 1703-as törvénye az anglikán vallású birtokos osztály megerősítése érdekében a katolikus örökhagyók utáni öröklés esetére (de csak ezekre a hagyatékokra) a fiú utódok egyenlő örökrészét írta elő, méghozzá az ellenkező végintézkedés kizárásával; az anglikán családokban viszont fenntartotta az elsőszülött kizárólagos öröklését.¹⁸ Az örökösödési rend természetesen csak közvetett módon érinti a társadalom alapjait, hiszen örökölni a magántulajdonban tartható vagyontárgyakat lehet. A tulajdoni berendezkedés megteremtése pedig – amint az imént röviden kifejtettük – közjogi normák feladata.

2.2. A magánjogi törvénykönyvalkotás és kodifikáció előbbiekben körülhatárolt, leszűkített értelemben vett, de mégis jelentős társadalmi szerepének illusztrálására a jogképesség fogalmának megalkotását és alkalmazását hozom fel példaként. A jogképesség elvont kategóriája alapvető előfeltétele a magánjogi szabályozásnak. A polgári magántulajdonra épülő társadalmak magánjogaiban a tulajdonosi minőség lehetőségét fejezik ki – absztrakt formában – ezzel a kategóriával. Az 1811-es osztrák kódex (ABGB) 16. §-a a felvilágosodás fogalomkészletével ezt a következőképpen fogalmazza meg, klasszikus formában: „Minden embernek veleszületett, már a józan észből is kivilágló jogai vannak, és ezért minden ember személynek tekintendő”. A 20. század magánjogtudománya a jogképesség általános kategóriájára építve dolgozta ki azután az emberi személyiség magánjogi védelmét is. A magyar kódextervezetek közül az 1915-ös ún. Bizottsági szöveg 17. §-a kimondta a következőket: „Mindenkinek joga van arra, hogy a törvénynek és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse, és hogy ebben őt senki se háborítsa”.¹⁹ Az Országgyűlés által a törvényszöveg felülvizsgálatára kiküldött Bizottság „a személyiség jogának megsértése elleni jogvédelem általános elvi szabályához” fűzött indokolásban kiemelte: „Kívánatos..., hogy a személyiség joga, mint abszolút jog, pozitív irányban is meghatározottassék”.

2.3. A társadalmi hatások közül ki kell emelni azt is, hogy a magánjogi kodifikáció fontos szerepet játszhat államok és államszövetségek politikai egységének megteremtésében és megszilárdításában.

17 Idézi Grosschmid 1901. 5–6. Napóleon személyes szerepéhez a Code civil megalkotásában ld. Theewen 1991.

18 Ld. *uo.*, 343.

19 A maga korában szinte páratlanul korszerű és rendkívül kifejező módon megfogalmazott szabályt szó szerint átvette az Mtj. 107. §-a, és tudatosan beépítettük a 2013. évi V. törvénynek a személyiségi jogok általános védelmét kimondó 2:42. §-ába is.

2.3.1. A közjogilag már egységes nemzetállam Franciaország, majd a 19. század utolsó harmadában a szintén egységessé váló Olaszország és Németország valódi belső jogi homogenitásának megteremtéséhez elengedhetetlen volt a partikulás magánjogi rendszerek megszüntetése. Ennek leghatékonyabb eszköze a magánjogi kodifikáció volt. Ezt a szerepet tulajdoníthatjuk tehát a *Code civil*nek, az első olasz *Codice civile*nek (1865) és a német *BGB*-nek egyaránt. Ezeknek a kódexeknek a létrejöttében egyik fő mozgató tényező volt a nemzetállami egység megteremtése a magánjog szférájában is. Hasonló funkciót töltött be az állami egység megteremtésében a közös magánjogi törvénykönyv a nem nemzeti alapon szerveződött államokban is: a kantonális berendezkedésű Svájcban (1883, 1912) vagy a viszonylagos önállósággal rendelkező részállamokat egyesítő Habsburg Birodalomban.²⁰

2.3.2. A *Habsburg birodalmi jogegységesítésnek* külön említést érdemlő fejezete az osztrák polgári törvénykönyv (ABGB) és Magyarország viszonya.²¹ Ez a kapcsolat szerencsétlen csillagzat alatt kezdődött: a Bach-korszakban császári pátenst vezette be Magyarországon 1853. május 1-jei, Erdélyben 1853. szeptember 1-jei hatállyal az osztrák polgári törvénykönyvet. Ez a törvénykönyv korszerű magánjogot kodifikált. Ha nem is tekinthető annyira sikerültnek, mint kortársa, a polgári forradalom lendületében 1804-ben született francia *Code civil* mindenképpen sokkal alkalmasabb jogi keretet biztosíthatott volna a hazai polgári átalakuláshoz, mint az akkori magyar jog. Az oktrojált hatályba léptetés azonban rányomta bélyegét az osztrák kódex magyarországi sorsára. A szabadságharc megtorlásának jajszavai közepette a magyarok – érthetően – úgy tekintettek a kódexre is, mint az idegen hatalom erőszakának egyik eszközére. Várták az alkalmat, hogy lerázzák magukról a kényszerrel bevezetett idegen törvényt, és visszatérjenek saját, évszázadok alatt szervesen fejlődött, bár a kezdődő polgári kor igényeinek kielégítésére elégtelen magánjogukhoz. Az 1859-es, Solferino melletti súlyos vereség után meggyengült császári hatalom egyezsége kényszerült Magyarországgal. Az 1861-ben kibocsátott Októberi diploma jelentette az első lépést a kiegyezéshez. Egyidejűleg rendelkezett a császár arról is, hogy „a magyar nemzet jogfelfogásának megfelelő alapon működő ideiglenes igazságszolgáltatási rendszert kell létrehozni”. Ennek érdekében gróf Apponyi Györgynek, az 1860-ban visszaállított Curia elnökének vezetésével nagy létszámú bizottságot küldött ki. Az így megalakult Országbírói Értekezleten a Curia és a Hétszemélyes Tábla bíráin kívül egyetemi tanárok, politikusok és ügyvédek vettek részt. A konferencia 1861. január 22-e és március 4-e között ülésezett, és arról kellett döntenie, hogy miként állíttassék helyre, illetve egészíttessék ki a régi magyar jog. Noha az Országbírói Értekezlet által kiküldött előkészítő szakértői albizottság az osztrák törvénykönyv ideiglenes hatályban tar-

20 Ld. Wieacker 1974. 79–86.; Schmidt 1985. 34.; vö. Vékás 2001. 21.

21 Ld. Vékás 2011. 21–33.

tására tett javaslatot, az Értekezleten résztvevők többsége visszaállította hatályába a régi magyar magánjogot, és – néhány kivétellel – hatályon kívül helyezte az osztrák kódex szabályait a kapcsolódó törvények többségével együtt. Ez a döntés nem vonatkozott az akkor Bécsből külön kormányzott Erdélyre, ahol az osztrák törvénykönyv még hosszú évtizedekig hatályban maradt. Az Országbírói Értekezleten elfogadott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok a polgári törvénykönyv megalkotásáig maradtak volna hatályban. Az ideiglenes rendelkezések kibocsátásához az Országgyűlés mindkét háza hozzájárult, de – azok ideiglenességét hangsúlyozandó – formális parlamenti elfogadásra nem került sor. A császár hozzájárulása után a Curia 1861. június 23-i ülésén hirdették ki az ily módon megalkotott rendelkezéseket, azokat közzétették a hivatalos lapban, és írásban közölték a bíróságokkal. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 1861. július 23-án léptek életbe, és többségük – rációfolva az ideiglenesség fenn hangoztatott szándékára a kerekén száz évig, 1960. május elsejéig hatályban volt. Mégis 1861-ben a régi magyar magánjog hatályát csak elvben állították teljesen vissza. Fontos császári pátenseket, például az 1852-es ősiségi pátens egyes részeit, továbbá bizonyos ausztriai törvényi szabályokat, mint például a szellemi tulajdon védelmét szolgáló rendelkezéseket fenntartották hatályukban. A legjelentősebb és egyben a legmaradandóbb hatású hatályában fenntartott osztrák jogszabály az 1855. december 15-én kibocsátott telekkönyvi rendtartás volt. Az osztrák telekkönyvi rendszer a maga alapvető elveivel (közhitelesség, konstitutivitás stb.) lényegét tekintve 1973-ig változatlanul érvényesült, sőt fő vonalaiban máig él Magyarországon. A telekkönyvi rendtartás szabályaival együtt hatályban maradtak magának az osztrák törvénykönyvnek azon rendelkezései is, amelyek összefüggtek a rendtartással, és bejegyzett ingatlan tulajdonjogának telekkönyvi elidegenítését, illetve megszerzését érintették. Ráadásul az osztrák magánjogi kódex befolyása még évtizedeken át távolról sem korlátozódott az ingatlanok dologi jogára.²² A bíróságok – tartalmilag – rendszeresen alkalmazták az osztrák törvénykönyv rendelkezéseit ingók dologi jogi problémáinak megoldásához és kötelmi jogi kérdéseknél is. Új kommentárok is megjelentek a maga egészében már évek óta hatályban nem lévő törvénykönyvhöz, és az még a két világháború között is az egyetemi jogi oktatás részét képezte.

2.3.3. Az imént tárgyaltakhoz hasonló gyökerű jelenség, a független állami létet megszilárdító magánjogi kodifikáció tanúi voltunk a Szovjetunió felbomlásakor. Az önállóságukat ismét elnyert államok függetlenségüket saját magánjogi kódex megalkotásával is meg kívánták erősíteni. Ezért siettek a 20-21. század fordulóján magánjogi kódexet alkotni a függetlenné vált egykori tagköztársaságok, legelsőként a balti államok. Észtország (1993–2003) és Litvánia (2000) új magánjogi tör-

22 Ld. Szladits 1941. 95–97.

vénykönyvet alkotott, Lettország a szovjet megszállás előtti kódexét (1937) újíttotta fel és léptette ismét hatályba (1992–93).

2.3.4. Végül röviden meg kell említenünk, hogy az Európai Unió szintén elindult az egységes magánjog megteremtésének útján. Az Unió szervei – irányelvekkel és rendeletekkel – egyelőre csak a magánjog egyes részterületein (szellemi alkotások joga, védjegyjog, társasági jog, fogyasztóvédelmi szerződési jog) harmonizálják a tagállamok jogát; határozott törekvésük viszont a szélesebb körben megvalósítandó jogegységesítés, mindenekelőtt a szerződési jogban. E célkitűzés megvalósítása érdekében nemzetközi tudóscsoportok készítettek alapozó tervezeteket: *Principles of European Contract Law* (PECL),²³ *Draft Common Frame of Reference* (DCFR).²⁴ Elkészült egy uniós rendelettervezet is egy közös európai uniós adásvételi jogról: *Common European Sales Law* (CESL).²⁵ Ez utóbbi azonban nem aratott sikert, és elfogadását elvetették. Összességében megállapíthatjuk: az Európai Unió egységes magánjogának megvalósítása ma még csak távoli lehetőségként képzelhető el.

Tisztelt Szenátus!
Hölgyeim és Uraim!

Veress Emőd professzor úr laudációjában megható szavakkal idézte fel Nagypám emlékét. Engedjék meg, hogy előadásom végén, amikor még egyszer köszönetet mondok a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Szenátusa által nekem ítélt magas elismerésért, néhány szóval én is emlékezzem rá. 1940-ben, amikor húsz év után megvált a kolozsvári Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság vezetésétől, két évtizedes vezérigazgatói működését az Intézet 1940. évi jelentésében így méltatták: Az intézményt „félő gonddal, nagy körültekintéssel és fáradságot nem ismerő szívós kitartással vezette”. Munkássága minden megbecsülést kiérdemelt, „amit erdélyi magyarságunk soha nem feledhet el, s amire mindig csak a legnagyobb hálával, elismeréssel fog gondolni. A magyarságért ... teljes erejével, legjobb tudásával küzdő önzetlen férfiú [ő], aki mintaképpül szolgálhat minden idők magyarjának!” [Tibori Szabó Zoltán – Újvári Mária: *A kolozsvári Minerva története és bibliográfiája (1920–1948)*. Kolozsvár – Cluj, Minerva Művelődési Egyesület Kiadója, 2015. 66.] *Számomra Nagypám a tevékeny, tetteiben megnyilvánuló hazaszeretet felülmúlhatatlan példája!*

23 Ld. Lando/Beale 2000. 561.; Lando et al. 2003. 291.

24 Ld. Von Bar/Clive 2009; vö: Vékás 2010. 3–12.

25 Ld. Schulze 2012. 780.; a ZEuP tematikus számában közölt tanulmányokat: 20(2012) 687–939. és Szilágyi 2013. 8–26.

Irodalom

- Alighieri D. 1968. *Isteni színjáték*. Fordította Babits Mihály. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- Assman J. 1999. A kánon – a fogalom tisztázása. In: uő: *A kulturális emlékezet*. Budapest, Atlantisz Kiadó.
- De Coulanges F. 2003. *Az antik városállam (Az ókori község címmel 1883-ban megjelent tanulmány hasonmás kiadása)*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- Grosschmid B. 1901. *Magánjogi tanulmányok*. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia.
- Hamza G. 2009. *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition*. Budapest, Eötvös Universitätsverlag.
- Kemény Zs. 1982. Forradalom után. In: uő: *Változatok a történelemre*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Lando O.–Beale H. 2000. *Principles of European Contract Law*. (Part I and II, Combined and Revised). The Hague–London–Boston, Kluwer Law International.
- Lando O. et al. 2003. *Principles of European Contract Law* (Part III). The Hague–London–New York, Kluwer Law International.
- Lansing R. 2010. *The Dante Encyclopedia*. New York, Garland Publishing.
- Menyhárd A. 2007. *Dologi jog*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Nagel I. 2009. *Gemälde und Drama – Giotto, Masaccio, Leonardo*. Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag.
- Nótári T. 2016. Bevezetés, in: Marcus Tullius Cicero: *Politikai beszédek I*. Szeged, Lectum.
- Rilke R-M. 1983. *Briefe über Cézanne*, Hrsg. von Clara Rilke. Frankfurt am Main, Suhrkamp–Insel Verlag.
- Schmidt K. 1985. *Die Zukunft der Kodifikationsidee: Rechtsprechung, Wissenschaft und Gesetzgebung vor den Gesetzeswerken des geltenden Rechts*. Heidelberg, C. F. Müller Verlag.
- Schulze R. 2012. *Common European Sales Law (CESL), Commentary*. Baden-Baden, Beck-Hart-Nomos.
- Szegedy-Maszák M. 2008 *Megértés, fordítás, kánon*. Bratislava, Kalligram Könyv-és Lapkiadó.
- Szilágyi F. 2013. Az Európai Bizottság közös európai adásvételi jogról szóló rendelet-javaslatának kontextusa és egyes alapkérdései. *Magyar Jog LX* (2013).
- Szladits K. 1941. *A magyar magánjog*, I. kötet. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó.
- Theewn E-M. 1991. *Napoleons Anteil am Code civil*. Duncken & Humblot, Berlin.
- Vékás L. 2001. *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest, HVG-ORAC.
- Vékás L. 2010. A DCFR és a magyar polgári jog kodifikációja. *Európai Jog* 10 (2010) 1. sz.

- Vékás L. 2011. Az osztrák Polgári Törvénykönyv hatása a magyar magánjog fejlődésére. In: Rácz Lajos (szerk.): *A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi*. Budapest, Martin Opitz Kiadó.
- Weöres S. 1981. Dávid tánca, in uő: *Egybegyűjtött írások*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- Wieacker F. 1974. Der Kampf des 19. Jahrhunderts um die Nationalgesetzbücher. In: uő: *Industriegesellschaft und Privatrechtsordnung*. Frankfurt am Main, Fischer Athenäum Verlag.
- Von Bar C.–Clive E. 2009. *Principles, Definitions, Model Rules of European Private Law – Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. München, Sellier European Law Publisher, Full edition in 6 volumes.

ARTICLES

Az építészeti és műszaki alkotások és terveiket érintő egyes szerzői jogi kérdések a 21. századi Magyarországon

Barta Judit

Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Kereskedelmi Jogi Intézeti Tanszék
Tanszékvezető egyetemi docens
E-mail: barta.judit69@t-online.hu

Összefoglalás. A tanulmány az építészeti alkotásokra, műszaki alkotásokra és terveikre vonatkozó szerzői jogi részterületen felmerülő, öt aktuális jogkérdést állít a középpontba:

1. Kiterjed-e a szerzői jogi védelem a műszaki létesítményre, vagy csak annak tervére?
 2. Kiterjed-e a szerzői jogi védelem a belsőépítészeti alkotásokra és azok tervére?
 3. Hogyan alakulhat a rekonstrukciós tervek szerzői jogi megítélése?
 4. Melyik erősebb, a tulajdonosi jog vagy a szerzői jog ezek ütközése esetén?
 5. Van-e jogi alapja a szerző halálát követő névfeltüntetésnek egy épületen?
- A kérdések megválaszolása kalandra visz a szerzői jogban és építészetben egyaránt.

Kulcsszavak: szerzői jog, építészet, műszaki alkotás, rekonstrukciós terv, várrekonstrukció, makett, szerzői névjog, belsőépítészet, integritáshoz fűződő jog

Abstract. Copyright aspects of architectural creations and plans and technical creations in the 21st century in Hungary

The article focuses on five actual legal questions about architecture creations, technical creations and their plans in the field of copyright law:

1. Does the copyright protection cover the technical creation or only their plan?
2. Does the copyright protection cover the interior design and their plan?
3. How can copyright law judge reconstruction plans?
4. Which is the stronger during the collision: property claim or copyright claim?
5. Is there any legal basis for the right to name after the death of the author in a building?

Answering the questions leads us to an adventure both in the field of copyright law and architecture.

Keywords. copyright law, architecture, technical creations, reconstruction project, castle reconstruction, miniature, right to name in copyright, interior design, right to integrity

„Ha a természet kényelmes lett volna,
az emberiség sosem találja fel az építészetet...”

Oscar Wilde

Az építészeti alkotások (műszaki létesítmények) és terveik a legkülönlegesebb szerzői művek:

- már rajzi, kétdimenziós formában is (tervrajz) külön, nevesített szerzői jogi védelem illeti őket, tárgyi, háromdimenziós (építmény, makett) formájuk is szerzői alkotás, sőt épületcsoportként, városépítészeti együttesként is – értékelve az egyes építményekkel megvalósított térformálást – szerzői jogi védelem alatt állnak,
- térbeli megjelenési formájuk, az építmény változtatható oly módon is, hogy az eredeti megmarad, a későbbi szerzők műve pedig ráépül az eredetire vagy hozzáépül ahhoz, így időben akár több, sőt eltérő stílusú szerzői alkotás is találkozhat bennük,¹
- hol képzőművészeti, hol tudományos alkotások, vagy egyszerre mindkettő, de közben használati tárgyak, így funkció és mű keveredik bennük, esetenként eltérő dominanciával,
- az építészeti terv mint szerzői alkotás alapján nem a szerző hozza létre az építményt, hanem más, speciális szaktudással bíró kivitelező vállalkozó (a képzőművészeti alkotásokat többnyire az azokat kigondoló szerzők hozzák létre),
- olyan szerzői művek és egyben tulajdoni tárgyak, melyeket a tulajdonosok sokszor meg kívánnak változtatni (egy szobrot például a tulajdonos nem akar

1 Legfrissebb példák: Egy 150 éves házrész és a kortárs találkozása, Sorosi Zsolt, valamint felesége, Kalóczki Éva építésztervezők a család tulajdonában álló régi parasztházat bővítették minimalista „gesztusrendszerrel megrajzolt” új házrészrel Erdőhorvátiban. Két épület (két építészeti alkotás) vált horizontálisan szervesen eggyé: a régi és új. Ugyanennek vertikális példáját adja az Elfi (Elbai Filharmónia; Elbphilharmonie) épülete Hamburgban. A *Herzog & De Meuron* által tervezett új, kortárs épületrész alsó részét egy 1963-ban épült raktárépület adja a „rozsdanegyedből” felújított, városrészé alakított Hafencytben (*Octagon architecture & design*, 2017/1. 64–67., 27–31.). Régi példa is akad bőven, az egyik legkifejezőbb a Budapesten található lipótvárosi Szent István-templom. Hild József kezdte el tervezni 1845-ben, az építkezés közepette vette át Ybl Miklós 1867-ben, és Kauser József fejezte be Ybl Miklós 1891-ben bekövetkezett halálát követően. Mindegyik építész az általa kedvelt építészeti stílusban dolgozott, klasszicista, neoreneszánsz és neobarokk elemek keverednek benne (*U. Bán* 2007. 171–172., 181.).

átalakítani, festményt nem akar átfesteni), emiatt kétféle, egymással vetekedő erős jog: a szerzői jog és a tulajdonjog keresztútjában állnak.

Az épített környezet folyamatosan gazdagodik újabb és újabb építményekkel, épületekkel, a régiak is megújulnak, kiegészülnek így vagy úgy, és mindez számtalan szerzői jogi kérdést generál. Mindemellett a szerzői jog törvényi védelme is ad magas labdákat. Jelen munka a Sapiencia Tudományegyetem által 2016. november 3–4. között megrendezett *A szellemi tulajdon új kihívásai a 21. században* című konferencián elhangzott előadás bővített, tanulmányra formált, írott változata, mely az építmények (építészeti alkotások, műszaki létesítmények) és terveik aktuális szerzői jogi kérdéseiből szemezget, igyekezőn megmutatni a jogterület szépségei mellett megmutatkozó kihívásait is.

1. Óriás macska okozott fennakadást a Megyeri hídon!²

A Mini Magyarország 22 épületegyüttes kicsinyített másából áll. A pénzért látogatható kiállítás a történelmi Magyarország mértani középpontjában, a szarvasi arborétumban található, területe több mint két hektár. A projekt magánvállalkozásban valósult meg, a szarvasi Delta-Uniont a brüsszeli Mini Europe és a klagenfurti Minimundus makettparkok varázslatos világa alapján álmodták meg és hozták létre. Budapestet a Parlament épülete, a Széchenyi fürdő és a Hősök tere jelképezi, de láthatják a látogatók, többek között, a Lánchíd és a Megyeri híd kicsinyített mását is. Ez utóbbin sétált át a címben jelzett cica, mely miatt a híd az írott média témájává vált. A fenti szalagcímmel megjelent cikk indított arra, hogy megvizsgáljam a műszaki létesítmények szerzői jogát, közelebbről azt, hogy mire terjed ki a szerzői jog, és ennek tükrében vajon felhasználásnak minősül-e szerzői jogi szempontból egy kortárs műszaki létesítmény kicsinyített másának üzleti célú kiállítása.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 1.§ (2) bekezdés k) pont szerint szerzői alkotás az építészeti alkotás (épületegyüttes, városépítészeti együttes) és annak terve, az l) pont szerint pedig a műszaki létesítmény terve.

Az Szt. nem határozza meg az építészeti alkotás, műszaki létesítmény fogalmát, a problémát inkább utóbbi okozza. Vissza lehet nyúlni a hatályon kívül helyezett szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvényhez, mely műszaki alkotásként az olyan műszaki létesítmény tervét részesítette szerzői jogi védelemben, amely „az épület fogalmi körébe nem tartozó, önálló eredeti műszaki alkotás (pl. közúti híd, vízierőmű stb.) terve, vagy valamely ipari üzem (üzemrész) teljes gépi berendezésének eredeti egységes megoldása volt”. Ez azonban ma már nem irányadó, legfeljebb a bírói gyakorlat veheti azt figyelembe.

2 <http://www.blikk.hu/aktualis/belfold/hihetetlen-orias-macska-okozott-fennakadast-a-megyeri-hidon-fotok/eqndhp>, *Blikk Magazin*, 2016. június 29.

A műszaki létesítmények szerzői jogi védelmét illető másik anomália, hogy míg a törvény az építészeti alkotások esetében nemcsak a tervre, hanem az épületre is kiterjeszti a szerzői jogot, addig műszaki létesítmény esetén kizárólag annak tervét említi. A más műfajokban megmutatkozó joggyakorlat és arra adott jogalkotási válasz arra enged következtetni, hogy kifejezett törvényi utalás hiányában a jogalkalmazó nem elég bátor, így nem terjeszti ki a védelmet a tárgyi formára.³

Sem a Szjt.-ben, sem a nem hivatalos miniszteri indoklásban nincs utalás arra, hogy a műszaki létesítmény mint védett jogtárgy nevesítésének elmaradása tudatos vagy öntudatlan jogalkotás eredménye. Az építészeti alkotások esetében, szabályozástörténetileg is rögzös út vezetett el odáig, hogy ne csak a terv, hanem az annak alapján megvalósult építmény is védelemben részesüljön, melynek eredményeként a törvény 1. § (2) bekezdés k) pontja kifejezetten tartalmazza, hogy a védelem tárgya az építészeti alkotás és annak terve.⁴

Alapvető kérdés tehát, hogy a hatályos Szjt. alapján a Megyeri híd építészeti alkotás-e vagy műszaki létesítmény, ha az előbbi, akkor tárgyi megjelenése is védett jogtárgy. Amennyiben – a korábbi szerzői jogi törvény szemléletéhez hasonlóan – műszaki létesítmény, kérdés, hogy kifejezett törvényi rendelkezés hiányában maga az építményre kiterjed-e a szerzői jogi védelem?

Hangsúlyozni kell, hogy ma már az épített környezet minősége iránti igény, melynek több eredője van, egyes műszaki létesítményeket olyan szintre emelt, hogy azok a funkcionalitást messze meghaladva nemcsak tudományos, hanem akár ezzel együtt képzőművészeti⁵ alkotásnak is tekinthetők,⁶ hiába azonban a

3 Gyertyánfy Péter jelmezek védelme kapcsán mutatott rá, hogy az Szjt. 1. § (2) bekezdés n) pont csak a jelmez tervét nevesíti mint védendő alkotást, a tervezés tárgyi megvalósulásának, magának a jelmeznek a védelméről nincs viszont szó. Ennek következtében, olyan jelmezek esetében, amelyek alkalmasak és méltók a szerzői jogvédelemre, nyitott kérdés marad, hogy azok védelemben részesíthetők-e (Gyertyánfy 2012. 42.). Az érintett jogeset kapcsán, 2013. április 1-i hatállyal módosításra került a törvény érintett alpontja, védetté vált a jelmez és díszlet: védelemben részesül n) a jelmez, a díszlet és azok terve.

4 Barta 2005. 405–419.; Bakos–Nótári 2011. 537–544.

5 A tudományos vagy képzőművészeti alkotás hangsúlyozása azért fontos, mert az Szjt. 1. § (1)-(2) bekezdése általában véd minden alkotást, mely a tudomány vagy művészet területére esik. „Ez a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat. (2) Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása.”

6 Pécs gyalogshíd: A Pécsen megvalósult, a Zsolnay Kulturális Negyed épületei közül elsőként a terület jelképévé vált, kívül-belül meglepő élményt nyújtó híd kétségkívül művészi alkotás. A vezető építésztervező: Herczeg László, építésztervező: Hajdú Gábor, építész munkatársak: Álmos Gergő, Rantal Gábor, statikustervező, konstruktőr: Szőnyi László. A Negyed két fő területét összekapcsoló, a gyár eredeti portaépületének tömegét is megidéző építmény hosszú időn keresztül alakult, finomodott, távolról szinte láthatatlan, áttetsző formát öltve. Az északi és déli területet összekötő hídra mindenki úgy gondol, mint szimbólumra, arra a helyre, ahol az eddig szétválasztott területek újra összeérnek. A híd tervezésekor az alkotók túlépték azt a lecsupaszított elvárás, miszerint ez az építmény elsősorban az egyetem közlekedését szervezi. Olyan építmény lett, ami a két terület közötti gyalogos közlekedési kapcsolatokat jól szervezi, egyúttal a szimbólum szerepét is magára ölti. Cél volt, hogy a híd határozott térként jelenjen

törvény generálklauzulájában megfogalmazott általános védelem, ha a joggyakorlat csak a tételesen kifejezett védettséget fogadja el.

A Megyeri híd kimagasló alkotás, a szerkezetet Hunyadi Mátyás szerkezetmérnök tervezte, és két építész, Benczúr László, valamint Wéber József készítette a lift- és egyéb dizájnelemeket. A Megyeri híd tervezői Csonka Pál-érmet kaptak, részlet a laudációból:

„Budapest látképének meghatározó elemei a hidak. Egy-egy híd megépítése nem csak forgalomtechnikai feladat, hanem egyben a városkép újabb jelentős elemének megalkotása. A Megyeri híd méltó a hazai hídépítés nagy hagyományaihoz: formája, mérete, részletei révén hangsúlyos, szép lezáró eleme a Dunán átívelő hídsornak. Az öt szerkezeti egységből álló híd leghangsúlyosabb egysége a Nagy-Duna-ági ferdekábeles függőhíd. Az együttes megtervezésében a meghatározó szerep a szerkezetet tervezőé, akinek munkáját a két építész segítette. Az ő szerepük elsősorban az egységes megjelenés, a kiegészítő elemek – korlátok, kandelaberek, zajvédő falak – és a hídfők megtervezése volt, de alkotó módon közreműködtek a pilonok megformálásában is. Így alakult ki a felvonók vonalvezetése, az összekötő elem feletti beüvegezett tér, a pilonok végleges formája és mérete, valamint az egész együttes díszvilágítása. A fővárosi látkép új, hangsúlyos elemének megalkotásáért, a híd megformálásában végzett példamutató együttműködésükért a kuratórium az alkotóknak ítéli a 2009-es évben az érmet.”⁷

Ezen erények indíthatják a miniatűr kiállítás szervezőit és tulajdonosait arra, hogy a Megyeri hidat is megjelenítsék. Itt merül fel a kérdés, hogy felfogható-e ez a magatartás szerzői jogi felhasználásként, azaz érinti-e a szerző vagyoni jogait?

A szerző vagyoni jogai képezik – a szerző személyhez fűződő jogai mellett – a szerzői jog másik fő területét. A szerző vagyoni jogai alatt értjük azt, hogy a szerzőnek van kizárólagos joga a mű anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására, valamint minden egyes felhasználás engedélyezésére. A vagyoni

meg az út felett, ugyanakkor távolról láthatatlan, áttetsző legyen. Forrás: <http://epiteszforum.hu/a-zsolnay-negyed-uj-szimboluma-hid-epulet-latogatokozpont-menza>

Bajai gyalogos- és kerékpárosshíd: Baja város régi álma volt a város közepén elhelyezkedő Petőfi- és Pandúr-sziget összekötése. 2015-ben adták át a Pál Gábor vezető tervező tervei alapján elkészült, légiesnek ható építményt. A megvalósult híd egyes részletkialakításaiban együttműködő építész partnerek: Litkey Csaba az egyedi kialakítású keresztartó membránok; Berecz Tamás a hídfő környezet kialakításában vettek részt. A tervező a megrendelői igények miatt paradox tervezői kihívás elé került. A szerkezetnek egyszerre kellett karcsú, légies vonalakkal rendelkeznie, valamint – a süllyesztett pályaszint miatt – akár hajóútközést is kibírnia. E kihívásoknak a választott kibetonozott acélcsövekből kialakított felsőpályás ívhíd felelt meg. A híd kapcsolódik a projekt keretében készülő kerékpárutakhoz, az átvezetésnek és a híd környezetének akadálymentesnek kellett lennie. A városképi szerep miatt a híd esztétikája kiemelten fontos, ezért mind a közvilágítás, mind a díszvilágítás kialakításánál erre tekintettel kellett lenni. A hídon, illetve a környezetében igényként merült fel a gyülekező terület kialakítása, a későbbiekben a híd környezetében tartott hídi vásárok miatt. Forrás: <http://epiteszforum.hu/bajai-gyalogos-es-kerekparos-hid>

7 Forrás: <http://epiteszforum.hu/a-megyeri-hid-tervezoi-a-csonka-pal-ermesek>

jog olyan átfogó, kizárólagos jogosultság, amely a mű minden ismert és ismeretlen jövőbeli hasznosítását (bármilyen jövedelemmel vagy anyagi előnnyel járó felhasználás) a szerzőnek tartja fenn, és a mű felhasználásából mindenki mást kizár. Erre az abszolút jogra épül a szerző azon kizárólagos joga, hogy másnak a felhasználásra engedélyt adjon. A Szt. a mű felhasználásának általános kategóriáján túlmenően, a felhasználás egyes, legtipikusabb módjait felsorolja, ami nem kimerítő, lehetnek olyan felhasználási módok, melyeket a törvény nem említ. Az építészeti alkotásokra vonatkoztatható nevesített felhasználási módok például a többszörözés, nyilvánosságához közvetítés, terjesztés, átdolgozás, reklámcélú felhasználás, kiállítás.

A szerző kizárólagos joga, hogy művét többszörözze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. A többszörözés a mű reprodukálása, amely lehet a terv fizikai, illetve digitális kétdimenziós másolása; a terv kivitelezése (háromdimenziós másolat); magáról az építményről vagy a terv alapján makett készítése; az építmény másolása (utánépítése); az építményről fénykép, egyéb kép készítése, és felhasználásnak minősül továbbá a mű vagy másolatának (jelen esetben a makett) kiállítása. A szerzőt a mű mindennemű olyan felhasználásáért, amely jövedelemszerzést eredményez, felhasználási díj illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia. A felhasználási díj mértéke függ a felhasználás módjától, terjedelmétől, területi, időbeli, személyi hatályától stb.

Felmerülhet, hogy egy közterületen álló alkotás esetében az arról történő másolatkészítés nem esik-e a szabad felhasználás körébe. A szabad felhasználás díjtalan, ahhoz a szerző hozzájárulása nem szükséges.⁸ A szabad felhasználás esetei közül kettő az, ami itt említésre érdemes:

– A szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított építészeti alkotás látképe a szerző hozzájárulása és díjazása nélkül elkészíthető és felhasználható.⁹ A vizsgált esetben egyrésztől nem látkép, hanem kicsinyített modell mint másolat készült az alkotásról, másrésztől a jogszabály célja itt az volt, hogy magáncélra (látnivalóként történő fényképezés), utcákat, településeket stb. megjelenítő filmekben vagy egyéb közérdekű célokra fel lehessen azt használni. A Szt. generális elvként mondja ki, hogy a szabad felhasználás csak annyiban díjtalan és megengedett, amennyiben nem sérelmes a mű rendes felhasználására, és nem károsítja a szerző jogos érdekeit stb.¹⁰

A Szt. 35. § (1) bekezdése megengedi a szabad felhasználás körében, hogy természetes személy a műről másolatot készítsen, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. E rendelkezés nem vonatkozik az építészeti műre és a műszaki létesítményre. A tételesjogi szabály egyrésztől kiveszi a szabad felhasználás ezen köréből a műszaki létesítményeket és építé-

8 Szt. 33. § (1).

9 Szt. 68. § (1).

10 Szt. 33. § (2).

szeti alkotásokat (a jogalkotó itt elsősorban az utánépítésre gondolt), másrészt a felhasználás nem irányulhat jövedelemszerzésre. Érdekessége továbbá a passzusnak, hogy nem tervről, hanem kifejezetten építészeti, műszaki alkotásról szól.

A Megyeri híd kicsinyített másolatának (makettjének) elkészítése nem magán-célra, hanem üzleti felhasználás céljából történt, ami egy pénzért látogatható kiállítás formájában realizálódik, így ez, amennyiben a szerzői jogi védelem kiterjed a hidakra, szerzői jogi felhasználásnak minősül, és a szerzők engedélye mellett szerzői jogdíj fizetése szükséges.

2. Rekonstrukciós tervek szerzői jogi megítélése

Az építészeti alkotásokat megrendelők hosszú időre hozzák létre, azok az idő múlásával elavulhatnak, amortizálódhatnak, megrongálódhatnak, emiatt szükségessé válik felújításuk, korszerűsítésük, illetve rekonstrukciójuk. Vissza-visszatérő kérdés, hogy a rekonstrukciót végzők tervei szerzői alkotások-e, érintik-e a korábbi tervezők szerzői jogait? Mi a helyzet akkor, ha e rekonstrukciók, túllépve keretüket, bővítést, változtatást, kiegészítést is magukban foglalnak?

2.1. A miskolci Vigadó épületének felújítása

A miskolci Vigadó épületének 2017. tavaszi felújítása és korszerűsítése több szerzői jogi kérdést vetett fel, többek között azt, hogy az 1995-ös rekonstrukciós építésztervek készítőjének keletkeztek-e szerzői jogai? Még 1896-ban fogalmazódott meg az igény, hogy épüljön Miskolc egyik legszebb parkjában, az ún. Népkertben egy masszív épülettel bíró vigadó, melyben táncter, büfé, karzatos belső is legyen, oldalt pedig könnyen megnyitható legyen a kert felé. Az 1898-as helyi sajtóban meg is írták, hogy a „Népkertben régóta érezzük hiányát az alkalmas és díszes táncsteremnek; érezzük annyival is inkább, mert néhány év óta minden tavaszi és nyári multság itt folyik le”.

A város vezetői elhatározták, hogy az „szilárd anyagból, nevezetesen téglából fog épülni, tehát nem afféle swaizi faház lesz”. A tervezéssel Adler Károlyt, Miskolc akkori főépítészt bízták meg 1898-ban. Az épületet 1903. április 24-én adták át. Néhány évvel később felvetődött az épületnek a népkerti sporttelephez kapcsolása, ami változtatásokat igényelt. Az épület átépítési terveit Hajós Alfréd építész (első magyar úszóolimpikon) készítette el 1926-ban, tervei alapján emletréépítést hajtottak végre, torna- és vívócsarnokot alakítottak ki benne, korszerűsítették az éttermi részt, teraszokat kapcsoltak hozzá.¹¹ Az épületet 1927-ben nyitották meg, s lényegében ekkor nyerte el az épület mai külső megjelenését.

11 MŰEM Örökségvédelmi Híradó, 2009. november 9.
http://www.koh7.hu/5_irasok/091101_nepkert/01_iras.html

A sporton kívül megmaradt vendéglátással kapcsolatos funkciója. Az épületet a 80-as évek közepétől már nem használták, állaga folyamatosan romlott. 1995-től kezdődően Puskás Péter építész tervei szerint felújították és bővítették, a belső-építészeti terveket Fata György készítette. A Népkerti Vigadót 1997. január 30-án avatták fel újra, funkciója ekkor már csak vendéglátás, és ahhoz kapcsolódóan különböző rendezvények, fogadások helyszínének biztosítása volt.¹²

A szerzői alkotás törvényi kritériuma az egyéni, eredeti jelleg és az alkotás szintjének elérése. A szerzői jogi védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől. A bírói gyakorlat szerint szerzői jogi védelemben részesül minden olyan mű, amelynek formáján az alkotó szellemi tevékenységéből fakadó eredetiség jegyei felismerhetők, függetlenül attól, hogy az alkotás milyen esztétikai értékelést vált ki (BH 1980 332.). A védelem megszerzéséhez nincs szükség valamely szerv nyilvántartásba vételére, így a törvényi kritériumok meglétének hivatalos vizsgálatára. A védelem az alkotás létrejöttétől kezdve megilleti a szerzőt. Vítás helyzetekben alaposan meg kell vizsgálni, hogy a fent említett kritériumok fennállnak-e, különösen azt, hogy a terv eléri-e az alkotás szintjét és azt, hogy van-e egyéni, eredeti jellege.

A Vigadó épületének eredeti terveit Adler Károly főépítész készítette, amelyek meg is valósultak. Az épület téglaboltíves bejárata feletti rész nyitott volt, az teraszként szolgált, ahová a toronyból nyíló ajtón lehetett kijutni. Maga a torony is kilátószerű, nyitott volt még ekkor. Az épület anyaga, tömege, formája, tájolása, egyes szerkezetei, stílusa, fő funkciója, homlokzati kialakítása ekkor kapta meg formáját. Az épület átépítési terveit Hajós Alfréd készítette el, ami emeletráépítést, újabb funkcióként torna- és vívócsarnokot tartalmazott. Mindez az épület tömegén változást okozott, a boltíves bejáratától jobbra és balra elhelyezkedő két épületszárnyat (a nyugati frontot) ekkor emelték meg, ott helyiségeket alakítottak ki, emiatt a felettük elhelyezkedő tetőzet dőlésszögét is változtatni kellett, a helyiségek megvilágítása céljából pedig ablakokat alakítottak ki. A torna- és vívócsarnok betervezése érintette az épület alaprajzát, a nagy csarnok (nyugati front mögötti épületrész) tetőszerkezetét át kellett tervezni, az acéltartó fedélszékét is ekkor alakították ki. Hajós Alfréd munkája részben változtatott az épületen, új, egyéni eredeti jellegű részekkel gazdagítva azt, így kimondható, hogy az épületet tekintve, annak részben szerzőjévé vált.¹³

12 Dobrossy 2006. 429–435; https://hu.wikipedia.org/wiki/N%C3%A9pkerti_Vigad%C3%B3

13 Az Adler Károly tervezése idején hatályban lévő szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvénycikk 66. §-a az építészeti műveket kifejezetten kivette a szerzői jogi védelem alól. Az építészeti művek alatt az épületeket értették, csak az építészeti rajzok élveztek védelmet. Ennek alapján Adler Károlynak az épület vonatkozásában nem keletkezett szerzői joga, csak az építészeti tervek vonatkozásában. A Hajós Alfréd tervezésekor hatályban lévő 1921. évi LIV. törvény kiterjesztette a védelmet az építészeti tervekre és az azok alapján megvalósult építményekre.

Puskás Péter építésztervező az épület rekonstrukciós (felújítási) terveit készítette, de módosítások is történtek.

A rekonstrukciós tervek szerzői jogi megítélése relatív, attól függően, hogy a rekonstruálandó épület milyen állapotban van, a róla készült felmérési terv mennyiben segít, megvan-e az eredeti tervdokumentáció, esetleg fényképek, rajzok, egyéb szöveges leírások maradtak-e fenn, amelyekből hűen rekonstruálható az épület. Az épület eredeti terveivel és a viszonylagos épségben fennálló épületről készült felmérési tervhez képest (épület kétdimenziós másolata) a rekonstrukciós terv általában nem hordoz egyéni, eredeti jelleget, az nem minősül szerzői alkotásnak. Önmagában a rekonstrukció során alkalmazott változtatások, ha nem érik el az átdolgozás szintjét, sem eredményeznek új alkotást. A szerzői jogi szakértői testület (SZJSZT) 6/2010. számú szakvéleménye egy épület felújítása kapcsán készült, a dokumentációban egy homlokzattervezési terv is szerepelt. Az eredeti homlokzatterveket Schmall Henrik készítette, a felújítás során elkészült homlokzattervek és a hozzájuk tartozó grafikák az eredeti homlokzattól csak minimális mértékben tértek el. Az eljárás során megállapításra került, hogy az eltérések nem eredményeznek új, egyéni-eredeti szellemi alkotást, ugyanis azok az eredeti épületen is szereplő motívumok (díszítőelemek, kőfejek, domborművek) minimális variációi.

Azon rekonstrukciós tervek, melyek egy épület, épületrész vagy homlokzat helyreállítását (pl. korszerűsítés, felújítás) célozzák, akár meglévő korábbi tervek, akár az épület felmérése alapján, bármennyire is komoly munkát képviselnek, nem minősülnek szerzői jogi alkotásnak, mert a korábbi tervek és az épület viszonyában az eredménynek nincs egyéni, eredeti jellege. Az épület rendeltetése, külső megjelenése, tömegképzése, elhelyezkedése, anyaghasználata stb. meghatározott, nem változik, így a rekonstrukció nem kíván szerzői jogi értelemben vett egyéni, az alkotó eredetiségének jegyeit hordozó kreatív munkát. A rekonstrukció valójában nagyon hasonlít a restauráláshoz, ahol a restaurátor nem törekszik másra, mint az eredeti alkotás helyreállítására, munkája annál tökéletesebb, minél jobban sikerül az eredeti művet helyreállítani. E körben nincs helye az egyéni, eredeti elképzeléseknek, a saját alkotásnak. Ugyanakkor az elkészített rekonstrukciós tervek önmagukban jogvédelmet élveznek (mint rajzok, tervek), vagyis azokat a készítőjük használhatja fel, illetve csak a készítő engedélyével használhatja fel más, harmadik személy. A rekonstrukciós tervek készítője nem válik azonban az épület szerzőjévé.

A Vigadó épületének 1995-ös felújításakor, bár az épület romos állapotban volt, a meglévő tervek, a felmérési tervek, a fényképek, a meglévő épületrészek, épületszerkezetek alapján, az jól rekonstruálható volt. A tervezés során több változtatás történt, a bejárat fölötti, emeleti nyitott teraszt teljes egészében beépítették, a torony a nyitott kilátó helyett zárt lett, a torony két oldalán található, Hajós Alfréd által megemelt két épületszárny új tetőt kapott, mely formájában némileg eltért Hajós Alfréd terveitől. Az épület északkeleti sarkán a kiszolgáló épületrészt bőví-

tették, ezzel az épület tömege kismértékben változott. Az épület nyugati frontján, az első emeleten a korábbi nyitott terasz fölött két szoba, és a déli szárnyban két szoba került kialakításra, az első emeleten kb. a terem 1/3 részéig benyúló galéria épült, a földszintről hozzávezető új, széles lépcsősorral együtt.

A rekonstrukciós terveket készítő tervező szerzői jogait az épület építészeti tervei, illetve maga az épület egésze vonatkozásában szükséges vizsgálni. Mindezek alapján az épületet érintő szerzői jog tekintetében az állapítható meg, hogy az épület külső megjelenését, tömegét, szerkezetét stb. a rekonstrukció során esz-közölt változások nem érintették lényegileg, az újító változtatások az épületen belül történtek, annak alaprajza, belső térképzése lényeges, az átdolgozást elérő változtatásokon ment keresztül, így e tekintetben a rekonstrukciót végző építész szerzői jogai e körben megállapíthatók, a tervezett felújítás során erre figyelemmel kell lenni.

2.2. A Barabás-villa rekonstrukciója

Különlegesen szép példája a rekonstrukciónak Barabás Miklós festőművész budapesti villájának felújítása. A festőművész 1839-ben vette meg a Városmajor utca 44. szám alatti szőlőskertet. Klasszicista stílusú villát építtetett rá, melyet akvarellen is megörökített. Nem is sejtette, festménye mekkora segítség lesz abban, hogy vil-láját az utókor is egykori pompájában csodálhassa meg. A villát végül 1870-ben adta el. A ház ezt követően többször cserélt gazdát. Az épületegyüttes folyamatosan változott az új tulajdonosok igényének és ízlésének megfelelően. A toldozgatások eredményeként végül az eredeti villaépület felismerhetetlenné vált. A XII. kerületi önkormányzat 2000-ben döntött a villa felújításáról. A koncepció az volt, hogy a Barabás-villát visszaállítsák eredeti állapotába. A kiírt pályázatot a nemrég fiatalon elhunyt *Basa Péter* építész nyerte, aki terveinek elkészítéséhez magától Barabás Miklóstól kapta a legnagyobb segítséget, a művész által megfestett villa és kert-jének képe által. Aki ismeri vagy megnézi a festményt, és látta az épületromot, annak éreznie kell, hogy ettől még a rekonstrukciós építészeti tervek elkészítése a meglévő adottságokat többszörösen meghaladó egyéni, eredeti alkotómunkát igényelt. Az építészeti tervek és az épületnek mindazon részei, melyeket a tervezőnek kellett „kitalálnia”, szerzői jogi alkotások. A megrendelő önkormányzat bővítést és korszerűsítést is kért a tervezőtől. A villába és a vincellérházba nem fért el a konferencia-, kulturális és rendezvényközpont, a terepbe rejtették el az új, kortárs épületet,¹⁴ mindezek már, mint új alkotások, természetesen szerzői jogvédelmet élveznek. A helyreállítást 2004-ben Europa Nostra-díjjal ismerték el.¹⁵

14 Lamers 2015. 124–132.

15 Források:

<http://www.szeretlekmagyarorszag.hu/sajat-festmenye-alapjan-szuletett-ujja-a-festozszeni-villaja/>

<http://www.barabasvilla.eu/index.php?lang=hu&oldal=a-barabas-villa-tortenet>

2.3. Modern kori várrekonstrukciók

Magyarországon egyre több példát találunk a műemlékromok olyan rekonstrukciójára, melynek nem az állagmegóvás, hanem a továbbépítés a célja. Ennek pregnáns eredményei a füzéri és diósgyőri várrekonstrukciók. Szerzői jogilag e körben az a kérdés, hogy az elkészített tervek és a megvalósult építmények, építményrészek az eredeti és meglévő romok tükrében szerzői jogi alkotások-e. A füzéri felsővár rekonstrukciójának építészeti terveit Rudolf Mihály DLA, Molnár Katalin, Lipták Zoltán építészek, az alsóvár építészeti terveit Skardelli György, Kelemen Bálint építészek készítették. A várról egészen a 17. századig nincs építészeti szempontból értékelhető forrás. E századból maradtak fenn és a vár rekonstrukciójában kiemelkedő szerepet játszottak a Nádasdy család, különösen Nádasdy Ferenc által készíttetett összeírások (inventáriumok). Nádasdy Ferenc időről időre elzalogosította a birtokot, így teremtve elő a szükséges készpénzt különböző tervei megvalósításához. A zálogszerződésekhez pedig el kellett készíteni a vár és gazdasági tartozékainak az összeírását. Ezekben az összeírásokban pontosan rögzítették a különböző helyiségek sorrendjét, elnevezését, használatát és berendezését. Ezek a 17. századi összeírások segítették az építészek munkáját abban, hogy szobáról szobára, helyiségről helyiségre haladva rekonstruálják a vár 17. századi szerkezetét, a különböző terek funkcióját és belső kialakítását. Mindezek ellenére nem a 17. századi vár épült vissza. Az építészek egyéb régészeti kutatási eredményeket, a romvárról a 19. században készített metszeteket, rajzokat, illetve a 20. század elején készült tervrészleteket stb. is használtak forrásként. A füzéri vár mindezek ellenére „ízig-vérig” kortárs épület. Nemcsak azért, mert a jelen építészeti szabványainak kellett megfelelnie, hanem leginkább azért, mert napjaink történelmi szemléletét tükrözi. A füzéri vár egyszerre szól a múlttól és az aktuális jelenről, magába olvasztva a jelenkori építészek önálló, egyéni elképzeléseit, alkotó eredményeit.¹⁶ Mindezek alapján bizton állítható, hogy mind a tervek, mind az épületkiegészítések szerzői alkotások.

A Miskolcon található Diósgyőri vár romfalainak turisztikai vonzereje megkoppott, az önkormányzat mint beruházó a vár látogatottságát új, fedett-zárt épületrészek kialakításával kívánta megnövelni. Ennek eredményeként született meg a belső vár rekonstrukciós tervdokumentációja Cséfalvay Gyula és Szekér György építésztervezők közös munkájának eredményeként. A létrehozott rekonstrukciós építészeti és belsőépítészeti tervek, illetve az azok alapján megvalósult önálló épületrészek egyéni, eredeti szerzői alkotások, mert bár történelmi kutatások, festmények, rajzok részben itt is segítettek a tervezők munkáját, eredeti tervek nem álltak rendelkezésre, nem egy meglévő építmény felújításáról volt szó, hanem a meglévő rommaradványok kiegészítéséről, épületté alakításáról.

16 Rudolf 2016. 10–16.; Várkonyi 2016. 6–10.

2.4. A miskolci Deszkatemplom rekonstrukciója

Magyarország területén egykor igen elterjedtek voltak a népi fatemplomok, melyek közül mára alig maradt hímondó, ezek egyik példája a miskolci Deszkatemplom,¹⁷ mely méreteiben, megjelenésében, színvilágában, téralakításában egyedi, talán a legimpozánsabb. Nem véletlen, hogy Szabó Lőrinc versben örökölte meg.¹⁸ A templom tervezője Szeghalmy Bálint építész volt.¹⁹ Az általa tervezett, fából készült épület 1997. december 4-én egy bomlott elméjű fiatalember gyújtogatásának áldozatává vált, porig égett. A templom ezt követően szó szerint hamvaiból született újjá, két miskolci építésznek, Puskás Péternek és Rudolf Mihálynak köszönhetően, akik a rekonstrukciós (engedélyezési és kivitelezési) dokumentációt készítették. Itt is felmerül az a kérdés, hogy ki tekinthető a Deszkatemplom mint építészeti alkotás szerzőjének? Szeghalmy Bálint, aki az eredeti tervező, vagy a rekonstrukciós terveket készítő építésztervezők? A rekonstrukciót tervezők az eredeti templom épületének újratervezésekor számos változtatást hajtottak végre, ezek egy része láthatatlan, mint a padlófűtés, a gyújtogatástól védő rétegek, a száraz tűzoltórendszer, más része látványos, mint a két új fiatorony. Rudolf Mihály tervei nyomán megváltozott a belső térképzés, a szószék elhelyezése, Ő azt kereste „mit tett volna Szeghalmy Bálint most 60 év elteltével.”²⁰ Az elvégzett munkáért az építésztervezők Pro Architektura díjat kaptak, az indoklás többek között tartalmazta, hogy a felgyújtott templom rekonstrukciója túlmutat az egyszerű műemlék-helyreállítási rutineladat megoldásán, az eredeti kontúrokon belül funkcionálisan és műszakilag is megújult térrekonstrukcióval találkozunk.²¹ A Deszkatemplom rekonstrukciója során keletkezett belsőépítészeti tervek és az azok alapján megvalósult templomrészek önálló, egyéni, eredeti alkotások.

17 Az egyetlen, ma még meglévő, eredeti fatemplom a Felső-Tiszavidéken, Mándokon épült, melyet azonban az 1970-es években lebontottak és elszállítottak a szentendrei skanzenba. Szintén Szentendrén áll a Szatmár megyei Mánd református fatemploma, melyet 1580 táján építettek, de a ma látható formája a 18. század végéről származik. Az ország keleti részén, Tákoson található az 1760 körül épült favázas templom, különálló fatornyának pontos mása 1986-ban készült el. Hasonlóan favázas a tiszacsécsői református templom, harangtornya ugyanúgy elkülönül. Zala-cséb egykori fatemplomát régi leírások és képek alapján a zalaegerszegi falumúzeumban lelkes lokálpatrióták társadalmi munkában élesztették újjá, és legvégül a híres miskolci fatemplom. Forrás: Kempelen Farkas Digitális Tankönyvtár, <http://www.tankonyvtar.hu/konyvek/faepites/faepites-8-templomok>

18 Szabó Lőrinc: *A miskolci „deszkatemplomban”* (1957).

19 A korábbi templomépületet 1936-ban lebontották, és tervpályázatot írtak ki rá, amire két pályamű érkezett be. Mindkettőt Szeghalmy Bálint akkori miskolci főépítész nyújtotta be, az egyiket saját nevében, a másikat álnéven, Herczeg Zsigmond néven. Herczeg Zsigmond építész Szeghalmy barátja volt. Mivel ebben az időben a miskolci köztisztviselő nem örvendett nagy népszerűségnek a városban, természetszerűleg az álnéven beadott pályázat nyert.

20 Rudolf 1999. 24.

21 Puskás 1999. 53–55.

A rekonstrukciós építészeti tervek szerzői jogi megítélésének mottója az lehetne: nem az elnevezés, hanem a tartalom számít. Amennyiben a tartalom egyéni, eredeti jegyeket hordoz magában és eléri az alkotás szintjét, akkor az így megalkotott építészeti terveket szerzői jogi védelem illeti.

Az építmények tekintetében összetettebb a helyzet, azoknak nem csak úgy lehetnek közös alkotóik, hogy egy időben, közösen tervezik meg az épületet, hanem úgy is, hogy az időben egymástól teljesen elkülönült, önálló építészeti tervek megvalósításaként újabb és újabb részekkel bővülnek, egészülnek ki vagy alakulnak át, miközben eredeti részeik megmaradnak. Az egyes szerzők munkái tehát egymásra rakódnak, önállóságukat megtartva, végső soron egy közös művet létrehozva.

Több tervező időben eltérő szerzői hozzájárulásának eredményeként is kialakulhat ún. „szerzőtársi” viszony az épület vonatkozásában, amikor minden beavatkozó szerző munkájának eredménye látszik az épületen, formálja azt. Ez megvalósulhat az épületen belüli, alkotó jellegű új térképzés, új alaprajz formájában, vagy a romok alkotó kiegészítéseként.

3. Belsőépítészeti tervek, alkotások szerzői jogvédelmének kérdése

A Sztj. szerzői jogi védelemben részesíti az építészeti alkotás tervét, és magát az építészeti alkotást is. A Sztj. által meghatározott területeken (tudomány, művészet, kultúra) minden alkotás védett, nem csak a törvény példálózó felsorolásában szereplők. Ez azért hangsúlyozandó, mert a törvény az építészeti alkotást és annak tervét nevesíti, amiből esetleg tévesen arra a szűkítő értelmezésre lehet jutni, hogy az egyéb, az építészet területére eső tervek és háromdimenziós megvalósulásuk nem élvezhet védelmet. Ez nem így van: egyrésztől minden olyan mű, mely eléri az alkotás szintjét és a törvény által meghatározott területeken születik, szerzői jogi védelemben részesül, másrészt a törvény felsorolása csak példálózó. A Sztj. tehát nem zárja ki, hogy pl. kertépítészeti tervek, belsőépítészeti tervek stb. *is védelmet élvezzenek*. A belsőépítészeti alkotások, ha azoknak egyéni, eredeti jellege van, attól függetlenül szerzői jogi védelmet kell élvezzenek, hogy nincsenek a törvényben nevesítve, hiszen a tudomány és művészet területére esnek. „A Sztj. előkészítése során a műtípusok példálózó felsorolásának kiegészítését többen is szorgalmazták, pl. javasolva a bábjáték, a lapterv, a tanterv, a belsőépítészeti alkotás vagy az elektronikus publicisztika felvételét e listára. E kezdeményezések azonban kevésbé tűntek megalapozottnak, hiszen a törvényben foglalt felsorolás nem kimerítő jellegű, az általános szabály alapján – amely minden irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotást védelem alá helyez – e

szellemi teljesítmények is szerzői jogi védelemben részesülhetnek, ha egyéni, eredeti jellegűek.”²²

Önmagában már az is kérdés, hogy mi is és önálló-e a belsőépítészeti terv az építészeti tervhez képest, besorolható-e az építészet alá? Belsőépítészetten általában adott helyiségek térbeli alakítását vagy díszítését érthetjük. Az épület egészének alaprajzi elrendezése ezt meghaladó építészeti kérdés. A belsőépítészeti terveknek olykor nem téralakítás a tárgyuk, hanem a meglévő adott helyiség díszítése, olykor „csak” a lakberendezés szintjén. Az SZJSZT egyik, eseti ügyben adott véleményében azt fejtette ki, hogy egy komplexebb anyag, amely felmérést, műszaki leírást, színtervet, látványtervet, burkolattervet, adott esetben épületgépészeti, épületvillamossági vagy szaniter tervet is magában foglal, mint belsőépítészeti terv szerzői jogi alkotás, amennyiben a belső téralakítás egyéni eredeti megoldását tartalmazza.²³

A szerzői jogvédelem elsősorban a tervekre terjed ki, de kiterjedhet a belső tér alakítására és tartós díszítéseire is, mint egységes egészet képező alkotásra. A tér formálása, alakítása falakkal, nyílásokkal, burkolatokkal stb. megfogható, a képzőművészeti eredményeket megvalósító szobrok, üvegdíszek, falfestmények, egyes bútorok stb. egyenként, tárgyként szintén megragadhatók. Azonban egy falfsín, falburkolatok, drapéria, bútorok, lámpák elhelyezése mint összhatás nem hoz létre maradandóan rögzített alkotást (annak bármelyik része elmozdítható, változtatható), ráadásul a tulajdonosnak, a használatnak is teret kell engedni. A szerzői jogi védelmet az így létrehozott kompozícióra, mivel az nem térformálási és ezáltal nem maradandó jellegű, nehézkes kiterjeszteni. A tervrajzi forma az más kérdés.

Az alkotás megszüntetése (épület lebontása) vagy a belsőépítészeti megoldások teljes felülírása, újragondolása ellen a szerzői jog nem véd, a megszüntetés, bontás a tulajdonosi jogok szabad gyakorlása körébe esik.

4. Az integritáshoz fűződő jog egyes kérdései, a tulajdonosi jogokkal való ütközés

Amennyiben egy meglévő épületre irányuló későbbi építészterv változtatással jár (ha a változtatás nem éri el a felhasználásnak minősülő átdolgozás szintjét),²⁴

22 Idézet az Sztj.-hez fűzött előterjesztői Indokolásból.

23 SZJSZT-29/08. számú szakvélemény.

24 Előfordulhat, hogy az épületet átalakító későbbi tervező válik az épület egyedüli szerzőjévé, ez utóbbi az átdolgozás esete. Ilyenkor a későbbi tervező olyan mértékben nyúl hozzá a meglévő épülethez, annyira átformálja azt, hogy az elveszti eredeti jegyeit, egy teljesen új alkotás születik (például Bodonyi Csaba egri színház terve, mely stílusban, tömegben, formában, anyaghasználatban, funkcióban stb. megváltoztatta az eredeti Bauhaus stílusú épületet).

az érintheti a korábbi tervezők személyéhez fűződő jogait, közelebbről az integritáshoz fűződő jogot. Az integritáshoz fűződő jog az Szjt. 13. §-ában ölt alakot, olyan formában, hogy az Szjt. nem a jogot, hanem a jog megsértését határozza meg. A szerző személyéhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy a mű más olyan megváltoztatása vagy a művel kapcsolatos más olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.

Az építészeti, képzőművészeti stb. alkotásokra vonatkozó különös részében az Szjt. 67. § (1) bekezdése a mű jogosulatlan megváltoztatásának minősíti az építészeti alkotás vagy a műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatását, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetésszerű használatot befolyásolja.

Összegezve a 13. § és 67. §-ban foglaltakat, általában a szerző személyéhez fűződő joga megsértésének minősül a mű eltorzítása, megcsonkítása és olyan megváltoztatása, amely a szerző becsületére és hírnevére sérelmes. Ezen túl sérelmes a tervező hozzájárulása nélkül az építészeti terv megváltoztatása, ha az a külső megjelenést és a rendeltetésszerű használatot befolyásolja. Meg kell jegyezni, hogy a következő szerzői jogi joggyakorlat, a jogsértés megállapításához a 67. § alkalmazása során is megkívánja a 13. §-ban foglaltak fennállását, azaz a jogsértés megállapíthatóságához megkívánja, hogy a külső megjelenés, illetve rendeltetésszerű használat megváltoztatása olyan mértékű legyen, hogy az a mű eltorzításával, megcsonkításával vagy a szerző becsületének, jó hírének megsértésével járjon.

A felújítás, korszerűsítés, akadálymentesítés akkor érinti az eredeti tervező szerzői jogait, ha a tervezett beavatkozás az épületet torzítja, csonkítja, vagy a szerző becsületét, hírnevét sérti. Mindezek akkor állapíthatóak meg – összhangban szintén a joggyakorlat által ilyenkor hivatkozni szokott Szjt. 50. § rendelkezésével –, ha e jogsérelmek *a mű lényegét érintik*.

Lényegi változtatások esetén tehát egyeztetni kell a szerzővel, hogy a tervezett változtatás álláspontja szerint együtt jár-e a mű torzításával, megcsonkításával, vagy az becsületére, hírnevére sérelmes-e. A szerzőnek személyéhez fűződő jogát illetően díjazás nem jár (ez nem vagyoni jog), e tekintetben hozzájárulását adhatja, vagy azt megtagadhatja a mű lényegét érintő változtatások körében. A megtagadás indoka akkor jogszerű, ha a változtatás bizonyíthatóan a mű megcsonkítását, torzítását eredményezi, vagy a szerző becsületére, hírnevére sérelmes.

A személyhez fűződő jogok gyakorlása körében az eredeti szerzőnek a tulajdonosi jogokra is tekintettel kell lennie.

A szerzői jogvédelemben részesülő képzőművészeti alkotások között az építészeti alkotások az egyedüliek, amelyek nem csak díszítenek, teret formálnak, hanem funkciójuk, használati céljuk van. Ezt tetőzi az, hogy huzamos ideig állnak fenn, igen komoly értéket képviselve, miközben a tulajdonosok változnak, illetve igényeik is változhatnak. Emiatt egyedüliek abban is, hogy tulajdonosaik tulajdonjoga körébe eső jogai (használat, hasznosítás stb.) és a megalkotó szerzőjük

jogai, különösen a mű integritásához fűződő joga, időnként összeütközésbe kerül. Sem a szerzői jog, sem a polgári jog nem ad arra vonatkozóan iránymutatást vagy megoldást, hogy a tulajdonos vagy a szerző jogai élveznek-e elsőbbséget.

Íránymutatással ezért a bírói gyakorlat szolgál, amely esetről esetre alakította ki álláspontját arra vonatkozólag, hogy az építmények megváltoztatására irányuló tulajdonosi beavatkozások sértik-e, sérthetik-e a tervező szerző jogait. Az eddig kialakult bírói gyakorlat összegzéseként elmondható, hogy az indokolt, korszerűsítési, bővítési, felújítási, karbantartási, akadálymentesítési stb. célú megváltoztatásokat, beavatkozásokat nem minősítik szerzői jogot sértőnek, sőt azt sem, ha a tulajdonosok nem az eredeti szerzőt keresik meg ezen változtatások megtervezésével, hanem más tervezőt kérnek fel.

„Az építmény – akár jogosulatlan – megváltoztatása, azaz átépítése a tulajdonos rendelkezése alapján valósulhat meg. A tulajdonost megilleti az a jog, hogy a tulajdonában álló épületet átépítse, ennek során külső megjelenését, építészeti kialakítását, rendeltetését módosítsa, vagy azt akár elbontsa. A tulajdonosi jogokból következik, hogy a tervező szerzői jogára hivatkozással nem akadályozhatja meg a tulajdonos számára szükségessé vált munkálatok elvégzését, mindezeket nem kifogásolhatja pusztán azon az alapon, hogy az a terveitől való eltérést jelent, amellyel esetlegesen az épület külső megjelenése is megváltozik. A tulajdonos használati jogának rendeltetésszerű gyakorlásához kapcsolódó átépítés, az ebben megvalósuló felhasználási magatartás ezért nem eredményezheti a tervező szerzői jogainak sérelmét (BH 2005.427. számú eseti döntés).”

„Önmagában azon az alapon, hogy a felperes ezzel nem értett egyet, az építészeti alkotás külső megjelenésének teljes átalakítása rendeltetésellenes joggyakorlásnak nem minősíthető... A szerző egyébként az épület átépítésére vonatkozó társadalmi-megrendelői-tulajdonosi igényt önmagában a szerző jogaira hivatkozással nem utasíthatja el, nem kifogásolhatja azon az alapon, hogy ez értelemszerűen az általa készített tervektől való eltérést jelent. Az ilyen jogos megváltoztatási szándék és kivitelezés során nem követelmény az eredeti tervező igénybevétele sem.” A Heves Megyei Önkormányzat tulajdonosi jogait rendeltetésszerűen gyakorolta, tulajdonosi jogaival nem élt vissza, így szerzői jogsértést sem követett el (Legfelsőbb Bíróság Pf. IV. 24 712/2001/6. sz. ítélete).

Az EBH2005. 1201. jogesetben hozott döntés szerint a tulajdonosi jogok rendeltetésszerű gyakorlása nem eredményezheti a tervezőnek az építményhez fűződő szerzői joga megsértését.

Az irányadó bírói gyakorlat alapján a szerzői jogosult nem akadályozhatja meg az indokolt korszerűsítési, felújítási stb. munkálatok elvégzését, illetve az ezt megalapozó tervek elkészítését, nem minősül szerzői jogsértésnek a beavatkozás és a szerzői jogosult személyének mellőzése.²⁵

25 Megjegyezzük, hogy a Magyar Építész Kamara Etikai-fegyelmi Szabályzatának 15.§-a tér ki a szerzői jogi szempontból releváns etikai-fegyelmi szabályokra. A 15. § (5) bekezdés vonatkozik a jelen

5. A szerző névjogával kapcsolatban felmerült szerzői jogi kérdés

Az alábbi eset egy érdekes helyzetet tár fel szerzői jogi szempontból, rávilágítva a Szjt. törvény eddig nem megmutatkozó szabályozási hiányosságára.

Horváth Zoltán 2007-ben tervezte a miskolci Avasi Gimnázium új épületszárnyát, mely az Avas-városrész egyik legelegánsabb épülete. A tervező munkájának elismeréseként 2008-ban megkapta Miskolc Város Építészeti Alkotódíját. Mindezek ellenére a szerző neve és a tervezés idejét soha nem tüntették fel az épületen. Néhány évvel ezelőtt az építész tragikus hirtelenséggel elhunyt. Ennek az apropóján is a B-A-Z Megyei Építész Kamara a 2015. évben kezdeményezte a gimnázium igazgatójánál egy márványtábla kihelyezését a tervező nevével és a tervezés dátumával. A kezdeményezés eredménytelen volt, ugyanis az Szjt. alább hivatkozott hiányosságai miatt az önkormányzat a kérést nem szerzői jogi igényként, hanem emléktábla kihelyezéseként értelmezte. A hatályos szerzői jogi szabályozás mellett a szakmai érdekképviselőt gyakorló építész kamarának sem a tervező életében, sem halálát követően nincs jogi lehetősége kérelmezni, hogy a tervező nevét tüntessék fel azon az épületen, melyet tervezett, és amelyet még életében (de akár halálát követően) kiviteleztek, és amelyre joggal lehet büszke a szakma, az építtető is és a fenntartó is.

A Szjt. három személyhez fűződő szerzői jogot nevesít:

1. a nyilvánosságra hozatal jogát,
2. a mű egységéhez, az integritáshoz fűződő jogot és
3. a névfeltüntetéshez való jogot.

A Szjt. általános részében található 12. § (1) bekezdése szerint a szerzőt megilleti a jog, hogy művén és a művére vonatkozó közleményen – a közlemény terjedelmétől és jellegétől függően – szerzőként feltüntessék. A szerző a névfeltüntetéshez való jogot a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodó módon gyakorolhatja.

A törvény idézett rendelkezését egészíti ki az építészeti alkotásokra vonatkozó különös részben található 67. § (2) bekezdés, amely szerint a tervezőnek joga van

témakörre: „A kamarai tag az általa készített terv felhasználásával megvalósult építmény átépítésére, átalakítására, bővítésére, korszerűsítésére, bontására vonatkozó jogos társadalmi, megrendelői, tulajdonosi igényt nem utasíthatja el. A megvalósult építmény átépítésére, a beavatkozó tervező által megvalósított áttervezés nem minősül etikai vétségnek, amennyiben a felhasználási szerződés aláírását az eredeti tervező anyagi okokból, vagy indokolatlan építészeti kifogásra hivatkozva tagadja meg. Az eredeti tervezőt terheli annak bizonyítása, hogy az általa hivatkozott építészeti kifogások kellően megalapozottak. Vita esetén az »indokolatlan építészeti kifogás« kérdésében az épület fekvése szerint illetékes területi építész kamara elnökségének véleménye az irányadó.

(7) Az a kamarai tag, aki indokolatlanul elzárkózik a terve felhasználásával megvalósult építmény átépítéséhez, átalakításához, bővítéséhez, korszerűsítéséhez, bontásához való hozzájárulás megadásától, vagy az írásbeli megkeresést követő 15 napon belül nem nyilatkozik, etikai vétséget követ el.”

meghatározni, hogy az épületen vagy a műszaki létesítményen a nevét és a tervezés idejét hol és hogyan tüntessék fel. E jogát azonban csak a tulajdonos, illetve a használó vagy az üzemeltető jogainak és törvényes érdekeinek indokolatlan vagy aránytalan sérelme nélkül gyakorolhatja.

Megjegyezzük, törvényi megszorítás hiányában, a tervező élete során *bármikor* kérheti nevének, a tervezés idejének és szerzői minőségének feltüntetését az épületen, nem csak annak kivitelezése vagy használatbavétele során. Nyilván az idő múlásával, ha már nem kötik az épülethez, akkor bizonyítania kell ebbéli minőségét.

A Sztj. idézett általános és különös részi két rendelkezése kifejezetten a szerzőnek minősülő tervezőnek biztosítja azt a jogot, hogy kérje a megvalósult építészeti alkotáson nevének feltüntetését.

A törvény általános része rendelkezik arról is, hogy a szerző halálát követően kik és milyen körben léphetnek fel a szerző személyhez fűződő jogait illetően. A 14. § (1) bekezdés szerint a szerző halála után az e törvényben szabályozott *személyhez fűződő jog megsértése miatt* a védelmi időn (szerző halálát követő 70 év) belül az léphet fel, akit a szerző irodalmi, tudományos vagy művészi hagyatékának gondozásával megbízott, ennek hiányában pedig, vagy ha a megbízott nem intézkedik, az, aki a szerzői vagyoni jogokat öröklési jogcímen megszerezte. A (2) bekezdés szerint *a védelmi idő eltelté után a szerző emlékének megsértése címén* az érintett közös jogkezelő szervezet vagy szerzői érdekképviselői szervezet is felléphet olyan magatartás miatt, amely a védelmi időn belül sértené a szerző jogát arra, hogy a művén vagy a művére vonatkozó közleményen szerzőként feltüntessék.

A törvény egyrésztől meghatározza azt a személyi kört, amely a személyhez fűződő szerzői jogok körében a szerző halálát követően felléphet:

1. A védelmi időn belül az léphet fel, akit a szerző művészi hagyatékának gondozásával megbízott, ennek hiányában a szerző örököse.
2. A védelmi időn túl (a szerző halálát követő 70 év elteltével) a közös jogkezelő szervezet továbbá szerzői érdekképviselői szervezet is, azaz az első körben meghatározott személyi körön túl, ekkor már ők is jogosultak fellépni.

A törvény másrésztől meghatározza, hogy az arra feljogosítottak milyen körben jogosultak fellépni:

A védelmi időn belül a személyhez fűződő jogok megsértése miatt, védelmi időn túl, értelemszerűen, miután lejárt a védelmi idő, a szerző emlékének megsértése miatt.

A Sztj. a szerző halálát követően, a jogsértés vagy a szerző emlékének megsértése elleni fellépést nevesíti, de nem nevesíti a személyhez fűződő jogok vagy akár csak egyes személyhez fűződő jogok, így különösen a névfeltüntetéshez való jog gyakorlását! Részbeni kivétel a Sztj. 10. § (4) bekezdésének nyilvánosságra hozatalt érintő kikötése.²⁶

26 A szerző halála után fellelt művet, ha a szerző vagy jogutódja ellenkező nyilatkozatot nem tett, vagy ellenkezőjét nem bizonyítják, úgy kell tekinteni, hogy a szerző azt nyilvánosságra hozatalra szánta.

Bár a Sztj. 14. § rendelkezéseinek *A személyhez fűződő jogok gyakorlása* címet adta a jogalkotó, tartalmilag azonban a paragrafus nem e jogok gyakorlásáról szól, hanem kifejezetten csak a személyhez fűződő jogok megsértése miatti fellépés jogát biztosítja.

A szerzői jogi törvény magyarázata²⁷ felveti ugyan, hogy a cím miatt a törvény rendelkezése érthető úgy, hogy engedi az arra felhatalmazottak joggyakorlásának lehetőségét, ez azonban egy álláspont, amely nem bír a törvény erejével.

A Sztj. általános rendelkezései alapján határozottan nyitott kérdés marad, hogy a szerző halálát követően a törvény által jogsértés elleni fellépésre felhatalmazott személyi kör kérheti-e a szerző nevének feltüntetését, illetve adhat-e a megváltoztatáshoz engedélyt, azaz gyakorolhat-e személyhez fűződő szerzői jogokat.

Az építészeti alkotások vonatkozásában e kérdések különös jelentőséggel bírnak.

Összegezve az eset tanulságát, a Sztj. sem az általános rendelkezések, sem az építészeti alkotásokra vonatkozó különös rendelkezések között *nem teszi lehetővé, illetve explicite nem rendelkezik arról*, hogy a szerző halálát követően, akár még a szerző életében megvalósított művön, akár a szerző halálát követően megvalósított építményen bárki, örökös vagy érdekképviselői szervezet stb. közvetlenül kezdeményezhesse a szerző nevének feltüntetését.

Összegzés

A tanulmány az építészeti alkotásokra, műszaki alkotásokra és terveikre vonatkozó szerzői jogi részterületen felmerülő öt aktuális jogkérdést állított a középpontba, igyekezett ezt úgy megtenni, hogy emellett betekintést biztosítson a magyar szerzői jog általános részének számos területébe is, hogy a gyakorlati példákon keresztül érzékelhetővé tegye az elméleti problémákat, tételesjogi hiányosságokat, valamint, ahol erre mód kínálkozott, válaszokat adjon a felvetett jogkérdésekre.

Irodalom

- Bakos K.–Nótári T. 2011. Az építészeti alkotások szerzői jogi védelmének fejlődéstörténete. *Magyar Jog* 9. 537–544.
- Barta J. 2005. Az építészeti alkotások jogi védelmének fejlődése egy színház történetén keresztül. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, University Press Tomus XXIII. 2. 405–419.
- Dobrossy I. 2006. *Miskolc írásban és képekben*. 1 kötet. Miskolc, Pfliegler J. Ferenc Alapítvány
- Gyertyánfy P. (szerk.) 2006. *A szerzői jogi törvény magyarázata*. Budapest, CompLex

27 Gyertyánfy 2006. 92–93.

- Gyertyánfy P. 2012. A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: A védelem tárgya a műegysége. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 117. évf., 2012. augusztus 4. 42.
- Lamers, E. 2015. *Kortárs építészet Magyarországon*. Budapest, Terc Kft. kiadó *Octogon architectura & design*, 2017(1). 64–67., 27–31.
- Puskás P. 1999. Miskolc, Deszkatemplom újjáépítése. *Műszaki Tervezés*. 5–6. 53–55.
- Rudolf M. 1999. Templomban – A Miskolc tetemvári Deszkatemplom belső építészete. *Országépítő*, a Kós Károly Egyesülés folyóirata 3. 24.
- Rudolf M. 2016. Fellegvár-rekonstrukció, Füzér. *Országépítő*, Kós Károly Egyesülés folyóirata, 2. 10–16.
- U. Bán A. 2007. *A magyar építészet rövid története*. Budapest, ANNO.
- Várkonyi G. 2016. „Vár állott, most kőhalom...” Gondolatok Füzér várának rekonstrukciójáról. *Országépítő*, a Kós Károly Egyesülés folyóirata 2. 6–10.

Rolul percheziției informatice în probarea infracțiunilor contra drepturilor de proprietate intelectuală

Crișan Eugen Gheorghe

Universitatea Sapientia

Departamentul de Științe Juridice

E-mail: eugengcrisan@yahoo.com

Rezumat. Ca multe altele drepturi ale omului și drepturile de proprietate intelectuală sunt lezate prin comiterea de infracțiuni. Dacă în urmă cu ceva vreme săvârșirea infracțiunilor se realiza prin modalități obișnuite a căror existență putea fi demonstrată prin intermediul unor probe consacrate, ca spre exemplu depozițiile unor persoane, în prezent, odată cu dezvoltarea tehnologiei și cu folosirea acesteia atât în folosul omului, cât și împotriva lui, adică în vederea comiterii de infracțiuni îndreptate împotriva omului, în general, și a celor privind drepturile acestuia de proprietate intelectuală, în special, se pune problema eficienței probelor în demonstrarea existenței acestor infracțiuni. Cum orice activitate a omului, oriunde s-ar desfășura, lasă urme, și utilizarea mijloacelor tehnologice cum sunt sistemele informatice, ca și componente ale tehnologiei avansate, lasă urme. Specialiștii în tehnologia informatică au arătat, însă, că prin utilizarea unor proceduri tehnologice, aceste urme pot fi căutate și descoperite, respectiv transformate în probe ușor de perceput, motiv pentru care legiuitorul a transpus procedurile menționate în haină legislativă, pe care noi o putem numi astăzi percheziția informatică. Pentru că această probă este la început de drum, procesul penal prezintă aspecte pozitive ca reglementare, dar și unele neajunsuri, care ar putea influența negativ bunul mers al procesului penal spre atingerea scopului acestuia și anume stabilirea existenței infracțiunilor, identificarea autorilor și stabilirea vinovăției acestora.

Cuvinte cheie: infracțiuni, drepturi de proprietate intelectuală, proba, date informatice, sistem informatic, percheziție informatică, carențe legislative, valoare probatorie

Abstract. The role of the computer search warrant in proving copyright infringements

As is the case with other fields of human rights, intellectual property rights are also exposed to infringement. While in the past these infringements occurred by conventional methods and means of proving a case comprised solid evidence like taking depositions from people, in the present, taking into consideration the massive development of technology and its use both to the advantage, as well as to the disadvantage to humankind, that is, infringement of human rights, in general and infringement of intellectual property rights, in particular, there's a growing need for efficient methods in proving copyright violation. Like any human activity, which leaves a trace, no matter where it takes place, the use of IT methods like computer systems, as well as using individual components of advanced technology also leaves traces. IT/C specialists have shown though that by using technological procedures, these traces can be detected and identified, and they can also be transformed into easily recognizable evidence – all this concluding to the adoption of legislative procedures known today under the term computer search warrant. Given the fact that this type of evidence is a newly emerging one, incorporating adjoining measures into the criminal trial can present both positive, as well as negative aspects where the latter could exert a negative effect on the outcome of the criminal trial, such as: establishing the presence of copyright violation, identifying the perpetrators and establishing their responsibility.

Keywords: infringement, intellectual property rights, evidence, computer data, computer system, computer evidence search warrant, deficiencies in legislation, probative value.

Așa cum se arăta în partea introductivă a unei lucrări recente elaborate în acest domeniu¹, infracționalitatea la regimul drepturilor de autor și drepturilor conexe este un domeniu de maximă actualitate în materie penală datorită dinamicii tehnologiei și diversificării activităților antisociale în mediul virtual, ca urmare a faptului că sistemele informatice (PC-urile – personal computer) oferă, în prezent, oportunități noi, unele chiar sofisticate, de încălcare a legilor și creează un potențial ridicat de comitere a unor tipuri de infracțiuni realizate altfel decât în modurile cunoscute, tradiționale. Altfel spus, odată cu evoluția tehnologică, cu nivelul înalt la care au ajuns operațiunile pe care un sistem informatic le poate executa, nu există valoare socială conținută de drepturile de autor și cele conexe acestora² care să nu poată fi lezată prin utilizarea unui sistem informatic. Mai mult, atingerea adusă acestora este mult mai facilă și mai greu de depistat dacă are loc pe o astfel de cale.

Cum prin sistem informatic se înțelege „*orice dispozitiv sau ansamblu de dispozitive interconectate sau aflate în relație funcțională, dintre care unul sau mai*

1 Lăncrănjan-Litvin-Pop 2015, 5.

2 A se vedea art. 7, art. 140 din Legea nr. 8/1996, publicată în Monitorul Oficial nr. 60 din 26 martie 1996.

multe asigură prelucrarea automată a datelor, cu ajutorul unui program informatic”³, apare legitima apărare privind existența și eficiența probelor în cazul comiterii unor asemenea infracțiuni.

În conformitate cu art. 97 alin. 1 Cod de procedură penală (în continuare CPP) proba este orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei și care contribuie la aflarea adevărului în procesul penal, iar datele informatice prelucrate prin sistemele informatice nu sunt altceva decât o reprezentare a unor fapte, informații sau concepte într-o formă care poate fi prelucrată printr-un sistem informatic⁴, ceea ce înseamnă că sistemele informatice prin intermediul cărora se comit infracțiuni în dauna drepturilor de autor și drepturilor conexe, conțin înăuntrul lor probe cu un caracter informatic sau digital.

Specialiștii în domeniu au preferat să utilizeze noțiunea de probă digitală⁵, deoarece are acoperirea cea mai largă, din moment ce datele digitale (bazate pe prelucrarea lor discretă ca amplitudine și timp) stau la baza funcționării aparaturilor electronice moderne, cu toate că în legislația europeană se utilizează noțiunea de probă electronică⁶. Definindu-se proba digitală s-a arătat că aceasta este orice informație cu valoare probantă care este fie stocată, prelucrată sau transmisă într-un format digital, ale cărei particularități constau în aceea că aparent nu este evidentă, fiind conținută în echipamentele informatice ce o stochează și este foarte sensibilă, în sensul că poate fi modificată sau poate dispărea foarte ușor, prin metode care de multe ori sunt la îndemâna făptuitorilor.

Având în vedere particularitățile probei digitale materializarea ei se va putea face prin intermediul mijlocului de probă denumit percheziție⁷ și pentru că aceasta se realizează într-un sistem informatic, în legislația procesual penală română a căpătat denumirea de percheziție informatică⁸.

Procedând la definirea percheziției informatice, legiuitorul român a stabilit în cuprinsul art. 168 alin. 1 CPP că „Prin percheziție în sistem informatic sau a unui suport de stocare a datelor informatice se înțelege procedeul de cercetare, descoperire, identificare și strângere a probelor stocate într-un sistem informatic sau suport de stocare a datelor informatice, realizat prin intermediul unor

3 Art. 35 alin. 1 lit. a din Legea nr. 161/2003, publicată în Monitorul Oficial nr. 279 din 21 aprilie 2003.

4 Art. 35 alin. 1 lit. d din Legea nr. 161/2003.

5 Ghid introductiv pentru aplicarea dispozițiilor legale referitoare la criminalitatea informatică, <http://www.riti-internews.ro>, pag. 74.

6 A se vedea pct. 13 din Anexa la Recomandarea nr. R (95) 13 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la problemele de procedură penală legate de tehnologiile informaționale.

7 Art. 19 pct. 1 și 2 din Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, adoptată la Budapesta la 23 noiembrie 2001, ratificată prin Legea nr. 64 din 24 martie 2004 publicată în Monitorul Oficial nr. 343 din 20 aprilie 2004.

8 A se vedea art. 156 alin 1 și denumirea marginală a art. 168 CPP.

mijloace tehnice și proceduri adecvate, de natură să asigure integritatea informațiilor conținute de acestea.”

Din definiția dată de către legiuitor percheziției informatice rezultă necesitatea clarificării semnificației a încă trei noțiuni: sistem informatic, suport de stocare și date informatice.

În cuprinsul art. 35 alin. 1 Legea nr. 161/2003⁹ legiuitorul a dat o definiție pentru două din cele trei noțiuni, dar și a altora care ne sunt necesare a le înțelege deplin. Astfel, noțiunea de sistem informatic are înțelesul arătat mai sus; prin prelucrarea automată a datelor se înțelege „*procesul prin care datele dintr-un sistem informatic sunt prelucrate prin intermediul unui program informatic*”; prin program informatic se înțelege „*un ansamblu de instrucțiuni care pot fi executate de un sistem informatic în vederea obținerii unui rezultat determinat*”; prin date informatice se înțelege „*orice reprezentare a unor fapte, informații sau concepte într-o formă care poate fi prelucrată printr-un sistem informatic; în această categorie se include și orice program informatic care poate determina realizarea unei funcții de către un sistem informatic*,” în ceea ce privește definiția noțiunii de suport de stocare, prin raportare la explicațiile etimologice¹⁰, arătăm că acesta înseamnă o piesă sau un dispozitiv de adunare, de depozitare a datelor informatice.

Spre deosebire de percheziția domiciliară unde legiuitorul odată cu explicarea semnificației acesteia a stabilit anumite cazuri și condiții în care se poate dispune, în cazul percheziției informatice astfel de cazuri și condiții nu există, ceea ce înseamnă că sunt necesare a fi îndeplinite cerințele generale stabilite în art. 97 și urm. CPP, cele ce se pot desprinde din definiția procedurii și cele inserate în art. 168 alin. 2 ultima teză CPP, potrivit cărora percheziția informatică se poate dispune „*când pentru descoperirea și strângerea probelor este necesară cercetarea unui sistem informatic sau a unui suport de stocare a datelor informatice.*”

Percheziția informatică poate avea loc doar în baza emiterii unui mandat de percheziție informatică, a cărui procedură de obținere comportă diferite particularități, după cum acesta este solicitat în cursul urmăririi penale sau în cel al judecării.

Astfel, pentru prima etapă a procesului penal legiuitorul utilizează noțiunea în cursul urmăririi penale, ceea ce înseamnă că este suficient ca în cauză să fie începută urmărirea penală față de faptă conform art. 305 alin. 1, 2 CPP, că nu este necesară dispunerea continuării urmăririi penale față de o persoană anume și nici punerea în mișcare a acțiunii penale în baza art. 305 alin. 3 CPP, respectiv, art. 309 CPP. Ea poate fi solicitată de către procuror, legiuitorul excluzând organul de cercetare penală și poate fi dispusă de către judecătorul de drepturi și libertăți (în continuare JDL) de la instanța căreia i-ar reveni competența să judece cauza în primă instanță sau de la instanța corespunzătoare în grad acesteia în a

9 Publicată în Monitorul Oficial nr. 279 din 21.04.2003.

10 https://dexonline.ro/definitie/suport_si_a_stoca.

cărei circumscripție se află sediul parchetului din care face parte procurorul care efectuează sau supraveghează urmărirea penală, ceea ce înseamnă că legiuitorul a stabilit o competență alternativă, alegerea uneia dintre cele două instanțe fiind lăsată la aprecierea procurorului, desigur că aceasta trebuie fundamentată pe criterii de celeritate și oportunitate.

Percheziția informatică se solicită printr-o cerere, în legătură cu care legiuitorul nu menționează ce ar trebui să cuprindă, situație în care suntem de părere că ea trebuie să aibă un conținut corespunzător cererii de percheziție domiciliară cu modificările aferente, cerere care împreună cu dosarul cauzei se înaintează judecătorului de drepturi și libertăți, conform competenței mai sus menționate.

Sub aspectul condițiilor formale, legiuitorul stabilește că soluționarea cererii are loc în camera de consiliu, deoarece are regim de confidențialitate (ceea ce impune și un regim aparte de păstrare a cauzei având un asemenea obiect, ea neavând un caracter public), fără citarea părților, pentru că dacă părțile ar fi citate și ar cunoaște date despre efectuarea ei, rezultatul scontat ar fi unul negativ, cu participarea obligatorie a procurorului, lipsa procurorului fiind un caz de nulitate absolută în condițiile art. 281 alin. 1 lit. d CPP și ar conduce la anularea actelor procesuale și procedurale dispuse și efectuate în baza lor conform art. 280, 102 CPP.

Este de observat că în cazul acesteia legiuitorul nu mai impune un termen de soluționare a cererii, ca și în cazul percheziției domiciliare, unde termenul este de 24 de ore de la înregistrarea cererii la instanța competentă, conform art. 158 alin. 5 CPP, ceea ce nu înseamnă că asupra cererii se poate dispune oricând, fiind de părere că ea trebuie soluționată de urgență, adică în ziua înregistrării sau cel mult a doua zi.

În ceea ce privește modalitățile de soluționare a cererii, există două posibilități și anume atunci când cererea este întemeiată, JDL va dispune admiterea cererii și încuviințarea efectuării percheziției. Cu acest prilej JDL va emite în mod obligatoriu doar două acte procesuale, acestea fiind în ordine cronologică următoarele: încheierea și mandatul de percheziție, cu precizarea că legiuitorul nu mai face referire la necesitatea întocmirii minutei.

Totuși, prin raportare la dispozițiile art. 400 CPP, care ar constitui un drept comun în materie, având în vedere faptul că JDL realizează o deliberare atunci când admite cererea, dar și din rațiuni practice și anume durata scurtă de timp necesară pentru redactarea minutei, raportat la durata mai lungă necesară redactării încheierii, considerăm că și în acest caz este necesar a fi redactată minuta.

Legiuitorul prevede că încheierea trebuie să cuprindă denumirea instanței; data, ora și locul emiterii; numele, prenumele și calitatea persoanei care a emis mandatul de percheziție; perioada pentru care s-a emis mandatul și în cadrul căreia trebuie efectuată activitatea dispusă; scopul pentru care a fost emis; sistemul informatic sau suportul de stocare a datelor informatice care urmează a fi percheziționat, precum și numele suspectului sau inculpatului, dacă este cunoscut;

semnătura judecătorului și ștampila instanței, fără ca acesta să mai facă referire la cuprinsul mandatului, raportat la care, pentru identitate de rațiune suntem de părere că mandatul trebuie să aibă același conținut ca și încheierea, la fel ca în cazul percheziției domiciliare, potrivit art. 158 alin. 7 CPP.

Atunci când JDL apreciază că nu sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege va dispune respingerea cererii de efectuare a percheziției domiciliare (aspect care nu este reglementat de legiuitor, dar dedus din ansamblul normelor procesuale în materie), prilej cu care apreciem că este necesar a întocmi minuta și încheierea cu un conținut asemănător încheierii de admitere, modificat corespunzător soluției date (nici acest aspect nu este reglementat de legiuitor, dar se poate deduce din ansamblul normelor procesuale în materie).

Important de precizat este faptul că încheierea prin care judecătorul de drepturi și libertăți se pronunță asupra cererii de încuviințare a efectuării percheziției domiciliare, indiferent de soluția adoptată, nu este supusă căilor de atac, ceea ce înseamnă că nu poate fi supusă examinării instanței de control judiciar, ea fiind definitivă la data adoptării.

În ceea ce privește percheziția informatică nu există condiționarea unei noi cereri de percheziție pentru același sistem informatic sau mijloc de stocare, de apariția sau descoperirea de fapte sau împrejurări noi, necunoscute la momentul soluționării cererii anterioare de către judecător, fiind însă de părere că numai în atare situații s-ar justifica formularea unei noi cereri, considerentele inițiale ale judecătorului ce au fundamentat o primă soluție putând suferi modificări numai dacă apar elemente noi.

Percheziția informatică poate fi solicitată și în cursul judecății, dar nu și în etapa de cameră preliminară al cărei obiect reglementat în art. 342 CPP are în vedere verificarea legalității probelor, iar nu administrarea acestora. În ceea ce privește etapa executării hotărârii, regula este că nu se poate efectua percheziție domiciliară, excepția fiind că se poate, dar numai dacă face parte din procedura dării în urmărire legiferată în art. 521 și urm. CPP, unde art. 523 alin. 1 lit. c CPP prevede printre activitățile ce pot fi efectuate și percheziția, fără a identifica sub care formă, ca atare considerăm că și cea informatică, dacă este utilă îndeplinirii scopului procedurii dării în urmărire.

În cursul judecății, instanța competentă potrivit regulilor generale de competență prevăzute în art. 35 și urm. CPP (de astă dată legiuitorul nu mai are în vedere o competență alternativă, este drept că nici nu face vreo altă referire, însă apreciem că se aplică regulile generale de competență) poate decide din oficiu că percheziția informatică este necesară sau poate fi solicitată de către procuror, părți ori persoana vătămată, cu mențiunea că ultimele două categorii de participanți neavând posibilitatea a solicita efectuarea percheziției domiciliare, doar această formă de percheziție și numai în cursul judecății, în cursul urmăririi penale titularul cererii putând fi doar procurorul. Percheziția va putea fi dispusă în această

etapă de către instanță, dar legiuitorul nu precizează nici aici care anume, însă prin raportare la prevederile art. 354 alin. 2 CPP cu referire la continuitatea completului de judecată, suntem de părere că o va putea dispune doar cea investită cu judecarea cauzei, adică acea instanță căreia i s-a repartizat aleatoriu cauza spre soluționare și care va trebui să adopte soluția pe fond în acea cauză.

Conform reglementărilor actuale percheziția în sistem informatic ori a unui suport de stocare a datelor informatice se efectuează de către un specialist care funcționează în cadrul organelor judiciare sau din afara acestora sau lucrători de poliție specializați.

Referitor la specialiștii care funcționează în cadrul organelor judiciare, considerăm că pe lângă studiile în domeniul informatic pe care aceștia trebuie să le aibă este necesar să fie specializați în astfel de activități, în sensul că trebuie să fie familiarizați cu procedura de urmat, programele informatice care trebuie utilizate, modalitățile de obținere și valorificare a rezultatelor, specialiști asemenea inspectorilor antifraudă conform art. 3 alin. 3-4 OUG 74/2013¹¹. În ceea ce privește specialistul din afara organelor judiciare, suntem de părere că acesta nu poate fi decât o persoană din categoria acelor autorizate de către Ministerul Justiției, pentru simplul motiv că aceștia trebuie să se supună anumitor rigori, însă în lipsa acestora pot fi și altă categorie de specialiști, noțiunea utilizată de legiuitor și lipsa îngădirilor dând această posibilitate, criteriile principale de selecție fiind profesionalismul, probitatea morală și imparțialitatea.

Percheziția în sistem informatic sau a unui suport de stocare a datelor informatice se efectuează în prezența suspectului ori a inculpatului, pe de o parte și a procurorului sau a organului de cercetare penală, pe de altă parte.

Persoanei al cărei sistem informatic sau suport de stocare a datelor este percheziționat i se va permite să fie asistată ori reprezentată de o persoană de încredere. Când persoana al cărei sistem informatic sau suport de stocare a datelor este percheziționat este reținută ori arestată, va fi adusă la percheziție. În cazul în care nu poate fi adusă, percheziția se face în prezența unui reprezentant ori martor asistent.

Organele de urmărire penală trebuie să ia măsuri ca percheziția informatică să fie efectuată fără ca faptele și împrejurările din viața personală a celui la care se efectuează percheziția să devină, în mod nejustificat, publice, principiu ce se desprinde și din conținutul Convenției de la Budapesta.

Percheziția informatică dispusă în cursul judecății, se va efectua prin comunicarea mandatului de efectuare a percheziției informatice procurorului, care va proceda ca și când ar efectua o percheziție dispusă în cursul urmăririi penale.

În acord cu reglementările legale suntem de părere că înainte de efectuarea percheziției propriu-zise, pot fi luate măsuri pregătitoare, legiuitorul având în vedere situația în care ridicarea obiectelor care conțin datele informatice ar afecta

11 Publicată în Monitorul Oficial nr. 389 din 29 iunie 2013.

grav desfășurarea activității persoanelor care dețin aceste obiecte, când procurorul poate dispune efectuarea de copii, care servesc ca mijloc de probă, fiind necesar ca acele copii să se realizeze cu mijloace tehnice și proceduri adecvate, de natură să asigure integritatea informațiilor conținute de acestea. A face o copie în sensul legii nu înseamnă a achiziționa, a reproduce ori a confecționa un obiect identic sau similar cu cel asupra căruia urmează a se efectua percheziția, ci a-i copia conținutul, ca atare copia poate fi realizată prin transferul întregului conținut dintr-un sistem informatic ori mijloc de stocare în altul, cu menținerea intactă a conținutului inițial. Cerințele ar fi ca mijlocul de stocare pe care se face copia să aibă dimensiunea suficientă pentru a prelua întreaga informație, să fie gol și să asigure integritatea datelor ce i-au fost transferate prin copiere. În această situație, copia înlocuiește originalul și va constitui mijloc de probă. Deși legea nu distinge, considerăm că actul procesual prin care procurorul dispune realizarea copiei este ordonanța conform art. 286 CPP.

O altă măsură pregătitoare, ce este obligatoriu a fi luată în vederea executării percheziției dispuse și pentru asigurarea integrității datelor informatice stocate pe obiectele ridicate, constă în dispunerea de către procuror prin ordonanță la efectuarea de copii, ceea ce înseamnă că percheziția informatică nu se va efectua niciodată asupra originalului, ci asupra copiei acestuia. Raportat la cele expuse mai sus, vor putea exista situații în practica judiciară în care va exista o copie efectuată pentru a nu fi afectată activitatea și o altă copie a celei dintâi asupra căreia se va efectua percheziția informatică.

În privința desfășurării percheziției constatăm că legiuitorul nu a venit cu reglementări în pofida conținutului Convenției de la Budapesta și Anexei la Recomandarea nr. R (95) 13 a Comitetului de Miniștri, motiv pentru care aceștia se vor ghida în activitatea lor după norme internaționale¹² care au un mare avantaj, deoarece sunt elaborate de către specialiști renumiți în domeniu, numai că prin nepreluarea lor în dreptul intern sunt facultative în aplicare, ceea ce poate duce la utilizarea de proceduri diferite în cauze cu obiecte similare.

Potrivit uzanțelor specialistul sau organul de poliție specializat va efectua percheziția utilizând echipamente care să împiedice transmiterea de date (de tip *blocker*) și programe nevirusate cu ajutorul cărora să se efectueze căutarea (de exemplu *EnCase Forensic Software*¹³).

Preluând din reglementările Convenției de la Budapesta, legiuitorul a prevăzut că în cazul în care, cu ocazia efectuării percheziției unui sistem informatic sau a unui suport de stocare a datelor informatice, se constată că datele informatice

12 Standarde în domeniul probelor digitale, stabilite de Scientific Working Group on Digital Evidence, <https://www.swgde.org>; Principii în domeniul probelor digitale, emise de International Organization on Computer Evidence, <http://www.uia.org>; Proceduri model de examinare criminalistică a sistemelor informatice și Codul etic al IACIS, elaborate de International Association of Computer Investigation Specialists, <http://www.iacpcybercenter.org>.

13 <https://www.guidancesoftware.com/encase-forensic>.

căutate sunt cuprinse într-un alt sistem informatic ori suport de stocare a datelor informatice și sunt accesibile din sistemul sau suportul inițial, procurorul dispune de îndată conservarea, copierea datelor informatice identificate și va solicita de urgență completarea mandatului, fără a mai face alte precizări. În această situație, cu privire la modalitatea de conservare a datelor informatice considerăm că procedura de urmat nu este alta decât cea reglementată în art. 154 CPP, care se aplică în mod corespunzător, iar copierea datelor se face potrivit procedurii mai sus menționate, procurorul putând da o singură ordonanță prin care să dispună asupra ambelor proceduri de urmat.

Datele informatice descoperite vor fi evidențiate cu ajutorul programului informatic utilizat care are abilitatea de a emite un raport asupra activității de căutare desfășurate, legiuitorul menționând că acestea au un caracter secret și se păstrează în condițiile legii, ceea ce duce cu gândul la limitele reale ale utilizării acestora, având în vedere că secretele sunt considerate a fi informațiile a căror divulgare neautorizată este de natură să producă daune securității naționale¹⁴, ceea ce ne face să credem că este o utilizare nepotrivită a noțiunii, impunându-se înlocuirea sa cu noțiunile „caracter confidențial” ori „caracter nepublic”.

Rezultatele percheziției informatice vor fi valorificate prin consemnarea lor într-un proces-verbal, care trebuie să cuprindă, așa cum rezultă din conținutul art. 168 alin. 13 CPP: numele persoanei de la care a fost ridicat sistemul informatic sau suporturile de stocare a datelor informatice ori numele persoanei al cărei sistem informatic este cercetat; numele persoanei care a efectuat percheziția; numele persoanelor prezente la efectuarea percheziției; descrierea și enumerarea sistemelor informatice ori a suporturilor de stocare a datelor informatice față de care s-a dispus percheziția; descrierea și enumerarea activităților desfășurate; descrierea și enumerarea datelor informatice descoperite cu ocazia percheziției; semnătura sau ștampila persoanei care a efectuat percheziția; semnătura persoanelor prezente la efectuarea percheziției; care reprezintă o probă de sine stătătoare, ce nu trebuie confundată cu procesul-verbal prevăzut de art. 198 alin. 2, art. 199 CPP care cuprinde constatările personale ale organelor judiciare, care nu există în cazul percheziției informatice, constatările fiind aici ale specialistului ce o efectuează.

Deși reglementările nu fac referire, suntem de părere că la procesul verbal se anexează și raportul generat de programul de căutare, care vine să susțină veridicitatea celor consemnate în cuprinsul procesului-verbal.

Făcând trimitere la dispozițiile art. 103 CPP se impune să arătăm că, deși are un caracter predominant tehnic, care teoretic nu ar avea voie să conțină erori, nici percheziția informatică nu are o valoare dinainte stabilită prin lege, fiind supusă liberei aprecieri a organelor judiciare în urma evaluării tuturor probelor

14 A se vedea art. 15 alin. 1 lit. f din Legea nr. 182 din 12 aprilie 2002, publicată în Monitorul Oficial nr. 248 din 12 aprilie 2002.

administrare în cauză, mai ales că este de notorietate prezența virușilor informatici și a ușurinței cu care un sistem informatic sau un mijloc de stocare a datelor poate fi contaminat, motiv pentru care susținem ideea că atunci când se contestă prezența unor probe digitale nu trebuie să existe rezerve în a se dispune efectuarea unei expertize informatice în baza art. 172 și urm. CPP care are posibilitatea de a stabili și certifica existența acestora, precum și modalitatea în care a ajuns acolo cu trimitere la coordonate temporale.

Referințe

- Anexa la Recomandarea nr. R (95) 13 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la problemele de procedură penală legate de tehnologiile informaționale
- Codul etic al IACIS, elaborat de International Association of Computer Investigation Specialists, <http://www.iacpsybercenter.org>
- Ghid introductiv pentru aplicarea dispozițiilor legale referitoare la criminalitatea informatică, <http://www.riti-internews.ro>
- Lăncrăjan, A., Litvin, M., Pop, M. 2015. *Ghid de investigarea infracțiunilor de proprietate intelectuală săvârșite în mediul digital*, București, Patru Ace
- Principii în domeniul probelor digitale, emise de International Organization on Computer Evidence, <http://www.uia.org>;
- Proceduri model de examinare criminalistică a sistemelor informatice
- Standarde în domeniul probelor digitale, stabilite de Scientific Working Group on Digital Evidence, <https://www.swgde.org>

Az átdolgozás problematikája építészeti alkotások esetén a szerzői jogban

Harkai István

Doktorandusz, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
E-mail: harkai.istvan89@gmail.com

Összefoglalás. Magyarországon az ezredfordulót, illetve az európai uniós csatlakozást követően számos műemlék épület újult meg. Több esetben jelentős visszaépítésekre is sor került, illetve a Nemzeti Kastély- és Várprogram keretében további teljes rekonstrukciók várhatók az ország több pontján. E rekonstrukciók műemléki, régészeti, művészettörténeti kérdések mellett számos szerzői jogi feladványt rejtenek. Jelen tanulmány e feladványok közül a rekonstrukciókkal érintett átdolgozást mint a szerzői vagyoni jogok egyik részjogosultságát igyekszik megfejteni.

Kulcsszavak: építészeti alkotások, szerzői jog, átdolgozás, rekonstrukciók, szerzők vagyoni és személyhez fűződő jogai, tulajdonosi és szerzői jogok kollíziója

Abstract. The copyright issues of the adaptation of architectural creations
In Hungary after the Millenium and the accession to the European Union many of historical buildings and monuments were renovated, or in some cases completely reconstructed. Due to the National Castle and Chateau Programme, this endeavour will continue in the following years, in several parts of Hungary. These reconstructions consist of questions not only on the field of protection of monument, archeology or art history, but it has several hidden problems regarding copyright law. This study tries to reveal the problems of adaptation as one among the economic rights of the author.

Bevezető

Egy ország, tartomány építettörökség-állománya állandóan változik. Ez az organikus folyamat a felépítéssel veszi kezdetét, majd fennállása során többször átépül, végül pedig funkcióvesztés, emberi hanyagság vagy természeti katasztrófa, esetleg erősz-

kos behatás következtében elpusztul. Hazánkban minden megszűnési, elmúlási okra találunk példát. Mivel napjainkban sokkal inkább az építés, a létrehozás, felújítás vágya dominál, ezért módunkban áll a történelmi emlékezetben előkelő helyen álló, de már csak romként létező vagy éppen felújításra szoruló épületeket felújítani, sőt akár teljes egészében rekonstruálni. Ezen eljárások számos szakmai vitát generálnak a műemlékekkel foglalkozó szakemberek, régészek, művészettörténészek körében, amelyet jelen sorok írója egy újabb vizsgálódási szemponttal igyekszik kiegészíteni. Ez a szempont a szerzői jog építészeti alkotásokra, azon belül is egy szűkebb körre, az átdolgozás vagyoni jogára kíván fókuszálni. Ez az a pont ugyanis, ahol a diósgyőri és a füzéri várak, az egri vár tervezett, nagyszabású felújítása, a visegrádi munkálatok, illetve a budai várhegyen zajló beruházások lehetőséget biztosítanak a véleményformálásra a szerzői jog tükrén át.

Az alábbiakban megkíséreljük bemutatni, hogyan ütközik az épületek tulajdonosainak rendelkezési és használati joga a szerzői jogi jogosultak mű integritásához fűződő jogával, illetve hol van az a pont, ahol elválasztható egymástól az átdolgozás, illetve az új épület létrejötte.

Építészeti alkotások a szerzői jogban

A magyarországi jogfejlődés a termőműveket és az azok alapján felépített épületeket a maitól meglehetősen eltérő konstrukció szerint minősítette. Az első szerzői jogi törvény, az 1884. évi XVI. törvénycikk a tervek az írói műveknek megfelelően oltalmazta, a homlokzat művészi kialakítása ugyanakkor képzőművészeti alkotásként állt védelem alatt.¹ E megközelítésből kitűnik, hogy csak a tervek, illetve a homlokzat művészi domborművei voltak védettek, maga az épület már nem.²

Az 1921. évi LIV. törvénycikk nem változtatott az építészeti alkotásokra és a termőművekre vonatkozó szabályozáson. Az építészeti, mérnöki és más műszaki, illetve a tudományos vonatkozású tervrajzokat, ábrákat, vázlatokat és plasztikákat rendeltetésük szerint képzőművészeti vagy iparművészeti alkotásnak tekintette. Ettől eltérő oltalom csak abban az esetben merülhetett fel, ha az iménti két kategóriába a szóban forgó alkotás nem illeszkedett. A törvény törekedett arra, hogy csak a művészi elemek részesüljenek védelemben,³ amiből az következik, hogy a sablonok, vázlatok oltalom nélkül maradtak. A szerzőt a törvény szerint kizárólagosan illette meg az írói művekként oltalmazott tervek többszörözése, közzététele és forgalomba hozatala, ahogyan ez a jog úgyszintén őt illette a már megvalósult épületek utánépítésére is.⁴

1 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról, 67. §.

2 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról, 66. §.

3 Palágyi 1957. 21.

4 Bakos–Nótári 2011. 25–26.

Az 1969. évi III. törvény a szerzői jogról kimondta, hogy az építészeti alkotások és egyéb műszaki létesítmények alkotásához fűződő jogok a szerzőt illetik. Nem részesülhetnek oltalomban azon művek, amelyek nem érik el a művészi alkotás színvonalát.⁵ Első ízben terjesztette ki a védelem körét a terveken túl magára a megvalósult épületre is, leszögezve, hogy a tér egyéni, eredeti jellegű alakítása érdeemesít az oltalomra.⁶ A törvény utalt a mű integritásához fűződő jog fontosságára is, kimondva, hogy tilos az olyan jellegű változtatás, amely a rendeltetésszerű használatot, üzemeltetést és a külső használatot módosítaná.⁷

Érdekes adalékkal szolgál a Berni Uniós Egyezmény vonatkozó normaanyaga, amely a magyar szerzői jogban is megjelenik. Az egyezmény alapján a felépített épületet a tervmű funkcionális másolatának, többszörözésének kell tekinteni.⁸

A hatályos szerzői jogi törvényünk, az 1999. évi LXXVI. törvény közvetlen elődjéhez hasonlóan kezeli az építészeti alkotásokat és azok terveit. Ennek megfelelően az oltalom feltétele a tér egyéni, eredeti jellegű alakítása.⁹

A szerzői jogi védelem alanya; a munkaviszonyban alkotott építészeti alkotások

A tervműveket csak természetes személy hozhatja létre. Ebből következik, hogy a tervműveken és az épített alkotásokon fennálló szerzői jog a tervezőt illeti meg.¹⁰ A tervek készíthetők papír alapon, makett formában.¹¹ Mivel a tervezés és megvalósítás is több fázisra bomolhat, így előfordul, hogy a terveket nem mindig ugyanaz a személy készíti.¹² A tervezőknek a tér alakítása során figyelemmel kell lenniük egy sor közigazgatási és polgári jogi előírásra, ezen felül pedig a régészeti eredmények, művészettörténeti, történeti háttéranyag is befolyásolhatja, adott esetben csökkentheti az egyéni, eredeti jelleget.¹³

Ugyancsak csökkentik az egyéni, eredeti jelleget a títustervek, amelyek egy mintaterv-katalógusban egyesítik az építészeti determinációkat, a felhasználandó anyagokat és az elkészítésre fordítandó időt.¹⁴

Az építészeti alkotások sok esetben stúdiókban, építészirodákban születnek, ahol több mérnök egyszerre dolgozhat egy-egy projekten. Amennyiben több

5 Bakos–Nótári 2011. 31.

6 Faludi 2014. 123.

7 Bakos–Nótári 2011. 32.

8 Faludi 2014. 119.

9 Szinger 2006. 354–355.

10 Barta 2011. 106.

11 Bakos–Nótári 2011. 44.

12 Szinger. 2014. 415.

13 Faludi 2014. 126.

14 A családi házak kora lejárt.

szerző vesz részt és az egyes részek önállóan nem használhatók fel, akkor közös mű keletkezik, a szerzőket együttesen és egyenlő arányban illeti meg a szerzői jogi védelem, a jogsértésekkel szemben pedig bármelyikük felléphet. Ha a mű egyes részei önállóan is felhasználhatók, akkor összekapcsolt művekről beszélünk, amelyek esetében az egyes részek tervezői önállóan részesülhetnek védelemben.¹⁵ Ha az alkotófolyamat során az egyes szerzők művei oly módon egyesülnek, hogy az újonnan létrejövő egységes művön nem lehet elkülöníteni az egyes szerzői jogokat, akkor együttesen létrehozott mű keletkezik. A szerzői jog azt a természetes vagy jogi személyt, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságot illeti meg, amely kezdeményezésére és irányításával a művet létrehozták.¹⁶

Az imént ismertetett szabályok szerint tehát eredeti jogosultnak a szerző-tervező tekinthető, nem pedig a tervezőiroda, amely csak származékos jogokat szerezhetsen annyiban, amennyiben a szerző a tervműveket és a felettük való rendelkezést átruházza.¹⁷

A munkaviszonyban alkotott művek problematikáját az első két szerzői jogi törvényünk dualista megközelítésben kezelte, amely szerint korlátlanul mód volt a vagyoni jogok átruházására, miközben a személyhez fűződő jogokat továbbra is fenn lehetett tartani. Az 1969-es és az 1999-es szerzői jogi törvények áthelyezkedtek a monista szemléletmódra.¹⁸ A munkaviszonyban való alkotás elsőként a hírlapíróknál jelent meg, akik a munkáltatójukkal munkaviszonyt, illetve szerzői jogi jogviszonyt egyaránt kialakítottak. Az 1875. évi XXXVII. törvénycikk a Kereskedelmi Törvényről kimondta, hogy a szerző a kiadói jogot csak korlátozott mértékben ruházza át a munkáltatóra. Ez a korlátozott mérték felölelte a területi, időbeli és példányszámbeli, valamint a fordításra vonatkozó megkötéseket.¹⁹

Az 1969. évi III. törvény a szerzői jogról széles körben védte a szerző személyhez fűződő jogait a munkaviszonyban készített műpéldányok esetében. A szerzőt megillette a név feltüntetésének vagy az anonimitásnak a joga, valamint a jogosulatlan felhasználás, illetve torzítás elleni védelem. A mű elkészültét követő átadás pillanatától a munkáltató az alkotással szabadon rendelkezhetett, azt nyilvánosságra hozhatta, átdolgozhatta.²⁰

A munkaviszonyban alkotott művek esetében a munkáltató a felhasználási jogot a munkaviszony fennállása alatt, meghatározott körben szerezhette meg, azt csak működési körén belül gyakorolhatta.²¹

15 1999. évi LXXVI. törvény 5. § (1)-(2) bekezdés.

16 1999. évi LXXVI. törvény 6. § (1)-(2) bekezdés.

17 Bakos-Nótári. 2011. 43.

18 Legeza. 2014. 107.

19 1875. évi XXXVII. törvénycikk, Kiadói ügylet, 515–533. §.

20 Legeza 2014. 115.

21 1969. évi III. törvény, 14. § (1) bekezdés.

A hatályos Szjt. a munkaviszonyban alkotott műveket (szolgálati jellegű mű) a 30. §-ban szabályozza, kimondva, hogy ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelezettsége, a kész mű átadásával a vagyoni jogokat a munkáltató mint a szerző jogutódja szerzi meg. Ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a vagyoni jogokat átruházza, akkor a szerzőnek megfelelő díjazás jár.²²

A mű átadásával egy időben a munkáltatóra száll a nyilvánosságra hozatal joga is.²³ Ha a felek csak a jogok egy részének az átszállását kötik ki, akkor a kikötéssel nem érintett jogok a szerzőnél maradnak. A művet a munkáltatónak közlésre kész állapotban kell átadni.²⁴

A szerző a munkaviszonyban alkotott művek átadásával csak a vagyoni jogokat ruházza át, a személyhez fűződő jogokat nem, ugyanakkor megjegyzendő, hogy az őt továbbra is megillető jogok csak korlátozott mértékben érvényesülnek. A szerzőt továbbra is megilleti a nevének feltüntetéséhez való jog, amely adott esetben mellőzhető is. Erre akkor kerülhet sor, ha az átadott művet a munkáltató olyan mértékben változtatja meg, amellyel a szerző nem ért egyet. Ha az integritáshoz fűződő jog fokozott mértékben érvényesül, a szerző kérheti nevének mellőzését, és a mű visszavonására irányuló nyilatkozatot tehet.²⁵

A szerzői név fontossága egybefonódott a legnagyobb építészekkel. Olyannyira igaz ez, hogy ma Gaudí, Hundertwasser, Ybl vagy Makovecz nevének említésére stílusok, épületek ugranak be először az építészetben valamelyest jártas olvasónak.

Amennyiben a munkáltató megszűnik, rendezni kell a tervek feletti rendelkezési jog átszállásának biztosítását. A jogutód a jogelőd által kötött felhasználási szerződésben foglaltak szerint a terveket felhasználhatja vagy a jogot tovább is adhatja. Ha a munkáltató jogutód nélkül szűnik meg, akkor a felhasználási jog az SZJSZT-02/05. számú szakvéleménye alapján ún. uratlan vagyoni jogköteggé válik. Ennek oka, hogy a szerzőre az egyszer már elidegenített vagyoni jogok nem szállhatnak vissza. Ez egyben azt is jelenthetné, hogy a terveken mint uratlan dolgokon birtokbavétellel bárki tulajdonjogot szerezhetne.²⁶ Ez azonban csak egy feltételezés, mivel a Ptk. 3:48. §-a kimondja, hogy a fennmaradó vagyont a vagyoni hozzájárulás arányában a tagok, illetve a részvényesek között kell felosztani. Ha a megszűnt társaság állami tulajdonban volt, akkor a vagyonelemek az államra szállnak, amely jogosult az így megörökölt vagyont az általa alapított új gazdasági társaságra ruházni.²⁷

22 1999. évi LXXVI. törvény 30. § (3) bekezdés.

23 1999. évi LXXVI. törvény 30. § (5) bekezdés.

24 Hepp-Fejesné Lőrincz 2014. 21.

25 1999. évi LXXVI. törvény 30. § (5) bekezdés.

26 Legeza 2014. 120.

27 Legeza 2014. 121.

Tulajdonosi és szerzői jogi részjogosítványok kollíziója

A magánjogi jogviszonyok világában egymás mellé rendelt felek könnyen kerülhetnek olyan helyzetbe, amikor joggal hivatkozhatnak mindketten arra, hogy joggyakorlásuk törvényszerű volt, amely jogalap ugyanakkor kollízióba kerül a másik fél ugyancsak jogalapos magatartásával. A vitát csak az eset körülményeinek mérlegelésével és a jogalapok összemérésével lehet eldönteni. Ilyen vita származhat az egyes tulajdonosi részjogosítványok – használat és rendelkezés –, valamint a szerző személyhez fűződő jogainak egyike, a mű integritásához, egészségéhez való jog ütközése esetén. E helyütt külön is hangsúlyozást érdemel, hogy mind a tulajdonjog, mind pedig a szerzői jog és benne a személyhez fűződő jogok abszolút szerkezetű jogviszonyok. A szerzői jogok nem átruházhatók, azokról érvényesen lemondani nem lehet.

Az 1921. évi LIV. törvény lehetővé tette, hogy a tulajdonos az épületet megsemmisítse, illetve átépítse. Mindezen cselekmények során köteles volt tartózkodni attól, hogy a szerző személyhez fűződő jogai sérelmet szenvedjenek. Az 1969. évi III. törvény kimondta, hogy a szerzőt megilleti a kiállítás joga. Ennek értelmében követelhetette, hogy a tulajdonos a művet bocsássa rendelkezésére. Ez a jogosultság esetünkben inkább a magas művészeti értékkel bíró terművek, semmint már álló épületek esetén lehet releváns, bár kétségtelen, hogy egy-egy épület művészi kialakítása okot adhat arra, hogy e jogot kiterjesztően értelmezzük a terművek többszörözött példányai, az épületek esetében. E felvetés természetesen hipotetikus.²⁸

Napjainkra a bírói gyakorlat által kimunkált szabályok szerint a tulajdonosi jogokat úgy kell gyakorolni, hogy ezzel ne sérüljenek a szerzőnek az építményhez fűződő szerzői jogai.²⁹ Amíg ezt a küszöböt nem éri el, addig szabadon átépítheti, megváltoztathatja külső megjelenését, funkcióját, rendeltetését, kialakítását, sőt akár el is bonthatja.³⁰ A szerzői jogosult jogos érdekét sérti, ha az álló építményt annak tulajdonosa nem gondozza megfelelően, a karbantartásáról nem gondoskodik, aminek eredményeként állagromlás következik be.³¹

A szerzői jogok korlátozására rendszerint a kész mű átadásának pillanatától nyílik lehetőség, vagyis ekkortól nem érvényesíthetik a mű integritásához fűződő jogukat rendeltetésszerű használat esetén. Az integritást egyébként sérti a mű mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása, amely a szerző becsületére vagy jó hírvére sérelmes.³² A felhasználás csak akkor lehet sérelmes, amennyiben eléri az átdolgozás szintjét, azonban hangsúlyozandó,

28 Faludi 2014. 121–122.

29 BH2005. 427. In: SzJSzT-15/10.

30 BDT2010. 2329. Lásd: Faludi 2014. 129.

31 Bodó 2004. 11.

32 1997. évi LXXVI. törvény 13. §.

hogy megfelelő díjazás ellenében az átdolgozásra is lehetőség van, amelyhez az engedélyt a szerző nem tagadhatja meg.³³

A szerzői jogok nem csak a tulajdonosi részjogosítványokkal kerülhetnek kolízióba. Sor kerülhet az épületek közérdekből történő megváltoztatására is. Ebben az esetben az épület tulajdonosa akkor jár el méltányosan, ha felajánlja az eredeti épület tervezőjének az áttervezés lehetőségét, aki, ha ezzel nem él, a tervet más is átdolgozhatja, az eredeti tervező pedig kártérítésre tarthat igényt, amely egyenlő mértékű a felhasználási díjjal.³⁴

Nemcsak egy épület minősülhet építészeti alkotásnak, hanem egy szobor is, amelyek esetében szintén felmerülhet a közérdekből történő megváltoztatás, át-helyezés kérdése. A jogszerűség mércéjét az adja meg, hogy egy-egy ilyen alkotás elkészítése során a tervező művész a szobrot „beletervezi” a rendelkezésre álló térbe. Amennyiben az onnan való elmozdítás, megsemmisítés ezt a kontextust, a mű és környezetének kapcsolatát drasztikusan megváltoztatja, akkor azzal sérti a szerző mű integritásához fűződő jogát, becsületét, jó hírnevét.³⁵

Az átdolgozás joga

A harmadik pontban tárgyalt témakör adja meg a választ azon kérdésekre, hogy mi a jogi sorsa azoknak a rekonstrukcióknak, amelyek a füzeri, a diósgyőri, az egri, illetve a budai várat érintik. Hogyan kell tekintenünk azokra az újjáépítések-re, ahol romként az építmény bizonyos százalékban létezik már? A tervek ezen épület kiegészítésével, teljessé tételével számolnak, így el kell döntenünk, hogy új építészeti alkotás jön-e létre, vagy a meglévő romok és azok esetlegesen fenn-álló és még védett terveinek átdolgozásával állunk szemben. Vannak olyan beru-házások, ahol a megrendelő egy korábban létezett, mára azonban teljes egészében elpusztult vagy elpusztított épületet kíván újjáépíteni. E példával állunk szem-ben a budai várban a lovarda és az udvarlakai őrség esetében, amikor hiányzik az objektum, de az eredeti tervek megvannak, amelyek a rekonstrukció origójaként szolgálnak.

Az átdolgozás mint vagyoni jog szorosan kapcsolódik a mű integritásához való személyhez fűződő joghoz. Az Szjt. 9. § (1) bekezdése alapján a személyhez fű-ződő jogok a mű létrejöttétől kezdve megilletik a szerzőt, nem átruházhatók és érvényesen nem lehet róluk lemondani. Ugyanakkor az egyes részjogosultságok – első nyilvánosságra hozatal joga, visszavonás joga, név feltüntetésének joga, integritáshoz fűződő jog – korlátozhatók. Ekként tehát – amint arra a tulajdono-si jogok kontra szerzői jogok tárgyalásánál kitértünk – mód van arra, hogy más

33 Faludi 2014. 130.

34 Faludi 2014. 130.

35 SZJSZT-13/2013.

személyek számára e jogosultságok hozzáférhetővé váljanak abban a pillanatban, amikor az alkotás elhagyta a szerző rendelkezési körét.

Az építészeti alkotások nyilvánosságra hozottnak tekintendők, amikor a megrendelőnek a tervező a dokumentációt átadta, azokat folyóiratban publikálta vagy tervpályázatra benyújtotta, illetőleg a munkáltatónak átadta.

Az Szjt. 29. §-a akként rendelkezik, hogy a szerző kizárólagos joga a mű átdolgozása, illetve az, hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozásnak minősül a térszerkezetbe, homlokzatba történő olyan beavatkozás, amelynek eredményeként az eredeti műből származó új mű jön létre. Átdolgozásra sor kerülhet nem csak a tervművek, hanem az álló épület esetében is. Az átdolgozás nemcsak a tulajdonos szándéka szerint történhet, hanem az áttervezést, átépítést indokolhatja a rendeltetésszerű használat előmozdítása is. Átdolgozásra kitűnő példaként szolgál a budavári palota Szent István terme, amelyet a második világháború után eltűntettek, ám rekonstrukciója ma folyamatban van. Ennek során a tervezők a fennálló állapot jelentős megváltoztatásával számolnak.³⁶

Mivel az átdolgozás, átépítés olyan jelentős beavatkozást, változtatást igényel, amelyet követően az eredeti állapot helyreállítása már nem, vagy csak jelentős érdeksérelemmel állítható helyre, ezért a tulajdonosi jogosultságok és a mű integritásához fűződő jog kollíziója során megfelelő körültekintéssel kell eljárni.³⁷ Ha az átdolgozás joga meghaladja a tulajdonosi jogosultságokból fakadó mértéket, ehhez a szerző hozzájárulása szükséges. Ennek hiánya esetén a megváltoztatás jogosulatlan. Az Szjt. 67. §-a szerint ilyen jogosulatlan megváltoztatás lehet bármi, amire a szerző engedélye nélkül került sor, és ami a mű külső megjelenését vagy a rendeltetésszerű használatot hátrányosan befolyásolja.³⁸

Ha a szerző a felhasználásra engedélyt adott, akkor az Szjt. 50. §-a alapján köteles végrehajtani azokat a változtatásokat, amelyek a mű használatához elengedhetetlenek vagy nyilvánvalóan szükségesek és a mű lényegét nem érintik. Ha a szerző maga nem hajtja végre ezeket a változtatásokat, akkor azokat a felhasználó maga is elvégezheti. A megadott átdolgozási engedély nemcsak a tervművekre, hanem a már álló épület átdolgozására is kiterjed.³⁹

A fent elhangzottakat konkrét példákkal is meg kívánjuk világítani. Elsőként a diósgyőri várat vesszük alapul, ahol a rekonstrukció során visszaépített épületrészek nem előzmény nélküliek. A romok helyreállítását első ízben Ferenczy Károly Ybl-díjas építész tervezte 1964–1968 között.⁴⁰ A védelmi időt az akkor hatályos 1921. évi LIV. törvénycikk 11. §-a 50 évben határozta meg. Ferenczy Károly 2007-ben halálozott el, így az általa készített részleges helyreállítások és azok

36 A semmiből építik újjá a Szent István termet a várban.

37 Bodó 2004. 11.

38 Faludi 2014. 123.

39 SZJSZT-15/2010.

40 Botos 2015.

tervei napjainkban is szerzői jogi védelem alatt állnak. Ebből az következik, hogy a legújabb rekonstrukciókra mint az eredeti építmény átdolgozására csak úgy volt mód, ha az új tervek készítésekor az átdolgozás kizárólagos jogát a tervező a dokumentáció átadásával egy időben a munkáltatóra ruházta, ha pedig a tervező nem állott munkaviszonyban, akkor a tervek felhasználására ő vagy jogutódja kizárólagos felhasználási jogot adott.

A fent kifejtettek alapján most már kísérletet tehetünk arra, hogy az említett műemlék-rekonstrukciókat elemezzük. Diósgyőrben a romok első helyreállítását Ferenczy Károly Ybl-díjas építész tervezte 1964–1968 között. Ezen munkák védelmi ideje az akkor hatályban levő 1921. évi LIV. törvénycikk 11. §-a alapján 50 év volt. Ennek alapján az ötvenéves időtartam Ferenczy Károly 2007-ben bekövetkezett halálát követő első nappal kezdetét vette, tehát kijelenthető, hogy a diósgyőri romkonzerválások és részleges helyreállítások terveit készítő építész-szerző műve még mindig védelem alatt áll. Ennek megfelelően a legutóbbi rekonstrukcióra mint átdolgozásra csak oly módon kerülhetett sor az új évszázadban, ha a tervek elkészültek az átdolgozás kizárólagos jogát a tervező a dokumentáció átadásával a munkáltatóra ruházta, vagy ha nem volt munkaviszonyban, akkor az átdolgozásra kizárólagos felhasználási jogot adott.

Füzéren a teljes rekonstrukciót megelőzően folytak régészeti feltárások és részleges helyreállítások. A 2000-es években Oltai Péter készítette az első ütemtervet, amelynek során részben visszanyerte eredeti állapotát a várkapolna és a keleti kaputorony, a sütőház, valamint a konyha. 2012-ben Skardelli György készített építési engedélyezési, majd kiviteli terveket, amelynek során sokat merített Oltai korábbi munkásságából, amelyet tömördek mennyiségű történeti, régészeti adat és kőrestaurátori szakvélemény egészített ki. Álláspontunk szerint ezek a kiviteli tervek a korábbi tervművek és a részben megvalósult rekonstrukciók átdolgozásának minősülnek, mivel a megvalósítás során számoltak a már ott álló épületekkel. Noha jöllehet átdolgozással van dolgunk, mégis találhatunk egyéni, eredeti jellegű téralakítást Füzéren, hiszen történeti tereken kívül kialakítottak a tetőtérben modern kiállítótereket is.⁴¹

Az Északi-Középhegységet elhagyva Budapesten folytatjuk a vizsgálódást, nevezetesen a Városligetben álló Közlekedési Múzeummal. Az eredeti épületet Pfaff Ferenc tervei alapján a milleniumi ünnepekre építették, majd 1944-ben a várost ért légitámadások során bombatalálatot kapott, kupolája beomlott. Az ezt követő helyreállítások 1965-ig tartottak, amelynek során a megrongálódott kupolát lebontották. A helyreállításokat joggal értékelhetjük átdolgozásnak. A mára már elavult, sok helyen veszélyes, káros építőanyagokat is tartalmazó épületet a tulajdonosa a Liget Projekthez kapcsolódóan szeretné eredeti formájában helyreállítani. Ennek terveit a Mérték Stúdió készíti, amely a rekonstrukcióhoz szükséges

41 Rudolf 2016.

tervdokumentáció elkészítéséhez felhasználja az eredeti, 19. századi terveket.⁴² Amennyiben a jelenlegi épületet teljesen elbontják, úgy az eredeti tervek szerint, de új építészeti alkotás valósul meg. Az eredeti tervek viszont átdolgozáson esnek át, amelynek során a mai kor tervezői megtartják a külső megjelenési formákat, ugyanakkor a belsőt modern elemekkel töltik meg.⁴³ Hasonló helyzet áll majd fenn az udvarlaki őrség és a lovarda esetében is.

A diósgyőri, füzéri és budapesti építkezésekről felállított hipotézisek alátámasztására az alábbiakban a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből kívánunk szemezgetni. A Testület SZJSZT-05/13. számú szakvéleményében egy uszoda fejlesztésével kapcsolatban felmerült szerzői jogi kérdésekre kereste a választ. E felújítás során a tervező vállalta, hogy az 1996-os – meghíúsult – budapesti világkiállításra elkészíti az egyetemi és sportcélokra használható létesítmények engedélyezési, tender- és kiviteli terveit. A tervezési szerződésben a felek a megrendelő egyszeri felhasználási jogát kötötték ki, illetve megállapodtak abban, hogy ismételt felhasználásra csak a tervező előzetes írásbeli hozzájárulása esetén van lehetőség.⁴⁴

A világkiállítás elmaradt, a beruházás pedig az alapozás fázisában leállt. A terveket készítő gazdasági társaság ezt követően megszűnt. Az objektum tulajdonosa 2011-ben úgy határozott, hogy folytatja a megkezdett munkát. Az új tervek elkészítésére a jogutód iroda kapott megbízást, azonban időközben az elvégzendő feladatok módosultak, így a megrendelő 2012-ben úgy döntött, hogy mégsem valósítja meg az eredeti tervrajzokat, hanem azoktól eltérő, teljesen új uszodát építtet, amely semmilyen formában nem foglalja magába a régi uszoda terveit. A tervezés és kivitelezés során azonban számoltak a már megvalósult cölöpalapozással.⁴⁵ Erről a cölöpalapozásról a Testület megállapította, hogy szerzői műnek tekintendők az építészeti alkotások és azok terveinek egésze vagy valamely jól beazonosítható része, tehát maga a cölöpalapozás is, mivel magában hordozza a tér egyéni, eredeti jellegű alakítását.⁴⁶ Ha tehát eredeti, önálló szerzői műnek tekintjük a cölöpalapozást, akkor a tervek lemásolása többszörözést, átadása pedig terjesztési cselekményt valósít meg, amelyek engedélykötelesek.⁴⁷

Még ha a szerzőnek jogában is áll meggátolnia, hogy engedély nélkül a művét felhasználják, azt a Testület szerint már túrni köteles, hogy az építményt elbontsák vagy átépítsék, amennyiben a tulajdonos igényei megváltoztak vagy megszűntek. Ezt a szerző nem akadályozhatja meg.⁴⁸

42 Több mint félmilliárdos megbízás a Mérték Stúdióknak.

43 Bontják a Közlekedési Múzeumot.

44 SZJSZT-05/13.

45 SZJSZT-05/13.

46 SZJSZT-05/13.

47 SZJSZT-05/13.

48 SZJSZT-05/13.

Az imént röviden ismertetett szakvélemény rendelkezéseit tehát akként lehet a Közlekedési Múzeumra alkalmazni, hogy a tulajdonos a tulajdonában álló épületet bármikor átterveztetheti vagy le is bonthatja, amennyiben a társadalmi igényeket, illetve követelményeket az építmény már nem elégíti ki megfelelően. Ha ezen túlmenően mégis fennforogna olyan eset, amely a szerző hozzájárulását, engedélyét szükségeltetné, akkor megfelelő díjazás ellenében, a kifizetett határidő elteltéig meg kell adnia az engedélyt, különben magatartása joggal való visszaélésnek minősülhet.⁴⁹

A Tüskecsarnok példája analógiaként szolgálhat a budavári palota tervezett rekonstrukciójára, átépítésére. Ugyan jóval nagyobb mértékben, de ott is arról lesz szó, hogy meglévő épületrészeket állítanak vissza egy korábban létezett formában, az eredeti tervek szerint. Csakhogy a ma álló részek még védettnek tekinthetők, hiszen a második világháború sebeit befoltozó helyreállítások és azok tervei felett a védelmi idő még nem telt el. Éppen ezért ismét felmerülhet a kérdés, hogy hol húzódik a határ az épület tulajdonosának érdeke, az esetlegesen felmerülő közérdek és a szerző személyhez fűződő és vagyoni jogai között.

Bizonyos szempontból ugyanaz történik, mint a második világháborút követően, amikor a romossá vált palota épületrészeit a helyreállítások során felhasználták, bedolgozták, átdolgozták, majd új funkcióval töltötték meg, a régi tervek-től merőben eltérő koncepció szerint. Az SZJSZT-19/2012. számú szakvéleménye alapján – amelyet oszt az azt feldolgozó Faludi is – megfelelő díjazás ellenében a szerző nem tagadhatja meg az engedélyt a helyreállítások azon elemeitől, amelyek az átdolgozás, átépítés, helyreállítás során új egyéni, eredeti jelleget nyernek.⁵⁰

Az SZJSZT-1/2006. számú szakvéleményben a Testület egy műemléki rekonstrukció során megadta azt a támpontot, amely a hipotézisünk alátámasztása szempontjából a leginkább relevanciával bír. A Szerecsen-ház az 1780-as években épült, középkori épületrészek felhasználásával. 1873-ban és 1928-ban átépítették, majd miután a második világháborúban megsérült, romos traktusait modern stílusban, vasbeton elemekkel építették újjá 1966-ban. A tulajdonos az 1966-ban készített toldást szerette volna lebontatni, hogy az épület eredeti formáját állítsa helyre.⁵¹ A Testület emlékeztetett arra, hogy a tulajdonosi részjogosítványok és a szerzői jog ütközése esetén a bíróságnak kell mérlegelnie, hogy fennáll-e még az építmény létrehozásakor létező tulajdonosi érdek, amennyiben ez elmúlt, a tulajdonos az építményét átépíttetheti, akár le is ronthatja.⁵²

A Testület azt is megállapította, hogy az épület meglévő formájában nem illeszkedik a várnegyed történeti képéhez, ezért a megváltoztatáshoz, az eredeti állapot visszaállításához fűződő társadalmi érdek jelentős. E megállapítás a tanulmány

49 SZJSZT-05/13.

50 Faludi 2014. 145.

51 SZJSZT-1/2006.

52 SZJSZT-1/2006.

állításait igazolja, sőt még egy újabb érveléssel meg is erősíti. Ez az érv a Legfelsőbb Bíróság (ma Kúria) Pf IV. 24 712/2001/6. számú ítéletére való hivatkozás. E döntés kimondja, hogy a tulajdonosnak nem kell a bontáshoz, átépítéshez engedélyt kérnie, amennyiben a helyi építési szabályzat írja elő az adott épület bontását, megváltoztatását. Ezek szerint tehát a helyi önkormányzat mint autonóm igazgatási szerv saját hatáskörében eljárva, a közérdeket megtestesítve beavatkozhat és eldöntheti a szerzői jog kontra tulajdonosi jogok kollízióját.⁵³

A fent feltett kérdésekre tehát az a válasz adható, hogy a Közlekedési Múzeum esetében, ha az ott álló jelenlegi épület teljes bontásával számolunk, új épület jön létre az eredeti, mára közkinccsé vált tervek felhasználásával. Ugyanez a helyzet a budavári udvarlaki őrség és lovarda épületeivel, valamint a Stöckl-lépcsővel, ugyanakkor a Szent István terem rekonstrukciója már átdolgozásnak tekinthető, mivel a terem helyén álló teret a tervek nem kívánják elpusztítani, mindössze átdolgozni.

A miskolci Deszkatemplom rekonstrukciójával kapcsolatban Barta Judit fejtegette ki e sorok között is helytálló álláspontját. Eszerint a műemléki helyreállítások során, amennyiben az eredeti terveket – már amennyiben még léteznek – követik, nem beszélhetünk egyéni, eredeti jellegű szerzői alkotásról, csak annyiban, amennyiben az eredetihez oly mértékben adják hozzá determinációkba öntött elképzeléseiket, hogy ezzel elérik az átdolgozás szintjét.⁵⁴

Összegzés

A tanulmány apropóját a műemlékek iránti érdeklődésen túl a megváltozott műemlékvédelmi szemléletmód indokolta. Az újjáépülő műemlékek kitűnő terepei a tervművek és építészeti alkotások szerzői jogi vizsgálatának, amely során bemutatásra került, hogy hol válik el a szerzőtől a műve feletti rendelkezési jog munkaviszonyban alkotott művek esetében, és mely ponttól köteles tűrni, hogy az épület tulajdonosa az objektummal szabadon rendelkezze. E rendelkezési jog felhatalmazza a tulajdonost arra, hogy a dolgot szabadon átalakítsa, sőt akár el is pusztítsa. Ha a bontást új épület vagy épületrész emelése követi, vagy éppen az álló épület átépítéséről van szó, elengedhetetlen, hogy azokat kidolgozott tervdokumentáció alapján készítsék, így a szerző-tervezők szerzői jogai ismét előtérbe kerülnek. Ha a tervek védettek, és az átépítés során fel kívánják őket használni, akkor ahhoz a szerző engedélye kell, amelyért megfelelő díjazás jár.

A rekonstrukciókról szólva megállapítást nyert, hogy átdolgozással állunk szemben, amennyiben a rekonstrukció olyan művet érint, amely legalább részben ma is fennáll, illetve amennyiben az eredeti tervekkel is számol a megrendelő az

53 SZJSZT-1/2006.

54 Barta 2011. 106.

újjaépítés során, akkor azok is átdolgozáson, felhasználáson eshetnek át az új tervek elkészítése során. Ha a rekonstruálandó épület már elpusztult, helyén pedig nem áll semmi, akkor kétségtelenül új épület jön létre, általában átdolgozott, de a régít tükröző tervek alapján. A rekonstrukciók során az egyéni, eredeti jelleg jelentős mértékben csökken, amennyiben a tervek készítésekor jelentős mértékben az eredeti tervdokumentációra támaszkodnak, vagy olyan régészeti, történeti, művészettörténeti leletek, dokumentumok kerülnek elő, amelyek a téralakításba drasztikus mértékben beleszólnak.

Irodalom

- Bakos K. –Nótári T. 2011. *Szellemi tulajdon – építészeti alkotás*. Szeged.
- Barta J. 2011. Építészeti alkotások szerzői jogi védelme és a gazdasági reklámozás némely összefüggései megtörtént esetek kapcsán. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 6/6. 104–118.
- Bodó G. 2004. A mű integritásának sérelme építészeti aspektusban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9/5. (<http://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200408/01-bodo.html> 2017.01.24.).
- Faludi G. 2014. Az építészeti művek a szerzői jogi szakértő testület gyakorlatában. In: *A szerzői jog gyakorlati kérdései – Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Budapest, 118–150.
- Hepp N. –Fejesné Lőrincz A. 2014. *Szerzői jog*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala. Budapest.
- Legeza D. 2014. Egy paragrafus margójára – adalékok a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 9/2. 107–124.
- Palágyi R. 1957. *A magyar szerzői jog zsebkönyve*. Budapest.
- Szinger A. 2006. Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti és iparművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei. In: *A szerzői jogi törvény magyarázata*. Budapest, 351–371.
- Szinger A. 2014. Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei. In: *Nagykommentár a Szerzői jogi törvényhez*. Budapest, 409–426.

Internetes források

A semmiből építik újjá a Szent István-termet a várban, http://index.hu/urbani-sta/2016/04/27/szent_istvan_terem_budai_var_helyreallitasa_hauszmann_terv_varkert_bazar/ (letöltés ideje: 2017. január 15.)

- A családi házak kora lejárt*, http://index.hu/urbanista/2016/01/12/a_csaladi_hazak_kora_lejart/ (letöltés ideje: 2017. január 23.)
- Bontják a Közlekedési Múzeumot*, <http://epiteszforum.hu/bontjak-a-kozlekedesi-muzeumot> (letöltés ideje: 2017. január 15.)
- Botos Judith: Királynék vára, várak királynéja – a Diósgyőri vár*, <http://epiteszforum.hu/kiralynek-vara-varak-kiralynaja-a-diosgyori-var2> (letöltés ideje: 2017. január 7.)
- Rudolf Mihály: Élő történelem – a füzéri fellegvár rekonstrukciója*, (<http://epiteszforum.hu/elo-tortenelem-a-fuzeri-fellegvar-rekonstrukcioja#p2>) (letöltés ideje: 2017. január 7.)
- Több mint félmilliárdos megbízás a Mérték Stúdiónak*, <http://epiteszforum.hu/tobb-mint-felmilliardos-megbizas-a-mertek-studionak> (letöltés ideje: 2017. január 20.)

Felhasznált jogszabályok

1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6140> (letöltés ideje: 2017. január 29.)
1921. évi LIV. törvénycikk a szerzői jogról, <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7510> (letöltés ideje: 2017. január 30.)
1969. évi III. törvény a szerzői jogról, https://hu.wikisource.org/wiki/1969._%C3%A9vi_III._t%C3%B6rv%C3%A9ny (letöltés ideje: 2017. január 30.)
1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról, https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900076.TV (letöltés ideje: 2017. január 30.)
- BDT2010. 2329. Lásd: Faludi 2014.
- BH2005. 427. In: SzJSzT-15/10.
- SZJSZT-15/2010. A szerzői művek felhasználásának engedélyezése. In: *Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Budapest, 352–367.
- SZJSZT-13/2013. Köztéri szobor áthelyezése. In: *A szerzői jog gyakorlati kérdései – Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Budapest, 344–349.
- SZJSZT-05/13. 2013. Uszoda fejlesztésével kapcsolatos szerzői jogi kérdések. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 8/5. 113–130.
- SZJSZT-1/2006. Az épületre fennálló tulajdonjog és az alapul szolgáló építőművészeti műre fennálló szerzői jog viszonya. In: *A szerzői jog gyakorlati alkalmazása digitális online környezetben – A Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményeinek gyűjteménye (2004–2009)*. 2010. Budapest, 263–268.

Consecințele pe planul dreptului penal ale utilizării aplicațiilor de tip „BitTorrent”

Kádár Hunor

lector universitar, Universitatea Sapientia
Departamentul de Științe Juridice
E-mail: kadar.hunor@kv.sapientia.ro

Rezumat.

În cadrul prezentei lucrări autorul relevă consecințele penale ale utilizării aplicațiilor de tip „BitTorrent”. Prima ipoteză examinată vizează persoana care realizează o copie digitală după un produs original purtător de drepturi de autor sau drepturi conexe cu scopul de a distribui acea copie prin intermediul aplicației BitTorrent. În această ipoteză persoana comite infracțiunea prevăzută de art. 139⁶ alin. (1) lit. a) din Legea nr. 8/1996, deoarece copia digitală este o marfă-pirat, iar dacă distribuie acea copie prin încărcarea ei pe un *tracker* cu ajutorul aplicației BitTorrent, va comite și infracțiunea reglementată de art. 139⁶ alin. (2) din Legea nr. 8/1996. A doua ipoteză se referă la persoana care descarcă fișiere conținând produse purtătoare de drepturi de autor sau drepturi conexe. Având în vedere faptul că aplicația BitTorrent distribuie în mod automat fragmentele descărcate din fișierul țintă către alți utilizatori conectați la același *tracker*, chiar dacă utilizatorul nu are intenția de a distribui fișierul descărcat, în fapt distribuie fragmente din fișier altor persoane cel puțin pentru perioada în care se efectuează descărcarea, comițând infracțiunea prevăzută de art. 139⁶ alin. (2) din Legea nr. 8/1996. Ultima ipoteză vizează persoana care achiziționează un produs purtător de drepturi de autor sau drepturi conexe în format digital, iar ulterior distribuie acest produs altor persoane prin încărcarea fișierului pe o pagină torrent și astfel comite infracțiunea prevăzută de art. 139⁶ din Legea nr. 8/1996. Dacă aceeași persoană descarcă cu ajutorul aplicației BitTorrent un program pentru calculator pe propriul sistem informatic, comite infracțiunea reglementată de art. 139⁹ din Legea nr. 8/1996.

Cuvinte cheie: aplicații de tip „BitTorrent”; infracțiuni din Legea nr. 8/1996; marfă-pirat; punerea la dispoziția publicului, fără drept, a operelor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe; reproducerea neautorizată pe sisteme de calcul a programelor pentru calculator

Abstract. The criminal liability for using file sharing programs, such as BitTorrent

The paper analyzes the problem of criminal responsibility when using file sharing applications such as BitTorrent, focusing its first hypothesis on a person who realizes a digital copy after a copyrighted product with the intention of distributing the resulting copy via BitTorrent application. In this hypothesis the person commits an infringement as defined by section 139⁶ par. (1)b of the Copyright Law (Law nr. 8/1996), because the digital copy is a result of piracy and if the person shares that copy by uploading it to a tracker via BitTorrent, he/she will be also responsible for committing a crime defined by section 139⁶ par. (2) of the Copyright Law.

The second hypothesis refers to the person who downloads the files containing copyrighted material. Taking into consideration that a BitTorrent-type application will automatically seed fragments downloaded from the host file during download to other users connected to the same tracker, even if the person has no intention of sharing the downloaded files, he/she will also be responsible for committing an infringement defined by section 139⁶ par. (2) of the Copyright Law.

The last hypothesis refers to a person who acquires a copyrighted product in digital format, and later shares it with other by uploading the files via a torrent protocol and commits this way an infringement defined by section 139⁶ par. (2) of the Copyright Act. If the same person uses BitTorrent to download computer software for his/her IT system, is committing an infringement defined by section 139⁹ par. (2) of the Copyright Law.

Keywords. BitTorrent-type applications, infringement as defined in the Copyright Act (Law nr. 8/1996), piracy, publicly sharing copyrighted material without consent, unauthorized installation of computer software in IT systems.

1. Aspecte tehnice

Înainte de a proceda la analiza infracțiunilor care se pot comite prin intermediul aplicației BitTorrent, se impune prezentarea modalității de funcționare a acestei aplicații pentru a înțelege mecanismul informatic al cărui folosire poate intra în conflict cu legea penală.

BitTorrent este un protocol *peer-to-peer*, ceea ce înseamnă că sistemele unite într-o grupare BitTorrent (un grup care descarcă și încarcă același *torrent*) transferează date între ele fără a mai fi nevoie de un server central. Cel mai obișnuit mod de a alătura propriul computer într-o grupare BitTorrent este de a descărca un fișier „*torrent*” care este preluat de programul **client BitTorrent** (de ex. BitComet, BitLord, µTorrent etc). Apoi, clientul BitTorrent contactează „*tracker-ul*” specificat în fișierul „*torrent*”. Tracker-ul este un server special care ține evidența computerelor conectate, cu alte cuvinte este adresa de internet unde se găsesc fișierele de tip *torrent*, de ex. www.thepiratebay.org. Acesta împarte adresele IP ale celor

conectați în grupare, permițându-le să se conecteze între ei. BitTorrent este un protocol care permite descărcarea rapidă de fișiere folosind o cantitate minimă din lărgimea de bandă disponibilă a conexiunii la Internet. Spre deosebire de alte metode de *download*, BitTorrent maximizează viteza de transfer împărțind fișierul în bucățele și descărcând acele bucățele pe rând de la utilizatorii care le au deja. Acest proces face posibilă descărcarea de fișiere voluminoase cu viteză foarte ridicată. Protocolul BitTorrent împarte fișierul în fragmente minuscule, de obicei de ordinul a unui sfert de megabyte (256 KB), dar cu cât fișierul original este mai mare, cu atât mărimea fragmentelor va crește. Utilizatorii descarcă fragmentele lipsă de care au nevoie de la cei care le-au descărcat deja, în același timp punând la dispoziția celorlalți fragmentele deja avute. Protocolul este destul de inteligent pentru a alege cele mai eficiente conexiuni de rețea pentru fragmentele căutate. Un grup de utilizatori care descarcă simultan un fișier poartă numele generic de „roi” („swarm”). Este foarte important faptul că un client din cadrul unui roi va începe să pună la dispoziția celorlalți fragmente din fișier înainte ca el să aibă fișierul complet. Astfel, oricine poate avea în cele din urmă fișierul complet, atâta timp cât undeva în roi există cel puțin un exemplar din fiecare fragment, chiar dacă nici un utilizator nu are fișierul complet.

2. Analiza normelor de incriminare care pot fi încălcate prin utilizarea aplicației BitTorrent

2.1. Art. 139⁶ din Legea nr. 8/1996

Conform art. 139⁶ alin. (1) lit. a) din Legea nr. 8/1996 „*constituie infracțiuni și se pedepsesc cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă următoarele fapte: realizarea, în scopul distribuirii, de mărfuri-pirat*”, iar potrivit art. 139⁶ alin. (6) din Legea nr. 8/1996 „*în sensul prezentei legi, prin mărfuri-pirat se înțelege toate copiile, indiferent de suport, inclusiv copertele, realizate fără consimțământul titularului de drepturi sau al persoanei legal autorizate de acesta și care sunt executate, direct ori indirect, total sau parțial, de pe un produs purtător de drepturi de autor ori de drepturi conexe sau de pe ambalajele ori copertele acestora*”. Potrivit art. 139⁶ alin. (2) din Legea nr. 8/1996 „*cu pedeapsa prevăzută la alin. (1) se sancționează și oferirea, distribuirea, deținerea ori depozitarea sau transportul de mărfuri-pirat, în scopul distribuirii*”. În sensul definiției oferite de art. 139⁶ alin. (6) din Legea nr. 8/1996 constituie marfă-pirat orice copie efectuată de pe un produs purtător de drepturi de autor ori de drepturi conexe fără consimțământul titularului de drepturi sau al persoanei legal autorizate de acesta, cu excepția copiei de siguranță pe care este îndreptățit să o facă orice cumpărător

după produsul original conform dispozițiilor legale (de ex. în baza art. 77 alin. (1) din Legea nr. 1996 cumpărătorul poate efectua o copie de siguranță a programului pentru calculator). Astfel, persoana care își cumpără de la un magazin un disc optic original (CD sau DVD) conținând un film, joc pentru calculator sau muzică și care realizează o copie digitală, o imagine digitală (*image file*) după produsul respectiv cu ajutorul unui program informatic (de ex. Daemon Tools) cu scopul de a distribui acea copie digitală prin intermediul aplicației BitTorrent, comite infracțiunea prevăzută de art. 139⁶ alin. (1) lit. a) din Legea nr. 8/1996. Copia digitală a discului optic original nu reprezintă altceva, decât o marfă-pirat în baza definiției oferite de art. 139⁶ alin. (6) din Legea nr. 8/1996. Infracțiunea se consumă în momentul realizării copiei digitale cu scopul special al distribuirii, nefiind necesar faptul ca făptuitorul să distribuie în mod efectiv marfa-pirat sau să urmărească vreun folos material, adică să efectueze activitatea infracțională în scop comercial.

În situația în care făptuitorul, după ce a realizat copia digitală a discului optic, distribuie marfa-pirat prin încărcarea (*upload*-area) acesteia pe un *tracker* (pagina de internet de unde se descarcă fișierele *torrent*) cu ajutorul aplicației BitTorrent, va comite și infracțiunea reglementată de art. 139⁶ alin. (2) din Legea nr. 8/1996 care se va reține în concurs real cu infracțiunea prevăzută de art. 139⁶ alin. (1) lit. a) din Legea nr. 8/1996.

Se pune însă întrebarea ce se întâmplă cu utilizatorul unei pagini de internet cu fișiere *torrent* care descarcă (*download*-ează) un fișier conținând un film, joc pentru calculator sau muzică? Activitatea desfășurată de această persoană intră sub incidența legii penale? Aparent răspunsul este negativ, persoana menționată nu realizează o copie după un produs purtător de drepturi de autor ori de drepturi conexe și nici nu distribuie un asemenea produs, ci doar îl descarcă pentru uz personal. Cu toate acestea, trebuie să avem în vedere modalitatea în care funcționează protocolul BitTorrent. În momentul în care utilizatorul deschide fișierul *torrent* cu ajutorul aplicației BitTorrent, descărcarea fișierului nu se produce instantaneu, ci utilizatorul descarcă mici fragmente din acel fișier pe care le depozitează pe propriul sistem informatic. În momentul în care a descărcat acest prim fragment, aplicația BitTorrent îl distribuie în mod automat către alți utilizatori conectați la același *tracker*, dar cărora le lipsește fragmentul descărcat de utilizatorul nostru. În consecință, chiar dacă utilizatorul nu are intenția de a distribui fișierul descărcat, modalitatea de funcționare a protocolului BitTorrent este concepută astfel încât un utilizator nu poate descărca un fișier fără să îl distribuie altor persoane cel puțin pentru perioada în care se efectuează descărcarea. Această distribuie a fragmentelor de fișier se produce până la ștergerea fișierului *torrent* din aplicația BitTorrent. Astfel, din punct de vedere tehnic și utilizatorul care descarcă un fișier *torrent* pentru folosință proprie comite infracțiunea prevăzută de art. 139⁶ alin. (2) din Legea nr. 8/1996, deoarece pe durata descărcării

distribuie către public o copie după un produs purtător de drepturi de autor ori de drepturi conexe fără consimțământul titularului de drepturi sau al persoanei legal autorizate de acesta, adică distribuie o marfă-pirat.

2.2. Art. 139⁸ din Legea nr. 8/1996

Conform art. 139⁸ din Legea nr. 8/1996 „constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă punerea la dispoziția publicului, inclusiv prin internet ori prin alte rețele de calculatoare, fără drept, a operelor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe ori de drepturi sui-generis ale fabricanților de baze de date sau a copiilor acestora, indiferent de suport, astfel încât publicul să le poată accesa în orice loc sau în orice moment ales în mod individual”. Astfel, se poate lesne observa faptul că, spre deosebire de disp. art. 139⁶ alin. (2) din Legea nr. 8/1996 care fac referire la punerea la dispoziția publicului de mărfuri-pirat, disp. art. 139⁸ din Legea nr. 8/1996 nu mai conțin o asemenea precizare. Acest lucru nu este întâmplător, deoarece dacă în cazul infracțiunii reglementate de art. 139⁶ alin. (2) din Legea nr. 8/1996 obiectul punerii la dispoziție este o marfă-pirat, deci o copie neautorizată după un produs purtător de drepturi de autor ori de drepturi conexe, în cazul infracțiunii prevăzute de art. 139⁸ din Legea nr. 8/1996 obiectul punerii la dispoziție este chiar produsul original sau o copie efectuată în mod legal după acesta, care însă este pus la dispoziția publicului fără consimțământul titularului de drepturi sau al persoanei legal autorizate de acesta. Astfel, persoana care achiziționează, de ex. pe eBay sau Amazon, filme, jocuri pentru calculator, muzică sau ebook-uri în format digital, adică nu pe un suport fizic reprezentat de un disc optic, iar ulterior distribuie acest produs original în format digital altor persoane prin încărcarea fișierului pe o pagină cu fișiere de torrent prin intermediul aplicației BitTorrent, comite infracțiunea prevăzută de art. 139⁸ din Legea nr. 8/1996.

2.3. Art. 139⁹ din Legea nr. 8/1996

Conform art. 139⁹ din Legea nr. 8/1996 „constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani ori cu amendă reproducerea neautorizată pe sisteme de calcul a programelor pentru calculator în oricare dintre următoarele modalități: instalare, stocare, rulare sau executare, afișare ori transmitere în rețea internă”. Astfel, în baza textului de lege sus menționat simpla descărcare cu ajutorul aplicației BitTorrent a unui program pentru calculator pe propriul sistem informatic de către un utilizator al unui *tracker* realizează conținutul a două infracțiuni concurente: infracțiunea prevăzută de art. 139⁶ alin. (2) din Legea nr. 8/1996, deoarece în timpul descărcării utilizatorul distribuie fragmente de fișier către alte persoane, respectiv infracțiunea reglementată de art. 139⁹ din Legea nr.

8/1996, deoarece simpla stocare pe propriul hard disc constituie o reproducere neautorizată a programului informatic, chiar fără rularea sau instalarea programului respectiv. Soluția reținerii concursului de infracțiuni se justifică pentru motivul că în conformitate cu disp. art. 139⁹ din Legea nr. 8/1996 constituie reproducere neautorizată doar transmiterea în rețeaua internă, nu și transmiterea prin intermediul internetului, faptă care prezintă un pericol social mai ridicat și care poate fi sancționată doar prin aplicarea disp. art. 139⁶ alin. (2) din Legea nr. 8/1996 dacă programul pentru calculator este o copie nelegală, adică o marfă-pirat, respectiv prin aplicarea art. 139⁸ din Legea nr. 8/1996 dacă programul pentru calculator este chiar produsul original sau o copie legală a acesteia. În opinia autorului, pe lângă diferite soft-uri clasice, precum sisteme de operare, programe antivirus, programe office, programe audiovideo și jocurile pentru calculator sunt programe informatice în sensul definiției oferite de art. 35 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 161/2003 și anume un ansamblu de instrucțiuni care pot fi executate de un sistem informatic în vederea obținerii unui rezultat determinat.

3. Concluzii

În societatea contemporană, protocolul *BitTorrent* este asociat cu fenomenul de piraterie informatică, însă aplicația nu a fost concepută pentru utilizarea în scopuri ilicite. Nu poate fi negat faptul că în zilele noastre utilizarea acestui protocol constituie principala modalitate de încălcare a drepturilor de autor și a drepturilor conexe, cu toate acestea, mulți artiști utilizează protocolul în discuție pentru comercializarea noilor albume, deoarece permite o descărcare rapidă și ușoară a albumului respectiv.

Bibliografie:

- Boroi, A–Gorunescu, M.– Barbu, 2011 I.-A. *Drept penal al afacerilor*, ediția a 5-a București, C.H. Beck
- Hotca, M.-A.– Gorunescu, M. et alii 2013. *Infracțiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații*, ediția a 3-a București, C.H. Beck

Az Európai Unió hatásköre a szerzői jog területén¹

Kis Réka

Phd-hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Megbízott oktató, Sapientia EMTE – Jogtudományi Intézet
email: kis_reeka@yahoo.com

Összefoglalás. A szellemi tulajdon, és azon belül a szerzői jog, értékes gazdasági és kulturális eszköz, amely szabályozásáért az EU területén jelenleg a tagállamok és az Unió versengenek. A tanulmány az EU szerzői jogi hatáskörét, különösen a bizonyos hatásköröknek a tagállamok és az Unió közötti megosztását, valamint az uniós hatáskörök gyakorlásának a módját vizsgálja.

Kulcsszavak: szerzői jog, hatáskörök, belső piac, jogharmonizáció, nemzetközi jog

Abstract: The Competence of the European Union in Copyright

Intellectual property law, including copyright is a valuable economical and cultural asset. Presently in the EU Member States and the Union are striving to gain bigger shares in the regulatory competence regarding copyright. The study aims at presenting the competences of the EU in the field of copyright, focusing on the division of competences between the EU and its Member States and the principles and process of exercising these competences.

Keywords: copyright, competences, internal market, harmonisation, international law

I. Bevezető

„Az OECD adatai szerint a globális gazdasági teljesítmény (global economic output) 30%-a tudásintenzív iparágakból jön”,² amelyek alapfontosságú összetevői a szerzői jog³ tudásalapú, kulturális és kreatív alkotásai.

1 Jelen tanulmány a Magyar Igazságügyi Minisztérium IX-14/14/1/2016. számú projekt megvalósítása céljából készült.

2 Tattay 2016. 43.

3 A tanulmány során, a terminológia megkönnyítése érdekében, a szerzői jog kifejezést magába foglalja a szomszédos jogokat is. Az esetleges kivételeket jelezzük.

Az Európa szintjén jelenleg létező szellemi tulajdonjogi szabályozások a nemzeti és a nemzetközi, valamint az uniós jog bonyolult keveréke. Habár a szellemi tulajdont rendező jogforrások fejlődése, beleértve a nemzeti jogszabályokat is, nagymértékben nemzetközi alapokon nyugszik, a szellemi tulajdonjog természeténél fogva hangsúlyosan helyi, azaz nemzeti jellegű. A nemzeti és nemzetközi szabályozás szétválaszthatatlan viszonyát az egyre szerteágazóbb uniós jog tovább bonyolítja: tekintettel a szellemi alkotások piacmeghatározó és innovációs szerepére, illetve kiemelkedő gazdasági jelentőségére, érthető az Európai Unió azon törekvése, hogy a szellemi tulajdonjog szabályozásában minél nagyobb szerepet vállaljon, és hatáskörét erősítse ezen a területen.

Az Unió hatáskörének jellegzetességei

Ahhoz, hogy az Unió egy adott területen intézkedéseket hozzon, beleértve a másodlagos jogalkotást, a szerződéseknek szükségszerűen jogalapot kell biztosítaniuk az intézkedésekhez. Másképpen fogalmazva, az Unió kizárólag a tagállamok által a szerződésekben ráruházott hatáskörök határain belül járhat el, és csakis a szerződésekben foglalt célkitűzések megvalósítása érdekében.⁴ Az Unió hatásköre tehát származékos és korlátozott, vagyis kizárólag azokkal a kompetenciákkal rendelkezik, amelyeket a tagállamok, saját hatáskörük és szuverenitásuk korlátozásával, átruháztak az Unióra.⁵ Sőt, az EUSZ 13. Cikkének (2) bekezdése alapján, az intézményeknek rendelkezniük kell hatáskörrel a konkrét intézkedés meghozatalára is.⁶ A másodlagos jogforrások elfogadása során pedig az uniós intézmények kötelező módon megjelölik a szerződéses jogalapot, utalva a konkrét hatáskörré és a jogalkotási eljárásra, megemlítve azokat az intézményeket is, amelyeket be kell vonni a jogalkotási folyamatba.⁷ A hatáskör hiánya a jogi aktus semmisségéhez vezet.⁸ E szigorú szabályok szerepe, hogy biztosítsák az Unió és a tagállamok kompetenciáinak az elhatárolását, valamint a tagállamok felségjogának a tiszteletben tartását.

A fenti rendelkezések tükrében felmerülhet a kérdés, hogyan kell eljárniuk az uniós intézményeknek, ha egyszerre több jogalapra is hivatkozhatnak egy intézkedés meghozatalakor. Konkrétan, amikor például egy szerzői jogi aktus egyben a belső piac működéséhez is és a kultúra megőrzéséhez is hozzájárul, ezek közül mindkettő vagy csak az egyik szolgál-e jogalappal, ez utóbbi esetben pedig melyik. A Bíróság 2/2000-es véleménye szerint az intézménynek két lehetősége van: főszabály szerint megvizsgálja, hogy az uniós aktusnak a kettős célkitűzése vagy a

4 Az Európai Unióról szóló szerződés 5. Cikkének (2) bekezdése megfogalmazza a hatáskör-átruházás alapelvét.

5 Fábíán 2012. 56.

6 Blutman 2013. 119.

7 Fábíán 2012. 57.

8 EUMSZ 263. cikke.

két összetevője közül melyik az elsődleges, illetve járulékos, majd az elsődleges vagy döntő összetevő által megkövetelt jogalapra hivatkozik a jogszabály elfogadásakor.⁹ Kivételes esetben, ha a jogi aktusnak többes célkitűzése van, és azok elválaszthatatlanul kapcsolódnak egymáshoz anélkül, hogy az egyik a másikhoz képest másodlagos vagy közvetett lenne, a jogi aktus elfogadásakor több jogalapra is lehet hivatkozni.¹⁰

A szigorú hatáskör-elhatárolást valamelyest enyhíti az EUMSZ 352. cikkében foglalt, úgynevezett beleértett vagy benne foglalt hatáskör alapelve. Az alapelv szerint az uniós intézmények, a rájuk ruházott hatáskörökön kívül, olyan intézkedéseket is hozhatnak, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a szerződésekben foglalt célkitűzések valamelyikét megvalósíthassák. A 352. cikkben megfogalmazott, a hatáskörök kiterjesztő értelmezését szolgáló rendelkezés a Bíróság joggyakorlata alapján került megszövegezésre.¹¹ Az alapelv homályos jelentését tekintve, a Bíróság joggyakorlata segítségül szolgál az elv értelmezéséhez. 1971-ben a Bíróság az ERTA-ügyben kimondta, hogy amennyiben az Uniónak egy bizonyos témában hatásköre van a tagállamok irányában, az kiterjed az adott témában az Unió külső kapcsolatainak az alakítására is.¹² Ezen hatáskör megállapításához figyelembe kell venni a szerződés rendszerét, valamint annak anyagi rendelkezéseit.¹³ Az átruházott hatáskörök szélesebb körű értelmezése következhet a szerződések céljaiból is,¹⁴ annak a nemzetközi és nemzeti jogban egyaránt elfogadott értelmezési szabály alapján, miszerint egy nemzetközi egyezmény vagy jogszabály által létrehozott normák feltételezik olyan további jogszabályok létezését is, amelyek nélkül maga a szerződés vagy jogszabály, vagy annak célja értelmetlen lenne.¹⁵ Továbbá, a benne foglalt hatáskör alkalmazása következhet a felhatalmazónak abból a vélelmezett szándékából, hogy a kítűzött feladat teljesítéséhez hatáskört is biztosítani kíván.¹⁶ A 352. cikk tehát olyan tartalékhatáskört biztosít az Unió számára, amelyre hivatkozhat a másodlagos jogszabályok elfogadásához szükséges konkrét jogalap hiányában.¹⁷ A Bíróság a benne foglalt hatáskör alapelvét leginkább az Unió külső kompetenciáinak megalapozásához használta.¹⁸

A benne foglalt hatáskör viszont nem biztosít határtalanul jogalapot az Unió jogalkotói tevékenységéhez. Így e cikken alapuló intézkedések nem eredményezhetnek jogharmonizációt olyan területeken, amelyeken a szerződések az ilyen

9 EUB 2/00. vélemény, 23. pont, I. tézis.

10 EUB 2/00. vélemény, 23. pont, I. tézis, 23. pont, II. tézis.

11 Blutman 2013. 131.

12 Blutman 2013. 131.

13 Blutman 2013. 131. – utalás a Bizottság kontra Tanács C-22/70, 15. pontjára.

14 Blutman 2013. 131. – utalás a Fédéchar-ügy, 8–55. pontjára.

15 Fédéchar-ügy, 19–20. pont, ld. Blutman 2013. 132.

16 Blutman 2014. 121.

17 Fábíán 2012. 61.

18 Von Lewinski 2010. 8. A szerző példaként az 22/70. ERTA-ügyet, a 6/76. Kramer-ügyet és az 1/76. véleményt hozza fel.

harmonizációt kizárják.¹⁹ Illetve, amint a Bíróság a 2/94-es véleményében is kimondta,²⁰ „a 235. cikk [jelenleg EUMSZ 352. cikke] semmi esetre sem szolgálhat alapul olyan rendelkezések elfogadásához, amelyek lényegében, következményeiket tekintve a szerződés módosításához vezetnének, az ott e célra meghatározott eljárás megkerülésével.”²¹ Ezt a Lisszaboni szerződéshez csatolt 42. számú nyilatkozat is megerősíti, és hozzáteszi, hogy a 352. cikk nem eredményezhet olyan mértékű kiszélesítést, „amely túlmutat a szerződések egésze, és különösen az Unió feladatait és tevékenységeit meghatározó rendelkezések által létrehozott általános kereten”.

Az Unióra átruházott hatásköröket osztályozni lehet az átruházásuk mértéke szerint is. E szerint azok a kompetenciák, amelyekről a tagállamok teljes mértékben lemondtak, és amelyeket illetően csak az Unió alkothat jogszabályt, kizárólagos hatáskörnek nevezzük.²² Idetartozik a közös kereskedelempolitika,²³ amely a szellemi tulajdonjog témájú nemzetközi szerződések megkötéséhez szolgál jogalapot, és az Unió külső hatáskörének gyakorlását illetően mérvadó. Ennél „gyengébb” az Unió megosztott hatásköre, amelyet közösen gyakorol a tagállamokkal, pontosabban a tagállamok csak akkor és olyan mértékben gyakorolhatják e hatáskörüket, amikor és amennyiben az Unió nem gyakorolta, vagy ha az Unió úgy határozott, hogy lemond hatáskörének gyakorlásáról.²⁴ Amennyiben viszont jogalkotói jogával él, az Uniónak szem előtt kell tartania a szubszidiaritás és az arányosság elvét is, miszerint az EU csak akkor és annyiban élhet jogalkotói jogkörével, amikor és amennyiben a tervezett intézkedés céljait a tagállamok nem tudják kielégítően megvalósítani, így azok az Unió szintjén jobban megvalósíthatók.²⁵ Az így hozott uniós intézkedés sem tartalmilag, sem formailag nem terjedhet túl azon, ami a szerződések célkitűzéseinek eléréséhez szükséges.²⁶ A szellemi tulajdont, és azon belül a szerzői jogot illetően, az Unió legfontosabb megosztott hatásköre a belső piac²⁷ létrehozása és működtetése, ugyanis ezen célkitűzések megvalósítása érdekében, a fenti elveket tiszteletben tartva, az Unió jogharmonizációs tevékenységet gyakorolhat azokon a területeken, amelyek a fenti célkitűzést szolgálják, és amelyeket a szerződések nem zárnak ki,²⁸ beleértve a szellemi alkotások jogát is. A szellemi tulajdonjog, területiális jellegéből kifolyólag, akadályt jelenthet a tagállamok közti áruk és szolgáltatások szabad áramlásában, amelyet az Unió harmonizációs tevékenységgel ellensúlyozhat. Ugyanakkor pe-

19 EUMSZ 352. cikk (3) bekezdés.

20 Fábián 2012. 61.

21 EUB 2/94. véleménye, 30. pont.

22 EUSZ 2. cikk (1) bekezdés.

23 EUSZ 3. cikk (1) bekezdés, e) pont.

24 EUSZ 2. cikk (2) bekezdés.

25 EUSZ 5. cikk (3) bekezdés.

26 EUSZ 5. cikk (4) bekezdés.

27 EUSZ 3. cikk (1) bekezdés a) pont.

28 EUMSZ 26. és 114. cikke.

dig, figyelembe véve a szellemi alkotások kiemelkedő gazdasági szerepét és hatását az uniós versenypolitika alakítására,²⁹ magától értődő az Uniónak a szellemi tulajdon irányába tanúsított egyre növekvő figyelme.

Az Unió támogató-összehangoló-kiegészítő hatáskörét illetően, az uniós szabályozás kiegészítheti a tagállami szabályozást, viszont a tagállami szabályozás megmarad elsődlegesnek, az Unió nem veheti át az államtól a jogszabályalkotást vagy az intézkedések meghozatalát.³⁰ Az Unió támogató hatáskörrel rendelkezik a kultúra területén,³¹ és az Unió tiszteletben tartja saját kulturális és nyelvi sokféleségét, valamint biztosítja Európa kulturális örökségének megőrzését és gyarapítását.³² A szerződések több rendben is megemlítik a kultúra fontosságát és szerepét, és az Unió elkötelezi magát továbbá, a kulturális örökség összetevőjeként, a tagállamok nyelvi sokszínűségének megőrzésére és gyarapítására.³³ Ezen célok elérése érdekében az EU intézkedéseket fogadhat el, kizárva azonban a tagállamok jogszabályainak bármilyen összehangolását.³⁴ A szellemi alkotások, főleg a szerzői jog területén alkotott művek alapvető összetevői az Unió és a tagállamok kulturális örökségének. Ugyanakkor a kultúrának mint egy nem kizárólag gazdasági tényezőnek az uniós szinten történő felkarolása legitimációs alapot kölcsönöz az Uniónak az integrációs folyamatában, pontosabban a hangsúlyosan gazdasági közösségnek a szélesebb hatáskörű politikai unióra való kiterjesztésének szakaszában. A kultúra ugyanis egy „emberibb”, demokratikusabb arcot kölcsönöz az EU-nak.³⁵ Ezen a területen az Unió szerzői jogi hatásköre viszont szigorúan korlátozott.

Az uniós hatásköröket külső és belső kompetenciákra is fel lehet osztani. A tagállamok egymás közötti és azoknak az Unióhoz kapcsolódó viszonyát szabályozó jogi aktusok az Unió belső hatásköréből fakadnak, míg az EU a harmadik államokkal és más nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatát a külső hatásköre szabályozza.³⁶ A fenti elemzés az Unió belső hatáskörére tért ki, viszont a belső hatáskörén alapuló másodlagos uniós jogot kiegészítik és befolyásolják az Unió külső kompetenciája alapján megkötött nemzetközi egyezmények. Ezek közül a jelen tanulmány szempontjából talán legfontosabb a GATT Uruguay fordulóját lezáró, 1994-ben megkötött Marrakeshi egyezmény része, a TRIPS Megállapodás, amelyet a Közösség az akkor hatályos Európai Közösséget létrehozó szerződés

29 Tattay 2016. 43.

30 Blutman 2014. 113.

31 EUMSZ 6. cikk c) pont.

32 EUSZ 3. cikk (3) bekezdés.

33 Lásd. EUMSZ 13. cikk, 107. cikk (3) bekezdés d) pontja, 165. cikk (1) bekezdés, XIII. cím, 198. cikk 3. francia bekezdés, 16. Nyilatkozat az Európai Unióról szóló szerződés 55. cikke (2) bekezdéséről.

34 EUMSZ, 167. cikk (5) cikk.

35 Gordon 2010.

36 Blutman 2014. 116.

113. cikke alapján (később EKSZ 133. cikk, jelenleg EUMSZ 207. cikke) a tagállamokkal párhuzamosan, a saját nevében is aláírt.

A tanulmány további része az Unió szerzői jogot érintő hatáskörét elemzi. A II. rész megvizsgálja az uniós szerződések fejlődését a szerzői jogi hatáskört biztosító szerepük szempontjából, valamint a másodlagos jog fejlődését, a III. rész pedig kitér a hatáskörök gyakorlásának a feltételeire. A tanulmány IV. része záró megjegyzéseket tartalmaz.

II. Az EU hatásköre a szerzői jog területén

Az uniós szerzői jog alapja – a szerződések joga

1957-ben az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó tagállamok az európai államok közötti szorosabb együttműködést a gazdasági unióban vélték megvalósítani. Amint az a Római szerződés preambulumból és 2. cikkéből is kiderül, a Gazdasági Közösség „a gazdasági tevékenységek harmonikus fejlődését, a folyamatos és kiegyensúlyozott gazdasági növekedést, a nagyobb stabilitást és az életszínvonal gyorsabb emelkedését, valamint a tagállamai közötti kapcsolatok szorosabbá tételét” kívánta megvalósítani. Ehhez a 3. cikk biztosított eszközöket, többek között a tagállamok jogszabályainak olyan mértékű közelítését, amely a közös piac megfelelő működéséhez szükséges.³⁷

A Gazdasági Közösség e fázisában nem létezett a szellemi jog területén közösségi jogi szabályozás, közös politika kialakítására sem került sor, a Bíróság eseti jelleggel oldotta meg a szellemi alkotásokkal kapcsolatos ügyeket.³⁸ A szellemi alkotások tárgyasult formái, mint például a szabadalmak, védjegyek, könyvek, hanglemezek, áruként viselkedtek, és ilyen minőségükben³⁹ a verseny és az áruk szabad mozgásának biztosítása körében kerültek elsősorban szóba.⁴⁰ A Közösség tagállamai nem részesíthették a más tagállamok állampolgárait hátrányos megkülönböztetésben,⁴¹ és a nemzeti jogszabályok nem állíthattak akadályokat a szabad áruforgalom elé. A Bíróság legelőször a Parke Davis-ügyben⁴² volt hivatott feloldozni a szellemi tulajdon territorialitás jellegéből és a közösségi rendelkezések ellentétéből fakadó problémákat.⁴³ A Bíróság ebben az ügyben vezette be a szabadalomból eredő jog közösségi elhasználdását, amely alapján a terjesztési jog valamely tagállamban történő első

37 EGK 5. cikk h) pont.

38 Tattay 2016. 70.

39 Tattay 2016. 70.

40 Tóth 2016. 9.

41 Tóth 2016. 2.

42 1968. február 29-i Parke, Davis & Co. kontra Probel és társai ítélet, C-24/67, EU:C:1968:11.

43 Tattay 2016. 70.

forgalomba hozatala után nem gyakorolható többé a közösség területén.⁴⁴ A szellemi tulajdon aránytalan megszorítása, például a diszkriminációtilalom szigorú alkalmazása összeegyeztethetetlen lett volna a szellemi tulajdon területi jellegével, amelyre a szellemi tulajdonjogot megalapozó nemzetközi egyezmények⁴⁵ építettek.⁴⁶ Később az áruk szabad mozgását gátló intézkedések és a szellemi tulajdon territorialitása kollíziójából fakadó problémákat a Bíróság a szellemi tulajdon lényegi jellegének doktrínájával enyhítette. A Bíróság a Polydor- vagy más néven *Deutsche Grammophon*-ügyben⁴⁷ kimondta, hogy az áruk szabad mozgását annyiban lehet korlátozni, amennyiben azok a korlátozások a szellemi tulajdonjog lényegi jellegének megőrzéséhez szükségesek.⁴⁸

Az Egységes Európai Okmány 1987-ben bevezette a belső piac fogalmát, az EKG-szerződésben már létező közös piac fogalmára építve, ugyanis a közös piac lényegét alkotó négy alapszabadságot egy immár határellenőrzések nélküli térségben kívánta megvalósítani.⁴⁹ A belső piac létrehozását és működését szolgáló intézkedéseket a szakirodalom pozitív és negatív integrációként említi.⁵⁰ A kereskedelmi korlátozások lebontását előíró szerződéses rendelkezések jogalapul szolgálnak a negatív integrációnak, hiszen az uniós jog elsőbbsége elvének alapján⁵¹ a tagállamoknak mellőzniük kell az uniós joggal összeegyeztethetetlen nemzeti normákat. A belső piac teljes körű megvalósításához azonban pozitív integráció is, azaz a nemzeti jogszabályok közelítésére vonatkozó uniós jogalkotásra is szükség volt.⁵²

Az Egységes Európai Okmány nem rendelkezett a szellemi tulajdonról és nem ruházta fel a Közösséget semmiféle hatáskörrel a szellemi tulajdon területén, viszont olyan újításokat hozott, amelyek hozzájárultak a szellemi tulajdon és azon belül a szerzői jog előtérbe kerüléséhez.⁵³ Az EEE már nem csak a tagállamok kapcsolatainak a szorosabbá tételét kívánta megvalósítani, hanem az európai egység megvalósítására törekedett, ami értelemszerűen egy magasabb szintű integrációt is maga után von,⁵⁴ beleértve a nem gazdasági intézkedéseket is. Ugyanakkor 1992. december 31-i dátummal kitűzte a belső piac megvalósítását, ami az áruk, személyek, szolgáltatások és tőke szabad mozgását feltételezte. Az ambiciózus határidő betartása megelőlegezte a harmonizációs intézkedések elfogadásához

44 Tattay 2016. 70.

45 Ezek közül a legfontosabbak Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni egyezmény és annak módosításai, valamint Az ipari tulajdon oltalmára létesült 1883. március 20-i Párizsi uniós egyezmény és annak módosításai.

46 Tóth 2016. 2.)

47 1971. június 8-i *Deutsche Grammophon kontra Metro SB* ítélet, C-78/70, EU:C:1971:59.

48 *Deutsche Grammophon*, 11. Bekezdés.

49 Blutman 2013. 649.

50 Ramalho 2014. 197.; Mohay–Szalayné 2012. 229.

51 Amelyet a Bíróság legelőször a *Costa/ENEL*-ügyben fogalmazott meg.

52 Mohay–Szalayné 2012. 229.

53 Tattay 2016. 74.

54 Bővebben: Neves Ramalho 2014. 77.

szükséges eljárás fellazítását is, azaz az egyhangúság helyett a Tanács minősített többséggel fogadhatta el a harmonizációt célzó jogi aktusokat,⁵⁵ figyelembe véve, hogy a későbbi szerzői jogi harmonizációs norma nagy részét a belső piac létrehozása céljából fogadta el az EU.

Az EEÉ VI. fejezete bevezette a kutatásfejlesztési politikát az EGK-ba „azzal, hogy e politika az EK innovációs versenyképességének növelésére irányult, amelynek középpontjában a szellemi alkotások állnak”.⁵⁶

A szellemi tulajdon későbbi uniós szintű szabályozásához hozzájárult az is, hogy az Egységes Európai Okmányt követően az EGK-szerződés elismerte az alapjogok védelmének a fontosságát, ahogyan azokat a nemzeti alkotmányok és az Európai Emberi Jogi Egyezmény előírja.⁵⁷ A későbbi Alapjogi Charta 17. cikke rendelkezik a szellemi tulajdon mint alapjog védelméről.

A Maastrichti szerződés átnevezte az Európai Gazdasági Közösséget Európai Közösséggé, ezzel is utalva a Közösség célkitűzéseinek a politikai unió irányába történő bővítésére. Ugyanakkor a Maastrichti szerződés megeremtette a hárompillérű Európai Uniót, ami egyértelműen túlmutatott a pusztán gazdasági célú unión, és egy mélyebb szintű integrációnak az előfutára, még akkor is, ha a második és harmadik pillér keretén belül hozott intézkedések nem rendelkeztek szupranacionális jelleggel, hanem ekkor még csak egyszerű nemzetközi jogi eszközök voltak.

A Maastrichti szerződés továbbá újabb hatáskörökkel bővítette a Közösséget, azaz a hatáskörébe utalta a társadalmi, oktatási, szakképzési és ifjúságpolitikát,⁵⁸ a kultúrpolitikát,⁵⁹ fogyasztóvédelmet,⁶⁰ amelyek lényeges szerepet biztosítanak a szerzői jognak,⁶¹ még akkor is, ha az új kompetenciák túl „gyengék” ahhoz, hogy jogharmonizációs hatáskört biztosítsanak a Közösségnek.⁶² Nem utolsósorban a Maastrichti szerződés F bekezdése kötelezi az Uniót, hogy tiszteletben tartsa a tagállamok nemzeti identitását. A nemzeti identitásnak, amint fennebb is említettük, egyik fontos összetevője a szellemi alkotások, ezek közül is a szerzői jog területén alkotott művek.

Az Amszterdami szerződés megerősítette az előző módosítások által létrehozott uniós hatásköröket, törekedve egy több mint gazdasági unióra, és ezáltal megerősítve a demokrácia, az alapjogok és az alapszabadságok fontosságát a közösségi jogban. Ezen alapelvek uniós értékekké való nyilvánítása kibővítette az uniós szellemi tulajdonjogi szabályozás lehetőségét.

55 Neves Ramalho 2014. 77.

56 Tattay 2016. 75.

57 Neves Ramalho 2014. 78.

58 EKSZ VIII. cím.

59 EKSZ IX. cím.

60 EKSZ XI. cím.

61 Tattay 2016. 75.

62 Neves Ramalho 2014. 79.

A következő, az Unió szellemi tulajdonjogi hatáskörét bővítő módosításokat a Lisszaboni szerződés eszközölte.⁶³ A 2007-ben aláírt szerződés a szupranacionális közösségi jog hatálya alá vonta a második és harmadik pillért is, és politikai unióvá alakította az addig erre törekvő, de alapjában véve gazdasági közösséget.

A Lisszaboni szerződés 27. jegyzőkönyve továbbá kiegészítette a belső piac definícióját azzal, hogy a szerződések által meghatározott belső piac olyan rendszert foglal magában, amely biztosítja azt, hogy a verseny ne torzuljon. Ez a módosítás kiszélesítette az Unió belső piacra vonatkozó harmonizációs jogkörét, beleértve a szellemi tulajdon, és ezen belül a szerzői jog területét is. Ugyanakkor az EUMSZ 118. cikke a szellemi tulajdonjogok Unión belüli egységes oltalmát biztosító európai oltalmi jogcímek létrehozására biztosít hatáskört.

A Lisszaboni szerződés végül kötelezővé tette a szerződésekhez csatolt Alapjogi Charta rendelkezéseinek betartását az uniós jogalkotás keretén belül, azzal a megjegyzéssel, hogy a Charta rendelkezései egyenértékűek a szerződéses rendelkezésekkel.⁶⁴

Az EU szerzői joga – másodlagos jogforrások

A szerzői jogi harmonizáció igénye először 1988-ban jelent meg,⁶⁵ a Bizottság szerzői jogról és technológiai kihívásokról szóló zöld könyvében.⁶⁶ A szellemi alkotások fokozódó versenyjogi, kulturális értéke, valamint a legújabb technológiai fejlődések tükrében⁶⁷ a Bizottság felismerte a szerzői jog territorialitása és az abból fakadó áru- és szolgáltatásszabadságok akadályai feloldásának és a jogvédett áruk és szolgáltatások közösségen belüli piaca kialakításának szükségességét.⁶⁸ A szerzői jog territoriális jellegét teljesen nem lehetett felszámolni, ugyanis a már létező és a tagállamok által ratifikált szellemi tulajdonjogi egyezmények,⁶⁹ beleértve az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló Berni egyezményt is, valamint a hangfelvételek előállítóinak védelmére, hangfelvételeik engedély nélküli sokszorosítása ellen létrejött Genfi egyezményt is, a szellemi jog nemzeti szabályozásának elvére alapult. Az államok a szuverenitásuk ezen aspektusáról jelenleg se haj-

63 Az Alkotmányos szerződésre, bár hatással lett volna az uniós szellemi tulajdonjog fejlődésére, a jelen tanulmányban nem térünk ki, mivel a szerződés nem lépett hatályba.

64 EUSZ 6. cikk (1) bekezdés.

65 Tóth 2016. 10.

66 Zöld könyv a szerzői jogról és a technológiai kihívásokról (Green Paper on Copyright and the Challenge of Technology). COM (88) 172 final, Brussels, 7 Jun. 1988: [http://aei.pitt.edu/1209/1/COM_\(88\)_172_final.pdf](http://aei.pitt.edu/1209/1/COM_(88)_172_final.pdf) (letöltés ideje: 2017. április 16.).

67 I. m. (65) 1.1. bekezdés.

68 Tóth 2016. 10.

69 Ezek közül a legfontosabbak az ipari tulajdon oltalmára létesült Párizsi uniós egyezmény, A védjegyek nemzetközi lajstromozásáról szóló madridi megállapodás és annak jegyzőkönyve, az eredetmegjelölések oltalmára és nemzetközi lajstromozására vonatkozó Lisszaboni megállapodás, Egyetemes szerzői jogi egyezmény.

landóak lemondani, hiszen a szellemi tulajdon a gazdasági értékétől eltekintve, az államok kulturális identitásának is fontos eleme. Ez alatt nemcsak a szellemi alkotások tartalmát értjük, hiszen maga a szellemi alkotások jogának a megítélése, elhelyezése a különböző típusú jogrendszerekben, a jogvédelmi mechanizmusok felépítése, a szellemi tulajdon céljainak és funkcióinak a tükrében mind az illető állam kulturális örökségéről tanúskodik. Mindezek fényében, a 90-es években öt irányelv került elfogadásra, amelyekből kettő még mindig hatályban van: a számítógépes programok irányelv,⁷⁰ a bérleti haszonkölsönzési, és a szomszédos jogokról szóló irányelv,⁷¹ a műholdas sugárzás irányelv,⁷² a védelmi idő irányelv⁷³ és az adatbázis irányelv.⁷⁴ Az irányelvek mindegyike tematikus, egyik se törekszik átfogó, horizontális harmonizációra, hanem a szerzői jog egyes aspektusaira vonatkozó tagállami jogszabályokat közelíti. A holisztikus, átfogó szabályozás hiányának az oka talán abban rejlik, hogy a harmonizáció jogalapja a jelenlegi 114. cikk, amely csak a belső piac létrehozása és működése érdekét szolgáló jogszabályalkotásra hatalmazza fel az Uniót.⁷⁵ Ugyanezek a tulajdonságok jellemzik, az Infosoc irányelv⁷⁶ kivételével, a 21. században elfogadott irányelveket is.

Az 1995-ös Zöld könyv a szerzői és szomszédos jogokról az információs társadalomban⁷⁷ a technikai fejlődések és digitalizálódás margóján vizsgálta meg a közösségi szerzői jogot és e folyamatokkal történő igazítását, és végül a következő alap gondolatokat fogalmazta meg: a nemzeti jogok közti különbségek korlátozzák az információalapú termékek és szolgáltatások szabad áramlását, a szerzői jogok megerősítése az európai kulturális örökség és művészi alkotótevékenység legfőbb eszköze, valamint elő kell mozdítani az európai gazdaság versenyképességét.⁷⁸ A gazdasági versenyképesség növelésében a szerzői jog kiemelt fontosságát az Unió csak a kétezres évek elején ismerte fel, az ipari

70 A Tanács 91/250/EGK irányelve (1991. május 14.) a számítógépes programok jogi védelméről [helyettesítette az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve (2009. április 23.) a számítógépes programok jogi védelméről].

71 A Tanács 92/100/EGK irányelve (1992. november 19.) a bérleti jogról és a haszonkölsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról (helyettesítette az Európai Parlament és a Tanács 3006/115/EK irányelve).

72 A Tanács 93/83/EGK irányelve (1993. szeptember 27.) a műholdas műsorsugárzásra és a vezetékes továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról.

73 A Tanács 93/98/EGK irányelve (1993. október 29.) szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének összehangolásáról (helyettesítette a Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve).

74 Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről.

75 Neves Ramalho 2014. 17.; Jehoram 2001. 536.

76 Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

77 Green Paper on Copyright and Related Rights in the Information Society. COM (95) 382 final, Brussels, 19 Jul. 1995: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51995DC0382&qid=1433318086120&from=EN> (letöltés ideje: 2017.04.17.).

78 Tóth 2016. 11.

jogvédelem fontosságától eltérően.⁷⁹ „Az Unió illetékesei felismerték, hogy ha Európa élen akar állni (mármint világelső akar lenni a kiélezett nemzetközi versenyben), akkor további interakciókra van szükség a különböző művészi és kreatív diszciplínák, ágazatok, gazdasági területek és a termelési láncban található pontok között.”⁸⁰ A szellemi tulajdonjog és a szerzői jog uniós fejlődéséhez ugyanakkor a TRIPS-megállapodás⁸¹ elfogadása is hozzájárult. Az Unió későbbi irányelvei, azaz az Infosoc-irányelv, a követő jogról szóló irányelv,⁸² valamint az adatbázis-irányelv, bár nem a TRIPS-megállapodást kívánták az uniós jogba implementálni, a Bizottság tudatában volt a nemzetközi egyezményeknek való megfelelés szükségességének.⁸³

A kétezres évek elején a Parlament és a Tanács elfogadta az Infosoc-irányelvet, az európai szerzői jogharmonizáció eddig legátfogóbb, horizontális jellegű eszközét. Az irányelvnek kettős célja van, egyrészt az információs társadalom európai fejlődésének elősegítése,⁸⁴ másrészt a szellemi tulajdon magas szintű védelmének a biztosítása.⁸⁵ A két, sokszor ellentétes érték egyensúlyozása az irányelv alkalmazását és a rá alapuló európai joggyakorlatot végigkíséri. Ugyanakkor, amint a (15) preambulum bekezdéséből is kiderül, az Infosoc-irányelv a Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) két új szerződését, azaz a WIPO szerzői jogi szerződését és a WIPO előadásokról és hangfelvételekről szóló szerződését, az úgynevezett „internetszerződések”⁸⁶ rendelkezéseit is megpróbálta átültetni közösségi szintre. Az irányelv három témát foglal magába: egyrészt harmonizálja a legfontosabb vagyoni jogokat, azaz a többszörözési jogot,⁸⁷ a nyilvánossághoz közvetítés és a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételének jogát,⁸⁸ valamint a terjesztési jogot.⁸⁹ Másodrészt meghatározza a vagyoni jogokra vonatkozó kötelező és opcionális korlátozások és kivételek kimerítő listáját,⁹⁰ harmadrészt pedig a műszaki intézkedések és a jogkezelési adatok védelméről rendelkezik.⁹¹ Az irányelv minimumharmonizációt kíván megvaló-

79 Az ipar lemaradása, pontosabban a feltalálói tevékenység, a szabadalmak és az innováció hiánya a Közösségben már az 1979-es Davignon-jelentés tárgya volt. Tattay 2016. 71.

80 Tattay 2016. 228.

81 Az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakeshi egyezmény melléklete, a szellemi tulajdon kereskedelemmel összefüggő kérdéseit szabályozó egyezmény (TRIPS-megállapodás)

82 Az Európai Parlament és a Tanács 2001/84/EK irányelve (2001. szeptember 27.) az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról.

83 Neves Ramalho 2014. 146.

84 (2) preambulumbekendés.

85 (4) preambulumbekendés.

86 Ld. <http://www.orda.ro/default.aspx?pagina=213> (letöltés ideje: 2017. április 17.)

87 2. cikk.

88 3. cikk.

89 4. cikk.

90 5. cikk.

91 6-7. cikk.

sítani, ami az irányelv preambulumból is kiderül. A szerzői jog és szomszédos jogok védelmének nemzeti jogi rendelkezéseit csak a belső piac zavartalan működéséhez szükséges mértékben kell módosítani, vagyis csak azokat a tagállami jogszabályokat kell harmonizálni, amelyek a belső piac zavartalan működését akadályozó és az információs társadalom megfelelő európai fejlődését hátráltatják, és jogbizonytalanságot eredményeznek, illetve ellentmondásokat teremtenek a műszaki fejlődésre adott nemzeti válaszok között. A belső piac működését hátrányosan nem befolyásoló eltérések megszüntetése vagy akadályozása viszont nem szükséges.⁹²

A 21. század elején az Unió négy másik szerzői jogi, vagy a szerzői jog szempontjából említésre érdemes irányelvet fogadott el: a jogérvényesítési irányelvet,⁹³ az árva művek irányelvét,⁹⁴ a közös jogkezelésről szóló irányelvet,⁹⁵ valamint az elektronikus kereskedelemről szóló irányelvet.⁹⁶

A 2017-ig kialakult uniós szerzői jogi (és egyben szellemi tulajdonjogi) szabályozás továbbra is töredékes és hézagos, azaz nem került sor a szerzői jog átfogó, egységes szabályozására, az Unió pontszerű beavatkozásokkal próbálta elhárítani a szerződések célkiűzéseinek elérése elé gördített tagállami akadályokat.⁹⁷ Nem helyettesíti, hanem párhuzamosan működik a nemzeti és nemzetközi joggal, amelyek az uniós szerzői jog létrehozásáig jelentős és sokszor az uniós joggal nehezen összeegyeztethető fejlődést eredményeztek.⁹⁸ Az uniós szerzői jogi *aquis* lényegesen alulmaradt az iparjogvédelmi szabályozáshoz képest, amely területen nemcsak átfogóbb harmonizációt sikerült megvalósítani, hanem egységes oltalmi rendszereket is létrehozott az Unió.⁹⁹ Az uniós szellemi alkotások vonatkozásában továbbra is hangsúlyos szerepet játszik az uniós jogban alapvető fontosságú megkülönböztetés tilalma,¹⁰⁰ amely enyhíti a szellemi tulajdon territoriális jellegét.

92 Infosoc irányelv, (7) preambulumbekzdés. Részleteket ld. Tóth 2016. 12.

93 Az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről

94 Az Európai Parlament és a Tanács 2012/28/EU irányelve (2012. október 25.) az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól. EGT-vonatkozású szöveg.

95 Az Európai Parlament és a Tanács 2014/26/EU irányelve (2014. február 26.) a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről. EGT-vonatkozású szöveg.

96 Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem egyes jogi vonatkozásairól (Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv).

97 Így továbbra is jelentős különbségek vannak a szerzőség tagállami meghatározások között, az ipari formatervezés szerzői jogi védelmét illetően, a szerző személyi jogai biztosítása és a vagyoni jogok meghatározásai között.

98 Például a nemzetközi szerződések által biztosított reciprocitás elve a védelmi időt illetően.

99 Tattay 2016. 142.

100 A szellemi alkotások EU-s szabályozásának a részletesebb jellemzését ld. Tattay 2016. 142–144.

III. Az uniós hatáskörök gyakorlása

114. cikk – A belső piac létrehozása és működése

A belső piac az a „belső határok nélküli térség, amelyben a szerződések rendelkezéseivel összhangban biztosított az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása”.¹⁰¹

Az EUMSZ 26. (eredetileg EKSZ 14.) cikke nem rendelkezik ugyan közvetlen hatállyal, így nem lehet rá közvetlenül hivatkozni kereskedelmi akadályok felszámolása céljából, viszont jogalapot biztosít a belső piac létrehozását és fenntartását szolgáló másodlagos uniós jog megalkotásához.¹⁰² A 26. cikket az EUMSZ 114. cikke egészíti ki, amely felhatalmazza az Uniót arra, hogy a belső piac megteremtése és működése érdekében jogharmonizációs intézkedéseket fogadjon el. Amint a fenti elemzés is rámutat, ahhoz, hogy a 114. cikk alapján harmonizációs intézkedéseket hozzon, az uniós intézménynek bizonyítania kell a belső piac megteremtése és működése célkitűzései és a szerzői jogi harmonizációs intézkedés közötti ok-okozati összefüggést. Tekintettel a 114. cikk absztrakt megfogalmazására, ez rendszerint nem egyszerű.¹⁰³ Ugyanakkor Ana Ramalho funkcionális hatáskörű normának nevezi ez utóbbit, ugyanis felhatalmazza az európai jogalkotót, hogy szekunder jogforrásokat fogadjon el a belső piac megvalósítása céljából, de semmiféle kritériumot nem szab meg a leendő jogszabályok tartalmát illetően, ezt teljesen a jogalkotó mérlegelési körére bízta.¹⁰⁴

A Bíróság szerint „a Szerződés 100a. [jelenleg 114.] cikke alapján elfogadott jogszabály céljának ténylegesen a belső piac megteremtése és működése feltételei javításának kell lennie”.¹⁰⁵ Ilyen célkitűzéssel rendelkeznek azok az intézkedések, amelyek azokat a tagállami jogrendszerek közti különbségeket kívánják felszámolni, amelyek a szabadpiac működését akadályozzák vagy várhatóan akadályozni fogják.¹⁰⁶ Ugyanúgy, az elfogadott jogszabály a 114. cikk célkitűzéseit szolgálja, amennyiben ténylegesen hozzájárul a verseny torzulásának a megszüntetéséhez.¹⁰⁷ A harmonizálni kívánt nemzeti jogszabályok továbbá a verseny érzékelhető torzulásához kell hogy vezessenek,¹⁰⁸ a versenytorzulás nem lehet csekély és közvetett.¹⁰⁹

101 EUMSZ 26. cikk (2) bekezdése.

102 Blutman 2013. 649.; Mohay–Szalyné 2012. 229.

103 Silke 2010. 11.

104 Neves Ramalho 2014. 13.

105 Németország kontra Parlament és Tanács ügy, C-376/98, 84. Bekezdés.

106 Ramalho 2014. 182.

107 Bizottság kontra Tanács ügy, c-300/89, 23. bekezdés, Németország kontra Parlament és Tanács ügy, C-376/98, 95., 106., bekezdés.

108 Németország kontra Parlament és Tanács ügy, C-376/98, 108., 110. bekezdés.

109 Németország kontra Parlament és Tanács ügy, C-376/98, 109. bekezdés

Érdeemes ugyanakkor megemlíteni az EUMSZ 34–36. cikkeinek rendelkezéseit is. Míg a 34. és 35. cikkek megtiltanak a behozatalra és kivitelre vonatkozó minden mennyiségi korlátozást és azzal azonos hatású intézkedést, a 36. cikk mentségeket ír elő e rendelkezések hatálya alól, többek közt azokra az esetekre, amelyeket az ipari és kereskedelmi tulajdon védelme indokol. A Bíróság a *Musik-Vertrieb*¹¹⁰ ügyben kimondta, hogy az ipari és kereskedelmi tulajdon magában foglalja a szerzői jogot is, különösen amikor kereskedelmi céllal gyakorolják,¹¹¹ és annak ellenére, hogy a szerzői jog személyiségi jogokat is tartalmaz, tekintettel a vagyoni jogok létezésére, semmi értelme nincs különbséget tenni a szerzői és az ipari tulajdonjogok között.¹¹²

A 36. cikkben felsorolt mentségeket csak úgy lehet jogszerűen alkalmazni, ha ezek nem vezetnek önkényes diszkriminációhoz vagy álcázott mennyiségi korlátozásokhoz. Ugyanakkor csak annyiban lehet a 36. cikk kivételeire hivatkozni, amennyiben ezek a szellemi tulajdon lényegi jellegét hivatottak megőrizni.¹¹³ A szellemi tulajdon lényegi jellegének doktrínáját kiegészíti az úgynevezett létezés kontra gyakorlás doktrína, amelyet a Bíróság a szerzői jog területére a *Deutsche Grammophon kontra Metro*¹¹⁴ ügyben vezetett be. A doktrína szerint a szerződések nem befolyásolják a szerzői jog létezését, viszont tiltják a jogok olyan jellegű gyakorlását, amely ellentmond a szerződéseknek.¹¹⁵

A 36. cikkel párhuzamos, a szolgáltatásokra vonatkozó mentségeket előíró 52. cikk (1) bekezdése nem említi meg a szellemi tulajdon védelmének indokát. Viszont a Bíróság a *Coditel I*-ügyben¹¹⁶ kiterjesztette a szellemi tulajdon védelmére alapozó mentséget a szolgáltatásokra is, azzal a feltétellel, hogy a mentség alkalmazása ne vezessen önkényes diszkriminációhoz vagy álcázott mennyiségi korlátozáshoz.¹¹⁷

118. cikk – Egységes szerzői jogi oltalom

A Lisszaboni szerződés olyan hatáskörrel ruházta fel az Uniót, amely lehetőséget teremt arra, hogy az Unió egy európai szintű egységes szerzői jogi oltalmi rendszert hozzon létre. A 118. rendelkezéseit a benne foglalt hatáskör alapján kialakított gyakorlatból vezette le, hiszen ez a hatáskör szolgált jogalapul az európai védjegy és az európai formatervezési minta létrehozásához.

110 1981. január 20-i Musik-Vertrieb membran GmbH és K-tel International kontra GEMA ítélet, C-55/80, EU:C:1981:10.

111 Musik-Vertrieb, 9. pont.

112 Musik-Vertrieb ügy, i. m. (109), 12. pont.

113 Daum 2010., 61.

114 1971. június 8-i Deutsche Grammophon kontra Metro SB ítélet, 78/70, EU:C:1971:59.

115 Deutsche Grammophon, 11. pont. A doktrína részletes elemzését ld. Neves Ramalho 2014. 62.

116 1980. március 18-i Coditel kontra Ciné Vog Films ítélet, C-62/79, EU:C:1980:84.

117 Codite I, 15. pont. Részletes elemzést ld. Neves Ramalho 2014. 59–60.

A szerzői jogokat illetően az ilyen törekvések még túl korainak bizonyulnak. Az európai szellemi tulajdon vezetőakadémikusaiból álló Wittem-csoport 2010-ben kidolgozott egy európai szerzői jogi mintakódexet,¹¹⁸ és a Bizottság is említést tett az audiovizuális művekről szóló Zöld könyvében¹¹⁹ egy európai szerzői jogi kódex létrehozásának lehetőségéről, viszont néhány félreeső véleményen kívül¹²⁰ a szakirodalom korainak találta ezeket a kezdeményezéseket.¹²¹ A tagállami jogrendszerek, főleg a szerzői jogot illetően, túlságosan eltérőek ahhoz, hogy előzetes harmonizáció hiányában egy működőképes európai kódexet meg lehessen valósítani.¹²² Következésképpen a közeljövőben, a szerzői jogot illetően, az uniós törvénykezés legfontosabb jogalapja továbbra is a jogharmonizációra feljogosító 114. cikk marad.

207. cikk – Az EU külső hatásköre

Az Unió kizárólagos hatáskörébe tartozik a közös kereskedelempolitika, amelynek része a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásai is. Következésképpen az Unió kizárólagos hatáskörébe tartozik a szellemi tulajdon kereskedelmi vonatkozásait szabályozó nemzetközi egyezmények megkötése.¹²³

A 207. cikkben megszövegezett hatáskör előfutára a Bíróság 1/94. számú véleménye volt, amelyet a TRIPS-megállapodás megerősítése kapcsán bocsátott ki. A Bíróság a Közösség külső hatáskörét a benne foglalt hatáskörből származtatta,¹²⁴ és akkor arra a következtetésre jutott, hogy a TRIPS-megállapodás megkötésére vonatkozó hatáskör megoszlik a Közösség és a tagállamok között.¹²⁵ A Lisszaboni szerződés módosításai nyomán, a 207. cikk alapján, a szellemi tulajdon kereskedelmi aspektusai már egyértelműen az Unió kizárólagos hatáskörébe tartoznak. Ezt megerősítette a Daiichi Sankyo-ítélet is.¹²⁶ A Bíróság viszont azt is hozzáteszi, hogy az uniós jogi aktusok csak akkor tartoznak a közös kereskedelempolitikára vonatkozó kizárólagos hatáskörbe, ha kifejezetten a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatokat érintik, és azokra közvetlen és azonnali hatást gyakorolnak, avagy csak azok a jogi aktusok esnek a 207. cikk hatálya alá és a „szellemi tulajdonjogok

118 Lásd: http://www.copyrightcode.eu/Wittem_European_copyright_code_21%20april%202010.pdf (letöltés ideje: 2017. április 15., 13:19).

119 http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2011/audiovisual/green_paper_COM2011_427_en.pdf (letöltés ideje: 2017. április 15., 13:19).

120 Lásd pl. Derclaye-Cook, Trevor 2011. 259–269.; (Ginsburg 2011. 2. A szerző hasznosnak látja egy európai kódex kidolgozását, viszont nem nyilatkozik a Wittem-kódex alkalmasságáról).

121 Benjamin 2014. 1002.

122 Lásd Ficsor 2013. 3.; Mezei 2011; Tóth 2016. 16.

123 Ramalho 2014. 186.

124 Horváthy 2013. 7.

125 L. 1/94. sz. vélemény, 105. Bekezdés.

126 2013. július 18-i Daiichi Sankyo és Sanofi-Aventis Deutschland ítélet, C-414/11, EU:C:2013:520, 49. Bekezdés.

kereskedelmi vonatkozásainak” fogalomkörébe, amelyek kifejezett kapcsolatban vannak a nemzetközi kereskedelmi forgalommal.¹²⁷

Felmerülhet az a kérdés, hogy az Unió külső kizárólagos hatásköre hogyan egyeztethető össze a belső megosztott hatáskörével, illetve mennyire kell megfelelnie az EU belső jogának az Unió által aláírt nemzetközi egyezmények előírásainak.¹²⁸ A Bíróság joggyakorlata alapján az Unió egymástól függetlenül gyakorolja külső és belső hatáskörét, és az Unió által megkötött nemzetközi egyezmények nem vonják maguk után a belső hatáskör kizárólagosságát.¹²⁹ A Bíróság, a szellemi tulajdont illetően, az *SGAE*¹³⁰ és a benne hivatkozott ügyekben kimondta, hogy „a közösségi jog rendelkezéseit amennyire lehetséges, a nemzetközi jog figyelembevételével kell értelmezni, különösen, amikor e rendelkezések pontosan a Közösség által megkötött nemzetközi megállapodások végrehajtását szolgálják”.¹³¹ A Bíróság homályos megfogalmazása azonban csak elvi szinten oldja meg a dilemmát, a nemzetközi szerződések rendelkezései betartásának a kötelezettségét továbbra sem határozza meg pontosan.

A külső hatáskört illetően a 207. cikk (6) bekezdése további korlátot szab a külső hatáskör gyakorlásának, miszerint a közös kereskedelempolitika területén átruházott hatáskörök gyakorlása nem sértheti az Unió és a tagállamok közötti hatáskörök elhatárolását, és nem vezethet jogharmonizációhoz, amennyiben a szerződések az ilyen harmonizációt kizárják.

IV. Záró megjegyzések

Jelen tanulmány az EU szerzői jogi hatáskörét vizsgálta. Az uniós jog elsődleges és másodlagos jogforrásainak a szerzői jog szempontjából releváns fejlődést tanulmányozta, és kitért a hatáskörök alapjául szolgáló rendelkezések elemzésére is.

Az Unió belső hatáskörét illetően, a tanulmány legfontosabb következtetései szerint, bár a Lisszaboni szerződés látványosan bővítette az Unió szerzői jogi kompetenciáit az európai egységes oltalom létrehozásának lehetőségének a megteremtésével, illetve a kultúra hangsúlyosabbá tételével, a közeljövőben továbbra is a 114. cikkre alapozó, a belső piac megvalósítását és működését szolgáló harmonizációs hatáskör szolgál jogalapot a szerzői jogi uniós szabályozásnak. A tagállamok fokozottan különböző jogrendszerei és a szellemi tulajdonhoz fűződő nemzeti érdekek egyelőre lehetetlenné teszik az egységes szerzői jogi oltalom megvalósítását. A kultúra támogató-kiegészítő hatáskör minőségében árnyaltabbá

127 Daiichi Sankyo, 51–52. bekezdés.

128 Ramalho 2014. 186.

129 Ramalho 2014. 186.

130 2006. december 7-i SGAE-ítélet, C-306/05, EU:C:2006:764.

131 SGAE, 35. pont.

teszi a gazdasági célú uniós szerzői jogi szabályozást, viszont túl „gyenge” ahhoz, hogy lényeges jogszabályalkotásra hatalmazza fel az EU-t. Az uniós szerzői jog, rohamos fejlődése ellenére, továbbra is alulmarad az uniós iparjogvédelemhez képest.

A szellemi tulajdon kereskedelmi aspektusai, mint a közös kereskedelempolitika elemei, az Unió külső kizárólagos hatáskörébe tartoznak. Ezen hatáskör azonban csak a szerződések és a Bíróság joggyakorlata által megszabott hatáskörök között gyakorolható, a belső hatáskörtől függetlenül, és nem vezethet jogharmonizációhoz, amennyiben ezt a szerződések kizárják.

Tekintettel az információs társadalom és a digitalizálódás rohamos fejlődésére és a szellemi tulajdon fontos gazdasági szerepére a tudásalapú iparban, előre látható a létező uniós jogszabályok módosításának szükségessége és a hézagos *aquis* újabb jogszabályokkal való kiegészítése. A jelenlegi hatáskörök jogalapot biztosítanak ilyen jellegű intézkedésekhez.

Irodalom

- Benjamin, F. 2014. The Digital Agenda in Europe, the economy and its impact upon the development of EU copyright policy, in: Stamatoudi, I.–Torremans, P. (ed.): *EU Copyright Law: A Commentary*. Edward Elgar.
- Blutman, L. 2013. *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest.
- Blutman L. 2014. *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Budapest.
- Daum, F. 2010. Copyright, Competition Law, and Free Movements of Goods, in: Walter, M.–von Lewinski, S. (eds.): *European Copyright Law. A Commentary*. Oxford University Press.
- Derclaye, E.–Cook, T. 2011. An EU Copyright Code: what and how, if ever? *Intellectual Property Quarterly* 3. 259–269.
- Fábián, Gy. 2012. *Drept instituțional al Uniunii Europene*. Bukarest.
- Ficsor, M. 2013. *The hurried idea of a “European Copyright Code” in the light of the EU’s (desirable) cultural and copyright policy*, http://www.copyrightseesaw.net/archive/?sw_10_item=41 (letöltés ideje: 2017. április 15, 13:43)
- Ginsburg, J. 2011. European Copyright Code –Back to First Principles. *Columbia Public Law Research Paper* No. 11. 261, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1747148 (letöltés ideje: 2017. április 15., 13:32)
- Gordon, Ch. 2010. Great expectations – the European Union and cultural policy: fact or fiction? *International Journal of Cultural Policy* 16. 2. 101–120.
- Horváthy, B. 2013. A szellemi tulajdon-jogok védelme és az EU közös kereskedelempolitikája. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 118. 1. 5–11.

- Jehoram, H. C. 2001. European Copyright Law – Ever More Horizontal. *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law* 32. 5.
- Mezei, P. 2011. *Zöld könyv az audiovizuális művekről*, <https://copy21.com/2011/11/zold-konyv-az-audiovizualis-muvekrol/> (letöltés ideje: 2017. április 15, 13:44)
- Mohay, Á.–Szalayné Sándor, E. (szerk.). 2012. *Az Európai Unió joga*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest–Pécs.
- Neves Ramalho, A.B. 2014. *The competence of the European Union in copyright lawmaking: A normative perspective of EU powers for copyright harmonization*. Amsterdam.
- Ramalho, A. 2014. Conceptualising the European Union’s Competence in Copyright – What Can the EU Do. *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law* 45. 178–200.
- Tattay, L. 2016. *Versenyképesség és szellemi alkotások az Európai Unióban*. Budapest.
- Tóth, A. 2016. Az európai szerzői jogi harmonizáció és a territorialitás kérdése. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 121. 4. 9–43.
- Von Lewinski, S. 2010. *Introduction*, in: Walter, M.–von Lewinski, S.: *European Copyright Law. A Commentary*. Oxford University Press.

EUB-joggyakorlat

1956. július 16-i Fédération Charbonnière de Belgique kontra ESZAK Főhatóság ítélet, EU:C:1956:7
1968. február 29-i Parke, Davis & Co. kontra Probel és társai ítélet, C-24/67, EU:C:1968:11
1971. március 31-i Bizottság kontra Tanács ítélet, C-22/70, EU:C:1971:32
1971. június 8-i Deutsche Grammophon kontra Metro SB ítélet, 78/70, EU:C:1971:59
1980. március 18-i Coditel kontra Ciné Vog Films ítélet, C-62/79, EU:C:1980:84
1981. január 20-i Musik-Vertrieb membran GmbH és K-tel International kontra GEMA ítélet, C-55/80, EU:C:1981:10
1991. június 11-i Bizottság kontra Tanács ítélet, C-300/89, EU:C:1991:244
- A Bíróság 1996. március 28-i véleménye, 2/94, EU:C:1996:140
2000. október 5-i Németország kontra Parlament és Tanács ítélet, C-376/98, EU:C:2000:544
- A Bíróság 2001. december 6-i véleménye, 2/00, EU:C:2001:664
2006. december 7-i SGAE ítélet, C-306/05, EU:C:2006:764
2013. július 18-i Daiichi Sankyo és Sanofi-Aventis Deutschland ítélet, C-414/11, EU:C:2013:520

**Limitările răspunderii civile
cu privire la accesul liber la rețelele
de internet wireless
(Cauza C-484/14 Tobias Mc Fadden /
Sony Music Entertainment Germany GmbH)**

Kokoly Zsolt

lector universitar, Universitatea Sapientia
Departamentul de Științe Juridice
E-mail: kokolyzsolt@sapientia.ro

Rezumat. Lucrarea prezintă un caz recent din jurisprudența CJUE, cauza C-484/15 McFadden/Sony Music, care tratează limitările răspunderii civile cu privire la accesul liber la rețelele de internet wireless. Atât avocatul general în opinia sa, cât și Curtea au ajuns la concluzii aproape identice, exonerând deținătorul unui magazin care pune la dispoziția publicului în mod gratuit o rețea Wi-Fi de răspunderea civilă pentru încălcările drepturilor de autor săvârșite de utilizator (totuși, respectivul deținător poate fi obligat să își protejeze rețeaua printr-o parolă pentru a pune capăt acestor încălcări sau pentru a le preveni).

Cuvinte cheie: C-484/15, rețele de internet wireless, acces liber, răspunderea furnizorilor, Directiva comerțului electronic

Abstract. Limitations of civil liability regarding free access WLAN (C-484/14 Tobias Mc Fadden / Sony Music Entertainment Germany GmbH case)

The paper presents a recent case of European jurisdiction, C-484/15 McFadden/Sony Music, concerning secondary liability of WLAN providers for illicit acts in the field of copyright, taking into consideration of the relevant exceptions of the InfoSoc Directive. Both the Advocate General, as well as the Court came to almost identical conclusions, exonerating the administrator of a WLAN, openly accessible to the public in case users of the respective network commit unlawful acts in the field of intellectual property, but reserving the possibility to oblige the network providers to password protect it in order to stop or to pre-empt unlawful conduct).

Keywords: C-484/15, Wireless local area networks, Access providers, Secondary Liability, E-Commerce Directive

Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene pronunțată la data de 15 septembrie 2016 în cauza C-484/14 Tobias Mc Fadden/Sony Music Entertainment Germany GmbH reprezintă un important reper în jurisprudența privind răspunderea civilă în materie de proprietate intelectuală a furnizorilor intermediari de servicii la nivelul Uniunii Europene. Cauza a fost intens mediatizată, până la publicarea hotărârii CJUE, fiind dezbătute în forurile academice (mai ales în presa de specialitate de expresie germană)¹ mai multe ipoteze privind interpretarea curții sau a punctului de vedere adoptat. Interesul pentru hotărârea ce avea să fie adoptată a fost cu atât mai mare, cu cât urma să se pronunțe asupra unei probleme pertinente pentru publicul general și anume: poate fi angajată răspunderea furnizorilor de acces la rețele wifi gratuite (cum ar fi de exemplu și rețelele din magazine, restaurante, baruri, hoteluri etc.) pentru încălcarea drepturilor de proprietate intelectuală de către clienții lor?

De altfel, răspunderea civilă în materie de proprietate intelectuală a furnizorilor intermediari de servicii la nivelul Uniunii Europene a făcut obiectul Directivei privind societatea informațională (2001/29/CE)² și, respectiv, al Directivei privind aplicarea drepturilor de proprietate intelectuală (2004/48/CE)³; există însă circumstanțe pentru care Directiva privind comerțul electronic (2000/31/CE)⁴ prevede o serie de excepții. Astfel, în speța de față, trimiterea preliminară a avut ca obiect întinderea și interpretarea articolului 12 din directiva 2000/31/CE, în special în privința garantării drepturilor fundamentale.⁵

Litigiul principal și întrebările preliminare

Părțile litigiului principal au fost domnul Tobias McFadden, deținătorul unui magazin de echipamente de sonorizare și lumini în apropiere de München în care pune la dispoziția publicului o rețea Wi-Fi gratuită și anonimă și Sony Music Entertainment Germany GmbH, deținătorul drepturilor unei opere muzicale.

1 Stögmüller 2014, pp. 542-545; Mantz–Sassenberg 2015a, pp. 298-306; Mantz–Sassenberg 2015b, pp. 85-90.

2 Directiva 2001/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională (JO L 167, 22.6.2001, pp. 10-19).

3 Directiva 2004/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală (JO L 157, 30.04.2004, pp. 45–86, rectificare în JO 2004, L 195, p. 16, Ediție specială, 17/vol. 2, p. 56).

4 Directiva 2000/31/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 8 iunie 2000 privind anumite aspecte juridice ale serviciilor societății informaționale, în special ale comerțului electronic, pe piața internă (Directiva privind comerțul electronic) (JO L 178, p. 1, Ediție specială, 13/vol. 29, p. 257).

5 Mazilu-Babel 2016, pp. 129-132.

Deși nu are legătură directă cu sediul materiei, merită reținut aici că domnul Tobias McFadden este un activist internet convins, la momentul litigiului el făcând parte din Partidul Piraților din Germania („Piratenpartei Deutschland”) care promovează libertatea și legalizarea circulației schimbului de fișiere necomerciale prin internet).⁶ În septembrie 2010, el a modificat denumirea rețelei sale din „mcfadden.de” în „freiheitstattangst.de” („libertate, nu teamă”) , iar aceasta cu referire la o demonstrație pentru protecția datelor cu caracter personal și împotriva monitorizării exagerate din partea statului).⁷

Alegerea de a nu-și parola rețeaua pusă la dispoziția clienților săi a fost una intenționată pentru a atrage atenția potențialilor clienți ai magazinelor din zonă, a trecătorilor și a vecinilor asupra bunurilor și serviciilor sale.

În anul 2010, un client anonim a utilizat rețeaua Wi-Fi accesibilă în cadrul magazinului domnului McFadden în vederea descărcării/partajării de/pe internet a noului album al trupei germane pop-rock *Wir sind Helden*, o operă muzicală pentru care Sony Music Germany GmbH deținea drepturile. Pentru această activitate ilicită, domnul McFadden a fost notificat de Sony Music. Arătând că nu deține controlul asupra rețelei respective și că nu a încălcat normele în vigoare privind proprietatea intelectuală, McFadden a contestat notificarea în fața Landgericht München I (Tribunalul Regional München I, Germania); în apărare, Sony Music a formulat o cerere reconvențională, solicitând și plata unor daune (856 EURO). Cum instanța a dat câștig de cauză companiei, McFadden a formulat apel, susținând că nu poate răspunde pentru încălcarea drepturilor de autor în condițiile art. 12(1) din Directiva privind comerțul electronic, astfel cum a fost transpusă în dreptul german.

Instanța superioară a optat pentru formularea unei trimeri prejudiciale adresată CJUE, în nouă puncte, pornind de la angajarea răspunderii indirecte a pentului pentru încălcarea drepturilor de autor, în condițiile în care a pus la dispoziția publicului o rețea wireless neprotejată, iar în dreptul german, răspunderea unei persoane poate fi angajată în cazul încălcării unui drept de autor sau a drepturilor conexe săvârșite atât în mod direct (*Täterhaftung*), cât și indirect (*Störerhaftung*).

În concret, instanța germană însărcinată cu soluționarea litigiului dintre Tobias McFadden și Sony Music Entertainment Germany GmbH a întrebat Curtea de Justiție a Uniunii Europene în ce măsură furnizorii de rețele wireless publice pot răspunde pentru încălcarea operelor protejate de copyright, și ce tip de obligații le pot fi impuse acestora. Având însă îndoieli cu privire la problema dacă Directiva privind comerțul electronic se opune unei astfel de răspunderi indirecte, instanța națională a adresat o serie de întrebări Curții.

6 Herzog 2016.

7 Activitățile în cauză au fost inițiate de domnul Patrick Breyer, coleg de partid cu Tobias McFadden (Cauza C-584/14 Patrick Breyer Bundesrepublik Deutschland).

„1) Articolul 12 alineatul (1) prima teză din Directiva 2000/31 coroborat cu articolul 2 litera (a) din această directivă și cu articolul 1 punctul (2) din Directiva 98/34 trebuie interpretat în sensul că expresia «în mod normal în scopul obținerii unei remunerații» înseamnă că instanța națională trebuie să constate

(a) dacă persoana vizată în concret, care invocă calitatea de furnizor de servicii, furnizează acest serviciu concret în mod normal în schimbul unei remunerații sau

(b) dacă există pe piață furnizori de serviciu sau de servicii similare în scopul obținerii unei remunerații sau

(c) dacă majoritatea acestor servicii sau a unor servicii similare se furnizează în scopul obținerii unei remunerații?

2) Articolul 12 alineatul (1) prima teză din Directiva 2000/31 trebuie interpretat în sensul că expresia «furnizarea accesului la rețeaua de comunicații» înseamnă că, pentru ca o furnizare de acces să fie conformă cu directiva, este suficient să se faciliteze efectiv accesul la o rețea de comunicații (de exemplu, internet)?

3) Articolul 12 alineatul (1) prima teză din Directiva 2000/31 coroborat cu articolul 2 litera (b) din această directivă trebuie interpretat în sensul că, pentru a realiza o «furnizare» în sensul articolului 2 litera (b) [din această directivă] menționat este suficient să se pună la dispoziție efectiv un serviciu al societății informaționale, în speță prin punerea la dispoziție a unei [rețele locale fără cablu] WLAN deschise, sau este necesară, de exemplu, și o «promovare»?

4) Articolul 12 alineatul (1) prima teză din Directiva 2000/31 trebuie interpretat în sensul că expresia «să nu fie responsabil pentru informațiile transmise» înseamnă că, în principiu, sunt excluse orice eventuale acțiuni în încetare, în despăgubire, de plată a cheltuielilor privind punerea în întârziere și a cheltuielilor de judecată în urma unei încălcări a dreptului de autor, formulate de persoana interesată împotriva furnizorului accesului la rețea, sau, în orice caz, acestea sunt excluse [atunci când sunt] în cazul unei prime încălcări a drepturilor de autor?

5) Articolul 12 alineatul (1) prima teză coroborat cu articolul 12 alineatul (3) din Directiva 2000/31 trebuie interpretat în sensul că, în cadrul unei proceduri împotriva furnizorului accesului, statele membre nu pot permite instanței naționale să emită un ordin potrivit căruia acesta trebuie să se abțină pe viitor să faciliteze unor terți, prin intermediul unei conexiuni concrete la internet, punerea la dispoziție a unei anumite opere protejate de dreptul de autor prin intermediul unor platforme de schimb pe internet, astfel încât această operă să poată fi accesată prin mijloace electronice?

6) Articolul 12 alineatul (1) prima teză din Directiva 2000/31 trebuie interpretat în sensul că, în împrejurările din procedura principală, dispoziția prevăzută la articolul 14 alineatul (1) litera (b) din Directiva 2000/31 trebuie aplicată în mod corespunzător în cazul unei acțiuni în încetare?

7) Articolul 12 alineatul (1) prima teză din Directiva 2000/31 coroborat cu articolul 2 litera (b) din această directivă trebuie interpretat în sensul că cerințele privind un furnizor de servicii se limitează la aspectul că furnizorul de servicii este orice persoană fizică sau juridică furnizoare de servicii ale societății informaționale?

8) În cazul unui răspuns negativ la a șaptea întrebare, ce cerințe suplimentare trebuie impuse unui furnizor de servicii în cadrul interpretării articolului 2 litera (b) din Directiva 2000/31?

9) Având în vedere protecția dreptului fundamental al proprietății intelectuale, care rezultă din dreptul de proprietate [articolul 17 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene], precum și reglementările prevăzute de Directivele 2001/29 și 2004/48, precum și având în vedere libertatea de informare și libertatea de a desfășura o activitate economică (articolul 16 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene), articolul 12 alineatul (1) prima teză din Directiva 2000/31 trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei hotărâri a instanței naționale [...] prin care furnizorul de acces este obligat, sub sancțiuni pecuniare, să se abțină pe viitor să faciliteze unor terți să pună la dispoziție o anumită operă protejată de dreptul de autor sau părți din aceasta, pe o platformă de schimb (*peer-to-peer*), prin intermediul unei anumite conexiuni la internet, lăsându-i-se astfel furnizorului de acces posibilitatea de a alege măsurile tehnice concrete pe care să le adopte pentru a se conforma respectivei dispoziții?

Așa cum se poate vedea, întrebările adresate în cadrul procedurii preliminare gravitează în jurul articolului 12 din Directiva 2000/31 - „Simpla transmitere” („Mere conduit”):

(1) În cazul în care un serviciu al societății informaționale constă în transmiterea într-o rețea de comunicații a informațiilor furnizate de un destinatar al serviciului sau în furnizarea accesului la rețeaua de comunicații, statele membre veghează ca furnizorul de servicii să nu fie responsabil pentru informațiile transmise, cu condiția ca furnizorul:

(a) să nu inițieze transmiterea;

(b) să nu selecteze destinatarul transmiterii și

(c) să nu selecteze sau să modifice informațiile care fac obiectul transmiterii.

(2) Activitățile de transmitere și de furnizare a accesului prevăzute la alineatul (1) includ stocarea automată, intermediară și tranzitorie a informa-

țiilor transmise, atâta timp cât stocarea servește exclusiv pentru executarea transmiterii în rețeaua de comunicații și cu condiția ca durata stocării să nu depășească timpul necesar transmiterii în mod rezonabil.

(3) Prezentul articol nu afectează posibilitatea ca o instanță judecătorească sau autoritate administrativă să ceară furnizorului de servicii, în conformitate cu cadrul legislativ din statele membre, să pună capăt unei încălcări sau să o prevină.

În coroborare cu articolul 12 din Directiva 2000/31, întrebările din trimiterea prejudicială mai implică și alte articole ale acestei Directive, cum ar fi:

Articolul 2 - Definiții

În sensul prezentei directive, următorii termeni au înțelesurile de mai jos:

(a) „servicii ale societății informaționale”: servicii în sensul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 98/34/CE astfel cum a fost modificată prin Directiva 98/48/CE;

(b) „furnizor de servicii”: orice persoană fizică sau juridică furnizoare de servicii ale societății informaționale

respectiv:

Articolul 14 – Stocarea – hosting

(1) Statele membre veghează ca atunci când un serviciu al societății informaționale constă în stocarea informațiilor furnizate de un destinatar al serviciului, furnizorul aceluși serviciu să nu fie responsabil pentru informațiile stocate la cererea unui destinatar al serviciului, cu condiția ca:

(a) furnizorul să nu aibă cunoștință despre activitatea sau informația ilicită, iar în ceea ce privește acțiunile în daune, să nu aibă cunoștință de fapte sau circumstanțe din care să rezulte că activitatea sau informația este vădit ilicită.

Citarea *in extenso* a textului articolelor în cauză se impune pentru a reitere faptul că Directiva 2000/31/CE limitează răspunderea furnizorilor de servicii intermediari pentru o activitate ilicită inițiată de un terț, atunci când prestația acestora constă în simpla transmitere („mere conduit”) de informații.

Această limitare a răspunderii se aplică sub rezerva celor trei condiții cumulative, redate mai sus.

Instanța națională, în speță Landgericht München I a ajuns la concluzia că aceste condiții exhaustive sunt îndeplinite în cazul de față, dar a pus sub sem-

nul întrebării dacă domnul McFadden este într-adevăr un furnizor de servicii în sensul directivei.

Pentru a facilita înțelegerea problemelor relevante, avocatul general numit în cauză, Maciej Szpunar, a optat pentru schematizarea problematicii relativ complexe și a grupat cele nouă puncte în două categorii: astfel, primele trei puncte ale trimiterii au ca scop lămurirea faptului dacă furnizorul unei rețele wireless publice, care exercită această activitate în mod accesoriu față de activitatea sa principală, cade sub incidența excepției prevăzute la art. 12 al Directivei privind comerțul electronic. Următoarele puncte vizează întinderea exactă a excepției, ultimul punct referându-se la limitele unor posibile dispoziții de sistare a activității.⁸

În concluziile sale, avocatul general M. Szpunar consideră că această limitare a răspunderii se aplică unei persoane, precum domnul Mc Fadden care, în mod accesoriu în raport cu activitatea sa economică principală, exploatează o rețea Wi-Fi pusă la dispoziția publicului în mod gratuit.⁹ În opinia sa, nu este necesar ca această persoană să se prezinte publicului în calitate de furnizor de servicii ori să își promoveze în mod explicit activitatea față de potențialii clienți. Practic, această necesitate de clarificare decurge în primul rând din ambiguitatea versiunii în limba germană a termenelor „furnizor” (Dienstanbieter) și a „furniza” (ambieten), utilizate în art. 2 (b) din Directiva 2000/31, nefiind susținută de alte variante lingvistice.

Totodată, potrivit avocatului general, această limitare se opune obligării furnizorului intermediar nu numai la plata despăgubirilor, ci și la plata cheltuielilor de punere în întârziere și la plata cheltuielilor de judecată pentru încălcarea dreptului de autor săvârșită de un terț.

Avocatul general precizează însă că, deși limitează în această modalitate răspunderea furnizorului de servicii de simplă transmitere, directiva nu îl protejează împotriva unei somații judecătorești, prin care se pot dispune sancțiuni pecuniare.

Adoptând o astfel de somație, instanța națională este însă obligată să se asigure:

- 1) că măsurile sunt, printre altele, eficiente, proporționale și disuasive,
- 2) că acestea sunt destinate să pună capăt unei încălcări specifice sau să o prevină și nu implică o obligație generală în materie de supraveghere,
- 3) că respectă un just echilibru între drepturile fundamentale aplicabile, și anume, pe de o parte, *libertatea de exprimare și de informare și libertatea de a desfășura o activitate comercială*, și, pe de altă parte, *dreptul de proprietate intelectuală*.

8 Concluziile Avocatului General Maciej Szpunar prezentate la 16 martie 2016. pct. 58.

9 Avocatul general precizează în această privință că nu este necesar să se analizeze dacă directiva s-ar putea aplica și unei activități de exploatare a unei rețele Wi-Fi atunci când este lipsită de orice alt context economic.

Avocatul general consideră, pe de altă parte, că directiva nu se opune, în principiu, adoptării unei somații care lasă destinatarului posibilitatea de a alege măsurile concrete care trebuie adoptate. Revine totuși instanței naționale, sesizate cu o cerere pentru emiterea unei somații, sarcina să se asigure că există măsuri adecvate, conforme cu limitările rezultate din dreptul Uniunii.

Avocatul general precizează în schimb că directiva se opune oricărei somații adresate unei persoane care exploatează o rețea Wi-Fi, pusă la dispoziția publicului, cu titlu accesoriu în raport cu activitatea sa economică principală, atunci când destinatarul somației se poate conforma acesteia numai:

- 1) prin închiderea conexiunii la internet sau
- 2) prin protejarea printr-o parolă sau
- 3) prin examinarea tuturor comunicațiilor transmise prin intermediul acestei conexiuni pentru a verifica dacă opera în discuție protejată prin dreptul de autor nu este retransmisă în mod ilegal.

Avocatul general consideră în această privință că impunerea obligației de a proteja accesul la rețeaua Wi-Fi, ca metodă de protecție a dreptului de autor pe internet, nu ar respecta cerința de a asigura un just echilibru între, pe de o parte, protecția dreptului de proprietate intelectuală, de care se bucură titularii dreptului de autor, și, pe de altă parte, protecția libertății de a desfășura o activitate comercială de care beneficiază furnizorii de servicii în cauză. Restrângând accesul la comunicații licite, această măsură ar implica, în plus, o limitare a libertății de exprimare și de informare.

Aceste considerente poartă o importanță deosebită în concluziile avocatului general, el aducând atât argumente cu caracter mai general, cât și argumente care vizează chiar aspecte practice ale utilizării rețelelor Wi-Fi, citate mai jos:

„Într-un mod mai global, observăm că eventuala generalizare a obligației de protejare a rețelelor Wi-Fi, ca metodă de protecție a dreptului de autor pe internet, ar putea determina un dezavantaj pentru societate în ansamblul său care ar risca să depășească beneficiul său potențial pentru titularii acestor drepturi.

Pe de o parte, rețelele Wi-Fi publice utilizate de un mare număr de persoane au o lărgime de bandă relativ limitată și, în consecință, nu sunt foarte expuse atingerilor aduse operelor și obiectelor protejate prin dreptul de autor. Pe de altă parte, punctele de acces Wi-Fi prezintă în mod incontestabil un potențial important pentru inovare. Orice măsură care riscă să limiteze dezvoltarea acestei activități trebuie să fie, așadar, examinată cu minuțiozitate în raport cu beneficiul său potențial.”¹⁰

10 Concluziile Avocatului General Maciej Szpunar prezentate la 16 martie 2016. p. 148-149.

Hotărârea pronunțată de Curtea de Justiție a Uniunii Europene la data de 15 septembrie 2016 avea să reitereze în cea mai mare parte concluziile prezentate de avocatul general, interpretând în mod similar articolele invocate în cursul trimiterii, baza jurisprudențială fiind, la fel, în mare parte identică (cauzele citate și avute în vedere la elaborarea concluziilor, respectiv a hotărârii cuprind în ambele cazuri următoarele decizii: Hotărârea din 27 martie 2014, UPC Telekabel Wien, C-314/12, EU:C:2014, Hotărârea din 24 noiembrie 2011, Scarlet Extended, C-70/10, EU:C:2011:771; Hotărârea din 29 ianuarie 2008, Promusicae, C-275/06, EU:C:2008 și Hotărârea din 11 aprilie 2000, Deliège, C-51/96 și C-191/97, EU:C:2000:199)

Însă, prin rezervarea posibilității unei somații prin care să se dispună protejarea conexiunii la internet prin intermediul unei parole (cu scopul de a-i descuraja pe utilizatorii rețelei să încalce drepturile de proprietate intelectuală), decizia finală a Curții se arată mai puțin permisivă față de soluțiile anticipate după publicarea concluziilor avocatului general.

În hotărârea sa, Curtea a răspuns la prima întrebare prin constatarea că punerea la dispoziția publicului, în mod gratuit, a unei rețele Wi-Fi pentru a atrage atenția potențialilor clienți asupra produselor sau serviciilor unui magazin constituie un „serviciu al societății informaționale” vizat de directivă.

„Aceasta este situația în special atunci când o prestare de servicii este realizată cu titlu gratuit de un furnizor în scopuri publicitare pentru bunurile pe care le vinde sau pentru serviciile pe care le furnizează, costul respectivei activități fiind integrat în prețul de vânzare al acestor bunuri sau acestor servicii.

Având în vedere ceea ce precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 12 alineatul (1) din Directiva 2000/31 coroborat cu articolul 2 litera (a) din această directivă și cu articolul 1 alineatul (2) din Directiva 98/34 trebuie interpretat în sensul că o prestare de servicii, precum cea în discuție în litigiul principal, furnizată de operatorul unei rețele de comunicații și care constă în punerea acesteia în mod gratuit la dispoziția publicului constituie un „serviciu al societății informaționale” în sensul acestei prime dispoziții atunci când este realizată de furnizorul respectiv în scopuri publicitare pentru bunurile vândute sau pentru serviciile furnizate de acesta.”¹¹

Pentru a putea răspunde la a doua și a treia întrebarea din partea instanței de trimitere, Curtea a fost nevoită – în mod similar cum a făcut-o Avocatul General –

11 Hotărârea CJUE în cauza C-484/15 McFadden/Sony Music Entertainment Germany GmbH, pct. 42-43.

să clarifice în prealabil aspecte lingvistice izvorâte din utilizarea verbului german *ambieten* în sensul de „a furniza”.

„În mod cert, se poate arăta că articolul 2 litera (b) din Directiva 2000/31 se referă, în versiunea în limba germană, la verbul *ambieten*, care ar putea fi înțeles că se referă la ideea de ofertă contractuală și, cu acest titlu, la o anumită formă de publicitate. (...) Or, celelalte versiuni lingvistice ale articolului 2 litera (b) menționat, în special versiunile în limbile spaniolă, cehă, engleză, franceză, italiană, polonă sau slovacă folosesc verbe care nu exprimă o astfel de idee de ofertă contractuală sau de publicitate.”¹²

Această clarificare a fost necesară pentru a putea stabili, dacă, pe lângă furnizarea accesului la o rețea de comunicații, este necesar, pe de o parte, să existe o relație contractuală între destinatar și furnizorul serviciului și, pe de altă parte, ca acesta din urmă să facă publicitate pentru prestația respectivă.

În răspunsul la întrebările adresate, Curtea a reiterat că furnizarea accesului la o rețea de comunicații nu trebuie să depășească cadrul procedurii tehnic, automat și pasiv care asigură executarea transmiterii informațiilor solicitate, fără a trebui îndeplinită nicio altă cerință suplimentară.

Directiva exclude răspunderea furnizorilor de servicii intermediari pentru o activitate ilicită inițiată de un terț, atunci când prestația lor constă în „simpla transmitere („mere conduit”) de informații, iar această exonerare de răspundere satisface cele trei condiții cumulative enumerate mai sus.

În continuare, Curtea confirmă că, în cazul în care sunt îndeplinite cele trei condițiile menționate mai sus, nu poate fi angajată răspunderea unui furnizor de acces la o rețea de comunicații.

În consecință, titularul de drepturi de autor nu poate solicita acestui furnizor de servicii o despăgubire pentru motivul că rețeaua a fost utilizată de terți pentru a-i încălca drepturile. Deoarece o astfel de cerere de despăgubire nu poate fi admisă, este de asemenea exclus ca titularul de drepturi să poată solicita rambursarea cheltuielilor de punere în întârziere sau a cheltuielilor de judecată aferente acestei cereri.

În schimb, directiva nu se opune ca titularul de drepturi să solicite unei autorități sau unei instanțe naționale să oblige un astfel de furnizor să pună capăt oricărei încălcări a drepturilor de autor săvârșite de clienții săi sau să prevină astfel de încălcări.

Spre deosebire de concluziile Avocatului General Szpunar care a pledat pentru echilibrul just dintre drepturile fundamentale incidente în cauză, înclinând în favoarea dreptului la informare și la protecția datelor private, Curtea a ajuns la

12 Hotărârea CJUE în cauza C-484/15 McFadden/Sony Music Entertainment Germany GmbH. pct. 51, 53.

concluzia că o somație prin care se dispune protejarea conexiunii la internet prin intermediul unei parole este de natură să asigure un echilibru între, pe de o parte, drepturile de proprietate intelectuală ale titularilor de drepturi și, pe de altă parte, dreptul la libertatea de a desfășura o activitate comercială al furnizorilor de acces și dreptul la libertatea de informare al utilizatorilor rețelei.

Curtea arată în special că o astfel de măsură poate să descurajeze utilizatorii unei rețele să încalce drepturile de proprietate intelectuală. În această privință, Curtea subliniază însă că, pentru atingerea acestui efect disuasiv, este necesar ca, pentru a nu putea acționa în mod anonim, utilizatorii să fie obligați să își divulge identitatea în vederea obținerii parolei solicitate.

În schimb, directiva exclude în mod expres adoptarea unei măsuri de supraveghere a informațiilor transmise prin rețeaua respectivă.

De asemenea, o măsură constând în închiderea completă a conexiunii la internet, fără a avea în vedere adoptarea unor măsuri care să afecteze mai puțin libertatea furnizorului acestei conexiuni de a desfășura o activitate economică, nu ar fi de natură să concilieze drepturile concurente menționate mai sus.

Concluzii

După publicarea sentinței, McFadden a declarat presei că vede în decizia Curții un succes parțial, detaliind că soluția instanței nu satisface obiectivele urmărite de el, și anume de a avea conexiune internet ușor accesibilă pentru toți, iar în opinia lui, faptul că trebuie căutată și identificată o rețea disponibilă, iar mai apoi trebuie solicitată o parolă este în contradicție cu acest deziderat.¹³

La mai puțin de un an de la publicarea hotărârii CJUE în Cauza McFadden/Sony, efectele hotărârii sunt dezbătute și interpretate în literatura de specialitate, urmărindu-se, printre altele, influența deciziei asupra rețelelor comunitare (community networks). Această posibilă aplicare asupra rețelelor comunitare este cu atât mai interesantă, cu cât aceste rețele se situează între rețelele de internet private (exceptate de incidența hotărârii McFadden/Sony) și rețelele de internet comerciale (aflate sub incidența hotărârii), constituind rețele de internet wi-fi, cu acces gratuit, bazate de obicei pe infrastructură partajată și tehnologii wireless, cu scopul de a oferi utilizatorilor posibilitatea de a crea și gestiona o rețea deschisă în folosul comunității. Aceste rețele reprezintă „alternative grassroots” (mișcări sociale) pentru furnizorii comerciali de rețele internet.¹⁴

Impactul deciziei CJUE este vizibil și în jurisprudență: hotărârea – în primul rând aspectele privind dispozițiile de sistare care pot fi efectuate separat de răspunderea civilă – a fost invocată și într-o decizie recentă a Curții de Apel Suedia

13 Herzog 2016.

14 Giovanella–Dulong de Rosnay 2017, pp. 11-20.

privind obligarea furnizorilor de rețele internet de a bloca paginile Swefilmer și The Pirate Bay pentru partajarea ilicită de conținut protejat prin copyright.¹⁵

Bibliografie

- Giovanella, F. – Dulong de Rosnay M. 2017 “Community wireless networks, intermediary liability and the McFadden CJEU case” *Communications Law*, 22(1):11-20
- Herzog, M. 2016. EuGH-urteil: Gewerbetreibende haften nicht für offenes WLAN. DPA International (German). <https://search.proquest.com/docview/1819309294?accountid=8013>
- Mantz, R. – Sassenberg, T. 2015a. „Die Neuregelung der Störerhaftung für öffentliche WLANs” *Computer und Recht* 30(5): 298-306
- Mantz, R. – Sassenberg, T. 2015b. „Verantwortlichkeit des Access-Providers auf dem europäischen Prüfstand – Neun Fragen an den EuGH zu Haftungsprivilegierung, Unterlassungsanspruch und Prüfpflichten des WLAN-Betreibers“ *MultiMedia Recht* 18(2):85-90
- Mazilu-Babel, M. 2016. „Curtea de Justiție a Uniunii Europene: limitările răspunderii civile cu privire la accesul liber la rețelele de internet wireless, cauza C-484/14, *McFadden c. Sony Music Germany GMBH* (trimitere prejudicială)” *Pandectele Române* 3:129-132
- Nedim, M. 2017. “Online Copyright Enforcement in Sweden: The First Blocking Injunction (March 25, 2017)” *Entertainment Law Review*, Forthcoming.
- Stögmüller, T. 2014 „Vorlagefragen an den EuGH zur Verantwortlichkeit des Access-Providers eines offenen WLAN“ *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht Prax* (6)24:542-545

15 Nedim 2017.

Új utak a sampling megítélésében¹

Mezei Péter

Egyetemi docens, nemzetközi ügyekért felelős dékánhelyettes,
SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Összehasonlító Jogi Intézet; címzetes egyetemi
docens (dosentti), University of Turku (Finnország)
Email: mezei@juris.u-szeged.hu

Összefoglalás. Az amerikai és európai joggyakorlat nagyon sokáig elutasító jelleggel viszonyult a hangfelvételek mintáinak új hangfelvételekben történő felhasználásához. A samplinget hagyományosan a forrásmű szerzői (és Európában a kapcsolódó) jogi jogosultjainak az érdekeit csorbító felhasználásként kezelték a bíróságok, még akkor is, ha a felhasznált zenei részlet terjedelme 1-2 másodpercre rúgott. Számos precedensértékű döntés született így 1989 óta, amikor az első samplingítélet megszületett az Egyesült Államokban. 2014 óta azonban legkevesebb négy olyan döntés látott napvilágot (kettő az Egyesült Államokban, kettő Németországban), amelyek letérni látszanak az eddig kitaposott, a jogosultaknak kedvező útról. A tanulmány e jogeseteket tekinti át. Az Egyesült Államokból hozható példák – szinte teljes összhangban az akadémiai szféra régóta hangoztatott érveivel – elismerik a de minimis teszt alkalmazhatóságát, és ily módon a jogsértés hiányát a csekély terjedelmű hangminták vonatkozásában. A Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság Goldrapper és a Német Szövetségi Alkotmánybíróság (BVerfG) Metall auf Metall III. döntése pedig utat nyitni látszik a samplingelés előtt a meghatározó európai jogrendszerekben is. Míg azonban a Goldrapper-döntés a felhasznált részlet terjedelmére fókuszált, addig a BVerfG merőben új, alapjogi értelmezést hozott a területre. A BVerfG értelmezése szerint ugyanis a hangmintázás a művészeti szabadság alkotmányos alapjogának gyakorlati megvalósulása. Hogy mindezt az Európai Unió Bírósága is elfogadja-e, a Metall auf Metall ügyben 2017 júniusában indított előzetes döntéshozatali eljárásban fog kiderülni. A tanulmány igyekszik az elsők között előre jelezni a várható előzetes döntés tartalmát.

Kulcsszavak: szellemi tulajdonjog, zenei művek, hangfelvételminták (sampling), joggyakorlat, szabad felhasználás (fair use), művészeti szabadság

1 A tanulmány szerzője ezúton mond köszönetet a kolozsvári Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem kollégáinak, hogy a jelen mű alapjául szolgáló előadását a jogi kar 2016. november 4-ei, *New Challenges of Intellectual Property Law in the 21st Century* című rendezvényén előadhatta.

Abstract. New ways in assessing the sampling of sound recordings

For long, the U.S. and European case law has been repulsive on the sampling of sound recordings. Courts have traditionally declared sampling as an infringement of the copyrights (and in Europe the related rights), even if the sample lasted for less than 2 seconds. Several notable precedents were published since 1989, when the first ruling on sampling was published in the United States. At least four decisions were published since 2014 (two in the United States and two in Germany) that deviated from the earlier practice. The present article analyses these rulings. In compliance with the view of academia, both U.S. decisions highlighted that the *de minimis* test applies to the sampling of trivial portions, and thus liability is excluded. The German Goldrapper ruling of the Federal Supreme Court (BGH), and the Metall auf Metall III decision of the German Federal Constitutional Court (BVerfG) have opened the doors for sampling in the Continental European legal systems. The Goldrapper ruling also focused on the amount of the sample, while the BVerfG introduced a novel, fundamental rights based approach, and concluded that sampling functions as a practical example for artistic freedom. Nevertheless, whether the ECJ accepts such interpretation will be decided in the preliminary ruling procedure initiated by the BGH in June 2017. The article aims to anticipate the possible outcome of the preliminary ruling.

Keywords: intellectual property, sound recordings, sampling, jurisprudence, fair use, artistic freedom.

I. Nyitány

Az elmúlt évek során több ízben nyílt lehetőség áttekinteni a digitális zenei szerzői jogok egyik legizgalmasabb kérdésének, a hangmintázási eljárásnak a legaktuálisabb vonatkozásait. E munkák a sampling amerikai,² magyar³ és német⁴ szerzői jog szerinti megítélését tárgyalták. A bennük foglalt megállapítások lényege, mely a jelen írás kiindulópontjaként is szolgálhat, a következőkben foglalható össze. Idegen hangfelvétel (és a benne foglalt zenemű és előadó-művészi teljesítmény) részletének vagy egészének – a hangmintának vagy *sample*-nek – az átvétele egy új hangfelvételbe az eredeti jogosult(ak) vagyoni jogait és a kontinentális európai jogrendszerekben a személyhez fűződő jogait is érintik. Ennek köszönhetően előzetes engedélykérés nélkül csak abban az esetben mentesülhetne a felelősség alól a hangmintázó zenész, ha magatartása beilleszthető a szabad felhasználások esetei közé, ideértve az Egyesült Államok szerzői jogából ismert *fair use* tesztet.⁵ A személyhez fűződő jogok megsértése esetén a szabad felhasználások nem nyújtanak fogódzót a mentesüléshez.

2 Mezei 2008a. 5–24.

3 Békés–Mezei 2010. 5–32.

4 Mezei 2010. 95–106.

5 A fair use tesztet illetően lásd: Mezei 2008b. 26–68.

Ugyanakkor mind az amerikai, mind a német joggyakorlat hosszú ideig megszorítón alkalmazta ezt a (potenciális) mentesülési lehetőséget.⁶ Minden idők egyik legfontosabb samplingügyében a Sixth Circuit⁷ világos vezérfonalat („bright line rule”) igyekezett biztosítani, mikor rögzítette, hogy a hangmintázás előfeltétele a jogosult engedélye („get a license or do not sample”),⁸ valamint hogy a *de minimis* szabály⁹ nem alkalmazható samplingperekben.¹⁰

A legfontosabb német samplingperben a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (a továbbiakban: BGH) ugyancsak kizárta a *de minimis* szabály, valamint a német szerzői jogi törvény „szabad műhasználatra” („freie Benutzung”) vonatkozó rendelkezésének¹¹ alkalmazhatóságát. Ez utóbbi előírás lehetővé teszi, hogy a másodlagos mű alkotója az eredeti művet engedély nélkül felhasználja, amennyiben a forrásmű mindössze ihletet, ösztönzést („Anregung”) nyújtott a másodlagos mű elkészítéséhez, illetve ha a kérdéses részlet az átalakítás hatására nem ismerhető fel a másodlagos műben, avagy átalakítás nélkül ugyan, de több más motívummal kombinálva az új alkotásban alárendelt szerepet játszik.¹² Mivel e szakasz alapvetően az UrhG szerzői művekkel kapcsolatos részében olvasható, és nem tartalmaz közvetlen utalást a hangfelvétel-előállítók vagyoni jogaira (és azok korlátozására), jogos kérdésként merült fel az alkalmazhatósága e jogosultak vonatkozásában. A BGH – az ügyben hozott első ítéletében – analógia útján elfogadhatónak látta a rendelkezés kiterjesztését a hangfelvétel-elő-

6 Apel 2010. 331–350.

7 Az amerikai szövetségi szerzői jogi törvényben [United States Copyright Act, 17 U.S.C. (2016), a továbbiakban: *USCA*] foglaltak megsértésével kapcsolatos pereket szövetségi bíróságok előtt kell lefolytatni. Első fokon a kerületi bíróságok („district court”, számuk összesen 94) járnak el. Az általuk meghozott ítéletekkel szemben az adott kerület szerint illetékes fellebbviteli körzeti bíróságokhoz lehet fordulni („court of appeals”, ezekből tizenhárom létezik). E fórumokat szokás az amerikai jogi zsargonban a számuk szerint elnevezni, így például az alábbi említésre kerülő Bridgeport-ügyben ítélező „Sixth Circuit” a 6. körzethez tartozó szövetségi kerületi bíróságok fellebbviteli fóruma (hivatalos nevén Court of Appeals for the Sixth Circuit). A továbbiakban pusztán számuk szerint lesznek rövidítve e fórumok.

8 Bridgeport Music, Inc. v. Dimension Films, 410 *F.3d* 792 (2005), 801.

9 A jogsértés megállapítása érdekében a felhasználásnak meg kell haladnia egy triviális, minimális mértékűt. Az amerikai szerzői jog ugyanis nem kíván foglalkozni a bagatell ügyekkel: „the law does not concern itself with trifles”. Lásd: Ringgold v. Black Entertainment Television Inc., 126 *F.3d* 70 (1997), 74. A kifejezés alapjául a római jogi maxima, a *de minimis non curat lex* szolgál. A Legfelsőbb Bíróság szerint a *de minimis* szabály „része azon jogelvekből álló bevett háttérnek, amelyekre tekintettel kell minden jogszabályt elfogadni, és amelyet minden jogszabálynak (eltérő rendelkezés hiányában) tiszteletben kell tartani”. Lásd: Wisconsin Department of Revenue v. William Wrigley, Jr., Co., 505 *U.S.* 214 (1992), 231.

10 Bridgeport v. Dimension Films (2005), 800–802. Hangsúlyozni érdemes, hogy a Bridgeport-döntést megelőző időszakból hozható ítéletek ettől a véleményytől eltérő álláspontra helyezkedtek. Lásd: James W. Newton v. Michael Diamond, 388 *F.3d* 1189 (2004), 1191–1192.

11 Német szerzői jogi törvény (Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte vom 9. September 1965, BGBl I S. 1273.; a továbbiakban: UrhG), 24.§.

12 Salagean 2008. 104–106.; Duhanic 2016. 1010.

állítók vagyoni jogaira is.¹³ A BGH az ügyben hozott második ítéletében ugyanakkor hangsúlyozta, hogy e jogszabályhely alkalmazása kizárt, ha a forrásmű felismerhető dallama kerül átemelésre.¹⁴ A BGH úgy látta, hogy a jogesetben érintett hangminta ilyen dallamnak tekinthető. Sőt, amennyiben az alperes képes (lett volna) a hangfelvételt – az adott hangmintát – maga is előállítani, akkor nem áll(t volna) jogában mások műveit felhasználni.¹⁵

E megszorító megközelítés az óceán mindkét oldalán komoly veszélyeket hordoz magában. Tény ugyanis, hogy a hangmintázás a modern zeneipar elengedhetetlen jellegzetességévé vált, különösen a hip-hop és az elektronikus zene világában. Az viszont, hogy általános jelleggel minden sample felhasználása előzetes engedélyhez volna kötött, potenciálisan alkalmas lehet arra, hogy a zenei önkifejezést – és ily módon a modern popkultúra egyik szignifikáns elemének érvényesülését – korlátozza.

Jelen tanulmány célja nem más, mint annak a négy ítéletnek az ismertetése (kettő-kettő az Egyesült Államokból és Németországból), amelyek látható és egyben pozitív változást hoztak a sampling világába 2014 óta. Az időbeli sorrendiséget is szem előtt tartva elsőként az Egyesült Államokból hozható jogeseteket, majd a német példákat tekintjük át.

II. Változások az Egyesült Államok szerzői joggyakorlatában: TufAmerica és VMG Salsoul

A Bridgeport-ítélet által követendőnek ítélt útról elsőként egy New York-i szövetségi körzeti bíróság tért le a *TufAmerica*-ügyben.¹⁶ Az eset felperese az Eddie Bo and the Soul Finders által rögzített *Hook & Sling Part I* című zenemű és hangfelvétel szerzői jogosultja, az alperesek pedig a Jay-Z, Rihanna és Kanye West által előadott *Run This Town* című hangfelvételt előállító társaság. A felperes szerint az alperes engedély nélkül emelte át a felperes művéből Eddie Bo tömör „oh” felkiáltását, s azt 42 alkalommal *loopolta*¹⁷ a saját hangfelvételében. Bár az eljáró bíróságnak kétségei merültek fel az átemelt felkiáltás zeneműként, illetve hangfelvételnél történő védelme kapcsán, e védelem fennállását annak érdekében

13 BGH Urt. v. 20.11.2008 (I ZR 112/06) – Rechte des Tonträgerherstellers bei Tonfetzenentnahme – Metall auf Metall (m. Anm. Lindhorst), *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 2009. 3–4. 403. Vö. Duhanic 2016. 1010–1011.

14 UrhG, 24.§ (2) bekezdés.

15 BGH Urt. v. 13.12.2012 (I ZR 182/11) – Eingriff in das Tonträgerherstellerrecht durch „Sampling”: Metall auf Metall II, *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 2013. 6. 614–618.

16 *TufAmerica, Inc., v. WB Music Corp., et. al.*, 67 *F.Supp.3d* 590 (2014).

17 A „loop” a samplingelt részletnek a másodlagos műben való, akár módosítással vagy anélkül történő többszöri megismétlését (sok esetben a zenei alap készítését) jelenti. Lásd Webber 2007. 380–382.

feltételezte, hogy áttekinthesse a potenciális felhasználás jogszerűségét.¹⁸ Az ítélet alapján a felperes keresete ez utóbbi ponton elvérzett.

A szerzői jogviták kiindulópontját az Egyesült Államokban a USCA-nak a szerzők kizárólagos jogosítványait felsoroló rendelkezései adják.¹⁹ Valamennyi olyan esetben, amikor az alperes a forrásmű egy vagy több lényeges és védett részét engedély nélkül használja fel, jogsértésről beszélhetünk. A felperesnek ehhez azt kell igazolnia, hogy a forrásműre nézve ő rendelkezik a szerzői jogokkal, valamint hogy a művet ténylegesen felhasználták, és a másodlagos mű lényegesen hasonlít az eredeti alkotásra. Különösebb nehézséget általában nem szokott jelenteni a szerzői jogok meglétének igazolása, ezért a vizsgálat hagyományosan a második tényezőre koncentrálódik. Ennek keretében a másolás tényét, illetve a másolás jogellenességét szükséges bizonyítani.²⁰

A TufAmerica-ügyben eljáró bíróság szerint a másolás ténye nehezen vitatható, a kérdéses hangminta valóban a megjelölt mennyiségben hangzik fel a másodlagos műben. A másolás jogellenességét azonban kizárja, hogy a felhasznált részlet se mennyiségi, se minőségi értelemben nem tekinthető jelentősnek. A mennyiségi jelentőséget („quantitative significance”) világosan kizárja a tény, hogy az „oh” felkiáltás egy másodpercnél is rövidebb, miközben az eredeti dal 2 perc 35 másodpercet tesz ki. Ahogy a bíróság jelezte: ellentétes döntés esetén értelmét veszítené a mennyiségi jelentőség tétele.²¹

A bíróság hangsúlyozta, hogy a felhasznált rész minőségi jelentőségét sosem a műről alkotott felperesi vélemény alapján, hanem magához a műhöz történő viszonyítás alapján kell vizsgálni.²² Ennek tükrében a fórum a felperesi állításhoz képest abszolút ellentétes előjellel ítélte meg a vitatott zenei részletet, és jelezte, hogy a *Hook & Sling Part I* semmit nem veszített volna a lényegéből, ha az „oh” egészében kimaradt volna belőle.²³ Ezen felül a sample a *Run This Town* dalban a háttérben maradt, és azt az átlagos szemlélő nehezen volna képes észlelni.²⁴ Mindezekre tekintettel a bíróság végső következtetése szerint a felhasznált részlet *de minimis*, s ily módon bármiféle további vizsgálat a hangminta minőségi jelentőségét értelmetlenné teszi.²⁵

18 TufAmerica v. WB Music (2014), 593–594.

19 USCA §106.

20 E teszt vonatkozásában lásd részletesen: Mezei 2010. 55–59.

21 „Were the Court to find ‘oh’ quantitatively significant to *Hook & Sling Part I* or to Eddie Bo’s performance thereof, it in effect would read the quantitative significance element out of the substantial similarity test. This the Court will not do.” Lásd: TufAmerica v. WB Music (2014), 595–596.

22 Uo., 596. A felperes egyébként a már említett „oh” részletet a következő jelzők mentén jellemezte: hangosan kiáltott, lendületes és túlradó („loudly-shouted, bouyantlly exuberant ‘Oh!’”). Lásd: Uo.

23 Uo., 597.

24 Uo., 598.

25 Uo.

Legújabbán a Ninth Circuit konfrontálódott a Bridgeport-ügyben foglaltakkal, és nyilvánított véleményt a *Vogue*-ügyben a csekély terjedelmű hangmintázás szerzői jogi relevanciájáról.

Ebben az esetben a felperes, a VMG Salsoul, azt állította, hogy a Madonna művésznevet viselő Louise Ciccone által nemzetközi sikerre vitt *Vogue* című dalba annak producere, Shep Pettibone, engedély nélkül emelt át az ugyancsak általa jegyzett *Love Break* című dalból két, összesen alig több mint egy másodpercre rúgó kúrtrészletet. Az egy hangból álló hangmintát az alperes egy, a két hangból álló sample-t három, a két hangmintát ötvöző „breakdown” verziót pedig ugyancsak egy alkalommal használta fel az alperes a saját művében.²⁶ Követve a Bridgeport-ügyben kifejtetteket, a felperes arra az álláspontra helyezkedett, miszerint még az ilyen csekély terjedelmű felhasználás is a hangfelvétel-előállító jogainak a sérelmét idézi elő, amennyiben a samplinglelés előzetes engedély nélkül történt.

A Ninth Circuit azonban elvetette ezt az érvelést. A bíróság nyíltan letért a Bridgeport-ügyben kijelölt nyílegyenes útról, egyúttal felidézte egy saját, korábbi Newton-ügyben hozott ítéletét, és teret engedett a *de minimis* szabálynak. Elsőként, nagyon helyesen, azt rögzítette a tanács, hogy a szerzői jogok két nagy csoportját – a zeneszerzői és a hangfelvétel-előállítói jogokat – külön indokolt vizsgálni, mivel samplinglelés esetén mindkét jogosult vagyoni jogai csorbulhatnak.

A zeneművön fennálló szerzői jogok vonatkozásában a bíróság visszanyúlt a Newton-ügyben foglaltakra, és a következő szillogizmust fejtette ki. A Newton-ügyben egy három hangból álló és nagyjából három másodperces fuvola-sample került felhasználásra. E hangminta az eredeti zenemű adott szegmensének az egészét jelentette, mivel más hangszer akkor nem hangzott fel. A *Ninth Circuit* a zeneműrészlet csekély terjedelme okán ebben nem talált kivetnivalót. Ebből következően ugyanakkor egy ennél is csekélyebb terjedelmű, egy, illetve két hangból álló, ráadásul egy komplex zenemű számos szólama közül kizárólag egy hangszercsoportot érintő hangminta használata esetén valószínűleg, hogy egy észszerűen eljáró esküdtszék arra a következtetésre jutna, hogy egy átlagos szemlélő felismerné a *Vogue*-ban a *Love Break* kúrtszólamának részleteit.²⁷ Hasonlóképp minimális mértékűnek ítélte meg a bíróság az eredeti hangfelvételtől átemelt rögzített hangokat.²⁸

A Ninth Circuit mindezek fényében már csak arra igyekezett választ adni, hogy a felhasználás annak triviális jellege ellenére is megvalósít-e szerzői jogsértést. A bíróság több lábon álló érveléssel döntötte romokba a Sixth Circuit Bridgeport-ügyben hozott ítéletét. Az eljáró tanács először is hangsúlyozta, hogy a *de minimis* szabályt az irányadó szerzői jogi kommentárok a 19. század közepére tehető döntésekig vezetik vissza, vagyis a szerzői jog rendszerébe való beágyazottsága

26 A jogeset tényállását lásd: VMG Salsoul, LLC, v. Madonna Louise Ciccone, et. al., 824 F.3d 871 (2016), 875–876. Lásd továbbá: Abrahms 2016. §14:46.2.

27 VMG Salsoul v. Madonna (2016), 878–879.

28 Uo., 879–880.

megkérdőjelezhetetlen.²⁹ Sőt, a tanács hangsúlyozottan elvetette az olyan álláspontokat, amelyek a jogelv szerzői jogi kérdésekben való alkalmazhatóságát kizárták.³⁰ A *Ninth Circuit* ezen felül a USCA irányadó szakaszait³¹ egybeolvasva úgy látta, hogy a törvény egyáltalán nem tesz különbséget az egyes műtípusok és a vonatkozásukban fennálló vagyoni jogok között. Következésképp, ha a *de minimis* szabály érvényesül például egy szobor vonatkozásában, akkor azt a hangfelvételek esetén is alkalmazni kell.³²

A tanács ugyancsak elvetette a Sixth Circuitnek a USCA §114(b) pontjában foglalt rendelkezéssel kapcsolatos érvelését. E szabály az ún. mechanikai kényszerengedélyről, amerikai terminológiában a „cover version” elkészítésének lehetőségéről tesz említést. A *Bridgeport*-döntés azonban indokolatlanul kitérítette az e szakaszban foglaltakat,³³ és gyakorlatilag azt rögzítette, hogy bármely, az eredeti hangfelvételt (illetve annak részletét) átemelő, és azt nem saját, új rögzítéssel imitáló hangfelvétel az eredeti jogosult jogait sérti. A *Ninth Circuit* viszont hangsúlyozta, hogy a USCA §114(b) a szerzői jogosult kizárólag jogainak az explicit korlátja. Következésképp ezt implicit módon kiszélesíteni a jogosultnak kedvező módon igencsak helytelen,³⁴ és ezt a USCA előkészítő dokumentumai sem támasztják alá.³⁵ Sőt, a bíróság, helyt adva a *Bridgeport*-ítélet ezen részét kritizáló jogtudományi álláspontoknak,³⁶ úgy találta, hogy a Sixth Circuit teljességgel félreértelmezte a USCA §114(b) említett mondatát. Ily módon ugyanis a Sixth Circuit teljes szabadságot biztosított a hangfelvétel-előállító számára a saját hangfelvételének a samplingelésére – eltöltve egyúttal mindenki mást e tevékenységtől, még akkor is, ha ez egy csekély részletet érint.³⁷

A *Ninth Circuit* szerint legalább három okból is helytelen a másik fórum álláspontja. Egyrészt bármely mű másolható „fizikai” úton: ahogy egy hangminta kiemelhető egy hangfelvételből, úgy egy fénykép bármely részlete is lemásolha-

29 Uo., 880–881.

30 „Other than *Bridgeport* and the district courts following that decision, we are aware of no case that has held that the de minimis doctrine does not apply in a copyright infringement case. Instead, courts consistently have applied the rule in all cases alleging copyright infringement.” Lásd: Uo., 881.

31 USCA §102 (a jogvédelem tárgyáról) és §106 (a vagyoni jogokról).

32 *VMG Salsoul v. Madonna* (2016), 881–882.

33 „The exclusive rights of the owner of copyright in a sound recording under clauses (1) and (2) of section 106 do not extend to the making or duplication of another sound recording that consists entirely of an independent fixation of other sounds, even though such sounds imitate or simulate those in the copyrighted sound recording”. Lásd: USCA §114(b) harmadik mondat.

34 „We ordinarily would hesitate to read an *implicit expansion* of rights into Congress’ statement of an *express limitation* on rights”. Lásd: *VMG Salsoul v. Madonna* (2016), 883.

35 Uo., 883–884.

36 A kritikai véleményeket lásd különösen: Beck 2005. 1–31.; Brodin 2005. 825–868.; Grelecki 2005. 297–329.; Kim 2006. 103–131.; Somoano 2006. 289–309.; Nimmer–Nimmer 2013. §13.03[A][2][b] 13–61.

37 *VMG Salsoul v. Madonna* (2016), 884.

tó anyagi hordozón. Az viszont alaptalan – egyenesen diszkriminatív –különbségtétel volna, ha előbbire a *de minimis* szabály nem vonatkozna, utóbbira és más műtípusokra azonban igen. Másrészt ezt a megkülönböztetést a jogalkotói szándék semmilyen formában nem támasztja alá, mivel ilyen tartalmú jogszabályi rendelkezést nem találunk a USCA-ben. Harmadrészt a Sixth Circuit szerint a sampling nem más, mint a későbbi alkotó számára idő-, energia- és pénzspórolás, amelyet a saját hangfelvétel rögzítése kapcsán takarít meg. A Ninth Circuit azonban úgy látta, hogy ez az érv nem vezethetett volna a Bridgeport-ügybe foglalt végső konklúzióhoz, mivel az amerikai jog – a Legfelsőbb Bíróság Feist-döntése³⁸ óta – nem önmagában a munkát, hanem a kreatív alkotótevékenységet helyezi a középpontba és jelöli meg a jogvédelem alaptételeként.³⁹

A Ninth Circuit végső soron – a *de minimis* szabály hangfelvételekből történő hangmintázás esetén történő alkalmazhatóságának elismerésével – rendkívül szokatlan módon nyíltan felvállalta a Bridgeport-döntésben foglaltakkal ellentétes álláspontját. Ezzel a fórum maga hozta létre a szövetségi fellebbviteli bíróságok közötti megosztottságot („circuit split”).⁴⁰ Ez az állapot indokot és lehetőséget szolgáltat a Legfelsőbb Bíróságnak arra, hogy a jövőben egy *certiorari*⁴¹ kiadásával magához vegyen egy konkrét jogesetet, és azon keresztül igyekezzen egységes jogi álláspontot kidolgozni e területen. Sőt, e jelzés arra is alkalmas lehet, hogy „felnyissa a jogalkotó szemét”, amely a USCA módosításával világosan dönthetne a samplingelésről.

III. Változások a német szerzői joggyakorlatban: Goldrapper és Metall auf Metall III

Az amerikai szerzői jog világában ugyan nem tűnik forradalmi ötletnek a *de minimis* szabály alkalmazása szerzői jogi perekben, a samplinggel kapcsolatos német szerzői joggyakorlat elmúlt két évében érzékelhető fejlemények reformatórius jellege megkérdőjelezhetetlen. E változások alapvetően két lépcsőben mentek végbe, és – habár ez egyelőre csak feltételezés – a korábbi merev megközelítés teljes lebontását eredményezhetik.

38 Feist Publications, Inc., v. Rural Telephone Company, 499 U.S. 340 (1991).

39 VMG Salsoul v. Madonna (2016), 885.

40 Uo., 886.

41 A *certiorari* az angol mellett az amerikai jogorvoslati rendszernek is alapvető eleme. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság általi felülvizsgálat nem jog, hanem pusztán lehetőség a pereskedők számára. Amennyiben az egyik fél szeretné, hogy a per a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság elé kerüljön, egy erre irányuló indítványt kell tennie az ún. „*writ of certiorari*” kiadása érdekében, amellyel szemben ellenfele ellenvetéssel élhet. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság csak akkor adja meg a *certiorari*-t, ha erre nézve speciális és jelentős okot talál. Ehhez az kell, hogy a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság kilenc bírása közül legalább négy az indítvány elfogadása mellett szavazzon (ezt „*Rule of Four*”-nak nevezik). Lásd: Schubert 2000. 160.

Az elsőként említett Goldrapper-ügyben⁴² a BGH a saját korábbi Metall auf Metall II ügyben hozott döntését írta részben felül. Ebben a jogesetben a német rapzene fenegyereke, Bushido emelt át a francia gótikus (metál) zenekar, a Dark Sanctuary hangfelvételeiből – összesen nagyjából 10 másodpercre rúgó – részleteket, és használta fel azokat, loopolta 13 saját hangfelvételének háttérzenéjeként. A BGH nem zárta le a jogvitát jogerősen, mivel bizonyos kérdésekben az első fokon eljáró bíróságot új eljárás lefolytatására kötelezte. Észrevételei azonban módosítani látszanak a témakörrel kapcsolatos eddigi álláspontokat. Egyrészt hangsúlyozta, hogy az alsóbb fokú bíróság helytelenül járt el, amikor kizárólag saját megérzéseire támaszkodva vizsgálta a hangmintákat, és nem vett igénybe e ténykérdés vonatkozásában zenei szakértőt.⁴³ Másrészt, és ez még fontosabb lehet, a saját Metall auf Metall II ügyben kifejtett álláspontjával szemben, miszerint a legapróbb zenei részletek („Tonfetzen”) samplingelése is engedélyhez kötött, ezúttal úgy látta a BGH, hogy jogsértés csak akkor merülhet föl, ha a felhasznált zenei részlet kreatív tevékenység eredménye, illetve ha a felhasznált zenei részlet eléri a szellemi alkotásokkal kapcsolatos minimum-küszöböt.⁴⁴

Az előzőeknél is figyelemre méltóbb a Német Szövetségi Alkotmánybíróságnak (a továbbiakban: BVerfG) a közel két évtizede húzódó Metall auf Metall jogvitában hozott alkotmánybírói határozata,⁴⁵ mely a samplingelést – teljesen új megvilágításba helyezve – alapjogi kérdéssé tette.

A jogvita eredendően abból eredt, hogy a Moses Pelham által írt és Sabrina Setlur által előadott, 1997-ben megjelent *Nur mir* című dal engedély nélkül vette át a nyugatnémet szintetizátoros zene úttörőjének tartott Kraftwerk zenekar *Metall auf Metall* című 1977-es hangfelvételéből egy két másodperces, fém koppanásokat imitáló zenei részletet. Ahogy az a bevezetésben említésre került, hosszas eljárás eredményeként a BGH két külön ítéletében is a felpereseknek kedvező és a samplingelők számára kedvezőtlen álláspontot képviselt, a gyakorlatban kötelezővé téve az engedélykérést a csekély terjedelmű tartalom felhasználása esetén is.⁴⁶

A BVerfG szerint az alapul szolgáló jogvita a hangfelvétel-előállítókat az UrhG 85.§ (1) bekezdés 1. mondata szerint megillető kapcsolódó jogi rendelkezések és a felhasználóknak az UrhG 24.§-ában foglalt szabad műhasználati jog ütközéséről szól. Mindazonáltal e jogok egyaránt a német Alaptörvény 14. cikkének (1) bekezdésén és az 5. cikk (3) bekezdés 1. mondatán nyugszanak. Előbbiek vonatkozá-

42 BGH UrT. v. 16.04.2015 (I ZR 225/12) – Goldrapper. A jogeset vonatkozásában lásd: Clark 2015. 816–817.

43 Uo., 816.

44 Uo., 817.

45 BVerfG UrT. v. 31.05.2016 (1 BvR 1585/13) – Zulässige Verwendung von Samples ohne Zustimmung des Tonträgerherstellers – Metall auf Metall, *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 2016. 7. 690–696. (A továbbiakban: Metall auf Metall III.) A határozat rövid ismertetését lásd: Duhanic 2016. 1011–1012.

46 A jogvita tényállását és eljárásjogi történetét lásd részletesen: Leistner 2016. 774–775.; von Kruedener 2016. 463–465.

sában a tulajdon szentsége, utóbbi esetben pedig a művészeti szabadság alapjoga szolgál háttérnormaként.⁴⁷ A jogok e két köre közötti viszony igen bonyolult. Mígközben a német jogrend elismeri a hangfelvétel-előállítók vagyoni jogait, addig utóbbiak semmi esetre sem eredményezhetik korlátlan monopóliumok létrejöttét. Más szóval e jogokat a jogalkotó bármikor korlátozhatja.⁴⁸ Arról, hogy egy-egy konkrét felhasználás esetén e jogok és érdekek közül melyik élvez elsőbbséget, az eljáró bíróságok mérlegelés útján formálhatnak véleményt.⁴⁹

A BVerfG szerint a BGH korábbi döntései szembementek a művészeti szabadság alapjogával. Először is a BVerfG beilleszthetőnek találta a művészeti szabadság alapjogába a hangmintázást.⁵⁰ Másrészt valamennyi, már nyilvánosságra hozott mű a társadalmi-kulturális diskurzus részévé válhat, végső soron más személyek művészeti tevékenységének alapját képezheti.⁵¹ Ez utóbbi alapjogot a hangfelvétel-előállítók vagyoni jogai sem akadályozhatják, illetve írhatják felül.⁵²

Harmadrészt a BVerfG szerint a BGH álláspontja, miszerint a hangmintázás elfogadhatatlan, amennyiben rendelkezésre állnak engedélyezési csatornák, illetve a felhasználó képes lenne maga is rögzíteni a kérdéses hanganyagot, ugyancsak akadályozza a művészeti szabadság érvényesülését.⁵³

Negyedrész, a német jogalkotó évtizedekkel korábban azért biztosította a hangfelvétel-előállítók számára a vagyoni jogokat, hogy a kereskedelmi mértékű „kalózkodással” szemben felléphessenek. A BVerfG szerint a csekély terjedelmű hangminták felhasználása nem tekinthető ilyen tevékenységnek, mivel alapvetően nincs gazdaságilag érzékelhető hatása a jogosultakra nézve.⁵⁴ Különösen igaz ez azért, mert a felhasználó nem tekinthető horizontális értelemben véve az eredeti jogosult versenytársának, amit hagyományosan az érintett művek közötti műfaji különbségek, az eltérő közönségek és az alkotások megszületésének eltérő időpontjai igazolnak.⁵⁵ Vagyis végső soron sampling esetén – ahogy az alapul fekvő ügyben is – egy gazdaságilag elhanyagolható hatású tevékenység és a felhasználó személy művészeti szabadsága áll szemben egymással. A BVerfG határozata értelmében ez utóbbinak kell elsőbbséget élveznie mindaddig, amíg az nem jár világosan gazdasági hátrányokkal a hangfelvétel-előállítók oldalán.⁵⁶

47 Metall auf Metall III (2016), 691. Lásd továbbá: Duhanic 2016. 1011.

48 Metall auf Metall III (2016), 691–692.

49 Uo., 692.

50 Uo., 693.

51 Lásd különösen: Duhanic 2016. 1013.; Podszun 2016. 609.

52 Metall auf Metall III (2016), 693–694.

53 Uo., 694–695. Ahogy Duhanic hangsúlyozta: „The alternative to sampling such as obtaining a licence is not enough to serve as an equivalent alternative of protection of the freedom of artistic activity since the rightholder is at liberty to decide whether or not to grant it to a third party; a right to be granted a licence to use the sample does not exist.” Lásd: Duhanic 2016. 1012.

54 Metall auf Metall III (2016), 695.

55 Duhanic 2016. 1014.; Podszun 2016. 610.

56 Metall auf Metall III (2016), 695. Vö.: Duhanic 2016. 1014–1015.; Podszun 2016. 610.

IV. Záróakkordok

A BVerfG határozatát a német jogirodalomból hozható első elemzések egyértelműen pozitívan fogadták.⁵⁷ Az elemzések egyetértettek abban, hogy a BVerfG a posztmodern kultúra egyik konkrét megnyilvánulásának, a több zenei műfajban is elengedhetetlennek tartott hangmintázásnak,⁵⁸ azon keresztül a műfaji változatoságnak és közvetve számos művész állásának a fennmaradásához járulhat hozzá.⁵⁹ Podszun szerint a döntés alkalmas lehet arra is, hogy a posztmodern kultúra vagy pop-art egyéb megnyilvánulásainak – pl. kollázművészet, „appropriation art” (a kisajátítás művészete), mash-up, fan-fiction stb. – jogi megítélését a vitatott felől ugyancsak a pozitív irányba terelje.⁶⁰ Mások ugyanakkor azt hangsúlyozták, hogy a határozat nem értékelhető úgy, hogy az szélesre tárta volna az UrhG által biztosított szabad felhasználási kereteket. A samplingelés és más digitális felhasználások, így akár a videotartalmak „rekombinációjának” a jogszerűsége sokkal inkább a felhasználási szerződéseknek a digitális környezet kihívásaihoz való igazítása kellene hogy legyen.⁶¹

Meglepő módon a TufAmerica és a VMG Salsoul döntéseknek – mindeddig – csekély figyelmet szentelt az amerikai jogirodalom, holott a bennük megfogalmazott vélemények jelentős módon eltérnek a sokáig precedensnek kikiáltott Bridgeport ítéletben foglaltaktól.⁶² Hasonlóan a német fejleményekhez – igaz, hogy más logika mentén és más jogintézményre támaszkodva – a sampling megítélése jelentősen javult és letisztult az Egyesült Államokban. Mert miközben a túlzott méretű felhasználások továbbra sem fogadhatók el (sem a *de minimis* szabály, sem a *fair use* teszt alapján), addig a kreatív, transzformatív és mindemellett triviális mennyiségű vagy minőségű felhasználások megengedettek.

Tagadhatatlan, hogy egyik országban sem tűnik még lezártnak a sampling körüli vita. Az Egyesült Államokban a legvilágosabb ez, hiszen ott a Ninth Circuit által életre hívott „split of circuits” szinte kiált azért, hogy azt a Legfelsőbb Bíróság feloldja. Jelenleg ugyanakkor nagyobb a valószínűsége annak, hogy a legújabb

57 Podszun 2016. 606–612.; Leistner 2016. 772–777.; Schonhofen 2016. 277–280.; Duhanic 2016. 1013–1016.

58 Ahogy Podszun jelezte: „Sampling-Autoren verzichten darauf, noch einen weiteren neuen Klang selbst zu erschaffen. Sie setzen sich vielmehr mit dem reichlich vorhandenen Material auseinander und bedienen sich daraus. Das künstlerische Element – und hier wird dann noch wieder an den klassischen »Schöpfungsprozess« angeknüpft – liegt darin, dass sie dies mit neuen Methoden tun. Sie komponieren nicht am Notenbrett, sondern sampeln am Computer und zeichnen sich durch die exzellente Beherrschung der digitalen Kulturtechniken aus”. Lásd: Podszun 2016. 608.

59 Duhanic 2016. 1011.

60 Podszun 2016. 609.

61 Ladeur 2016. 447–461.

62 Ritka kivételként lásd Amerine 2017.

érvelést támogassa a fórum. Ehhez hasonlóan számos német szakember úgy látja, nincs kizárva, hogy a német bíróságok előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezzenek az Európai Unió Bírósága előtt arra vonatkozóan, hogy az UrhG 24.§-a mennyiben áll összhangban az uniós jog által harmonizált többszörözés jogával.⁶³ Teljesen világos, hogy az UrhG említett rendelkezése némileg rendszeridegen, mert nem sorolható közvetlenül a többszörözési jog (ugyancsak harmonizált) korlátozásai és az alóla engedett kivételek közé, hatását tekintve azonban mégis ekként érvényesül. Másrészt viszont az InfoSoc-irányelv kimerítő jelleggel harmonizálta a korlátozásokat és kivételeket, továbbiak fenntartása is csak annyiban képzelhető el, ha azok jelentőségüket és gazdasági hatásukat tekintve elenyészőek.⁶⁴ Nem vagyok meggyőződve arról, hogy a hangmintázás gazdasági hatását tekintve elenyésző lenne – igaz, az egy-egy forrásműre gyakorolt hatások csekélynek tűnnek.

Mindent egybevetve Duhanic gondolatai méltó lezárását jelentik a fenti tömör elemzésnek. Ő ugyanis hangsúlyozta, hogy a német szerzői jog törvény történeti fejlődése világosan tükrözi, hogy mindig voltak újabb és újabb technológiai fejlesztések, amelyekre – más szóval magára a korszellemre – a jogalkotónak reagálnia kellett.⁶⁵ Az elmúlt harminc-negyven évben a sampling a korszellem részévé vált, és a fenti ítéletek pedig e jelenség – helyes – elismerésének eszközeként funkcionálhatnak.

Irodalom

- Abrahms, H. B. 2016. *The Law of Copyrights*, Westlaw.
- Amerine, M. C. Searching for a Sound: A Proposal for Creating Consistent De Minimis Sampling Standards in the Music Industry (January 4, 2017). *Entertainment Law Initiative Tribute Journal*, 2017. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2939723>
- Apel, S. 2010. Bridgeport Music, Inc. v. Dimension Films (USA), Metall auf Metall (Germany) and Digital Sound Sampling – 'Bright Line Rules'? *Zeitschrift für Geistiges Eigentum / Intellectual Property Journal* 2. 331–350.

63 Podszun 2016. 611–612.; Leistner 2016. 776–777.; Duhanic 2016. 1016.

64 „[M]ás kisebb jelentőségű felhasználás, amennyiben a nemzeti jogban már léteznek kivételek, illetve korlátozások, feltéve, hogy azok kizárólag analóg felhasználásra vonatkoznak, és nem érintik az áruk és szolgáltatások Közösségen belüli szabad mozgását, az e cikkben szereplő egyéb kivételek és korlátozások sérelme nélkül.” Lásd: Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról, 5. cikk (3) bekezdés o) pont.

65 „The historical development of the German Copyright Act has proven that were always new techniques that appeared and the Copyright Act had to keep up with the zeitgeist”. Lásd: Duhanic 2016. 1016.

- Beck, J. 2005. Music Composition, Sound Recordings and Digital Sampling in the 21st Century: A Legislative and Legal Framework to Balance Competing Interests. *UCLA Entertainment Law Review* 13. 1–31.
- Békés, G. – Mezei, P. 2010/3. A sampling megítélése a magyar szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 5. 5–32.
- Brodin, M. R. 2005. Bridgeport Music, Inc. v. Dimension Films: The Death of the Substantial Similarity Test in Digital Sampling Copyright Infringement Claims – The Sixth Circuit’s Flawed Attempt at a Bright-line Rule. *Minnesota Journal of Law, Science & Technology* 6. 825–868.
- Clark, B. 2015/11. Goldrapper: no copyright protection for de-lyricized samples used as looped background for a rap track? *Journal of Intellectual Property Law and Practice* 10. 816–817.
- Duhanic, I. 2016/11. Copy this Sound! The Cultural Importance of Sampling for Hip Hop Music in Copyright Law – A Copyright Law Analysis of the Sampling Decision of the German Federal Constitutional Court. *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht Internationaler Teil* 50. 1007–1017.
- Grelecki, R. C. 2005. Can Law and Economics Bring the Funk... or Efficiency?: A Law and Economics Analysis of Digital Sampling. *Florida State University Law Review* 33. 297–329.
- Kim, S. D. 2006. Taking De Minimis Out of the Mix: The Sixth Circuit Threatens to Pull the Plug on Digital Sampling in Bridgeport Music, Inc. v. Dimension Films. *Villanova Sports & Entertainment Law Journal* 13. 103–131.
- Ladeur K.–H. 2016/4. Kunstfreiheit und geistiges Eigentum in digitalen Netzwerken. *Zeitschrift für Geistiges Eigentum / Intellectual Property Journal* 8. 447–461.
- Leistner, M. 2016/8. Die ‘Metall auf Metall’-Entscheidung des BVerfG – Oder: Warum das Urheberrecht in Karlsruhe in guten Händen ist. *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht* 69. 772–777.
- Mezei, P. 2008/3. Digitális sampling az amerikai szerzői jogban – Sírba szálltok, ‘groove robbers’? *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 3. 5–24.
- Mezei, P. 2008/6. Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use teszt fényében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 3. 26–68.
- Mezei, P. 2010. *Digitális sampling és fájlcsere*. Szegedi Tudományegyetem. Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged.
- Nimmer, M. B.–Nimmer, D. 2013. *Nimmer on Copyright*. Matthew Bender & Company, Inc.
- Podszun, R. 2016/7. Postmoderne Kreativität im Konflikt mit dem Urheberrechtsgesetz und die Annäherung an „fair use“. *Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht* 60. 606–612.
- Salagean, E. 2008. *Sampling im deutschen, schweizerischen und US-amerikanischen Urheberrecht*. UFITA-Schriftenreihe, Band 248, Nomos, Baden-Baden.

- Schonhofen, S. 2016/13. Sechs Urteile über zwei Sekunden, und kein Ende in Sicht: Die ‘Sampling’-Entscheidung des BVerfG. *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht-Praxis*, 8. 277–280.
- Schubert, F. A. 2000. *Introduction to Law and the Legal System*. Seventh Edition, Houghton Mifflin Company, Boston–New York
- Somoano, M. L. 2006. Bridgeport Music, Inc. v. Dimension Films: Has Unlicensed Digital Sampling of Copyrighted Sound Recordings Come to an End? *Berkeley Technology Law Journal* 21. 289–309.
- Von Kruedener, A. 2016/4. Die Entscheidung des Bundesverfassungsgerichts zu Metall auf Metall. *Zeitschrift für Geistiges Eigentum / Intellectual Property Journal* 8. 462–481.
- Webber, A. 2007. Digital Sampling and the Legal Implications of its Use after Bridgeport. *Saint John’s Journal of Legal Commentary* 22. 373–415.

Jogesetek

- BGH Urt. v. 20.11.2008 (I ZR 112/06) – Rechte des Tonträgerherstellers bei Tonfetzenentnahme – Metall auf Metall (m. Anm. Lindhorst), *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 2009/3-4. szám, 403–407.
- BGH Urt. v. 13.12.2012 (I ZR 182/11) – Eingriff in das Tonträgerherstellerrecht durch „Sampling“: Metall auf Metall II, *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 2013/6. szám, 614–618.
- BGH Urt. v. 16.04.2015 (I ZR 225/12) – Goldrapper
Bridgeport Music, Inc. v. Dimension Films, 410 F.3d 792 (2005)
- BVerfG Urt. v. 31.05.2016 (1 BvR 1585/13) – Zulässige Verwendung von Samples ohne Zustimmung des Tonträgerherstellers – Metall auf Metall, *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 2016/7. szám, 690–696.
- Feist Publications, Inc., v. Rural Telephone Company, 499 U.S. 340 (1991)
- James W. Newton v. Michael Diamond, 388 F.3d 1189 (2004)
- Ringgold v. Black Entertainment Television Inc., 126 F.3d 70 (1997)
- TufAmerica, Inc., v. WB Music Corp., et. al., 67 F.Supp.3d 590 (2014)
- VMG Salsoul, LLC, v. Madonna Louise Ciccone, et. al., 824 F.3d 871 (2016)
- Wisconsin Department of Revenue v. William Wrigley, Jr., Co., 505 U.S. 214 (1992)

Megjegyzések a kép védelméhez a magyar szerzői jog történetében

Nótári Tamás

Tudományos főmunkatárs MTA TK JTI,
egyetemi docens Sapientia EMTE
E-mail: tamasnotari@yahoo.de

Összefoglalás. Tanulmányunkban a kép szerzői jogi védelmének vetületeiről kívánunk rövid áttekintést nyújtani a magyar jogi szabályozás fejlődésének tükrében. Ennek megfelelően először a magyar szabályozás kialakulását tekintjük át, s ezt követően térünk rá a kép szerzői jogi védelmének egyes kérdéseire, elsősorban történeti aspektusból, nevezetesen az 1884-ben, az 1921-ben és az 1969-ben született törvények tükrében.

Kulcsszavak: szerzői jog, magyar jogtörténet, a kép szerzői jogi védelme

Abstract. Considerations on the protection of pictures in the history of the Hungarian copyright law

This paper intends to give an overview of the copyright protection of pictures (i.e. also photographs and motion pictures) from the historical point of view. According to this aim, after having overlooked the history of the Hungarian regulation of copyright, some issues of the copyright protection of pictures, paintings, photographs and motion pictures in the codes passed in 1884, 1921 and 1969.

Keywords: copyright law, Hungarian legal history, copyright protection of pictures

1. A szerzői jogi szabályozás fejlődése Magyarországon

A szerzői jog magyarországi szabályozása¹ erősen az osztrákokhoz kötődött. Kiindulópontjának a Takács Ádám által a törvényhozókhöz intézett felkiáltást tekinthetjük, melyben a gönyi református lelkész arra hívta fel a Helytartótanács figyelmét, hogy a halotti beszédeit kiadó Paczkó pesti nyomdász munkáját megbecstelenítve Landerer nyomdász az egész kötetet utánnyomta. Az ezzel okozott kár miatt Paczkó elállt attól, hogy a második kötetet is kiadja, félvén, hogy azt Landerer ismét elorozza. E tisztességtelen eljárás folytatásának megakadályozása végett fordult a lel-

1 Az általános történeti áttekintéshez lásd Senkei-Kis 2007; Lendvai 2008; Nótári 2010.

kész a Helytartótanácsához, aminek eredményeképp 1793. november 3-án az 12157. sz. királyi rendelet került kiadásra, mely az Ausztriában 1775. február 11-én kelt rendelet javított változata volt. Ez a belföldi utánnomást büntetéssel, valamint elkobzással, illetve a szerző részére fizetendő kártérítéssel szankcionálta. Mindez azonban nem állt a külföldön megjelent és már belföldön más által utánnomott könyvekre, ezeket már bárki szabadon kiadhatta. Kiterjesztette a jogvédelmet az író jogutódjára (*cessionarius*) is, valamint a későbbről jól ismert elévülés intézményét is megfogalmazta, vagyis azt, hogy bizonyos, a szerző halálától számított idő elteltével a mű „köztulajdonba” kerül, és bárki szabadon kiadhatja, de ennek részletes szabályait még nem rögzítette. 1794-ben, egy másik királyi rendelettel (1812. sz.) mindezt a kölcsönösséggel (reciprocitással) egészítette ki, amely szerint az Ausztriában nyomtatott munkákat Magyarországon tilos utánnomni, és a magyar területeken kiadott művek tekintetében ugyanezt a védelmet biztosították az osztrák utánnomásokkal szemben. E szabály egészen a már fentebb említett magyar–osztrák nemzetközi szerződés (1887. évi IX. törvény) megkötéséig hatályban maradt. A védelem azonban fejletlennek bizonyult, hisz a bírósági út helyett csak a cenzúrát megfogalmazó „előzetes út” létezett. A védelemben részesített művek köre tovább bővült az 1831. április 22-én kelt 4232. sz. udvari rendelettel, mely a „rajzolatokra és rézmetszetekre” is kiterjesztette a védelmet.

A 19. század dereka táján azonban hazánk irodalmi, tudományos és politikai élete is fellendült, amelynek erőteljes segítsége volt a sokszorosítás. A fejlődéssel egyidejűleg érkeztek panaszok a szerzői jogokkal való visszaélésekről is. Az első, igen jelentős írások a témakörben Toldy Ferenc nevéhez köthetők.²

A törvényalkotás elkötelezett hívének mutatkozott hosszú időn keresztül a Kisfaludy Társaság. Az első próbálkozásuk 1844-ben történt, amikor a választmány egy tervezetet dolgozott ki. E javaslat pontosítások végett került Szemere Bertalanhoz, aki az 1837-es porosz szerzői jogi törvény, valamint az 1843-as magyar büntetőjogi koncepció hatása alatt elkészítette a végleges változatot. Egyrészt kiterjesztette a védelem körét (az írói művek mellett a színművek, zeneművek, rajz- és festészeti művek kerültek meghatározásra), másrészt a védelmi időt is az átlagostól eltérő ötven évben határozta meg, mert így mind a szerző, mind annak jogutódja nagyobb biztonságban érezhette magát. A Nemzeti Múzeum részére fizetendő pénzbüntetés dominált (amely fizetési képtelenség esetén fogságra volt átváltható), de a károsult kárának megtérítésére is sor került a magánjogi szankciónak minősülő „kárpótlás” megfizetésére való kötelezés folytán. Újító és jelentős érdeme volt még az, hogy eljárásjogi szabályozást is adott. A tervezet haladó szelleméről tanúskodott többek között az az elképzelés, hogy az akkor irányadó öröklési jogi gyakorlattal szemben a túlélő házastárs ne haszonélvezeti jogot nyerjen az alkotásra, hanem tulajdonjogot. Javaslatának 47. szakaszában azt rögzítette, hogy „egyszersmind e törvény védelme addig is, míg az Erdélyi vi-

2 Toldy 1838. 705–717.; Toldy 1840. 157–237.

szonegyesülés megtörténnék, az erdélyi írók és művészek jogainak biztosítására is kiterjesztetik”. Vagyis a politikai célként megfogalmazott (kitűzött) egyesülést megelőlegezve a szerzői jogi védelem kiterjesztésére törekedett a keleti területek tekintetében. Szorgalmazta, hogy a készülőben lévő törvénnyel ellenkező minden más törvény, szokás és kiváltság veszítse hatályát, valamint azt is célul tűzte ki, hogy a szokásjog helyett törvény szabályozza a szerzői jogot.³

Az uralkodó azonban visszadobta e javaslatot azzal az indokolással, hogy „a törvényjavaslatban kitűzött elvek ... részint nagyobb világosság, részben némely hézagok kipótlása tekintetéből ... módosíttassék”. A visszaküldött javaslatot azonban az időközben feloszlott országgyűlésnek nem volt lehetősége ismét vizsgálat tárgyává tenni. Az uralkodó valódi indoka azonban ott kereshető, hogy ekkor már nagy lendülettel készülő osztrák szerzői jogi törvény életbeléptetési szándéka okán nem akarta megbontani az addigi egységet. Az osztrák pátenst 1846-ban közzétették, és egyúttal a király a Szemere-féle javaslatot újratárgyalta a pátenssel való összhang megteremtése végett. A Magyar Királyi Könyvbíráló Főhivatal volt a következő állomás, amely jelentését 1847. július 27-én a király elé terjesztette. Mindezekre tekintettel készítette el Jászay Pál a maga tervezetét, amely azonban a felgyorsuló politikai események miatt tárgyalásra már nem került, hazánkban továbbra is az említett rendeletek maradtak hatályban.

Szemerénél eldöntendő kérdés volt, hogy „oly tulajdon-e az írói, művészi jogosítványok együttese, mint a többi?”. Az addigi hagyományos felfogás szerint a tulajdonjogi jogviszony abszolút szerkezetű, a tulajdonost mindenkiel szemben megilletik a jogvédelem eszközei. A tulajdonjog tartalmának fontos jellemzője, hogy tartama elvben végtelen, tárgya a tulajdonos által elidegeníthető, halála után pedig az öröklés szabályai szerint száll át. A szerzői jogok tartalmának elemzésében a nehézség abban áll, hogy tartama semmiképpen nem végtelen, ez joggal veti fel a szerzői tulajdonjog dogmatikai vizsgálatának fontosságát. Egyesek szerint egyfajta *sui generis* tulajdonról van szó, amely „a tulajdon minden jellemjével bír, kivéve az örökséget”. A témakör egyik legfontosabb kérdése volt a védelmi idő, amit Szemere Bertalan a szerző halálától számítandó ötven évben állapította meg. Szembeötlő, hogy Európa többi országához képest ez egy viszonylag hosszú időtartam. A „rajz és festészeti művek” is szabályozást nyertek a törvénycikkben. Fogalmi meghatározásuk azonban nehézségekbe ütközött, Szemere exemplifikatív módon felsorolta a leggyakoribb változatokat, „vonalok és színek által maradandólag előállítható minden művek” jogvédelmet élveztek. A képzőművészeti alkotók (illetve jogutódaik) az első fejezetbe foglalt jogosítványokat bírták. A sokszorosítási jogának átengedése természetesen nem jelentette azt, hogy az eredeti darab ne maradt volna az alkotó tulajdonában, erről csak kifejezett nyilatkozattal mondhatott le.

3 Vö. Balogh 1991. 149–172.; Boytha 1994. 42–58.

1844. szeptember 23-án mutatta be tervezetét, melyet kevés módosítással el is fogadtak. A törvényjavaslatot a Főrendi Tábla 1844. november 9-én jóváhagyta, az uralkodó azonban nem szentesítette azt, mivel az udvar már javában dolgozott az egész birodalomra irányadó szerzői jogi pátensen, amely 1852. november 29-én kelt császári rendelettel Magyarországra nézve is hatályba lépett. A szerzői jog lényegi minősítését illetően Szemere felülemelkedett az akkoriban bel- és külföldön egyaránt uralkodó és a jogi szabályozást sok tekintetben egyszerűsítő tulajdonjogi felfogáson.

Magyarországon 1849-ig az 1793. évi királyi rendelet maradt életben, míg Ausztriában az 1846. október 19-i pátens egészen az 1895. december 26-i szerzői jogi törvény (Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur, Kunst und Photographie) életbelépéséig érvényben maradt. Magyarországon az 1848. évi XVIII. törvény a sajtó szabadságát kimondta ugyan, s a nyomdát is megszabadította a régi közigazgatási rendszabályok bilincseiből, az 1848. évi XXXI. törvénycikk a színházakról pedig a színházak cenzúráját törölte el, de a szerzői jogok szabályozása elmaradt. A szabadságharc bukása után az 1852. november 29-i császári rendelet 1853. május 1-jétől kezdve az *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (ABGB, OPTK) együtt Magyarországon is életbe léptette az 1846. október 19-i osztrák császári pátentst. Az említett 1846-os pátentst, melynek címe Törvény az irodalmi és művészeti tulajdonnak a jogosítatlan közzététel, utánnymás és utánképzés elleni védelmére, hazánkban az 1852. november 29-i nyílt parancs léptette hatályba 1853. május 1-jei hatállyal. Ez a pátens 1861-ig bírt törvényerővel, Erdélyben pedig annak érvényessége egészen az 1884. évi XVI. törvénycikk életbelépéséig megmaradt.

Az 1861-es jogrendezés alkalmával az Országbírói Értekezleten a szerzői jog szabályozása is szóba került, mivel azonban e téren alkotmányos törvény még nem volt és az OÉ az osztrák jogállapotnak megörökítésétől e részben is tartózkodni akart, az Ideiglenes Törvény Szabályozás I. rész 23. szakaszába a következő elvi kijelentést vették fel. Annak felismerésével, hogy a szellemi alkotások is tulajdon tárgyát képezhetik, a szerzői jogok védelme az addig fennállott közigazgatási és büntetőbírói körből a polgári bíróságok hatáskörébe került. Az így előállt jogállapot nem állította vissza ugyan az 1793. évi királyi rendelet erejét, de mint a szellemi tulajdon elvi megállapítása, a törvénytörlő bírói gyakorlatnak nagy teret adott. Mégis fejlődésről beszélhetünk, hiszen ettől kezdve a könyvnyomtatás és az utánnymás hatósági engedélyezéséről – a régi privilégium maradványáról – nem esett többé szó, valamint a polgári bíróságnak hatásköre már nemcsak a könyvre, hanem minden „ész-szüleményekre”, vagyis minden irodalmi, képzőművészeti és zeneművészeti műre s azok nemcsak többszörösítésére, hanem nyilvános előadására is kiterjedt. Érdemi bírói gyakorlat az 1861. évi elvi kijelentés alapján nem alakult ki.

A jogállapoton lényegében nem változtatott a magyar korona országai és az egyéb tartományok közt megkötött vám- és kereskedelmi szövetségről szóló 1867.

évi XVI. törvénycikk sem, mely a Magyarország és Ausztria közt kötött első vám- és kereskedelmi szerződés 19. cikkében említi, hogy az írói és művészeti tulajdonnak mindkét állam területén való kölcsönös oltalma miatt a két törvényhozás útján születik majd megállapodás. Ezt a kijelentést a magyar korona országai és a többi, Ausztria-Magyarországhoz tartozó tartomány közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről szóló 1878. évi XX. törvénycikkbe is belefoglalták, ám erre csak az 1887. évi IX. törvénycikkben foglalt szerződésben került sor, amelyet a két állam között már az 1884. évi XVI. törvénycikk életbelépése után kötöttek meg.

További rendezést tartalmaz a Horvátországgal és Szlavóniával való kiegyezés becikkelyezéséről szóló 1868. évi XXX. törvénycikk 9. szakasza, amely az írói és művészeti tulajdonra vonatkozó törvényhozást a közös törvényhozás tárgyai közé sorolta, így e területek e vonatkozásban nem nyertek autonómiát. Nevezetes törvényhozási tényrt foglaltak bele az 1867. évi XVI. törvénycikk 2. szakaszába, amely a korábbi, abszolút kormány által Franciaországgal 1866. december 11-én kötött, a szellemi és művészeti munkák tulajdonjogát kölcsönösen biztosító nemzetközi szerződést becikkelyezte, és igen serkentőleg hatott a további jogfejlődésre. Ezzel a magyar jogba számos új intézmény került be, és siettetete egy magyar szerzői jogi törvény elkészítését.⁴

A magyar kiadói és szerzői jog törvényes szabályozásával kapcsolatban az első lépést a kodifikálás terén az 1875. évi XXXVII. törvénycikk II. rész 8. címében a kiadói ügylet szabályozásával tette meg a magyar törvényhozás. E törvényes rendelkezés csak szerződés hiánya esetére, és csakis az irodalmi, műszaki vagy művészeti munkák szerzőjének és a többszörözésre, közzétételre és forgalomba hozatalra vállalkozó kiadónak jogviszonyait szabályozta ugyan, azonban már felhasználta az Európában mutatkozó jogfejlődés eredményeit is. Az új törekvéseknek különösen az 1870. június 11-i német szerzői jogi törvény adott táptalajt – nemcsak azért, hogy intézkedései mind az általános szükségeknek, mind a jogtudomány elvárásainak megfeleleltek, de azért is, hogy világos jogtechnikával került megszerkesztésre, s a régi adminisztratív beavatkozásokat a bírósági eljárás szabályozásával helyettesítette.

A Kisfaludy Társaság 1867-ben felvette az 1844-ben elejtett fonalat, és kidolgozta az új szerzői jogi törvényjavaslat tervét, azonban ez – mint a javaslat művészeti részének a Magyar Képzőművészeti Társaság által átdolgozott része – csak az igazságügyi minisztériumig jutott el. Az 1870. évi német törvény életbelépése után azonban nagyobb sikerrel folytatta a törvény előkészítését a Magyar Írók és Művészek Társasága, ahol különösen Kováts Gyula igyekezetének hála, már 1874-ben elkészült egy törvénytervezet.⁵ A tervezet különös figyelemmel volt a sok tekintetben önálló szabályozást igénylő magyar viszonyokra, azonban a javas-

4 Vö. Kelemen 1869. 305–317.

5 Lásd Kováts 1879.

lat az akkori politikai viszonyok és a kodifikáció más, fontosabbnak ítélt teendői – így például az 1875. évi kereskedelmi törvény – miatt háttérbe szorult.

Időközben az egységessé vált német törvényhozás folytatta a szerzői jog kodifikálását. 1876-ban megszületett a képzőművészeti alkotások szerzői jogáról szóló, valamint a fényképek jogtalan utánzásáról szóló törvény. Így már kimerítő és a tudományosság követelményeinek megfelelő törvénytípusok álltak a hazai reformtörekvés rendelkezésére: megint a Kisfaludy Társaság volt az, amely immáron harmadszor, ezúttal a Magyar Tudományos Akadémiával összefogva folytatta az előkészítés munkáját. Arany László az irodalmi, művészeti és fényképészeti szerzői jogokról egyetlen törvénytervet készített,⁶ Pauler Tivadar igazságügyi miniszter e tervet a szakértekezlet, majd átdolgozás után, 1882. november 20-án a képviselőház elé terjesztette. A képviselőház igazságügyi bizottsága (Horváth Lajos elnök, Apáthy István előadó) jelentését már 1883. február 9-én előterjesztette a képviselőháznak, de ott csak 1884. február 21-én kezdődött az általános tárgyalás, amelynek lefolytatása alatt az időközben megbetegedett Apáthy Istvánt mint előadót Teleszky István helyettesítette. A képviselőház utasítására az igazságügyi bizottság több szakaszt is újraszövegezett. A javaslat végső szövegét 1884. március 12-én hitelesítette a képviselőház, a főrendiház pedig március 28-án változtatás nélkül el is fogadta azt. Az így befejezett törvény a királyi szentesítést 1884. április 26-án nyerte el, és május 4-én az Országos Törvénytarban, május 7-én pedig a képviselőházban az 1884. évi XVI. törvénycikkkel került kihirdetésre.⁷

Az 1884. évi XVI. törvénycikk elvi alapjai jórészt az 1870. évi német *Urheberrecht*ből kerültek átvételre, a szellemi tulajdonjogról szóló régi felfogást már az előkészítésnél kiküszöbölték, s a miniszteri javaslat a szerzői jogot mint önálló és egységes jogkört fogta fel. A törvény által védelemben részesített területek: az írói művek, a zeneművek, a színművek, a képzőművészet minden alkotása, a fényképészet és az azzal rokon, szintén többszörösítéssel egybekapcsolt ábrázolások (például heliográfia, pirografía, kromolitográfia, a színnyomatok stb.), a térképek, a természettudományi, mértani, építészeti és egyéb műszaki rajzok, illetve ábrák.

A fényképészeti műveknek az írói és művészi művekkel egyforma védelem alá helyezésénél döntő indok volt, hogy nálunk a fényképészet valódi művészetté vált, s így annak továbbfejlődését szolgálná a hathatós védelem. (Az iparjogvédelem ágai külön törvényekben nyertek szabályozást.) Ide sorolta a törvény az olyan képzőművészeti alkotások védelmét is, amelyeket eredeti jellegüket elvesztve ipari és iparművészeti célra használnak fel: „Az építészeti művekre a törvény védelme nem terjed ki, amennyiben a kész épület utánzását, illetőleg lerajzolását és képmásának sokszorosítását nem lehet az írói és művészi alkotások utánzásával azonos bitorlásnak tekintni. Az építészeti rajzok azonban mint önálló művészeti termékek a törvény védelme alá esnek.”

6 Ehhez lásd Arany 1876. 225–257.

7 Ehhez bővebben lásd Kenedi 1908; Knorr 1890.

E törvény elsősorban a szerzőnek szellemi termékekre vonatkozó értékesítési jogát védi, a szerzőt megillető személyes jogosítványokra nincsen külön tekintettel. A szerző jogának természetes alapja – a törvény indoklása szerint – az a művészi alak, amelyben a szerző azt „fixírozta”, s a szerző ennek csak közzététellel láthatja hasznát, vagyis azáltal, hogy közkinccsé teszi. A törvény tehát a szerzőt, amennyire az a szellemi javak forgalma mellett lehetséges, ezen eljárása során védi az anyagi visszaélésektől.

E védelem korlátjai a következők: a szerzőt csakis a gépi többszörözés, közzététel és terjesztés, valamint rövidebb időre a fordítás kizárólagos joga illeti meg, színműveknél és zeneműveknél a nyilvános előadás az ő kizárólagos joga. Nem illeti meg védelem, ha munkájában csak bizonyos tényeket ad elő, e tényeket más is felhasználhatja, még akkor is, ha azok a különben védett mű magját alkotják, a törvény tehát nem ismeri a „szellemi monopólium” fogalmát. A törvény jogi, etikai és gazdasági okokból kiindulva a szellemi tevékenységet védi és ezen védelem kiterjesztésére törekszik. Lehetővé kívánja tenni, hogy Magyarország a törvény alapján más nemzetekkel is szabályozott szerzői jogi forgalomba léphessen, s egyúttal az állam egész területén jogegységet létesít, amennyiben az erdélyi részeken mindaddig életben lévő 1846. évi osztrák nyíltparancs uralmának is véget vet, s a törvény hatályát Horvátországra és Szlavóniára is kiterjeszti. Az elévülés kérdésében a törvényjavaslat a szellemi művek elterjedése érdekében a szerző halála utáni harmincéves védelmi időt vélte helyesebbnek, a képviselőház azonban az alkotók kereseti viszonyaira tekintettel az ötvenéves védelmi időt fogadta el.

A bitorlás törvényes jogkövetkezményei: pénzbüntetés, kártérítés és elkobzás, amit a bíró a vitás mű előzetes lefoglalásával köthet össze – a büntetés jogi alapja a bitorlással járó csalárdság, valamint annak felismerése, hogy nem lehet a szerző jogszerű érdekeit pusztán magánjogi eszközökkel megvédeni. A büntetés kiszabásánál a bitorlásnál megmutatkozó szándékosság, illetve gondatlanság vehető figyelembe, ezek hiányában büntetésnek nincs helye, és a kártérítés is csak az illetéktelenül szerzett haszon kiadására szorítkozik. A büntetés indítványozása a jogaiban sértett szerzőt vagy jogutódját illette meg, hivatalból tehát a büntetés nem volt kiszabható. Az egész eljárás a polgári (magánjogi) bíróságok hatáskörébe került, s a törvény a bírónak a kár és a szándékosság bizonyításának nehézségeire való tekintettel már az általános perrendi reform előtt megadta a szabad mérlegelés jogát. Ennek „korrektívuma” gyanánt Budapesten és Zágráiban a szakkérdésekre állandó szerzői jogi és szakértőbizottságok felállítását rendelték el. A fordítás időhatárának biztosítása céljából a törvény a beiktatás intézményét is átvette a korábbi francia, illetve német jogból. A kereset elévülését a törvény három évben szabta meg, mind a büntetés, mind a kártérítés tekintetében, az elkobzás és a megsemmisítés jogkövetkezménye azonban nem évült el, s így az a kereset elévü-

lése után is kérhető mindaddig, amíg a bitorlott mű forgalomban volt, illetve az elkobozható eszközöket meg lehetett találni.⁸

A kiadói jog tekintetében az 1921. évi LIV. törvénycikk, vagyis második szerzői jogi törvényünk érintetlenül hagyta az 1875. XXXVII. törvénycikk (kereskedelmi törvény) második részének VIII. címében (515–533. szakaszok) foglalt és a kiadói ügyletről szóló jogszabályokat. E szabályok kizárólag a szerző és kiadója közötti kiadói ügyletek tekintetében kerültek alkalmazásra, de ott is csak akkor, ha a szerzők felek jogviszonyaikat másképp nem rendezték, vagy pedig egyes kérdésekre nézve rendezetlenül hagyták. A kiadó jogának a kiadói ügylet körén kívül eső megsértése esetében (bitorlás) nem a kiadói ügyletről szóló rendelkezések, hanem a törvénycikk 6. szakasza szerinti rendelkezések voltak alkalmazandók, még akkor is, ha a bitorlást maga a szerző követte el.⁹

Az 1969. évi III. törvény, vagyis harmadik szerzői jogi törvényünk fő célkitűzése azt fogalmazta meg, hogy összhangba hozza az egyéni alkotókedv ösztönzését, valamint a szerzők személyi és vagyoni jogainak védelmét azokkal a követelményekkel, amelyeket a társadalom fejlődése, a társadalom kulturális igényeinek növekedése támaszt. Ennek megfelelően a törvény lényeges új vonásai a következők voltak. A törvény különbséget tett a szerző ún. személyhez fűződő jogai és a mű felhasználásával kapcsolatos vagyoni jogok között. A személyhez fűződő jogok tiszteletben tartása azt jelenti, hogy a szerző dönt a mű nyilvánosságra hozataláról, s kifogásolhatja a műnek minden jogosulatlan megváltoztatását vagy felhasználását. A személyhez fűződő jogot nem lehet eladni vagy megvásárolni, nem ruházható át és nem évül el. A társadalmi érdek rovására a szerzők e jogaikkal nem élhetnek vissza. Erősítette a törvény a szerzők és alkotásaik védelmét a vagyoni jogok tekintetében is. Itt az alapvető tétel az, hogy az alkotás bármilyen felhasználásához a szerző beleegyezése lett szükséges, és az általában csak díjazás ellenében történhetett. A törvény emellett tekintetbe vette a társadalom általános érdekeit is, különösen két vonatkozásban. Egyfelől lehetővé tette, hogy a szerzők beleegyezése nélkül, de a név megjelölésével és díjazás ellenében a rádió és a televízió a különböző alkotásokról adást sugározhasson, továbbá azt más rádióknak is átadhassa. Azt is megengedte, hogy bármilyen, már nyilvánosságra hozott műből tudományos, ismeretterjesztő vagy oktatási célra készült segédeszközök esetén – a cél által indokolt mértékben – részletek vagy kisebb terjedelmű önálló művek felhasználhatók legyenek. Másfelől kizárta azt, hogy a szerzők jogutódai alapos ok nélkül tiltakozhassanak a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználása ellen. Ilyen esetben a bíróság pótolhatta az engedélyt a díjazás melletti felhasználásra.

Ugyancsak a technika fejlődése tette szükségessé a filmgyártással, továbbá a rádióval és a televízióval kapcsolatos szerzői jogok tételes meghatározását. Elvileg

8 Az 1884-es törvényben indokolt reformjavaslatokról lásd Szladits 1906.

9 E törvényhez lásd Szalai 1922.

szabályozza a törvény azt a kérdést, hogy a munkaviszony alapján alkotott művek felhasználásának joga kit és milyen mértékben illet meg. A törvény szerint a mű felhasználási joga a szerző munkaköri kötelezettsége, valamint a munkaviszony tartalma alapján – a munkáltató szerv működési körében – a munkáltatót illeti meg. A törvény a szerzői jogi oltalmi időt – a jelenlegi szabályozással azonos módon – a szerző életére és a halálát követő ötven évben állapítja meg. Felmerült olyan álláspont is, amely az oltalmi idő leszállítását (ötvenről huszonöt évre) látta indokoltnak. E kérdés beható vizsgálata azonban az ötven esztendőös oltalmi idő fenntartására vezetett. Végül meg kell említeni, hogy a törvény szakított az 1921. évi LIV. törvénycikk koncepciójával, az írói műveket állítja a szabályozás középpontjába, és ezekhez fűzi az általános rendelkezéseket is. A törvény, kerülve a túlzott irodalomközpontúságot, külön fejezetekben állapította meg a valamennyi művészeti ágra kiterjedő általános rendelkezéseket, és külön-külön határozta meg az egyes műfajok speciális szabályait; ezáltal a felhasználó szervek és a szerzők részére is áttekinthető, közérthetőbb szabályozást ad.

A törvény a szellemi munka három nagy területén, az irodalomban, a tudományban és a művészetekben létrehozott eredményeket védte. Ezeknek az eredményeknek alkotásként megjelölése egyfelől arra világít rá, hogy a törvény által védett eredményt valamely, a szellemi munka körében is sajátos tevékenységgel hozzák létre, másfelől arra is utal, hogy ez az eredmény valamilyen formában érzékelhetővé vált. A jogi védelem nem tett minőségi különbséget az alkotások között: a társadalmi felhasználás ténye alapozza meg a jogi védelmet. A törvény a szerzői jogokat a művet létrehozó szerző alkotómunkájához kapcsolta. Ha a mű alkotómunka eredményeként jött létre, a szerzői jogi védelem akkor is megillette a szerzőt, ha művéhez esetleg más szerző művét is felhasználta. Ennek megfelelően szerzői jogi védelemben részesül más művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása, ha ezáltal a szerző az alkotómunka jeleit magán viselő művet hoz létre. Ugyanezen az alapon nem részesíthetők például szerzői jogi védelemben a nyers szövegfordítások, amelyek – bár szellemi munkával, de általában az alkotómunka ismérvei nélkül – valamely szöveg egyszerű áttételét jelentik egy másik nyelvre.

Hatályos szerzői jogi törvényünk, vagyis az 1999. évi LXXVI. törvény a védelem alá tartozó szellemi teljesítményeket pozitívan és negatívan egyaránt meghatározza. Ez a megközelítés korábban hatályos jogunkból is ismert; a szerzői jogi védelem kritériumrendszerén a törvény számottevően nem változtat. A törvény fő célja az irodalmi, tudományos és művészeti alkotások védelme. E fő célkitűzés és szabályozási tárgy mellett azonban a törvény kiterjed az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók, a rádió- és televízió-szervezetek, valamint a filmelőállítók teljesítményeinek a védelmére is. E teljesítmények a szerzői művek felhasználásához kapcsolódnak, ezért honosodott meg a védelmükből eredő jogok megnevezéseként a szomszédos jogok kifejezés. A törvény – szemben korábban hatályos jogunkkal – nem biztosítana azonban külön kategóriába tartozó (ún. ro-

konjogi) védelmet a szerzői alkotómunkával rokon más tevékenység eredményei – azaz az alkotásnak nem minősülő fényképek, ábrák, műszaki rajzok, térképek, szemléltető képek stb. – számára. Ha az eredetiség követelményének megfelelően, természetesen e kifejezési formákban is szülehetnek (és születnek is) szerzői jogi védelemre érdemes alkotások.

A törvény fenntartja a korábban hatályos jognak azt az évtizedes joggyakorlattal is alátámasztott alapelvét, hogy szerzői jogi védelem alá tartozik az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása, függetlenül attól, hogy a törvény külön megnevezi-e. A törvény alapján a szerzői jogi védelem továbbra sem tesz minőségi különbséget az alkotások között. A törvény a magyar és a nemzetközi szerzői jogi felfogásban egyaránt általánosan elfogadott elvet tükröz annak egyértelművé tételével, hogy a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelemnek a mű egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs és nem is lehet, tehát nem függhet mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől. Hasonló következtetésre jutott korábban hatályos jogunk alapján a bíróság is: a joggyakorlat szerint szerzői jogi védelemben részesül minden olyan mű, amelynek formáján az alkotó szellemi tevékenységéből fakadó eredetiség jegyei felismerhetők, függetlenül attól, hogy az alkotás milyen esztétikai értékelést vált ki.

A rokonjogi védelem megszűnése miatt szükséges annak egyértelművé tétele, hogy a fotóművészeti alkotás, valamint a térképmű és más térképészeti alkotás szintén szerzői jogi védelem alá tartozik. Az ún. párhuzamos védelem megengedhetőségének általános elvéből következik, hogy valamely szerzői mű (például iparművészeti alkotás) egyben valamelyik iparjogvédelmi kategóriába is besorolható lehet. A védelem eltérő tárgyköréből adódik azonban az, hogy a térképészeti alkotás szerzői jogi védelme független a földmérési és térképészeti tevékenységről szóló 1996. évi LXXXVI. törvény 23. szakasza alapján fennálló díjjegénytől.

A szerzői alkotások felhasználása napjainkban többnyire nem korlátozódik egyetlen ország területére. Az irodalom, a művészet és a tudomány alkotásai rendre átlépik az országhatárokat; a szerzői jogi jogviszonyokban hagyományosan jelen vannak külföldi elemek is, amelyeknek súlya, jelentősége a nemzetközi gazdasági kapcsolatok bővülésével és elmélyülésével egyre nő. A szerzői jogra jellemző a területisége, vagyis az, hogy hatálya a védelmet nyújtó állam területére korlátozódik. A szerzőnek nincsenek, nem lehetnek egységes, az egész világra szóló szerzői jogosultságai, művének védelme az egyes nemzeti jogok által adott jogosultságokból adódik össze, azoknak a kötege, és e jogosultságok országonként eltérhetnek. E jogokat csak kiegészítik a nemzetközi egyezmények egységesített anyagi jogi szabályaival adott minimumjogok, illetve azokat – kivételes jelleggel – korlátozzák a védelmi időök összemérésének szabályai.

A szerzői jogi törvény hatálya – a védelem territorialitásához igazodva – elsősorban a Magyarország területén nyilvánosságra hozott művekre terjed ki.

Az egyes nemzeti jogrendszerek szabályainak a külföldiekre való alkalmazhatóságáról gyakorlatilag minden jogrendszerben találhatunk speciális szabályokat, ún. idegenjogi rendelkezéseket (Fremdenrecht). A törvény 2. szakasza – amely szövetszerűen megegyezik a korábban hatályos 1969. évi III. törvény 2. szakaszával – e szabályokat a szerzői jogi védelemre állapítja meg. Külföldi szerző művére a törvény védelme akkor terjed ki, ha az először hazánkban jelenik meg, itt jut először nyilvánosságra. Ha a mű először külföldön került nyilvánosságra, külföldi szerzőjét csak nemzetközi egyezmény vagy viszonyosság alapján illeti meg a védelem. A magyar állampolgárságú szerzőt azonban akkor is mindenképpen megilleti a törvény szerinti védelem, ha műve először külföldön került nyilvánosságra.

Abban a kérdésben, hogy a külföldi szerzőt vagy a szerzői jog egyéb külföldi jogosultját megillető védelemre melyik nemzeti jog az irányadó, külföldi elemet tartalmazó tényállásról lévén szó, annak az országnak a nemzetközi magánjoga az irányadó, amelyben a védelmet igénylik, vagyis amelynek területén a szerzői jog léte, védelme és érvényesíthetősége kérdésessé válik. A magyar nemzetközi magánjogi kódex (az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet) 19. szakasza szintén tartalmaz erre az esetre megfelelő, általános kapcsoló szabályt: a szerzői jogokat annak az államnak a joga szerint kell elbírálni, amelynek a területén a védelmet igénylik. A *lex loci protectionis* alkalmazását elrendelő kollíziós jogi normával szemben azonban elsőbbséget élveznek (tekintettel a törvényerejű rendelet 2. szakaszában foglalt rendelkezésre is) a nemzetközi szerződéseknek azok a szabályai, amelyek a külföldi elemet tartalmazó szerzői jogi jogviszonyok megítéléséről szólnak.

A legfontosabb ezek közül a Berni egyezmény 5. cikke, amelynek (1) és (2) bekezdése megköveteli a részes államoktól, hogy egymás állampolgárainak nemzeti elbánást, vagyis a belföldiekkel azonos elbírálást nyújtsanak. Az egyezmény által védett művek tekintetében a szerzők – a mű származási országa kivételével – az Unió valamennyi országában azokat a jogokat élvezik, amelyeket a vonatkozó törvények a belföldieknek jelenleg vagy a jövőben biztosítanak, valamint azokat a jogokat is, amelyeket az egyezmény külön megad (ez utóbbiak az ún. minimum jogok). E jogok élvezete és gyakorlása nem köthető semmiféle alakszerűséghez és független attól, hogy a mű a származási országában védelem alatt áll-e. Ennélfogva a védelem terjedelme, valamint a szerző jogainak védelmére biztosított eszközök igénybevétele tekintetében kizárólag annak az országnak a törvényei irányadók, ahol a védelmet igénylik. A nemzeti elbánásnak e nemzetközi egyezményes követelménye tölti ki tartalommal mind az 1969. évi III. törvény 2. szakaszát, mind pedig a törvény azonos számozású rendelkezését.

A Magyarországot is kötelező nemzetközi szerződések közül nemcsak a Berni egyezmény tartalmaz a részes országok állampolgárai számára a többi országban nemzeti elbánást megkövetelő előírásokat. A nemzeti elbánás követelményét tar-

talmazza – többek között – az ESZJE (l. az általános indokolás III. 3. pontját) és az amerikai–magyar kétoldalú szellemi tulajdonvédelmi megállapodás is. A WIPO Szerzői Jogi Szerződése (melyet az általános indokolás III. 7. pontja mutat be) a Berni egyezménynek a nemzeti elbánásra vonatkozó rendelkezéseire hivatkozik: 3. cikkének értelmében a szerződéssel megadott védelemre is *mutatis mutandis* alkalmazni kell a Berni egyezmény 2–6. cikkeiben foglalt – tehát a nemzeti elbánásra is vonatkozó – rendelkezéseket. A TRIPS-egyezmény (l. az általános indokolás III. 8. pontját) 3. cikke szintén nemzeti elbánást követel meg annyiban, amennyiben a Berni egyezmény vagy a Római egyezmény kivételt vagy fenntartást nem enged meg. A TRIPS-egyezmény 4. cikke a nemzeti elbánáson kívül a legnagyobb kedvezményes elbánás biztosítását is megköveteli a szellemi tulajdon területén.

2. Fényképek, ábrák és mozgóképek szerzői jogi védelme

Az 1884. évi XVI. törvénycikk által védelemben részesített rajzok és ábrák (figyelemmel a létrehozás céljára) különböző csoportokba sorolhatók: esztétikai ábrázolások, amelyek fő célja a szép ábrázolásán keresztül esztétikai élmény nyújtása (összefoglaló néven a törvény a képzőművészet alkotásainak nevezi ezeket, és a 60–65. szakasz határozza meg a védelem feltételeit); oktató ábrázolások, melyek célja a gondolatcsere közvetítése (ezek védelméről rendelkezik a törvény jelen fejezete); ipari ábrázolások az ember fentiekén kívüli egyéb, más anyagi szükségletének kielégítésére szolgáló rajzok (ezen ábrázolások nem esnek a törvény hatálya alá).

A törvény először az inkább tudományos célt szolgáló, az oktatást segítő rajzok és ábrák védelmét tárgyalja, amelyek jellegükből adódóan nem képzőművészeti alkotások. Nem következik ebből a meghatározásból, hogy kizárólag a valós tudományos értékkel bíró rajzok és ábrák részesülnek védelemben, ebben az esetben is elengedhetetlen azonban, hogy az ábra vagy rajz szellemi tevékenység eredményeként irodalmi forgalomra, kiadásra alkalmas legyen. Másodsorban ez a szakasz rendelkezik azon rajzok védelméről, amelyek rendeltetésüknél fogva képzőművészeti alkotásoknak tekinthetők. Ide sorolhatók az oktatás céljára készült divatképek, szövéshöz és hímzéshez használt mintarajzok. A törvény, figyelemmel a 9. szakasz 1. pontjában foglaltakra, megengedi idegen ábrák és rajzok felvételét olyan tudományos vagy más jellegű művekbe, amelyeket több szerző rajzaiból iskolai és oktatási használatra hoztak létre. Kérdésként merül fel, hogy milyen terjedelemben szabad ábrákat és rajzokat írói munkába felvenni. A törvény egyértelműen fogalmaz: nem minősül jogbitorlásnak, amennyiben a rajzok és ábrák csak a szöveg értelmezését szolgálják, és a szerző vagy forrás feltüntetésre került, mindebből következik, hogy nem feltétele a felvételnek az,

hogyan a mű tudományos legyen, egyes ábrák és rajzok minden irodalmi műbe felvehetők.

A fényképek a törvénycikk szerint a hagyományos értelemben nem képzőművészeti művek, hiszen maga a fénykép nem a szerző szellemi alkotása, ezért nem lehet a képzőművészet szerzői jogi tárgyai közé sorolni. A jogalkotó, felismerve és elfogadva azt, hogy a jó rendezéshez érzék, ízlés, tudományos és technikai ismeretek alkalmazása is szükséges, továbbá az utánképző büntetlensége esetén éppen a legjobb fényképészek működése válna kétségesé, ezért a fényképek is a védendő jogi tárgyak közé kerültek.

A védelem tárgya minden fényképezés által előállított mű, abban az esetben, ha a leképezett tárgy önmagában nem szerzői jog tárgya. Amennyiben a leképezendő tárgy önmaga is védelem tárgyát képezi, ez esetben a fénykép különös védelemben nem részesül, hiszen ezekben az esetekben a fényképész által kerül védett helyzetbe, hogy a szerző jogutódja. E védelem természetesen csak akkor áll fenn, ha a fényképész a szerzői jogot az eredeti mű szerzőjétől megszerezte, abban az esetben, ha a mű szerzője a fényképész részére a szerzői jog átruházása nélkül kizárólag a fényképezési utánképzést engedélyezte, a fényképész felvétele jogosult, de nem lesz jogosult védelemre. A törvény a fényképezés által előállított műveket védi, ebbe a körbe minden olyan technikai eljárás beletartozik, ahol fény segítségével történik a képalakítás.

A jogvédelem elsősorban az eredeti felvétel készítőjét illeti, ez a jog átruházható szerződés vagy halálesetre tett intézkedés által, és ha ilyen intézkedés nincs, a szerző joga az eredeti felvétel készítőjének örökösére száll át. A fényképezési művek védelme ahhoz a feltételhez kötődik, hogy az eredeti felvétel szerzőjének vagy kiadójának neve vagy cége és lakhelye, a készítés ideje a felvétel jogosult levonatain vagy utánképezésének minden példányán fel legyen tüntetve. Fényképek az iktatókönyvbe nem jegyezhetők be. A védelem tartama fényképeknél rövidebb, mint a képzőművészeti alkotások esetében, vagyis öt év, a határidő azon naptári évtől kezdődik, amikor a felvétel első jogosult leképezése vagy utánképezése megjelent – ha a megjelenés elmaradt, a határidőt a fényképezési felvétel készítésének évétől kell számítani.

Amennyiben a fényképfelvétel közlése irodalmi műben történt, hosszabb védelmi idő a felvétel szerzőjének nem jár, az egyes levonat vagy utánképezés öt év elteltével szabadon többszörözhető. A több kötetben megjelenő művek esetében itt is érvényes a 16. szakasz azon szabálya, amely szerint a több kötetben megjelenő művek esetén a védelmi idő az adott kötet első megjelenésekor kezdődik. A kizárólagos jog az öt év elteltével elenyészik, azonban a védelem hamarabb is megszűnhet a tárgy megsemmisülése, lemondás vagy a fényképész örökös nélküli halála által. A törvény a fényképezési műveket a gépi utánképezés ellen védi, tekintet nélkül az eljárás jellegére, ám a nem gépi jellegű utánképezés (festés, rajzolás) ellen a fényképezés nincs védve.

Az arcképek és szobrok utánképzési joga kizárólag a megrendelőt illeti meg, figyelemmel a korábban elmondottakra, az egy példányban történő gépi többszörözés a szerzői jogbitorlás tényét nem valósítja meg, tekintettel arra, hogy a jogbitorláshoz a többszörözésnek terjesztési szándékkal kell történnie.

A képzőművészeti alkotások esetében a törvény megengedi a szabad feldolgozást, ez a fényképek esetében is megvalósul. Továbbá megengedi a fényképfelvételek felhasználását iparkészítményekre vagy más műfajban, illetve műnemben. A 63. szakasz rendelkezéseire hasonlóan a törvény a más műfajban vagy műnemben történő utánképzés az előállított műre szerzői jogot alapoz meg. A törvény beiktatásra vonatkozó részeit a felsorolás nem érinti, tekintettel arra, hogy a fényképek esetében ilyen eset nem fordulhat elő, hiszen a szerző csak akkor részesülhet védelemben, ha az eredeti felvétel minden példányán szerepel a neve, cége, lakhelye és az első megjelenés naptári éve.

Az 1921. évi LIV. törvénycikk a fényképészeti műveket is védelemben részesíti. Fényképészeti művek alatt a fényképezés útján előállított műveket érti, amelyeknél a vegyi úton előállított képes ábrázolatot a fényhatás közvetíti. Védelem szempontjából a fényképészeti művekkel egy megítélés alá esnek a fényképezéshez hasonló eljárással előállított művek. A szerzőnek védelemre érdemes szellemi munkája fényképészeti műveknél az ábrázolt tárgyak vagy személyek kiválasztásában, valamint az eredmény létrehozásában van, ez ugyanis még nem művészet. A fényképészeti mű nem valami sajátos egyéni kifejezése, kidolgozása annak, amit a szerző a külvilágban szemlél vagy átélt, csupán a külvilág egy részletének vagy eseményének képes ábrázolatban technikai művelet útján való rögzítése. Védelem alatt álló fényképészeti mű maga az eredeti felvétel, nem pedig másfajta műveknek fényképmásolata. Az eredeti felvétel szerzőjének kizárólagos joga van a fényképészeti mű többszörösítéséhez, közzétételéhez, forgalomba helyezéséhez, mechanikai vagy optikai készülék segítségével való üzletszerű bemutatásához, amely utóbbinak éppen a fényképészeti műveknél van leginkább gyakorlati jelentősége. A fényképészeti műnek fényképészeti úton való utánképzése – ha más fényképészeti eljárás útján történik – a 6. szakasz alá eső felhasználásnak, illetve átdolgozásnak minősül, s ugyancsak ilyennek kell tekinteni azt az esetet is, amikor az utánképzés képzőművészeti alkotás formájában valósul meg.

Mínt hogy a fényképészeti mű megalkotása nem művészet, bár bizonyos művészi érzéket és tudományos készültséget igényel, ezért a törvényhozások általában a fényképészeti művekre rövidebb védelmi időt állapítanak meg, mint egyéb művekre. A fényképészeti műnél a védelem tizenöt évre terjed attól a naptári évtől számítva, melyben a mű először megjelent, ha pedig a mű a szerző életében nem jelent meg, a tizenöt év annak az évnek a végétől számítandó, amely évben a szerző elhunyt.

Aki fényképészeti mű szerzőjének a 68. szakaszban meghatározott kizárólagos jogát sérti, bitorlást követ el. Ha tehát a hírlap valakinek fényképét szerzőjének

beleegyezése nélkül közli, akkor a szerző (fényképész) sérelmére a 70. szakasz értelmében elkövetett bitortlást követ el. A Királyi Kúria ítéleteiben kimondta azonban, hogy abban az esetben, ha a hírlap egy igazolvány céljára szolgáló fényképet kap közlés végett, amelyen a szerző (fényképész) nincs feltüntetve, akkor a hírlap nem kötelezhető arra, hogy a szerzőt felkutassa hozzájárulásának megszerzése céljából. Ha ugyanis a szerző nem gondoskodott arról, hogy a fényképen a nevét és üzlethelyiségét feltüntesse, akkor maga sem gondoskodott arról, hogy hozzájárulásának megszerzését lehetővé tegye. A Királyi Kúria ítélettel eldöntött esetben – egy nagyságánál és kivitelénél fogva egyébként fokozottabb védelemre érdemes fényképnek hírlapi közlése esetében is, arra való tekintettel, hogy a fényképész neve és üzlethelyisége felismerhető módon nem volt feltüntetve – az alperes hírlapvállalat terhére gondatlanságot nem talált megállapíthatónak, mert a fénykép szerzőjét nem kutatta fel a közléshez való engedély megszerzése végett.

A törvénycikk értelmében többek közt a fényképészeti művekre is alkalmazandó a 64. szakasz rendelkezése. Abban az esetben, ha a megrendelt fénykép valakinek az arcképét ábrázolja, a 68. szakaszban meghatározott valamely jog gyakorlásához szükséges a megrendelő beleegyezése, a 64. szakasz helyes értelmezése szerint pedig az ábrázolt személy hozzájárulása is. Azt a kérdést, hogy valamely arcképnek mint fényképnek valamely hírlapban való közlése esetében mennyiben szükséges az ábrázolt személy beleegyezése, a Királyi Kúria ítéletében fejtette ki: a közéletben szereplő személyekről feltehető, hogy nincs kifogásuk fényképük lapokban való közlése ellen, és nemcsak akkor, ha a fényképüket kísérő cikk kedvezően nyilatkozik róluk, hanem akkor sem, ha tárgyilagos bírálat alá veszi (P.I. 3647/1928). Kizártnak kell tekinteni az ábrázolt személy hozzájárulását, ha arcképe olyan beállítást tartalmazó cikk keretében kerül közzétételre, amely az ábrázolt személyre nyilvánvalóan bántó és lekicsinylő. Ez a törvénycikk 64., 65. és 71. szakaszai szerint meghatározott és a 18. szakasz szerint büntetendő vétéség. A nagyobb gyűléseken, felvonulásokon részt vevő személyek beleegyezése sem szükséges a csoportkép közlése alkalmából, mert az ily csoportképek tulajdonképpen nem egyes személyekről, hanem gyűlésről, felvonulásról kívánnak a nagyközönségnek képet mutatni – az ilyeneken résztvevők számolhatnak azzal, hogy a fényképen az ő arcképük is rajta lesz. A törvény a Berni (utóbb a Római) egyezmény 3. és 7. cikkének megfelelően a fényképészeti művekre vonatkozó rendelkezéseket kiterjeszti a fényképezéshez hasonló eljárásokkal, nevezetesen fotomechanikai eljárással előállított művekre.

A törvénycikk külön szabályozza a „mozgó-fényképészeti műre”, vagyis a filmre vonatkozó szerzői jogot. A mozgó-fényképészeti mű olyan termék, amely mozgófénykép-mutatvány alakjában jelentet meg előttünk cselekményeket, eseményeket, látképeket. A filmszöveggönyv – bár önmagában lehet írói mű – még nem tekinthető mozgó-fényképészeti műnek mindaddig, míg filmesített alakot nem ölt. A mozgó-fényképészeti mű megörökített példánya a filmlevonat. A moz-

gó-fényképészeti mű abban a mutatványban válik érzékelhetővé, amely szemünk előtt a vetítőfelületen a filmszalag vagy más képhordozó lepergetése közben kialakul. Hangosfilmeknél a filmszalag lepergetése útján a képekkel kapcsolatban az azokat kísérő hangokat a filmszalagon levő hangcsík vagy más technikai berendezés teszi számunkra érzékelhetővé. A törvény szerint a mozgó-fényképészeti mű az írói művekkel, képzőművészeti alkotásokkal vagy fényképészeti művekkel egyenlő védelemben részesül, ha szerzője a cselekmény kitalálásában, színre alkalmazás vagy rendezés módjában vagy a bemutatott események és egyéb ábrázolások csoportosításában vagy más módon a műnek egyéni jelleget adott.

A Berni egyezménynél tágabb módon állapítja meg a törvény a védelem feltételeit, mert az egyezmény csak azokat a mozgó-fényképészeti műveket részesíti védelemben, amelyeknek a szerző egyéni és eredeti jelleget adott, és amelyek erre való tekintettel az irodalmi és művészeti művekkel esnek azonos megítélés alá. Ezzel szemben a törvény azoknak a mozgó-fényképészeti műveknek is védelmet nyújt, amelyek csupán a fényképészeti művekkel esnek azonos megítélés alá. A mozgó-fényképészeti mű gyakran valamely már létező eredeti írói mű felhasználásával, feldolgozásával jön létre, ilyen például a valamely regényből vagy drámából készült mozgó-fényképészeti mű. Ebben az esetben a 6. szakasz 10. pontja értelmében a felhasznált eredeti mű szerzőjének beleegyezésére van szükség a feldolgozáshoz, kivéve, ha a mozgó-fényképészeti mű a felhasznált műtől annyira különböző, hogy azzal szemben új, eredeti mű jelentkezik. A mozgó-fényképészeti mű mint ilyen, szerzői jogi védelemben csak akkor részesül, ha az megalkotójának sajátos egyéni szellemi terméke. A mozgó-fényképészeti műtől meg kell különböztetni valamely már létező zenemű átvitelét filmszalagra, ami a többszörösítéssel esik azonos megítélés alá, egy színmű (opera) színpadi előadásának felvétele filmszalagra tehát nem egyéb, mint a színmű nyilvános előadása.

A hangosfilmnél a mozgó-fényképészeti műhöz tartozik mind a látás, mind a hallás számára szóló rész. Külön megítélés alá esik a mozgó-fényképészeti műben a többszörösített zene, amely elválasztható a mozgó-fényképészeti műtől, ebben a viszonyban a zenét úgy kell tekinteni, mint a zenés színműveknél a zenét a szöveghez viszonyítva. A hangosfilm a mű tárgyát tevő cselekményekre és eseményekre vonatkozó képek és hangok egyesítésével jön létre, melyre a mozgó-fényképészeti műre vonatkozó külön szerzői jogok alkalmazandók. A fentiek jogi következménye az, hogy míg a mozgó-fényképészeti műnek nyilvános előadási jogát a filmgyártótól vagy a filmkölcsonzótól kell megszerezni, addig a kísérőzene nyilvános előadási jogához a zene szerzőjének vagy a szerző jogán a zenemű nyilvános előadási jogával rendelkezőnek hozzájárulása szükséges. Szerzői jogi szempontból a beszélő, valamint a zenés filmdráma más megítélés alá esik, mint a színmű és zenés színmű, mert a beszélő és zenés filmdráma mint mozgó-fényképészeti mű lényege abban rejlik, hogy a mű a filmszalag lepergetésével a vetítőfelületen válik számunkra érzékelhetővé a maga mozgalmasságával, térbeli,

időbeli változatosságával. Kérdésként merül fel, hogy a filmdrámára és általában a mozgó-fényképészeti műre vonatkozó szerzői jogok a vállalat tulajdonosát illetik-e meg, vagy azokat, akik szellemi munkájukkal a mű létrehozásában közreműködtek (dramaturg, rendező stb.). A film sikeréhez nagymértékben hozzájárulnak az előadóművészek, bár művet alkotó tevékenységet a törvény szerint nem fejtenek ki.

Arra a kérdésre, hogy kit kell a különböző személyek munkájával létrejött mozgó-fényképészeti mű szerzőjének tekinteni, az 1921. évi LIV. törvénycikk nem ad feleletet, csak annyit tartalmaz, hogy mozgó-fényképészeti mű, amennyiben a szerzője annak egyéni és eredeti jelleget adott, mint ilyen részesül védelemben. A Királyi Kúria ítéletében pótolja a törvény hiányát, tekintetbe véve egyfelől azt, hogy a filmvállalat nagy gazdasági ereje és szervezőmunkája lehetővé teszi a mozgó-fényképészeti mű létrehozását, másfelől figyelemmel arra, hogy a mű létrehozásánál sokan működnek közre szellemi alkotómunkájukkal, ami olyan megoldást tesz szükségessé, hogy a különböző szerzői jogokból származható bonyodalmak lehetősége elkerülhető legyen (P.I. 1684/1934). A Királyi Kúria jogi álláspontja az, hogy azoknak a szerzői joga, akik a mozgó-fényképészeti mű létrehozásánál közreműködtek, a filmvállalatra száll át azon szerződés folyamánnyaképp, amellyel kötelezettséget vállaltak a mű előállítására. A Királyi Kúria álláspontja szerint a szerzői jog átszállása szempontjából közömbös, hogy állandó jellegű szolgálat-viszonyról van-e szó, vagy csak egy meghatározott műnél való közreműködésre vonatkozott a szerződés. Mivel a Kúria a szerzői jog átszállásáról beszél, nyilvánvaló, hogy a vonatkozó szerzői jogok tulajdonképpen azok személyében keletkeznek, akik a művet szellemi munkájukkal létrehozták, ám ezek a szerzői jogok a vállalkozóval kötött szerződés folyamánnyaként egyúttal átszállnak a vállalkozóra.

Hogy a szerzői jogok alanyai eredetileg azok, akik a mozgó-fényképészeti művet munkájukkal létrehozták, annyiban van jelentősége, hogy szerzői jogaik átszállása dacára továbbra is őket illetik meg a személyiségi jogok, nevezetesen a nevük megjelölésére vonatkozó jogok, vagyis csak az értékesítésre vonatkozó jogok szállnak át korlátlanul és kizárólagosan a vállalkozóra. A mozgó-fényképészeti mű létesítéséhez felhasznált írói és zenei művek szerzői ellenben nem tartoznak az említett személyek körébe, így a műveikhez fűződő szerzői jogaik csak külön átruházás folytán és az átruházás keretében szállhatnak át a vállalkozóra. Rendszerint a mozgó-fényképészeti mű esetében is érintetlenül maradnak az ahhoz esetleg felhasznált mű szerzőjét megillető jogok. Ha a vállalkozó író, költő, dramaturgot alkalmaz azért, hogy a filmhez ötleteket adjanak, ahhoz találó kísérfeliratokat szerkesszenek, akkor ezek szerzői joga is nyilván már a vállalattal kötött szerződésnél fogva az utóbbira száll (P.I. 5577/1930).

Más megítélés alá esnek a fentiek szerint a mozgó-fényképészeti műbe beleillesztett zeneszámok. A Királyi Kúria tulajdonképpen a mozgó-fényképészeti mű

megalkotásának különleges körülményeire való tekintettel magát a szerződést (mely a vállalat és a szerzők közt jött létre) értelmezi úgy, hogy utóbbiak akarata a munka elvállalásával egyúttal a szerzői jognak a vállalatra való átruházására is irányul. A mozgó-fényképeszeti mű mint egyéni és eredeti szellemi termék az írói művel vagy a képzőművészeti alkotással, vagy pedig a fényképeszeti művel esik egy tekintet alá, azokkal egyenlő védelemben részesül.

Amennyiben egy mozgó-fényképeszeti mű közvetve egy másik mű jogosulatlan utánképzése (plagizálása) útján jön létre, a fennforgó bitorlásért való felelősség kérdésével részletesen foglalkozik a Királyi Kúria határozata (P.I. 3165/1934). Előrebocsátja a határozat, hogy a szerző az 1921. évi LIV. törvénycikk 6. szakasza alapján mindenkor felléphet az ellen, akinek műve az ő engedélye nélkül történt felhasználásával, átdolgozásával készült anélkül, hogy új, eredeti mű jött volna létre, és felléphet akkor is, ha a jogosulatlan felhasználás, átdolgozás közvetett úton egy másik, az eredeti művet közvetlenül utánképző mű alapján történt. A törvény szerint a mozgó-fényképeszeti mű nyilvános előadásának kizárólagos joga a mű szerzőjét illeti. A mozgó-fényképeszeti mű nyilvános előadása a filmszalag nyilvánosság előtt való lejátszásában áll, amelynél fogva a mű tartalmát tevő cselekmények, események a vetítőfelületen folyton változó képek összefüggő sorozatában – hangosfilmeknél hangokkal kísérvé – jutnak a közönség előtt kifejezésre. A nyilvános előadás különbözik a mechanikai vagy optikai készülék segítségével való bemutatástól, mert az előadásnál a színtér mozgó eleveenséget tükröz vissza, a bemutatásnál ellenben a művek nyugvó állapotban kerülnek szemünk elé (képzőművészeti alkotások, fényképeszeti művek), ezenfelül a hangosfilmnél a képeket a tőlük elválaszthatatlan hangok kísérik. A fenti szakasz hivatkozik az 1. szakasz 2–3. bekezdésének megfelelő alkalmazására, nem lehet kétséges azonban, hogy az elkészült mozgó-fényképeszeti mű tekintetében az 1. szakaszban említett jogok nem illetik meg azokat a szerzőket, akik a mű létrehozásában közreműködtek, de akiknek a szerzői joga a Királyi Kúria ítélete szerint már a vállalattal kötött szerződés alapján az utóbbira szállt át (P.I. 1684/1934).

A 75. szakasz szerint a mozgó-fényképeszeti mű nyilvános előadásának védelmi ideje, ha a mű az írói művekkel vagy képzőművészeti alkotásokkal esik egy tekintet alá, ötven évig tart, míg azoknál a mozgó-fényképeszeti műveknél, amelyek csupán a fényképeszeti műveket illető védelemben részesülnek, a védelem ideje tizenöt év. Mivel a törvény nyitva hagyta azt a kérdést, hogy kit kell a mozgó-fényképeszeti mű szerzőjének tekinteni, törvényt magyarázat útján kell megállapítani, hogy honnan kell számítani azon mozgó-fényképeszeti művek védelmét, amelyeknél legalábbis nagyrészt ismert azon szerzők nevei, akik a mű létrehozásában közreműködtek. Minthogy számosan működnek közre, nyilvánvaló bonyodalmakra vezetne, ha az elkészült mozgó-fényképeszeti mű védelme tekintetében az egyes közreműködő szerzőkre figyelemmel kellene lenni. Mivel a Kúria szerint a mozgó-fényképeszeti mű létrehozásánál közreműködő szerzők

joga már a művet előállító vállalattal kötött szerződésüknel fogva a vállalatra száll át, így a mozgó-fényképészeti mű nyilvános előadására vonatkozó jog az elkészült mű mint egységes egész tekintetében a vállalatot illeti meg, amely rendszerint jogi személy, erre való tekintettel a törvénycikk 15. szakaszának megfelelő alkalmazása indokolt.

A fényképek, ábrák és szemléltetőeszközök védelmét az 1969. évi III. törvény a szerzői alkotómunkával rokon tevékenységként vonja védelmi körébe, de természetesen a védelmük nem azonos a szerzői alkotások védelmével, hanem csak a külön biztosított jogokra korlátozódik (ilyen jogok a felhasználással kapcsolatosan a hozzájárulás kikötése és a névfeltüntetés igénye). A védelem érvényre juttatásának előfeltétele az, hogy a szemléltető ábrán vagy -eszközön a készítő neve és a nyilvánosságra hozatal éve szerepeljen, a védelem időtartamát pedig tizenöt évre korlátozza a törvény. Természetesen az ún. szabad felhasználás és a szerző hozzájárulása nélküli felhasználás esetei érvényesülnek a szerzői alkotómunkával rokon tevékenységek körében is.

Irodalom

- Arany L. 1876. Az írói és művészi tulajdonjogról. *Budapesti Szemle* 20. 225–257.
- Balogh E. 1991. A Szemere-féle szerzői jogi törvényjavaslat. In: *Szemere Bertalan és kora*, I. Miskolc, 149–172.
- Boytha GY. 1994. Szemere Bertalan és a „jövő zenéje”. In: *Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára*. Budapest, 42–58.
- Kelemen M. 1869. Adatok az írói tulajdonjog hazai történelméhez. *Budapesti Szemle* 14. 305–317.
- Kenedi G. 1908. *A magyar szerzői jog*. Budapest.
- Knorr A. 1890. *A szerzői jog magyarázata*. Budapest.
- Kováts Gy. 1879. *Az írói és művészi tulajdonjog*. Budapest.
- Lendvai Zs. 2008. Szerzői jog az ókorban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 113. 3. 57–79.
- Nótári T. 2010. *A magyar szerzői jog fejlődése*. Szeged.
- Senkei-Kis Z. 2007. A szerzői jog kialakulása és fejlődése. *Első Század* 6. 2.
- Szalai E. 1922. *A magyar szerzői jog magyarázata*. Budapest.
- Szladits K. (szerk.) 1906. *A szerzői jogról szóló törvény reformja*. Budapest.
- Toldy F. 1838. Néhány szó az írói tulajdonról. *Athenaeum* 1. 705–717.
- Toldy F. 1940. Az írói tulajdonról. *Budapesti Szemle* 1. 157–237.

A védjegy fogalmának változása az Európai Unióban

Szalai Péter

Egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem, Győr
Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék
E-mail: szalaip@sze.hu

Összefoglalás. A tanulmány a védjegy hagyományosnak tekinthető jogi fogalma megváltozásával foglalkozik, mely a közelmúltban, az európai uniós védjegy jog átfogó reformja részeként következett be. A védjegy lajstromozásának az EU tagállamaiban, de a világ számos más országában is hagyományosan feltétele volt – megkülönböztető képesség mellett – a grafikai ábrázolhatóság, melyet az Európai Unió Bírósága a híres Sieckmann-ügyben (Európai Unió Bírósága C-273/00. számú ügye) úgy értelmezett, hogy a grafikai ábrázolás követelménye akkor teljesül – különösen képek, vonalak vagy karakterek útján –, ha az világos, pontos, önálló, könnyen hozzáférhető, érthető, tartós és tárgyyszerű.

Ez a feltétel azonban elavultnak bizonyult, miután az Európai Bizottság felkérte a Max Planck Szellemi Tulajdonjogi és Versenyjogi Intézetet az európai védjegyrendszer gyakorlati működésének elemzésére és szakmai javaslatok megtételére a jogalkotás jövőbeni irányaira vonatkozóan. A Max Planck Intézet 2011. március 8-án nyilvánosságra hozott tanulmánya a grafikai ábrázolhatóság követelményének megszüntetését javasolta, az annak alapján 2013-ban megjelent bizottsági jogalkotási tervre vonatkozó javaslatok szerint pedig a védjegy lajstromozási feltételei között már nem követelmény a grafikai ábrázolhatóság.

A jogalkotási folyamat eredménye új védjegyirányelv (2015/2436. sz. irányelv), és a 2015/2424/EU-rendelettel átfogóan módosított régi védjegyrendelet (207/2009/EK) lett. Az EU védjegyekre vonatkozó szabályozása 2017. október 1-től a megkülönböztető képesség követelménye mellett a következő elvárást tartalmazza a lajstromozandó megjelöléssel szemben: „lajstrombeli ábrázolásának módja lehetővé tegye azt, hogy az illetékes hatóságok és a nyilvánosság egyértelműen és pontosan meghatározza a jogosultat megillető oltalom tárgyát”. A grafikai ábrázolhatóság követelményét tehát felváltja egy lazább, kötetlenebb megfogalmazású elvárás.

A tanulmány ezen változásnak a joggyakorlatban várható lehetséges hatásaival zárul: vajon a grafikai ábrázolás mellett milyen technológiai eszközök biztosítanak a jövőben elegendő garanciát arra, hogy a lajstromozandó megjelölések közhiteles ábrázolása (rögzítése és megismerhetősége) a Sieck-

mann-kritériumoknak megfelelően világos, pontos, önálló, könnyen hozzáférhető, érthető, tartós és tárgyszerű legyen?

Kulcsszavak: szellemi tulajdonjog, védjegy, védjegyirányelv (2015/2436. sz. irányelv), módosított védjegyrendelet (207/2009/EK), grafikai ábrázolhatóság, közhiteles ábrázolás, Sieckmann-kritériumok

Abstract. The evolution of the term trademark in the EU

The study focuses on the recent change that affected the considered traditional legal term of trademarks, which occurred as part of the broad reform of EU trademark regulation. In EU member states, as well as in countless other countries in the world, graphical representation, together with distinctiveness, used to be the traditional condition to trademark registration. Graphical representation has been interpreted by the Court of Justice of the European Union in the famous Sieckmann case (Case C-273/00) and found that the requirement of graphical representation is met, particularly by means of images, lines or characters, and that the representation is clear, precise, self-contained, easily accessible, intelligible, durable and objective.

However, this requirement has been found obsolete, after Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition and Tax Law was asked by the European Commission to analyze the practical operation of European trademark system as well as to give professional advice regarding future ways of legislation. The study published by Max Planck Institute on March 8, 2011 advised the abolishment of graphical representation as a condition of trademark registration. The Proposals on legislation by the European Commission, based on the Max Planck Institute study, issued in 2013, no longer maintained graphical representation as a condition of trademark registration, either.

The legislative process resulted in a new trademark directive (Directive 2015/2436) and an old trademark regulation (207/2009/EC) comprehensively modified by regulation 2015/2424/EU. As of October 1, 2017 the EU trademark regulation contains, besides distinctiveness, the following requirement towards trademark registration: being represented on the Register of European Union trade marks, in a manner which enables the competent authorities and the public to determine the clear and precise subject matter of the protection afforded to its proprietor. Thus, graphical representation is substituted by a more flexible requirement.

The study is closed with the possible future effects of this modification: whether what kinds of technical manners, besides graphical representation, can guarantee, that the authentic representation of signs to be registered as trademarks shall be clear, precise, self-contained, easily accessible, intelligible, durable and objective as to meet the Sieckmann criteria?

Keywords: intellectual property law, trademarks, trademark directive (Directive 2015/2436), modified trademark regulation (207/2009/EC), graphical representation, authentic representation, Sieckmann criteria

1. A védjegy hagyományosnak tekinthető fogalmában elméleti síkon jelentős, a gyakorlati jelentőségét tekintve még bizonytalan súlyú változás következett be nemrég az Európai Unió (EU) jogában; ezen változás átvezetése a tagállamok belső jogába jelenleg is folyamatban van. Rövid összefoglalómban arra kívánok rámutatni, hogy melyek voltak a védjegy hagyományos fogalmi elemei, és az említett változás milyen okból következett be, illetőleg milyen új védjegyfogalmat eredményezett.

2. A védjegy az általánosan elfogadott felfogás szerint a) a vállalat- és árujelzők legjelentősebb fajtája; olyan b) megjelölés, amely c) grafikailag ábrázolható, és d) képes arra, hogy megkülönböztesse a védjegyjogosult áruit/szolgáltatásait más, hasonló áruktól/szolgáltatásoktól. Más megfogalmazásban a védjegy áruk vagy szolgáltatások megkülönböztetésére szolgáló olyan jelzés, megjelölés, amelynek d) használata kizárólagos jelleggel a védjegyoltalom jogosultját illeti meg.¹ Lássuk az összefoglaló szempontjából fontosabb elemeket közelebbről.²

2.1. Védjegyoltalom alatt megjelölés állhat. A védjegyjog jellemzően nem általánosságban foglalkozik a megjelölés fogalmával, hanem szűkebb körben, kifejezetten a védjegyként oltalmazható megjelöléseket vizsgálja. Ha mégis általában kíséreljük meghatározni a megjelölés fogalmát, akkor az a következő lehet: a fogyasztók által érzékelhető olyan jelzés, amely a terméken vagy annak csomagolásán, illetőleg a nyújtott szolgáltatáshoz kapcsolódóan egyértelműen és azonosíthatóan észlelhető. Ez a fogalom természetesen rendkívül széles körű, gyakorlatilag minden állandó jellegű jelzést képes befogadni; éppen ezért a védjegyjog számára túlzottan tág. Erre való tekintettel a védjegyjog a fentiekben már említettek szerint kifejezetten az oltalmazható megjelölések fogalmára fókuszál.

2.2. A védjegyként oltalmazható megjelöléssel szemben alapvető feltétel, hogy az grafikailag ábrázolható legyen. A grafikai ábrázolhatóság célja egyfelől az észlelhetőség biztosítása a forgalomban, másfelől a védjegylajstromok tartalmának megismerhetősége, a kutatás szükségszerű lehetővé tétele: az oltalom alatt álló védjegyeknek ugyanis nemcsak a boltok polcain kell észlelhetőnek és felismerhetőnek lenniük, hanem a védjegylajstromban is. Ha ugyanis a későbbi bejelentő alaposan és körültekintően eljárva olyan megjelölést kíván választani, amely a későbbiek során a lehető legnagyobb valószínűséggel nem ütközik majd mások korábbi elsőbbségű védjegyjogába, akkor ahhoz a védjegylajstrom adott pillanatban meglévő tartalmát egzakt módon meg kell ismernie, méghozzá a mai követelményeknek megfelelő módon online formában.³ Ez pedig másképp nem

1 Lontai–Faludi–Gyertyánfy–Vékás 2012. 287.

2 Tattay 2007. 324.

3 Ez a követelmény annak ellenére sem tűnik túlzónak, hogy jelen pillanatban (2016. november)

képzeltető el, mint vizuális észlelés útján, hiszen más érzékszervek közül a jelenlegi technikai fejlettség mellett legfeljebb a hallás jöhet számításba az online megismerés módjaként. Mivel azonban a hangvédjegyek nem tekintenek vissza jelentősebb múltra, azt mondhatjuk, hogy a védjegyoltalom alatt álló megjelölések megismerhetősége, reprodukálhatósága, azonosíthatósága kívánja meg azt, hogy grafikai ábrázolhatók legyenek.

Az olyan megjelölés, amely nem tesz eleget a grafikai ábrázolhatóság követelményének, védjegyként nem lajstromozható. Ez a probléma kisszámú, de annál érdekesebb esetben fordult elő a hivatali-bíróági gyakorlatban. Az eleve vizuális úton érzékelhető megjelölések (főleg szó- és ábrás megjelölések, illetve ezek kombinációi) körében jellemzően nem jelent problémát a grafikai ábrázolhatóság követelményének teljesítése. A nem vizuális úton érzékelhető megjelölések körében azonban már jellemzően kérdésként merül fel a grafikai ábrázolhatóság megléte. Hangmegjelöléseknél, azon belül zenei hangoknál adja magát a partitúrán való megjelenítés;⁴ ugyanakkor nem zenei (pl. zajszerű vagy állat-) hangoknál⁵ már bajosan lehetséges a hang grafikai ábrázolása akként, hogy a vizuális úton észlelő számára hangként, ráadásul azonosítható módon rekonstruálható legyen.⁶ Hasonló a helyzet az illat- és ízmegjelöléseknél, illetve a tapintás útján érzékelhető megjelöléseknél.

Az oltalmazható megjelölések körét a hatósági-bíróági gyakorlat folyamatosan bővítette az elmúlt évtizedekben; mind a megkülönböztető képesség, mind a grafikai ábrázolhatóság elvárásainak alapos elemzésére, értelmezésére sor került. Megjelent az „új típusú megjelölések” gyűjtőfogalma, amelybe a legkülönbébb megjelölések tartoznak: különösen a térbeli, hologram-, pozíció- és fénymegjelölések, illatok és ízek, mozdulatsorok. Ezekkel összefüggésben a terjedelmes bíróági gyakorlatból elsősorban a nevezetes Sieckmann-ügyre⁷ utalok, amelyben az

még nem létezik semmilyen online védjegyadatbázis egy olyan jelentős piaccal rendelkező országban, mint Oroszország.

- 4 Az Európai Bíróságának a Shield Mark-ügyben hozott előzetes döntésében a bíróság kifejtette, hogy „a grafikai megjelenítés követelménye akkor teljesül, ha a megjelölést zenei ütemekre osztott kotta segítségével ábrázolják, amelyen szerepel többek között valamelyik kulcs, a hangjegyek és a szünetjelek a relatív értéküket és az időtartamukat jelölő formában, valamint adott esetben a módosítások” (C-283/01, 64. pont). A partitúrával történő megjelenítésre példa a 003661907. lajstromszámú európai uniós védjegy.
- 5 Nem partitúrával ábrázolt nem zenei hangvédjegyre példa a 004928371. lajstromszámú európai uniós védjegy.
- 6 Klasszikus példa a problémára a Metro–Goldwyn–Mayer filmstúdió híres, 1928 óta alkalmazott „oroszlánüvöltés” film intrója, mely felfogható egyfajta multimédiás (kép és hang együtt) megjelölésként is. Az Egyesült Államokban és – utóbb – Kanadában védjegyoltalomban részesült az oroszlanüvöltés.
- 7 Az Európai Unió Bírósága C-273/00. számú ügye: ha egy megjelölés önmagában vizuálisan nem érzékelhető, abban az esetben csak úgy lehet védjegyoltalom tárgya, ha egyébként grafikai

Európai Bíróság valamely – elsődlegesen nem látás útján érzékelhető – megjelölés lajstromozhatóságával kapcsolatosan a következő kritériumokat állapította meg: védjegyoltalomban olyan megjelölések is részesülhetnek, amelyek önmagukban nem érzékelhetők vizuális úton, feltéve, hogy grafikailag ábrázolhatóak – különösen képek, vonalak vagy karakterek útján –, és hogy a grafikai ábrázolás világos, pontos, önálló, könnyen hozzáférhető, érthető, tartós és tárgyyszerű. Viszszautalva a fentiekre: a kottát olvasni képes személyek esetében talán megoldott a Sieckmann-kritériumok érvényesülése, viszont problémát jelent, hogy ez csak a fogyasztók töredékére igaz; a kottát olvasni nem tudók számára a kotta minden bizonnyal nem tekinthető „világosnak, pontosnak, önállóknak, könnyen hozzáférhetőnek, érthetőnek, tartósnak és tárgyyszerűnek”. Véleményem szerint ez fokozottan igaz a nem zenei hangokra, amelyek nem kottázhatók, így a grafikai ábrázolásuk vagy szöveges leírással, vagy gépi hangábrázolással (szonográf) történik a gyakorlatban. Ebben a körben már igencsak kérdéses a Sieckmann-kritériumok tényleges érvényesülése.

Ezzel összefüggésben említendő még a Heidelberger Bauchemie-ügy, amelynek ítélete kimondja: „Annak érdekében, hogy a védjegy szerepét betöltse, a megjelölésnek pontosan és állandó jelleggel észlelhetőnek kell lennie. Tekintettel a lajstromozott védjegy oltalmi idejére és arra a tényre, hogy az meghosszabbítható, az ábrázolásnak – amint azt az irányelv is előírja – különösen pontosnak és tartósnak kell lennie.”⁸

Vannak jogrendszerek, ahol nem hangsúlyos, illetve nem mindenhol található meg kifejezetten a grafikai ábrázolhatóság a megjelölések oltalmazhatóságának feltételeként. A magyar védjegy törvény⁹ (Vt.) például kifejezett feltételként tartalmazza, hasonlóképpen például az osztrák, az egyesült királyságbeli is, míg a német jog a grafikai ábrázolhatóság hiányát határozza meg abszolút kizáró okként, a svájci jogban pedig a gyakorlati értelmezés kívánja meg a grafikai ábrázolhatóságot is. Hiányzik ugyanakkor a grafikai ábrázolhatóság követelménye az Amerikai

világosan, pontosan, teljes egészében, könnyen hozzáférhetően, érthetően, tartósan és tárgyilagosan ábrázolható; például ábrákkal, vonalakkal vagy írásjelekkel. Az ügyben, amely egyfajta „próbaper” volt, a „balzsamosan gyümölcsös, enyhén fahéjas” illat lajstromozhatósága volt a fő kérdés.

8 Heidelberger Bauchemie-ügy (C-49/02), 27–31. pontok

9 1997. évi XI. törvény – a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról. Az 1. § (1) bekezdés ezt a következőképpen rögzíti: védjegyoltalomban részesülhet minden grafikailag ábrázolható megjelölés, amely alkalmas arra, hogy valamely árut vagy szolgáltatást megkülönböztessen mások áruitól vagy szolgáltatásaitól. A (2) bekezdés példálózva felsorolja azokat a megjelöléstípusokat is, amelyek védjegyoltalomban részesülhetnek: a) szó, szóösszetétel, beleértve a személyneveket és a jelmondatokat; b) betű, szám; c) ábra, kép; d) sík- vagy térbeli alakzat, beleértve az áru vagy a csomagolás formáját; e) szín, színösszetétel, fényjel, hologram; f) hang; valamint g) az a)–f) pontokban felsorolt egyes megjelölések összetétele.

Egyesült Államokban, aminek többek között az az eredménye, hogy itt néhány illatmegjelölés is oltalom alatt áll.¹⁰

2.3. A megjelölés megkülönböztető képessége kulcskérdés a védjegyoltalom szempontjából. A megkülönböztető képesség fogalmi mibenlétét a Vt. nem (és jellemzően más államok jogszabályai sem) határozza meg közelebbről,¹¹ de a szabályok összességéből levonható az az általános következtetés, hogy azon megjelölés alkalmas a megkülönböztetésre, amely az áruknak vagy szolgáltatásnak sajátos, az azonos vagy hasonló áruk, szolgáltatások tekintetében tőlük eltérő jelleget biztosít.¹² A hatályos Vt. miniszteri indokolása szerint: „Az oltalomképes védjegy lényegadó ismérve, hogy megkülönböztető képességgel kell rendelkeznie. Csak a megkülönböztetésre alkalmas megjelölések tudják betölteni a forgalomban a védjegy funkcióit; a megkülönböztető képességgel nem rendelkező megjelölések kizárólagos joggal való lefoglalása, használatukra a védjegyjogosult monopóliumának biztosítása indokolatlan volna mind a versenytársak, mind a fogyasztók szempontjából.”

2.4. Az összetéveszthetőség hiánya a megkülönböztető képességhez valamilyen hasonló követelmény. Míg azonban a megkülönböztető képesség abszolút feltétel, azaz önmagában, más megjelölésektől függetlenül értelmezendő és vizsgálendő, addig az összetéveszthetőség hiánya a korábbi elsőbbségű védjegyekkel és egyéb akadályozó jogokkal összefüggésben, azokra való tekintettel – Magyarországon és az uniós jog szerint kérelemre, felszólalás alapján – vizsgálendő. A védjegy megkülönböztető funkciójának betöltéséhez ugyanis nemcsak az szükséges, hogy a megjelölés pusztán az árujegyzék tartalmára való tekintettel rendelkezzen megkülönböztető képességgel, hanem az is, hogy a megjelölés különbözzön a többi piaci szereplő által ugyanolyan vagy hasonló árukon vagy szolgáltatásokkal kapcsolatosan használt védjegyektől (megjelölésektől): a fogyasztók oldalán jelentkező megkülönböztető képesség megléte és mértéke függ attól, hogy a hozzáférhető többi (konkurens) termék milyen névvel, csomagolással, külső kialakítással stb. került piacra, azaz hogy a fogyasztók „mihez vannak szokva”. A két fogalom, illetve jelenség kézenfekvő módon egyszerre, párhuzamosan is megjelenhet.

2.5. A védjegyoltalomhoz kapcsolódó további jogintézmény az árujegyzék. Az árujegyzék a védjegyoltalom alá eső áruk és szolgáltatások körét jelöli meg. A megkülönböztető képesség fennállását nem abszolút követelményként kell ér-

10 Az Egyesült Államokban lajstromozott védjegyek közé tartoznak pl. a gyümölcsillatok gépolaj és üzemenyag vonatkozásában [Reg. No. 2463044 (meggy), 2568512 (szőlő), 2956156 (eper), illetve a hawaii rózsa illata cérna, valamint fonál vonatkozásában (Reg. No. 1639128)].

11 Egyes abszolút kizáró okok kapcsán azonban meghatároz eseteket, amikor a megkülönböztető képesség hiányzik.

12 Csécsy 2000. 180.

telmezni, hanem csak az adott árujegyzék elemeire vonatkoztatva kell vizsgálni, hiszen a védjegyjogosultat csak az árujegyzékben foglalt áruk, valamint szolgáltatások vonatkozásában illeti meg az oltalom. Az árujegyzék a bitorlás vonatkozásában is meghatározó, hiszen védjegybitorlást – a belföldön jó hírnevet élvező védjegyek kivételével – csak az árujegyzékben levő termékek és szolgáltatások vonatkozásában lehet megvalósítani.

2.6. A védjegyoltalom lajstromozással, azaz konstitutív hatályú hatósági nyilvántartásba vétellel keletkezik. Magyarországon erre – hazai védjegyek vonatkozásában – az SZTNH rendelkezik hatáskörrel. Tekintettel arra, hogy 2004 óta Magyarország az EU tagja, a közösségi védjegyrendszer hatálya is kiterjed hazánkra. Így az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (EUIPO) által lajstromozott európai uniós védjegyek¹³ is hatályossá váltak Magyarországon. Megemlítendő még e körben a nemzetközi („Madridi”) védjegyrendszerben lajstromozott védjegyek is, amelyek ún. nemzetközi védjegyként lehetnek hatályosak Magyarországon, amennyiben bejelentésük idején a bejelentő ilyen igénnyel élt, és az SZTNH Magyarországon lajstromozta a nemzetközi bejelentést. A Madridi Rendszerről a jelen fejezetben, a nemzetközi védjegyjogi intézményekkel összefüggésben még szót fogok ejteni.

3. Az EU védjegyjogi szabályozása 2016. március 22-ig az alábbi két jogszabályon alapult:

3.1. A közösségi védjegy irányelv (2008/95/EK9) szerint védjegyoltalomban részesülhet minden grafikailag ábrázolható megjelölés, így különösen szó – beleértve a személyneveket –, ábra, kép, alakzat, betű, szám, továbbá az áru vagy a csomagolás formája, ha e megjelölés alkalmas arra, hogy valamely vállalkozás áruit vagy szolgáltatásait megkülönböztessen más vállalkozások áruitól vagy szolgáltatásaitól.

A közösségi védjegyrendelet (207/2009/EK) szerint közösségi védjegyoltalom tárgya lehet minden grafikailag ábrázolható megjelölés, így különösen szó – beleértve a személyneveket –, ábra, kép, alakzat, betű, szám, továbbá az áru vagy a csomagolás formája, ha e megjelölés alkalmas arra, hogy valamely vállalkozás áruit vagy szolgáltatásait megkülönböztesse más vállalkozások áruitól vagy szolgáltatásaitól.

13 A közösségi védjegyről szóló rendeletet módosító, 2015/2424/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet 2016. március 23-án lépett hatályba. A Hivatal új neve ettől a naptól kezdve Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (EUIPO), míg a közösségi védjegy elnevezése európai uniós védjegyre módosult.

Az EU tagállamainak belső védjegy törvényei is ezt a fogalmi meghatározást követik az irányelv révén meglévő jogharmonizációs kötelezettség miatt, így például a magyar Vt. is.

4. Az EU védjegy jogi szabályozásának megújítására irányuló szándék már korábban felmerült az Európai Bizottságnál (a továbbiakban: Bizottság). Ennek szakmai előkészítése kapcsán a Bizottság a Max Planck Szellemi Tulajdonjogi és Versenyjogi Intézetet kérte fel az európai védjegyrendszer gyakorlati működésének elemzésére és szakmai javaslatok megtételére a jogalkotás jövőbeni irányaira vonatkozóan. A 2011. március 8-án nyilvánosságra hozott tanulmány (a továbbiakban: Tanulmány)¹⁴ az európai védjegyrendszer számtalan mozzanatát elemzi és értékeli, majd von le ezekből következtetéseket. A Bizottság a Tanulmány alapján 2013-ban fogalmazta meg jogalkotási terveit a védjegyrendszer jövőjét illetően:

– „az Európai Parlament és a Tanács 2008/95/EK irányelve a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről” módosítási javaslata¹⁵ és

– a „Tanács 207/2009/EK rendelete a közösségi védjegyről” (a továbbiakban: Rendelet) módosításáról szóló javaslat,¹⁶

amelyeknek jelen összefoglaló szempontjából a legfontosabb vonatkozása az, hogy a védjegy lajstromozási feltételei között immáron nem találjuk meg a grafikai ábrázolhatóság követelményét.¹⁷

A Rendelet indokolásának 5.3 pontját („A jogbiztonság növelése” alcímmel) idézve:¹⁸ „A 4. cikkből kikerül a »grafikai ábrázolhatóságra« vonatkozó követelmény. Elavult az az előfeltétel, hogy grafikailag ábrázolhatónak kell lennie a megjelölésnek, amelyre vonatkozóan védjegybejelentés történik. Nagyfokú jogbizonytalanságot teremt egyes nem hagyományos, például kizárólag hangokból álló védjegyek tekintetében. Ez utóbbi esetben a grafikai eszközöktől eltérő módon (pl. hangfájl segítségével) történő ábrázolás kívánatosabb is lehet, ha az a védjegy pontosabb azonosítását teszi lehetővé, és ezáltal a nagyobb jogbiztonság célját szolgálja. A javasolt új fogalom meghatározás lehetőséget teremt az elegendő garanciát biztosító technológiai eszközökkel ábrázolt dolgok lajstromozására. A cél

14 http://ec.europa.eu/internal_market/indprop/tm/index_en.htm; utolsó letöltés: 2015.05.02.

15 Com (2013) 162 final 2013/0089 (COD).

16 Com (2013) 161 final 2013/0088 (COD).

17 A Tanulmány 2.9 pontja szerint jelentős számú szakmai szervezet véleményének megismerése alapján kiderült, hogy a grafikai ábrázolhatóság követelménye elavult és a vonatkozó jogszabályok szövegét módosítani kellene annak érdekében, hogy azok liberálisabb gyakorlatot engedhessenek az ún. új típusú védjegyek kapcsán. Emellett hangsúlyozni kell azt is, hogy ez nem jelentheti a jogbiztonság követelményének a Sieckmann-kritériumokban foglalt meghatározásától való eltérést.

18 [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/juri/dv/com_com\(2013\)0161_/com_com\(2013\)0161_hu.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/juri/dv/com_com(2013)0161_/com_com(2013)0161_hu.pdf); utolsó letöltés: 2015.05.02.

nem a megengedhető ábrázolási módok körének korlátlan kiterjesztése, hanem nagyobb fokú rugalmasság biztosítása e tekintetben, miközben nagyobb jogbiztonságról is gondoskodunk.”

A Rendelet módosítására vonatkozó javaslat preambuluma (9) bekezdése szerint „Annak érdekében, hogy a jogbiztonság növelésével egyidejűleg nagyobb rugalmasságot tegyünk lehetővé a védjegyek ábrázolási módja tekintetében, a grafikai ábrázolhatóság követelményét törölni kell az európai védjegy fogalommeghatározásából. A megjelölés bármely megfelelő formában – így nem szükségszerűen grafikai eszközökkel – történő ábrázolása megengedett mindaddig, amíg az ábrázolás lehetővé teszi az illetékes hatóság és a köz számára az oltalom pontos tárgyának pontos és egyértelmű meghatározását – és persze rendelkezik az adott megjelölés megkülönböztető képességével.

Kijelenthető tehát, hogy a Tanulmány szerint a grafikai ábrázolhatóság feltétele elavult, gátat szab egyes új típusú megjelölések oltalmazásának. Végül a Rendelet módosítását az Európai Parlament és a Tanács a 2015/2424. sz. rendeletében határozta el 2015. december 16-án, amely részét képezi az EU-védjegyek reformjára vonatkozó, az Európai Parlament és a Tanács 2015/2436. sz. irányelve (Irányelv) által elfogadott jogalkotási csomagnak. A 2015/2424. sz. rendelet szerint: „Annak érdekében, hogy a jogbiztonság növelésével egyidejűleg nagyobb rugalmasságot tegyünk lehetővé a védjegyek ábrázolási módja tekintetében, a grafikai ábrázolhatóság követelményét törölni kell az európai uniós védjegy fogalommeghatározásából. A megjelölés bármely megfelelő formában – azaz nem szükségszerűen grafikai eszközökkel –, széles körben elérhető technológia alkalmazásával történő ábrázolásának megengedettnek kell lennie, amennyiben az ábrázolás egyértelmű, pontos, önmagában teljes, könnyen hozzáférhető, érthető, tartós és objektív.”

A jogalkotási folyamat eredménye új védjegyrányelv [*Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2436. sz. irányelve (2015. december 16.) a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről*] és a 2015/2424/EU-rendelettel átfogóan módosított régi védjegyrendelet lett [*Az Európai Parlament és a Tanács 2015/2424. sz. rendelete (2015. december 16.) a közösségi védjegyről szóló 207/2009/EK tanácsi rendelet és a közösségi védjegyről szóló 40/94/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról szóló 2868/95/EK bizottsági rendelet módosításáról, valamint a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnak (védjegyek és formatervezési minták) fizetendő díjakról szóló 2869/95/EK bizottsági rendelet hatályon kívül helyezéséről*].

A védjegy új fogalma 2017. október 1-től az EU-ban a következő: „Védjegytalomban részesülhet minden megjelölés, így különösen szó – beleértve a szemeélyneveket is –, ábra, kép, alakzat, betű, szám, szín, továbbá az áru vagy az áru csomagolásának formája, vagy hang, amely alkalmas arra, hogy: a) valamely vál-

lalkozás áruit vagy szolgáltatásait megkülönböztesse más vállalkozások áruitól vagy szolgáltatásaitól; és b) lajstrombeli ábrázolásának módja lehetővé tegye azt, hogy az illetékes hatóságok és a nyilvánosság egyértelműen és pontosan meghatározza a jogosultat megillető oltalom tárgyát.” [2015/2436. sz. irányelv (2015. december 16.) a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről]. Mint látható, a grafikai ábrázolhatóság követelményét felváltja egy lazább, kötetlenebb megfogalmazású elvárás: az ábrázolás oly módja, amely *lehetővé teszi azt, hogy az illetékes hatóságok és a nyilvánosság egyértelműen és pontosan meghatározza a jogosultat megillető oltalom tárgyát.*

5. A legfontosabb kérdés az, hogy a vázolt módosítás milyen tényleges következménnyel járhat az európai uniós védjegygyakorlatban. Elvi szempontból azzal, hogy a nem látás útján érzékelhető megjelölések – pl. illat- és ízmegjelölések – is oltalomképesek lesznek, amennyiben megkülönböztető képességgel rendelkeznek.¹⁹ Gyakorlati szempontból az a kérdés, hogy miként ítéltető meg a lajstromozási eljárás során egy látás útján nem érzékelhető megjelölés megkülönböztető képessége? Továbbá: hogyan lesz biztosítható a nem látható megjelölések egyedi azonosíthatósága és észlelhetősége a forgalomban, hogyan lehet majd megismerni a védjegy-lajstromok tartalmát, és lehetővé tenni az egzakt védjegykutatót? Vajon a grafikai ábrázolás mellett milyen technológiai eszközök biztosítanak a jövőben elegendő garanciát arra, hogy a lajstromozandó megjelölések közhiteles ábrázolása (rögzítése és megismerhetősége) a Sieckmann-kritériumoknak megfelelően világos, pontos, önálló, könnyen hozzáférhető, érthető, tartós és tárgyyszerű legyen? Nem éppen ez a kitűzött szabályozási módszer szül majd jogbizonytalanságot? Nem amiatt merül fel inkább most a jogbiztonság hiánya, mert a jelenlegi, jól bevált dogmatikai keretek között (és a Sieckmann-kritériumokban meghatározottakkal szemben!) olyan hangmegjelölések kerültek lajstromozásra, amelyek grafikailag nem ábrázolhatók?

Bár a Bizottság indoklása szerint „a cél nem a megengedhető ábrázolási módok körének korlátlan kiterjesztése, hanem nagyobb fokú rugalmasság biztosítása e tekintetben”, nem lehetséges, hogy mégis ennek ellenkezője tűnik ki a sorok közül? Ha a kiterjesztés mégis bekövetkezik, akkor az milyen hatással lesz a kereskedelmi és fogyasztási szokásokra? És még általánosabb szinten: észszerű, hasznos, és lehetséges következményeit tekintve megengedhető-e az, hogy már nemcsak hangok, de elvileg akár illatok és ízek is „kisajátíthatók” legyenek a jövőben?²⁰

19 Az Európai Unióban jelenleg (2016. november) 185 hangmegjelölés áll közösségi védjegyoltalom alatt, ami azt jelenti, hogy bár a hangmegjelölések oltalomképességével kapcsolatos elvi kérdések jelentősek, a gyakorlatban mégis kevés konkrét ügyben játszanak szerepet. Illat- vagy ízvédjegy jelenleg nem áll közösségi oltalom alatt.

20 Rádásul, ne feledjük, hogy elvileg akár korlátlan időre, hiszen pl. a szabadalmakkal szemben a védjegyoltalom korlátlan alkalommal megújítható.

Jelenleg, úgy tűnik, több a kérdés, mint a válasz; azt tehát, hogy az ismertetett fogalmi módosítás miképpen fog hatni egyes megjelölések lajstromozhatóságára, az EUIPO és az Európai Bíróság jövőbeli gyakorlata fogja megmutatni.

Irodalom

- Csécsy György 2000. *A szellemi alkotások joga*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- Lontai Endre – Faludi Gábor – Gyertyánfy Péter – Vékás Gusztáv 2012. *Szerzői jog és iparjogvédelem*. Budapest. Eötvös József Könyvkiadó.
- Tattay Levente 2007. *A szellemi alkotások joga*. Budapest, Szent István Társulat
http://ec.europa.eu/internal_market/indprop/tm/index_en.htm (letöltés ideje: 2015.05.02.)
- [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/juri/dv/com_com\(2013\)0161_/com_com\(2013\)0161_hu.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/juri/dv/com_com(2013)0161_/com_com(2013)0161_hu.pdf) (letöltés ideje: 2015.05.)

A zenei művek színpadi felhasználásának kérdései a román jogban

Vallasek Magdolna

PhD, egyetemi adjunktus

Sapientia EMTE, Kolozsvári Kar, Jogtudományi Tanszék

E-mail: mvallasek@kv.sapientia.ro

Összefoglalás. Jelen tanulmányunk témakörét a zenei művek színpadi felhasználásának román jog szerinti szabályozása képezi. Annak ellenére, hogy a létező szabályozási keret meglehetősen részletesen foglalkozik a kérdéssel, azt láthatjuk, hogy a különböző szabályok egymással ellentmondásban vannak, illetve olyan gyakorlati problémákat vetnek fel, amelyek az elmúlt években a jogvitáknak valóságos hullámát indították el. Mi több, immár sokéves pereskedések után sem tűnik úgy, hogy a vitás kérdések minden tekintetben megnyugtatóan rendeződtek volna. Úgy látjuk, hogy nem minden téren sikerült olyan megoldást találni, amely a törvényesség keretein belül meggyőzően tudja bizonyítani, hogy valóban a szerzők érdekét képviseli. Véleményünk szerint a jelenleg is bevett gyakorlat sok szempontból éppen ezzel az érdekléssel ellentétes.

A zenei művek színpadi felhasználásának szabályozási keretén túl jelen tanulmányunkban foglalkozni kívánunk mindazokkal a problémákkal, amelyek a közös jogkezelés gyakorlatában leginkább felmerültek és jogvitákat eredményeztek, végül bemutatjuk azt a jogesetet, a Circul Globus az UCMR-ADA elleni pert, amely egyrészt önmagában is több jelentős jogértelmezési kérdést vetett fel, másrészt rányomta bélyegét a zenei művek közös jogkezelésével kapcsolatos további jogviták kimenetelére is.

Kulcsszavak: közös jogkezelés, zenei művek, Circul Globus, UCMR-ADA

Abstract. Romanian legal aspects regarding the use of musical works in theatre performances

The paper examines aspects regarding the use of musical works in theatre performances as defined by Romanian law. Although there is an extensive legal framework dedicated to this problem, there are still contradicting regulations and practical aspects that resulted in an outburst of legal cases concerning copyright infringements. Moreover, after years of cases tried, the debate is still not settled in every aspect. An explication to this controversy could be the fact that in some fields, a legal solution, unanimously accepted as benefitting authors, still hasn't been found. It is our belief that the current practice is contrary even to this particular interest.

The paper presents the legal framework referring to the use of musical works in theatre performances, as well as the most frequent problems that often result in lawsuits in the practice of collecting societies. Lastly, the case of Circul Globus vs UCMR-ADA will be presented as an example of multiple options regarding interpretations, and also, a flagship case regarding the handling of musical works by collective societies.

Keywords: collecting societies, musical works, Circul Globus vs UCMR-ADA

1. Bevezető gondolatok

Jelen tanulmányunk témakörét a zenei művek színpadi felhasználásának román jog szerinti szabályozása képezi. Annak ellenére, hogy a létező szabályozási keret meglehetősen részletesen foglalkozik a kérdéssel, azt láthatjuk, hogy a különböző szabályok egymással ellentmondásban vannak, illetve olyan gyakorlati problémákat vetnek fel, amelyek az elmúlt években a jogvitáknak valóságos hullámát indították el. Mi több, immár sokéves pereskedések után sem tűnik úgy, hogy a vitás kérdések minden tekintetben megnyugtatóan rendeződtek volna. Úgy látjuk, hogy nem minden téren sikerült olyan megoldást találni, amely a törvényesség keretein belül meggyőzően tudja bizonyítani, hogy valóban a szerzők érdekét képviseli. Véleményünk szerint a jelenleg is bevett gyakorlat sok szempontból éppen ezzel az érdekléssel ellentétes.

A zenei művek színpadi felhasználásának szabályozási keretén túl jelen tanulmányunkban foglalkozni kívánunk mindazokkal a problémákkal, amelyek a közös jogkezelés gyakorlatában felmerültek és jogvitákat eredményeztek, végül röviden kitérünk arra a jogesetre, a Circul Globus az UCMR-ADA elleni perére, amely egyrészt önmagában is több jelentős jogértelmezési kérdést vetett fel, másrészt rányomta bélyegét a zenei művek közös jogkezelésével kapcsolatos további jogviták kimenetelére is.¹

2. A zenei művek felhasználására vonatkozó közös jogkezelés szabályozása a román szerzői jogi törvényben

A szerzői jogra és a szomszédos jogokra vonatkozó szabályozás alapját Romániában az 1996. évi 8. számú törvény jelenti (Sztv.). Annak ellenére, hogy az elmúlt húsz évben a törvénynek nagyon sok módosítása és kiegészítése született, azt

1 UCMR-ADA és Teatrul de Stat Constanța (32373/3/2011), UCMR-ADA és Teatrul German de Stat Timișoara (32641/3/2011), UCMR-ADA és Teatrul Municipal Târgoviște (31186/3/2012), UCMR-ADA és Teatrul Municipal Ariel Râmnicu-Vâlcea (31187/3/2012), UCMR-ADA és Kolozsvári Állami Magyar Színház (32372/3/2011), UCMR-ADA, a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház (48169/3/2011) és más ügyek.

mondhatjuk, hogy a Szjtv. egy stabil és átlátható keretet biztosít a szerzői jogokkal és szomszédos jogokkal kapcsolatos valamennyi kérdéskör és jogintézmény tekintetében.

A zenei jogok színpadi felhasználásával és azok közös jogkezelésével kapcsolatban a Szjtv. rendelkezéseinek legjelentősebb kiegészítését a Román Szerzői Jogi Hivatal (Oficiul Român pentru Drepturile de Autor) 2010. évi 189. számú Határozata vezette be a zenei jogok közös jogkezelésének módszertanáról szóló rendelkezéseivel, amelyet a szakirodalom és joggyakorlat röviden *Módszertan* néven ismer és használ.

A közös jogkezelés kérdéséről a Szjtv. III. Címének 1. Fejezete rendelkezik a 123–136. cikkekben. Az eredeti normaszövegen 2004-ben a 285. számú törvény² hatályba lépése lényeges kiegészítéseket és módosításokat eszközölt, létrehozva egyúttal azt a jogszabályi helyzetet, amely a későbbi, közös jogkezeléssel kapcsolatos jogviták egyik alapját képezi.

A 123. cikk értelmében a szerzői jogok és szomszédos jogok címzettjei a törvény által elismert jogait két módon gyakorolhatják: közvetlenül, azaz önállóan, vagy közös jogkezelő szervezet által, az ezzel megkötött megbízás alapján. A közös jogkezelés tárgyát azonban csak olyan alkotásokhoz fűződő jogok képezhetik, amelyeket korábban már nyilvánosságra hoztak.

A szabály a szomszédos jogok esetében is hasonló, olyan értelemben, hogy csak a korábban nyilvánosságra hozott hang- vagy videofelvételekre, illetve korábban már rögzített vagy sugárzott alakításokra vonatkozhat a közös jogkezelés. A szerzői jogok és szomszédos jogok címzettjei a törvény által elismert vagyoni jellegű jogait a törvény értelmében a közös jogkezelő szervezetekre nem ruházhatják át.

Ezt a meglehetősen egyértelmű rendelkezést egészítette ki a jogalkotó 2004-ben a 123¹. cikkel, bevezetve egyes területeken, többek között a zenei művek nyilvánosságához közvetítésének területén, a kötelező közös jogkezelést. A közös jogkezelés kötelező jellegét a második bekezdés külön megerősíti, amikor kijelenti, hogy az első bekezdésben felsorolt jogok tekintetében a közös jogkezelő szervezetek azokat a szerzői joggal rendelkező személyeket is képviselik, akik számukra nem adtak erre megbízást.

A közös jogkezelés kötelező jellege véleményünk szerint egyértelműen ellentétes a szerző érdekeinek elsődleges figyelembevételével, a döntési szabadságának tiszteletben tartásával, ellentétes a Szjtv. szellemiségével és az eredeti normaszövegével is. A kötelező jogkezelésre vonatkozó cikkek bevezetése a törvény szövegébe értelmezési és alkalmazási problémákat egyaránt felvet, különösképpen mivel a kérdéses cikkeket a törvény egyéb, eredeti rendelkezéseivel nem hozta összhangba a jogalkotó.

Az ellentmondás már a 123. és a 123¹. cikkek között szembetűnő. Míg az eredeti normaszövegben meglévő 123. cikk a szerzői jogok címzettjének döntésére

2 Megjelent Románia Hivatalos Közlönyének 2004/587. számában.

bízza azok személyes vagy közös jogkezelő általi kezelését, a későbbiekben beiktatott 123¹. cikk kötelezővé teszi a közös jogkezelést egyes jogok felhasználása tekintetében.

Az ellentmondások sora folytatódik, ha a közös jogkezelésre vonatkozó általános szabályokat vetjük össze a kötelező jogkezelésre vonatkozó rendelkezéssel. Így például a Szjtv. 134. cikkének első bekezdése kimondja, hogy a közös jogkezelés *semmilyen módon nem korlátozhatja* a szerzői jogok címzettjének vagyoni jogait. Azaz, tesszük hozzá, a nyilvánossághoz közvetítés jogát sem!

A közös jogkezelő szervezetek működésére vonatkozó részt megnyitó 130. cikk első bekezdése a jogkezelő szervezetek kötelezettségeinek felsorolásakor, a bekezdés b) pontjában a következőket mondja: saját tevékenységi területükre vonatkozóan a közös jogkezelő szervezetek működési szabályzatokat (*módszertant*) dolgoznak ki a vagyoni jogokra vonatkozóan, amelyeket a felhasználókkal, a díjfizetés érdekében meg kell tárgyalni, *azokra az alkotásokra vonatkozóan, amelyek felhasználása egyéni módon, a szerzői jogok címzettje által, lehetetlen.*

Egyértelmű, hogy mind a 130., mind a 134. cikk rendelkezéseinek ellentmond a közös jogkezelés kötelezővé tétele egyes alkotások felhasználása esetében, különösen olyan esetekben, amikor a kötelező jelleget nem indokolja sem a szerzői jogok tulajdonosának érdeke, sem az adott alkotás egyéni módon való felhasználásának lehetetlen jellege. Ennél is egyértelműbben fogalmazva úgy gondoljuk, hogy a közös jogkezelés kötelező előírása adott esetben kifejezetten ellentétes lehet a szerző alapvető érdekével, holott a szerzői jogok védelme éppen ezt a célt kellene hogy szolgálja.

Magára a közös jogkezelésre vonatkozó általános szabályokat a Szjtv. a 130. cikkel kezdődően tárgyalja. A rendelkezések értelmében a közös jogkezelőnek adott megbízást közvetlenül a szerzői jogok tulajdonosával, írott formában kell megkötni. A megbízási szerződés alapján a szerzőt a közös jogkezelő közgyűlésében szavazati jog illeti meg. Bármilyen szerzői jognak a tulajdonosa kérheti a közös jogkezelőtől jogainak a megbízás alapján való kezelését, a közös jogkezelőnek pedig, a törvényes feltételek megléte mellett, kötelessége elvállalni azt. A közös jogkezelés az egyes jogok vonatkozásában lehet kötelező jellegű, de a kötelező közös jogkezelési eseteket csak a törvény írhatja elő.³

A szerzői és szomszédos jogok közös jogkezelői a Szjtv. értelmében olyan jogi személyiséggel rendelkező szervezetek, amelyek a szabad társulás elve alapján jöttek létre. Alapvető tevékenységi területük a megbízóik által létrehozott alkotásokhoz fűződő jogok felhasználásának következményeként járó jogdíjak begyűjtése és szétosztása. A közös jogkezelő szervezetek a nonprofit egyesületekre vonatkozó szabályok alapján jönnek létre és folytatják tevékenységüket, a Román Szerzői Jogi Hivatal jóváhagyása és felügyelete mellett. Jelen pillanatban Romániában 16

3 Lásd még Cätunä 2010. 515–526.

közös jogkezelő szervezet működik, nyolc a szerzői jogok, nyolc a szomszédos jogok területén.⁴

A zenei művek közös jogkezelését az UCMR-ADA nevű szervezet látja el úgy, hogy míg a többi alkotási területen általában legalább két közös jogkezelő közül választhat a szerző, a zenei művek területén ez a szervezet egyedülként, mintegy törvényesen biztosított monopolhelyzetet élvez, s ilyen módon a kötelező közös jogkezelés is teljes mértékben és kizárólag az UCMR-ADA tevékenységi területéhez tartozik.⁵

3. Zenei művek színpadi felhasználása. A kötelező közös jogkezelés által felvetett problémák

Láthattuk a román szerzői jogi törvény közös jogkezelésre vonatkozó rendelkezéseinek bemutatásakor, hogy a kötelező közös jogkezelés beiktatása az eredeti normaszövegbe már eleve több ellentmondást hozott létre a jogszabály egyes eredeti és későbbiekben bevezetett rendelkezése között, már eleve ezzel számtalan jogalkalmazási problémát teremtve.⁶ A törvénymódosítást követően azonban további olyan kiegészítő jogszabályok léptek hatályba, amelyek még nagyobb teret adtak a kötelező közös jogkezelésre megjelölt szervek tevékenységének, megteremtve ezáltal véleményünk szerint a visszaélések lehetőségét is. Ezen jogszabályi változások mentén egyenes út vezetett egy sor olyan jogvita felé, amelyek még jelen pillanatban sem zárultak le mind, azonban a szerzők érdekeinek tiszteletben tartása szempontjából legalábbis aggályos jelenséget és kialakulóban levő gyakorlatot tettek nyilvánvalóvá.

A jogviták és a kialakult gyakorlat alapján azt láthatjuk, hogy alapvetően három nagy problémás terület különíthető el, amelyek esetében a szerzői és felhasz-

4 Szerzői jogok területén: AOTO – teológiai, tudományos szövegek, ARDAA – videofelvételek, audiovizuális, COPYRO – írott alkotások, DACIN-SARA – film és audiovizuális, PERGAM – tudományos alkotások, OPERA SCRISĂ.RO – írott alkotások, UCMR-ADA – zenei művek, VISARTA – vizuális művészetek

Szomszédos jogok területén: ADPFR – hangfelvétel-készítők, ARAIEX – előadóművészek, CREDIDAM – előadóművészek, SOPFIA – audiovizuális alkotások, UNART – előadóművészek, UPFAR-ARGOA audiovizuális/filmalkotás készítői, UPFR – hangfelvétel-készítők, UPVR – videofelvétel-készítők. Forrás: <http://www.orda.ro/default.aspx?pagina=168> (letöltve 2016 január 30.)

5 Az UCMR-ADA (Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România – Asociația pentru Drepturi de Autor) a zenei művek tekintetében Romániában az egyetlen illetékes közös jogkezelő szervezet a Román Szerzői Jogi Hivatal 3/1997 számú Határozata alapján, amely Románia Hivatalos Közlönyének 1997. április 8/58. számában jelent meg.

6 A kötelező közös jogkezelés által felvetett általános problémák tekintetében lásd Ficsor 2010. 144–148.

nálói érdekek figyelembevételére a zenei művek nyilvánosságához közvetítésének kötelező közös jogkezelése kontextusában legalábbis kétségesnek mutatkozik.

Ez a három terület a nem kizárólagos felhasználási engedélyeket rendelkezésre bocsátó szerződésekre vonatkozó tárgyalási lehetőségek elutasításának kérdése, a felhasználási díjfizetés számítási alapjának kérdése, végezetül pedig a közvetlen színpadi felhasználási szerződések elismerésének kérdése köré épülnek.

A következőkben ezeket a problémás területeket kívánjuk röviden megvizsgálni és bemutatni.

a) Tekinthetjük-e „adhéziós szerződéseknek” a zenei művek kötelező közös jogkezelő szervezete által kezdeményezett felhasználási szerződéseket?

A zenei művek nyilvánosságához közvetítése esetében kötelező közös jogkezelésre vonatkozó rendelkezésekből egyértelműnek látszik, hogy az a gyakorlat, miszerint a nem kizárólagos felhasználási engedélyeket nyújtó, a közös jogkezelő szervezet által elméletileg a Módszertan alapján kidolgozott szerződéseket kvázi adhéziós szerződésként kezeli a közös jogkezelő szervezet (UCMR-ADA), és minden valós jogi alapot nélkülöz.

A közös jogkezelés szabályait lefektető általános rendelkezéseiben a Szjtv. a szerződéskötési szabadság elvét hangsúlyozza. A Szjtv. 130. cikke a közös jogkezelő szervezetek kötelezettségei közé sorolja egyrészt a nem kizárólagos engedélyek kiadását az adott művek felhasználói számára, másrészt a tevékenységi területükre vonatkozó módszertan kidolgozását, amelyet a jogdíjak kifizetése érdekében meg kell tárgyalni a felhasználókkal, azoknak a műveknek a tekintetében, amelyeknek a felhasználása nem teszi lehetővé a jogok címzettje általi egyéni engedélyezést.

A fenti rendelkezés alapján született meg a Román Szerzői Jogi Hivatal 2010/189. számú határozata, amely a zenei műveknek koncertek, színpadi előadások és más művészeti rendezvények keretében történő nyilvánosságához közvetítésére vonatkozó díjfizetés módszertanát tartalmazza.⁷

A határozat alapján az UCMR-ADA, mint egyetlen zenei közös jogkezelő szervezet, elkészített egy szerződést a nem kizárólagos engedélyezésekre vonatkozóan, amelyet formailag is egy sokszorosított, tömbben nyomtatott, átíró oldalakat tartalmazó (az indigózott másodpéldány marad a felhasználónál) formanyomtatványként nyújtott be minden felhasználónak, kötelező aláírás végett. A szerződéses rendelkezések tekintetében a közös jogkezelő a felhasználóknak semmilyen tárgyalási lehetőséget nem biztosított, sőt visszautasított.

Mindez teljes mértékben önkényes eljárást jelent, amelyet maga a Módszertan sem támaszt alá, nem beszélve a Szjtv. korábban már ismertetett rendelkezéseiről.

⁷ Megjelent Románia Hivatalos Közlönyének 13.05.2010/314. számában.

A Módszertan 1. cikke csupán annyit jelent ki, hogy a zenei műveknek koncertek, színpadi előadások vagy más művészeti rendezvényeken való nyilvánosság-hoz közvetítésére csak a közös jogkezelővel előzetesen megkötött, nem kizárólagos felhasználási engedélyezés alapján kerülhet sor.

A következő cikk meghatározza azt, hogy kit kell a törvény értelmében felhasználónak tekinteni, majd a 3. cikk leszögezi, hogy a felhasználóknak kötelező módon kérniük kell a nem kizárólagos felhasználási engedély megadását, öt nappal az előadás, koncert vagy művészi rendezvény dátuma előtt.

A továbbiakban a Módszertan már csak a díjfizetésre vonatkozó szabályokról rendelkezik, magának a nem kizárólagos engedélyt tartalmazó szerződésnek tartalmi vagy formai feltételeiről nem tudunk meg többet.

Mindezekből azonban egyértelműen az derült ki, hogy a zenei művek felhasználására vonatkozó nem kizárólagos engedélyezést tartalmazó szerződésekre a szerződéskötési szabadság szabályai kell hogy érvényesüljenek, és a törvényes rendelkezések figyelembevétele mellett a közös jogkezelő szervezetnek lehetőséget kell teremteni arra, hogy a felhasználó érdekei is érvényesüljenek, illetve adott esetben befolyásolni tudja a szerződés tartalmát.

b) A zenei művek használata utáni díjfizetés számítási alapjának kérdése

A zenei művek felhasználásáért való díjfizetés kérdését a Szjtv. nem, a Román Szerzői Jogi Hivatal 189/2010. számú határozata, a már említett Módszertan az 5. cikkel kezdődően viszont részletesen szabályozza. Annak ellenére, hogy a szabályozás véleményünk szerint meglehetősen egyértelmű, a kötelező közös jogkezelő szerv, az UCMR-ADA által kialakítani kívánt gyakorlat több olyan értelmezési problémát is felvetett, amelyek az elmúlt évek jogvitáiban is megjelennek.

A Módszertan értelmében a zenei művek nyilvánosság-hoz közvetítési felhasználása utáni jogdíjfizetés számítási alapját képezi az előadásból származó áfamentes bevétel, mint például a jegyeladásból származó bevétel, reklámbevételek, rádiós közvetítésből származó bevétel, támogatások összege, valamint a belépőjegyek árára vonatkozó költségvetési szubvenció. Amennyiben a felhasználónak az előadásból nem származik bevétele, a jogdíjfizetés számítási alapját az előadás megtartásának produkciós költségei jelentik.

A Módszertan ugyanakkor egy részletes táblázatot is tartalmaz (4. cikk), amely felhasználói kategóriánként rögzíti azt, hogy a zenei művek nyilvánosság-hoz közvetítése esetén a díjszámítási alapra milyen százalékarány szerint számolandó a kifizetendő felhasználási jogdíj összege, illetve tartalmazza a kötelező minimális díjfizetési összegeket is.

A meglehetősen világos és egyértelmű szabályozás ellenére az állami fenntartású intézmények (színházak, művelődési házak stb.) esetében a felhasználók és

a közös jogkezelő szervezet között a rendelkezések alkalmazása alapvető nézetkülönbséget eredményezett. A probléma alapját az képezi, hogy az UCMR-ADA, mint közös jogkezelő, véleményünk szerint teljesen önkényes módon értelmezve a Módszertan szövegét, a felhasználási jogdíjat a felhasználónak az 5. cikkben felsorolt minden bevétele után egyformán követelte. Tudni kell azonban, hogy az állami fenntartású kulturális intézmények költségvetésüket minden költségvetési évre a teljes tevékenységükre kapják, így nem különíthető el pontosan, hogy egy adott előadás színpadra állítása pontosan milyen költséget jelent, hiszen a napi fenntartási (alkalmazottak fizetése, közüzemi számlák stb.) összegek nem bonthatók teljesen szét az egyéb tevékenységekhez szükséges összegektől. Hasonlóképpen problémát okoz az is, hogy ezek az intézmények alapvetően repertoár jellegű tevékenységet folytatnak, azaz egy bizonyos előadás, amelyben a zenei műnek a nyilvánossághoz közvetítése történik, többször kerül bemutatásra, akár éveken keresztül újra és újra.

Megfigyelhetjük továbbá azt is, hogy az állami fenntartású kulturális intézmények belépőjegyeinek árát úgy állapítják meg, hogy az a szakpolitikai céloknak megfeleljen, azaz nem a profitorientált szórakoztató intézmények által gyakorolt módszer szerint. Ezeknél az intézményeknél a hangsúly természetesen nem a bevételeken van, gyakorlatilag a belépőjegyek árai is egyfajta állami szubvencionálásban részesülnek annak érdekében, hogy minél szélesebb tömegek hozzájuthassanak a kulturális kínálat ezen intézmények által képviselt szegmenseihez.

A fentiek ismeretében egyértelműen aránytalan követelésnek tekinthetjük a közös jogkezelő szervezet részéről azt az igényt, hogy a zenei művek színpadi felhasználása utáni díjfizetésnek alapjául egy állami fenntartású kulturális intézménynek gyakorlatilag a teljes költségvetését számításba vegyék. A törvényes és méltányos megoldás az, amelyet az érintett intézmények mint felhasználók is egyöntetűen gyakoroltak, miszerint a jogdíjakat a jegybevételből származó jövedelemnek a Módszertanban rögzített százalékos arányában állapították meg.

c) Közvetlen színpadi felhasználási szerződések kérdése

Végezetül nem hagyható említés nélkül a felhasználók és zeneszerzők között közvetlenül megkötött színpadi felhasználási szerződések kérdése, amelyek esetében egyértelműen méltánytalan és tulajdonképpen a szerző jogos érdekeit is figyelmen kívül hagyó az a gyakorlat, amelyet a zenei jogok közös jogkezelő szervezete kívánt és kíván bevezetni.

Láttuk a korábbiakban, hogy a Szjtv. 123. cikke értelmében a szerző maga dönti el, hogy az alkotásához fűződő felhasználási jogokat egyénileg vagy közös jogkezelő által kívánja gyakorolni. Ugyanakkor a közös jogkezelés csak a már nyilvánosságra hozott művek esetében lehetséges.

A továbbiakban a Szjtv. 123¹. cikke azonban kötelezővé teszi a közös jogkezelést a zenei művek nyilvánosságához közvetítése esetében (kivételt képeznek a filmalkotások).

A közös jogkezelés általános szabályairól szóló 134. cikk 1. bekezdése viszont abból indul ki, hogy a megbízás alapján végzett közös jogkezelés semmilyen módon nem korlátozhatja a szerzői jog címzettjének vagyoni jellegű jogait.

Lehetséges vajon úgy értelmezni 123¹. cikk rendelkezését, hogy az gyakorlatilag ellehetetleníti a felhasználók és a zeneszerzők között létrejövő közvetlen színpadi felhasználási szerződések megkötését? Úgy gondoljuk, hogy nem.

A szerzőnek, esetünkben zeneszerzőnek törvényes joga önállóan rendelkezni az általa létrehozott mű felhasználásáról. Színpadi felhasználás esetében az adott zenei mű szorosan kötődik a létrehozott előadás egészéhez, annak szerves részét képezi. Mi több, mivel ezekben az esetekben általában egy megrendelési szerződés képezi az alkotás létrehozásának alapját, a felek között egy kizárólagos felhasználási szerződés jön létre. Más szóval, az adott zenei alkotás egyetlen más felhasználó számára sem elérhető. Milyen logikai alapja lenne ebben az esetben a közös jogkezelésnek, amelynek az a célja, hogy nem kizárólagos jellegű felhasználási engedélyt biztosítson az érdekeltek számára?

Továbbmenve ezen a gondolaton, mivel a közös jogkezelés a törvény értelmében csak a korábban már nyilvánosságra hozott alkotások esetében lehetséges, eleve abszurd elvárás az, hogy a felhasználó nem kizárólagos jellegű felhasználási engedélyt kérjen egy olyan alkotásra, amely a megrendelői szerződés alapján már első alkalommal is csak és kizárólag a megrendelő intézmény által színpadra vitt előadásban fog elhangzani.

Mindezeken túlmenően is úgy véljük, hogy a kizárólagos felhasználási szerződéssel rendelkező felhasználónak a közös jogkezelő felé való díjfizetési kötelezettsége egy kétszeres kifizetési helyzetet teremtene, miközben a közös jogkezelő szervezet számára ugyanaz a helyzet egy jogtalan meggazdagodási lehetőséget jelent.

4. Néhány gondolat a Circul Globus București és UCMR-ADA eset (C-283/10, 15.276/3/2007. ügy) következményeiről

A Circul Globus UCMR-ADA-val szembeni jogvitája mind a közösségi jog, mind a román jog szempontjából olyan kiemelkedő jelentőségű eset, amelynek rövid elemzése elengedhetetlen a témánk szempontjából. Mivel a szakirodalomban többször, több helyen foglalkoztak az eset elemzésével, jelen tanulmányunkban nem kívánjuk azt részleteiben bemutatni. Célunk csupán az, hogy felvázoljuk a tényállást

és megvizsgáljuk, vajon az Európai Unió Bíróságának és különösképpen a román igazságszolgáltató szervek az ügyben hozott döntéseinek milyen következményei lehetnek a zenei művek közös jogkezelésének hazai gyakorlatára nézve.

Az UCMR-ADA és a Circul Globus közötti jogvita közel tíz évig húzódott. Tulajdonképpen ez volt az egyik első olyan per, amelyet az UCMR-ADA indított, s amelyet a későbbiekben több, nagyon hasonló követeléseket tartalmazó és hasonló tényálláson nyugvó jogvita követett. A Circul Globus ügyben hozott döntéseknek ezért is van kiemelkedő jelentőségük, mert egyfajta precedens értékű helyeztet teremtett, amely hatással lehet a zenei művek közös jogkezelésének további gyakorlatára Romániában.

Ahogy azt Mezei Péter megfogalmazza az ügy kapcsán írt elemzésében,⁸ „a tényállás lényege az előzetes döntés 14. pontjából világosan és tömören kiolvasható”. A 2004 májusa és 2007 szeptembere közötti időszakban a Circul Globus előadásaiban úgy használt fel zenei alkotásokat, hogy azokra a közös jogkezelő szervezettől nem kért felhasználási engedélyt, és a díjfizetési kötelezettségnek sem tett eleget. Nézőpontja szerint erre nem is volt szükség, mivel az előadásokban felhasznált zenei művekre vonatkozóan közvetlenül a zeneszerzőkkel kötött felhasználási szerződést, és azok számára a felhasználás utáni jogdíjat a szerződésben rögzített összegben és feltételek mellett ki is fizette. Az UCMR-ADA a közös jogkezelés kötelező jellegére hivatkozva úgy vélte, hogy a Circul Globus tőle kellett volna felhasználási engedélyt kérjen, azaz gyakorlatilag a közvetlenül a zenei művek szerzőivel kötött szerződéseknek nem lehet ebben az esetben joghatása, a kötelező jogkezelés felülírja a szerzőnek úgyszintén a törvényben biztosított, a felhasználás engedélyezéséről való döntési jogát.

A Bukaresti Törvényszéknek, majd a Bukaresti Ítéltáblának az UCMR-ADA követeléseit jóváhagyó döntéseit követően a Legfőbb Semmítő- és Ítélszék az EUB-hoz fordult előzetes döntéshozatali kérelemmel, három olyan kérdésben, amely a román szerzői jogi szabályozásnak az InfoSoc Irányelvvel való megfelelésségét volt hivatott vizsgálni.⁹ A kérdések a 2001/29/EK-irányelv 3(1). cikkének értel-

8 <https://copy21.com/2015/06/nyilvánossaghoz-kozvetitesi-morzsak-az-eub-tol-7-a-circul-globus-bucuresti-ugy/> (letöltve: 2016. január 30.)

9 A Legfőbb Semmítő- és Ítélszék által feltett kérdések a következők voltak:

„A »nyilvánossághoz közvetítés« alatt:

a) kizárólag azon nyilvánossághoz közvetítést kell érteni, amely nincs jelen a közvetítés kiindulópontjával szolgáló helyszínen, avagy

b) egy mű bármely más, a nyilvánosság számára nyitva álló helyen közvetlenül – a mű előadásának, valamint közvetlen bemutatásának bármely más nyilvános módja révén – érzékelhetővé tételt is érteni kell?

2. Amennyiben az első kérdésre adandó válasz az a) pontban foglalt eset, akkor ez azt jelenti-e, hogy a mű b) pontban említett nyilvánosság számára érzékelhetővé tétele nem tartozik ezen irányelv hatálya alá, vagy azt jelenti, hogy nem a mű nyilvánosságához közvetítésének, hanem bemutatásának és/vagy nyilvános előadásának minősülnek a [...] Berni Unió Egyezmény 11. cikke (1) bekezdésének i) pontja értelmében?

3) Amennyiben az első kérdésre adandó válasz a b) pontban foglalt eset, akkor a [2001/29.]

mezését járták körül, annak érdekében, hogy helyes értelmezést nyerjen a „nyilvánossághoz közvetítés” jogi fogalma, tisztázva azt, hogy vajon nyilvánossághoz közvetítés alatt kizárólag azon nyilvánossághoz közvetítés értendő, amely nincs jelen a közvetítés kiindulópontjául szolgáló helyszínen, avagy egy mű bármely más, a nyilvánosság számára nyitva álló helyen közvetlenül a mű előadásának, valamint közvetlen bemutatásának bármely más nyilvános módja révén érzékelhetővé tételt is érteni kell.¹⁰

Az EUB válasza meglehetősen egyszerű, azonban tartalmát tekintve sajnos nem alkalmas arra, hogy a kötelező közös jogkezelés román gyakorlata által felvetett problémák tekintetében tiszta vizet önthessen a pohárba, hiszen alapvetően arra a megállapításra szorítkozik, hogy nyilvánossághoz közvetítésként, az InfoSoc irányelv alapján, kizárólag azokat a nyilvánossághoz közvetítéseket kell tekinteni, amelyen a nyilvánosság nincs jelen a közlés kiindulópontjául szolgáló helyszínen, kizárva ebből a körből a mű bármely más, a közönség számára nyitva álló helyen közvetlenül megvalósuló helyzeteket.

Habár az EUB-nak az előzetes döntéshozatali eljárásban adott válaszával egyet értünk, úgy gondoljuk, hogy a Circul Globus az UCMR-ADA közös jogkezelővel való jogvitájának nem a nyilvánossághoz közvetítés meghatározása jelenti a központi kérdését. Ilyen értelemben maguk a feltett kérdések, s ennek következtében a kérdésekre adott válaszok nem megfelelőek az eset által felvetett valós problémák értelmezésére.

Az EUB válaszát követően a Legfőbb Semmítő- és Ítélszék 2012/5043. számú megsemmisítő végzésében¹¹ maga is arra a következtetésre jutott, hogy a közvetlenül a zeneszerzőkkel megkötött felhasználási szerződések után az alperes nem tartozik díjfizetéssel a közös jogkezelő szervezetnek, és visszautalta az ügyet a Bukaresti Törvényszék elé. Az ügyet első- és másodfokon tárgyaló bírák változtatlanul azon a nézeten voltak, hogy a közös jogkezelés mindenképpen kötelező, abban az esetben is, ha közvetlen felhasználási szerződést kötnek a felek. A Legfőbb Semmítő- és Ítélszék 2016/1347. számú döntésében¹² ugyan árnyalta ezt a képet, azonban végső soron a bizonyítási eljárás hiányosságai miatt fenntartotta

irányelv 3. cikkének (1) bekezdése lehetővé teszi-e a tagállamoknak, hogy a zeneművek nyilvánosságához közlése jogának kötelező közös kezelését törvény útján szabályozzák, függetlenül a közlés módjától, még ha e jog gyakorlására egyénileg, ily módon közvetlenül a szerzők által is van lehetőség, anélkül, hogy lehetőségük lenne műveik közös kezelés alóli kivételére?”

10 3(1) cikk: *A tagállamok a szerzők számára kizárólagos jogot biztosítanak műveik vezetékes vagy vezeték nélküli nyilvánossághoz közvetítésének engedélyezésére, illetve megtiltására, beleértve az oly módon történő hozzáférhetővé tételt is, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.*

11 <http://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=77367> (letöltve 2017.01.30)

12 <http://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=132630> (letöltve 2017.01.30)

a Bukaresti Itélőtábla döntését, ezzel közel egymillió (994 153) RON elmaradt jogdíj kifizetésére kötelezve a Globus Cirkuszt.

A Circul Globus ügyében, de más hasonló ügyekben hozott döntéseiben is,¹³ a Legfőbb Semmítő- és Ítélszék következetesen arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kizárólagos felhasználói szerződésekből átruházott, kifejezetten az adott előadás számára készült zenei művek esetében nem lehet szó közös jogkezelésről. A Circul Globus esetében azonban az eljárás során nem sikerült bizonyítani azt, hogy a közvetlenül megkötött felhasználói szerződésben átruházott zenei művek valóban eredeti alkotások, illetve azok egy része egyértelműen egy zeneszerző által végzett zenei összeállítások voltak csupán, amelyekhez más zeneszerzők műveinek részleteit használták fel.

Nem kellő mértékben tisztázott azonban továbbra sem a Legfőbb Semmítő- és Ítélszék álláspontja a díjfizetési összegek számítási alapját képező jövedelmek tekintetében, habár erre vonatkozóan is az az általunk is hangoztatott nézet körvonalazódik egyes döntések indoklásában, hogy az állami fenntartású kulturális intézmények esetében figyelembe kell venni egyrészt az adott intézmények költségvetését megállapító szabályokat, másrészt a jegyárak szubvencionálása mögött meghúzódó állami kultúrpolitikai célkitűzéseket.

Végezetül azt láthatjuk, hogy egyelőre semmilyen iránymutatás nem körvonalazódik a Legfőbb Semmítő- és Ítélszék döntéseiből arra vonatkozóan, hogy a zenei művek kötelező közös jogkezelésére vonatkozó szerződések esetében hogyan érvényesül a felek szerződéskötési és tárgyalási szabadsága.

5. Zárógondolatok

A zenei művek közös jogkezelése esetében tehát azt láthatjuk, hogy a kötelező jogkezelés bevezetése valóságos Pandora szelencéjének bizonyult. A Szjtv. rendelkezéseinek módosítása ugyanakkor valóban nem megfelelő gondossággal történt, hiszen több tekintetben is ellentmondanak egymásnak az egyes rendelkezések, de legalábbis együttes értelmezésük gondot okozhat és okoz a felhasználók számára.

A kialakult gyakorlat sok esetben teljességgel szembemegy nem csak a felhasználók, de akár a szerzők érdekével is, háttérbe szorítva azt a közös jogkezelő érdekeivel szemben. Mindez azért is aggasztó, mert a zenei művek felhasználásának engedélyezése és közös jogkezelése területén az UCMR-ADA mint közös jogkezelő szervezet teljes monopóliumhelyzetet élvez, szemben az egyéb alkotói területekkel, ahol két vagy több egymással is versenyző közös jogkezelő működik. Éppen ezért, anélkül, hogy a továbbiakban ezt részletezni kívánnánk, felhívnánk a figyelmet az EUB-nak az OSA-ügyben (C-351/12) hozott döntésére, amelyben

13 <http://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=129095> (letöltve 2017.01.30)

többek között kitér arra is, hogy egy közös jogkezelő szervezetnek a monopolhelyzetét biztosító nemzeti szabályozást akkor lehet a szellemi tulajdonjog védelmére alkalmas helyzetnek tekinteni, *amennyiben lehetővé teszi e jogok hatékony kezelését, valamint tiszteletben tartásuk hatékony ellenőrzését e területen.*

Kétséges azonban, hogy a román szabályozás, amelynek révén az UCMR-ADA zenei jogok közös jogkezelő szervezete monopóliumot élvez ezen a területen, minden tekintetben megfelelne ennek a kritériumnak. Úgy véljük ugyanis, hogy a kötelező közös jogkezelés nem élvezhet prioritást a szerzőnek a saját műve felhasználására vonatkozó döntési jogával szemben.

Irodalom

- Cătușă, L. 2013. *Drept civil. Proprietatea intelectuală*. București, C. H. Beck.
- Ficsor, M. 2010. *Gestiunea colectivă a drepturilor de autor și a drepturilor conexe*. București, Universul Juridic.
- Macovei, I. 2010. *Tratat de drept al proprietății intelectuale*. București, C. H. Beck
- Mezei, P. Nyilvánossághoz közvetítési morzsák az EUB-tól #7: a Circul Globus București ügy. <https://copy21.com/2015/06/nyilvanossaghoz-kozvetitesi-morzsak-az-eub-tol-7-a-circul-globus-bucuresti-ugy/>
- Román Szerzői Jogi Hivatal (Oficiul Român pentru Drepturile de Autor) 2010. évi 189. számú határozata a zenei jogok közös jogkezelésének módszertanáról
1996. évi 8. számú törvény a szerzői jogokról és a szerzői jogokkal szomszédos jogokról.
1996. évi 8. számú törvény a szerzői jogokról és szerzői jogokkal szomszédos jogokról.

OBITUARY

NEKROLÓG

Ecksteinné Kovács Edit

(Temesvár, 1929. április 30. – Kolozsvár, 2017. március 28.)

Ecksteinné Kovács Edit hosszas betegség után bekövetkezett halálával az egykori Bolyai Egyetem jogászképzésének egyik koronatanúja távozott az élők közül.

Kovács Edit 1929-ben született Temesváron. Kolozsváron érettségizett az Állami Leánygimnáziumban. A második világháborút követően Kolozsváron létrehozott Bolyai Tudományegyetem Jog- és Közgazdaságtudományi Karának volt hallgatója, és 1952-től, utolsó éves joghallgatóként már gyakornoki minőségben oktatási feladatokat is rábízta. 1953-ban szerezte meg diplomáját, és ettől az évtől hivatalosan is a kar oktatója, elsősorban a Fekete György polgári jogi előadásaihoz kapcsolódó szemináriumokat vezette, illetve családjogot és fuvarjogot oktatott. A teljes bolyais jogász tanári karból az egyetem másfél évtizedes történetében ő volt az egyetlen nő. Egy volt bolyais hallgató visszaemlékezése szerint: „Fekete György tanította a polgári jogot és Kovács Edit szeminarizálta. Fekete György az egyik legkiválóbban előadó professzor volt a jogon és Kovács Edit pedig szenzációsan szeminarizált. Jogeseteket oldottunk meg, úgyhogy én a polgári jognak szerelmese lettem.”

Az 1959-es egyetemegyesítés után munkáját, immár román nyelven, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Jogi Karán folytatta. Amikor a politikai körülmények lehetővé tették, román–magyar jogi terminológiát is oktatott. 1986-ban ment nyugdíjba, addig az egyesített egyetem adjunktusa volt. A szakmai előlépés lehetőségeit számára nem biztosították, így tulajdonképpen a jogtudomány napszamosaként dolgozott, oktatói, kutatói pályája nem teljesedhetett ki.

Még a Bolyai egyetemes oktatói korszakában fordította magyarra – Huszár Andorral és Gogomán Gáborral együtt – Simion Bayer és Mircea Constantiniu *Vállalati igazgatók kézikönyve* (1956) című művét, a Jogi Kis Könyvtár sorozatban ekkor publikálta *Szülők, gyermekek és rokonok jogviszonyai* című kismonográfiáját, illetve Fekete Györggyel együtt társszerzője volt a *Kötelmi jog* című egyetemi jegyzetnek (1958). A Babeş–Bolyai létrejötte után a fuvarjog tárgykerében publikált (*Dreptul transportului*, 1982), illetve gazdasági jogi munkának társszerzője (*Legislație economică*, Stanciu Cărpenuval és Doina P. Romannal).

Emlékét megőrizzük!

Dr. Veress Emőd

BOOK REVIEW

Veress Emőd: Román polgári jog. Általános rész

Székely János

Egyetemi adjunktus

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Jogtudományi Intézet

E-mail: szekely_janos@yahoo.com

Veress Emőd *Román polgári jog. Általános rész*¹ című – 164 oldal terjedelmű – tankönyve, mely a Sapientia EMTE, a Forum Iuris Egyesület és a Lupán Ernő Alapítvány gondozásában, 2016 őszén került nyomdába, hiánypótló mű: 1958 óta elsőként magyar nyelven, a magyar jogi szakterminológia szabatos alkalmazásával nyújt bevezetést jogász hallgatók (és a magánjog iránt érdeklődő szélesebb publikum) számára a romániai polgári jog általános részének alapfogalmaiba. Genézisének magyarozatát a szerző *Indoklás és köszönetnyilvánítás* címet viselő előszavában adja meg, visszaulva a romániai magyar jogászképzés kérdésében végzett – immáron monográfia² formáját öltött – kutatásból is felsejló alapvető következtetésére, miszerint: „az anyanyelvű oktatás a leghatékonyabb”.³

A „kis jegyzet”⁴ minősítés, melyet a szerző művének tulajdonít, annak tudományos igényességét, elemző jellegét, gondosan kimunkált, dogmatikailag megalapozott következtetéseit aligha tükrözi. Bátran minősítjük ezért az ismertetett könyvét lényegre törő, rövid tankönyvnek, ugyanis tartalma nem korlátozódik az egyszerű jegyzeteket, vázlatos tansegédleteket jellemző primőr ismeretek gépies átadására. A szerző vállalkozása ennél sokkal távolabbra mutat: célja a – nem csupán erdélyi – magyar nyelvű jogászképzés szellemi hagyományainak kisebbségi környezetben éltetése és továbbvitele, az elsősorban román tannyelvű képzés ellenére a magyar jogi szaknyelvet alkalmazni magabiztosan *merő* és mindenek felett *tudó* jogászjelölt kineveléséhez való hozzájárulás. Ahogyan maga a szerző összefoglalja:

„Ezen jegyzet egyúttal a román–magyar jogi terminológia oktatásának a Sapientia EMTE kétnyelvű, román–magyar jogászképzésének keretében kidolgozott

1 Veress 2016b.

2 Veress–Kokoly 2016.

3 Veress 2016b. 9.

4 Veress 2016b. 11.

új módszerét is útjára indítja: nem egyszerűen szavakat, román–magyar szópárokat tanítunk, hanem egyszerre dolgozunk román és magyar nyelvű jogtudományi szakszövegekkel, hogy az egyetemi hallgatók a valós román és magyar szakmai kétnyelvűség kompetenciáit szerezzék meg.”⁵

Az itt megfogalmazott célkitűzés megvalósítását a szerző tankönyve teljes szerkezetében keresztülviszi, a magyar szakkifejezések román megfelelőinek (nem egyszerű fordításainak) a magyar tartalommal egységes szövegtestbe foglalásával. Ezáltal írása a jogi tanulmányok kétnyelvűségét elősegítő tudományos igényességű fogalomtárrá válik.

Hasznosítva a romániai polgári jog általános része,⁶ az öröklési,⁷ majd pedig a kötelmi jog⁸ román nyelvű, monografikus tankönyvekben feldolgozása során szerzett szintetizáló tapasztalatait, a szerző négy fejezetben foglalta össze a polgári jog általános részének alapismereteit, mindegyiknek megadva méltó, magyar nyelvű megnevezését. Ezek közül a *Jogszabálytan* című első fejezet⁹ összegzi azokat az általános jogelméleti ismereteket, melyek elsajátítása, illetve felfrissítése elengedhetetlen a pozitív magánjog normáinak megértésében. A második, *Jogviszonytan* című fejezet¹⁰ a polgári jogi jogviszony jellemzőivel, osztályozásával és alkotóelemeivel, míg a harmadik, *Jogügylettan* című fejezet¹¹ a jogügylet fogalmával, érvényessége, illetve hatálya kellékeivel és joghatásaival ismerteti meg az olvasót. A tankönyv utolsó, negyedik fejezte,¹² az előző hármas tagolás szimmetriáját – a polgári jog általános részének oktatásával kapcsolatos romániai didaktikai elvárásokból adódóan – mintegy meghaladva, az alanyi jogok (alanyi jogi igény) kikényszerítésének általános anyagi jogi korlátait taglalja *Az elévülés és a jogvesztés* címmel. Minden fejezetet egy *Ellenőrző kérdések* című alfejezet zár, melyben az olvasó önellenőrzését elősegítendő, az elsajátított tananyag vonatkozásában, a szerző „rákérdez” azokra az alapvető információkra, melyeknek rögzülniük kellett. Itt hangsúlyozandó a kérdések megfogalmazására, miként a tankönyv egészére egyaránt érvényes gyakorlatias megközelítés.

A szerző mellőzi az öncélú jogelméleti ismertetést, még írásának ismeretközlő céljából fakadóan elkerülhetetlenül teoretikus, elemző szakaszait is feltölti gyakorlati tartalommal. Így történik például a *monista*, illetve *dualista* magánjogi szabályozás sajátosságainak ismertetésekor,¹³ melynek során történelmi eredetük mellett kihangsúlyozza a két normaalkotási koncepció közötti különbségből

5 Veress 2016b. 11–12.

6 Lupan–Sztranyiczki–Veress–Pantilimon 2012.

7 Veress 2012.

8 Veress 2015; Veress 2016a.

9 Veress 2016b. 15–48.

10 Veress 2016b. 49–71.

11 Veress 2016b. 73–128.

12 Veress 2016b. 129–158.

13 Veress 2016b. 33–37.

fakadó alapvető következményt: a monista rendszerre való áttérés a polgári jog mintegy „felgyorsulását”, vagyis a (dualista rendszerben szabályozott) kereskedelmi jogot jellemző fokozott hitelezővédelmet vonja maga után.¹⁴ Jócskán túl lépve az elsőéves jegyzet szakirodalmi formájának megkötéseit, ismertet olyan – a jogászhallgatók jövőbeni szakmai előmenetele kapcsán jelentős – anyanyelvükön érthetőbben bemutatható intézményeket, mint például az *absztrakt jogcíme*k (csekk, váltó, saját váltó),¹⁵ vagy éppen a jogügylet (példájában szerződés) jó erkölcsbe ütköző – olykor a magyar jogi szaknyelvben is idegen szóval *kauzának* nevezett – céljának problematikáját.¹⁶ Kiemelendőnek tartjuk ismertetésünk szempontjából a romániai Polgári törvénykönyv (2009/187. sz. törvény) a *jogügyletek érvénytelenségére vonatkozó rendelkezéseinek* jelen idő szerint legátfogóbb magyar nyelvű feldolgozását is, melyet a szerző megvalósít, szűkebben pedig a *nemlétező klauzulák* tanának ismertetését.¹⁷

A tankönyv szakirodalmi apparátusa jól példázza a szerző elkötelezettségét a magyar és a román jogtudomány vívmányainak szisztematikus beépítésére a magánjog oktatásába. Számos utalást találunk benne a polgári jog általános elméletének jelenkori romániai szerzőire, mégis a magyar magánjog múltjának és jelenének kiemelkedő alakjai munkássága képezi annak jogelméleti sarokköveit. Így számos esetben hivatkozik¹⁸ a 19-20. század fordulója, majd a 20. század meghatározó jogászalakjai – Somló Bódog,¹⁹ Zlinszky Imre, Kuncz Jenő,²⁰ Ágoston Péter, Kolosváry Bálint, Szladits Károly²¹ – mellett a távolabbi-közelebbi jelen jogászelméi, így Nizsalovszky Endre vagy éppen Vékás Lajos műveire. A romániai magyar nyelvű magánjogi szakirodalom egészét feldolgozza a szerző, Kiss Géza és Fekete György jegyzeteinek, tankönyveinek felhasználásával,²² ezzel tankönyve az utókor számára is hasznosítja előbbieket – az államszocializmus árnyékában, mégis magas színvonalon, magyar nyelven kifejtett – tudományos tevékenységét.

Általános benyomásunk szerint e tankönyvet olvasva bármely érdeklődő nem csupán a romániai polgári jog általános részének – közel 60 esztendeje első – magyar nyelvű feldolgozását tartja majd kezében, hanem a romániai magyar jogász-képzés történeti jelentőségű átalakulásának és remélhetőleg egykori múltjához méltó jövőjének egyik kezdeti dokumentumát is.

14 Veress 2016b. 35.

15 Veress 2016b. 79.

16 Veress 2016b. 92.

17 Veress 2016b. 102–117.

18 Lásd az egyes szerzők felsorolását a válogatott irodalom jegyzékében (Veress 2016b. 160–162.).

19 Lásd Veress 2016b.

20 A szerző a jog fogalmának meghatározásakor Kuncz Jenő *A jog* című könyvének (Budapest, A Magyar Jogászegylet Könyvkiadó Vállalata – Atheneum Irodai és Nyomdai Részvénytársulat, 1908) definícióját alkalmazza. Lásd Veress 2016b. 15.

21 Lásd Veress 2016b. 49.

22 Lásd Veress 2016b. 160.

Irodalom

Lupan, E.–Sztranyiczki, Sz.–Veress, E.–Pantilimon, R-Á. 2012. *Drept civil. Partea generală conform noului Cod civil*. București.

Veress, E. 2012. *Drept civil. Moștenirea. Liberalitățile conform Noului Cod civil*. București.

Veress, E. 2015. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București.

Veress, E. 2016a. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. Ediția 2. București.

Veress, E. 2016b. *Román polgári jog. Általános rész*. Kolozsvár.

Veress, E.–Kokoly, Zs. 2016. *Jogászképzés a Bolyai Tudományegyetemen 1945–1959*. Kolozsvár.

Acta Universitatis Sapientiae

The scientific journal of Sapientia University publishes original papers and deep surveys in several areas of sciences written in English.

Information about the appropriate series can be found at the Internet address <http://www.acta.sapientia.ro>.

Editor-in-Chief

László DÁVID

ldavid@ms.sapientia.ro

Main Editorial Board

Zoltán KÁSA

András KELEMEN

Ágnes PETHŐ

Laura NISTOR

Emőd VERESS

Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies

Executive Editor

Tamás NÓTÁRI (Sapientia University, Romania)

tnotari@kv.sapientia.ro

Editorial Board

Carlos Felipe AMUNÁTEGUI PERELLÓ (Catholic University, Santiago de Chile, Chile)

Rena VAN DEN BERGH (University of South Africa, Pretoria, South Africa)

Emese von BÓNÉ (Erasmus University, Rotterdam, Netherlands)

Gyula FÁBIÁN (Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania)

Jean-François GERKENS (University of Liège, Liège, Belgium)

Maria Tereza GIMÉNEZ-CANDELA (Autonomous University, Barcelona, Spain)

Miklós KIRÁLY (Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary)

István KUKORELLI (Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary)

Emilija STANKOVIĆ (University of Kragujevac, Kragujevac, Serbia)

Magdolna SZŰCS (University of Novi Sad, Serbia)

Tekla PAPP (National University of Public Service, Budapest, Hungary)

Jonathan TOMKIN (Trinity College, Centre for European Law, Dublin, Ireland)

Mihály TÓTH (National Academy of Sciences of Ukraine, V.M.Koretsky

Institute of State and Law, Kiev, Ukraine)

Emőd VERESS (Sapientia University, Cluj-Napoca, Romania)

Imre VÖRÖS (Institute for Legal Studies of the Hungarian

Academy of Sciences, Budapest, Hungary)

Laurens WINKEL (Erasmus University, Rotterdam, Netherlands)

Mariusz ZAŁUCKI (Andrzej Frycz Modrzewski University, Krakow)

Sapientia University

Scientia Publishing House

ISSN 2285-6293

<http://www.acta.sapientia.ro>

Instructions for authors

Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies publishes studies, research notes and commentaries, book and conference reviews in the field of legal sciences.

Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies is a peer reviewed journal. All submitted manuscripts are reviewed by two anonymous referees. Contributors are expected to submit original manuscripts which reflect the results of their personal scientific work. Manuscripts sent to the journal should not be previously published in other journals and should not be considered for publication by other journals.

Papers are to be submitted in English, French, German, Romanian or Hungarian, in A4 format, electronically (in .doc or .docx format) to the e-mail address of the executive editor: tnotari@kv.sapientia.ro

Manuscripts should conform to the following guidelines:

The length of the papers should not exceed 7,000 words (respectively 3,000 in the case of commentaries and reviews) and manuscripts should be accompanied by a 200–250-word abstract with 3-4 keywords and with authors' affiliation. Tables and graphs, if any, should be prepared in black and white, should be titled, numbered and integrated in the main text. The list of references should appear at the end of the manuscripts.

Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies is published twice a year: in May and December.

For information on the citation guidelines see: <http://www.acta.sapientia.ro/acta-legal/legal-main.htm>

Contact address and subscription:

Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies
RO 400112 Cluj-Napoca, Romania
Str. Matei Corvin nr. 4.
E-mail: acta-legal@acta.sapientia.ro

Printed by Idea Printing House

Director: Péter NAGY